

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XIX. évfolyam

4. szám

**FELDERÍTŐ
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2002

**BUDAPEST
2020**

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Dr. Béres János altábornagy

Tagok: Dr. Magyar István ny. dandártábornok
Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok
Dr. Hány Szabolcs ezredes
Dr. Magyar Sándor ezredes
Dr. Deák Anita alezredes
Dr. Fürjes János alezredes
Dr. Tóth Sándor alezredes
Dr. Vida Csaba alezredes

Felelős szerkesztő: Dr. Deák Anita alezredes

Olvasószerkesztő: Gál Csaba ny. ezredes

Tördelőszerkesztő: Tóth Krisztina törzsszázlós

HU ISSN 1588-242X

TARTALOM

BIZTONSÁGPOLITIKA

POMOGÁCS PÉTER

**A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG SZIGETÉPÍTÉSI PROGRAMJA
A DÉL-KÍNAI-TENGEREN.....5**

ORSZÁGISMERTETŐ

LÁNGNÉ PETRUSKA SZIDÓNIA

**AZ UÇK-TÓL A NEMZETI HADERŐIG –
A KOSZOVÓI FEGYVERES ERŐ LÉTREHOZÁSA
ÉS A FOLYAMAT BIZTONSÁGRA GYAKOROLT
SOKRÉTŰ KÖVETKEZMÉNYEI.....20**

KISVÁRI TAMÁS EZREDES

**A KÍNAI HADERŐ MODERNIZÁLÁSÁNAK
IMPORTFÜGGŐSÉGE ÉS ANNAK VÁRHATÓ CSÖKKENÉSE48**

FELEGYI JÚLIA

SPANYOLORSZÁG MIGRÁCIÓS POLITIKÁJA63

KUTATÁS – FEJLESZTÉS

ERDÉSZ VIKTOR FŐHADNAGY

**A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ALKALMAZÁSÁNAK
LEHETŐSÉGEI ÉS KOCKÁZATAI A KÖZIGAZGATÁSBAN
ÉS A GAZDASÁGBAN.....78**

GÉMES CSABA ALEZREDES A KIBERHADVISELÉS ELEMEI ÉS MEGVALÓSÍTÁSA AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN – I.	92
---	----

FÓRUM

ANDRÉKÓ GÁBOR A 2015-ÖS MIGRÁCIÓS MOZGÁS MÁSODIK FÁZISA ÉS HATÁSA A VAJDASÁGI MAGYAR KÖZÖSSÉGRE	102
---	-----

DR. BANAI TIBOR PÉTER ISZLÁM ÁLLAM – AZ ÚJ KALIFÁTUS	150
---	-----

SZILÁGYI-KISS HAJNALKA IRAK MINT GEOPOLITIKAI PILLÉR EURÁZSIA PEREMVIDÉKÉN	172
--	-----

AZ OLVASÓHOZ

E SZÁMUNK TARTALMA	182
--------------------------	-----

A KÖTET SZERZŐI.....	190
----------------------	-----

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI	193
--	-----

POMOGÁCS PÉTER

A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG SZIGETÉPÍTÉSI PROGRAMJA A DÉL-KÍNAI-TENGEREN

Bevezetés

Kína gyors ütemben fejleszti haditengerészetét – a hozzá tartozó légi képességekkel együtt –, és Peking tervei szerint a haderőnem nemcsak egy regionális, hanem egy valóban globális elérésű csapásmérő képességnek a gerincét fogja képezni. Egyelőre ezek az erőfeszítések a kínai partvidéken túlnyúló első védelmi vonalból, azaz az úgynevezett „első szigetláncból”¹ történő kitörésre összpontosulnak, ami a Népi Felszabadító Hadsereg Haditengerészetének stratégiai gondolkodásmódjában elválasztja a Dél-kínai- és a Kelet-kínai-tengerek Kína partjához közeli vizeit a Csendes-óceántól és az Indiai-óceántól.

A kínai haditengerészet, illetve kisebb mértékben a Népi Felszabadító Hadsereg Légierője egyre nagyobb rendszerességgel végez felderítő- és járőr-küldetéseket az Indiai- és a Csendes-óceánon, de a nagyobb távolságokban folytatott hatékony működéshez sokáig hiányzott (és részben még most is hiányzik) a megfelelően kiépített logisztikai támogatás a nagy gyakoriságú, illetve a nagyobb szabású műveletek végrehajtásához. Kína délkelet-ázsiai erőkiemelési képességét tekintve gyökeres változást hozott a bázishálózat létrehozása a Dél-kínai-tengeren, és annak bebizonyítása, hogy a kínai haderő alkalmas a birtokba vett szigeteken található objektumok és eszközök hatékony védelmének biztosítására minden riválissal, akár az Amerikai Egyesült Államokkal szemben is.

A mesterségesziget-építési program színtere

Tíz évvel ezelőtt Pekingnek gyakorlatilag fogalma sem lehetett arról, ami a Paracel-szigetektől² néhány kilométerrel délebbre történt, és tevékenységi köre a Dél-kínai-tenger déli felében lényegét tekintve csak a hírszerzésre korlátozódott.³

¹ Az „első szigetlánc”-nak nevezett szigetiívbe a következő nagyobb szigetek és szigetcsoportok tartoznak: a Kamcsatkai-félsziget felől indulva a Kuril-szigetek, a Japán-szigetek, a Rjúkjú- vagy Nanszei-szigetek, Tajvan, a Fülöp-szigetekhez tartozó Luzon és Palawan szigetek, illetve Borneo, egészen a Maláj-félszigetig.

Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020. Annual Report to Congress, Office of the Secretary of Defense. p. 73.

<https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>; letöltés: 2020.10.03.

² Kisebbszigetek, sziklák és zátonyok tucatjaiból álló szigetcsoport, amely Kínától 350 km-re délre, Vietnámtól 400 km-re keletre fekszik, mintegy 15 000 km²-nyi területen szétterülve.

A szigetek és szigetcsoportok számos megnevezése közül írásomban végig a *United States Board on Geographic Names* amerikai egyesült államokbeli kormányzati szerv által rögzített verziót fogom használni, amennyiben nincs magyar köznyelvi megfelelőjük.

³ POLING, Gregory B.: „China's Military Power Projection and U.S. National Interests”. Center for Strategic and International Studies, 2020. p. 2.

https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/congressional_testimony/200220_Greg_Poling_Testimony.pdf; letöltés: 2020.10.18.

Jelenleg a kínai haditengerészet, a parti őrség és a halászhajókból álló Népi Felszabadító Hadsereg Tengeri Milíciája⁴ a Dél-kínai-tenger minden szegletében fellelhető, Peking pedig képessé vált nyomon követni mindent, ami keresztülhajózik a Dél-kínai-tengeren. A műveletekhez alapvető fontosságúak a tenger szigetein elsősorban található kínai támaszpontok, amelyek többek között kikötőként, repülőterekként és ellátóállomásokként funkcionálnak. A kínai haditengerészet egyik elsődleges feladata volt az utóbbi évtizedekben egy effajta bázishálózatnak a kiépítése és fejlesztése. A Dél-kínai-tenger stratégiai kulcsfontosságú pontjain azonban nem volt kellő számban olyan nagyságú sziget Kína tulajdonában, amelyek alkalmasak lehettek volna katonai célokra megfelelő bázisok létesítésére.

A Spratly-szigetek⁵ tizennyolc nagyobb természetes szigete közül kilencet birtokol Vietnam, hetet a Fülöp-szigetek, egyet Malajzia, illetve a legnagyobbat, a Taiping-szigetet pedig Tajvan, míg Kína egyet sem. A térség feletti befolyás növelése érdekében tehát Peking kénytelen volt a szigetnek nem minősülő, és más államok által figyelmen kívül hagyott sziklákat, vagy akár víz alatti zátonyokat birtokba venni, és feltöltésükkel mesterséges szigeteket létrehozni. A mesterséges szigetek építését célzó program 2013 szeptemberében kezdődött, amikor nagyszabású munkálatok során a Spratly-szigetek és a Paracel-szigetek számos apró szikláját és zátonyát bővítették ki több száz hektárnyi földterülettel. Az egyik leglátványosabb átalakuláson a Spratly-szigetekhez tartozó Fiery Cross-zátony⁶ ment keresztül, amelyet 2014-ben egy 274 hektáros szigetté bővítették ki (a korábban említett legnagyobb természetes szárazulat, a Taiping-sziget mindössze 46 hektáros).⁷ A szintén a Spratly-szigetekhez tartozó Subi-zátony még nagyobb átalakításon esett át: ezt egy 395 hektáros szigetté változtatták.⁸ A 2013 szeptembere és 2015 májusa között eltelt másfél évben – becslések szerint – Kína összesen 809 hektárnyi szárazulatot hozott létre a Spratly-

⁴ Civilekből és polgári hajókból, főleg halászhajókból álló szervezet, amelyet a kommunista kínai kormány a kínai polgárháború után hozott létre. Kezdetben a gyakorlatilag nem létező haditengerészet pótlására használták, az utóbbi évtizedekben fő feladata a haditengerészet támogatása volt. GROSSMAN, Derek – MA, Logan: A Short History of China's Fishing Militia and What It May Tell Us. RAND Corporation, 2020.04.06. <https://www.rand.org/blog/2020/04/a-short-history-of-chinas-fishing-militia-and-what.html>; letöltés: 2020.11.14.

⁵ A Paracel-szigetekhez hasonlóan ez is több tucat apró sziget, illetve több száz szikla és zátony összessége, amely Kínától 2000 km-re délre, a Fülöp-szigetektől pedig 350 km-re nyugatra fekszik, mintegy 425 000 km²-nyi területen szétterülve.

⁶ Ezt az eredetileg csupán a vízfelszín fölé apálykor kiemelkedő zátonyt már 1988-ban birtokba vette Kína, mikor az UNESCO megbízásából egy globális tengeri megfigyelő állomásrendszer részeként egy árapálymérő műszerrel ellátott vízi megfigyelőállomást telepített ide, amelyet Vietnám erőteljes tiltakozása sem tudott megakadályozni.

KOO, Min Gyo: Island Disputes and Maritime Regime Building in East Asia: Between a Rock and a Hard Place. Springer-Verlag, New York, 2010. p. 154.

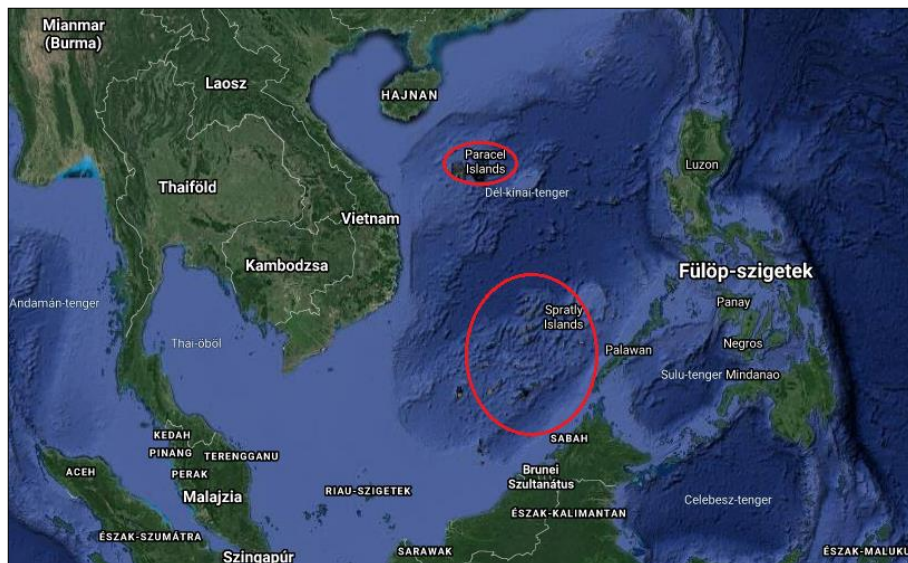
⁷ CHASE, Michael S. – PURSER, Ben: China's Airfield Construction at Fiery Cross Reef in Context: Catch-Up or Coercion? Asia Maritime Transparency Initiative, 2015.07.29.

<https://amti.csis.org/chinas-airfield-construction-at-fiery-cross-reef-in-context-catch-up-or-coercion/>; letöltés: 2020.10.18.

⁸ POLING, Gregory B.: Potential New Runway Presents New Headaches. Asia Maritime Transparency Initiative, 2015.09.15.

<https://amti.csis.org/new-imagery-release/>; letöltés: 2020.10.23.

szigeteken,⁹ 2015 második félévében pedig további 485 hektárral bővítette azokat.¹⁰ Az azóta eltelt öt évben azonban szüneteltette az új mesterséges szigetek építését és a meglévő hét bővítését a Dél-kínai-tenger déli felében.¹¹ A Parcel-szigeteken 2016-ig zajlottak az építkezések, összesen 20 zátonyon végeztek feltöltési munkálatokat, ezzel szintén több száz hektárnyi új „szárazföldet” létrehozva.¹²

1. ábra. A Parcel- és a Spratly-szigetek¹³

Az apróbb sziklák és zátonyok mesterséges szigettké való bővítéséhez és a rajtuk létesített kikötőkhöz szükséges vízmélység kialakításához Kína kotróhajókat alkalmazott. 2015-ben a világon a harmadik legnagyobb, Ázsián belül pedig a legnagyobb kotróhajó a *Tian Jing Hao* (angol nevén „Sky Whale”, azaz „Égi Bálna”) volt, amelyet a kínai állam tulajdonában lévő Tianjin Dredging Company vállalat birtokol. A hajó akár 30 méteres mélységben is képes feltörni a tengerfeneket képező homokot, agyagot és kavicsot, és a vizes üledékből óránként

⁹ DOLVEN, Ben – ELSEA, Jennifer K. – LAWRENCE, Susan V. – O'ROURKE, Ronald – RINEHART, Ian E.: Chinese Land Reclamation in the South China Sea: Implications and Policy Options. Congressional Research Service, 2015.06.18. p. 4. <https://fas.org/sgp/crs/row/R44072.pdf>; letöltés: 2020.10.19.

¹⁰ GROSSMAN, Derek: Military Build-Up in the South China Sea. RAND Corporation, 2020.01.22. https://www.rand.org/pubs/external_publications/EP68058.html; letöltés: 2020.10.19.

¹¹ Military and Security Developments involving the People's Republic of China 2020. Annual Report to Congress, Office of the Secretary of Defence. p. 102. <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>; letöltés: 2020.10.03.

¹² China's Continuing Reclamation in the Paracels. Asia Maritime Transparency Initiative, 2017.08.09. <https://amti.csis.org/paracels-beijings-other-buildup/>; letöltés: 2020.10.19.

¹³ Dél-kínai-tenger. <https://www.google.com/maps/place/Dél-kínai-tenger/>; letöltés: 2020.12.16.

4500 köbméternyit juttat szívócsövén keresztül a felszínre. Kínai híradások szerint a *Tian Jing Hao* 2013 szeptembere és 2014 júniusa között összesen 10 millió köbméternyi anyagot emelt ki a tengerből és terített szét a Spratly-szigetek öt zátonyán.¹⁴ A 2017-ben vízre bocsátott *Tian Kun Hao* kotróhajó már óránként 6000 köbméternyi homokot és iszapot képes a felszínre hozni, szintén 30 méter mélységből,¹⁵ ezt a hajót azonban egyelőre csak kínai part menti városok, Qidong és Dalian kikötőépítési munkálataiban használták.¹⁶

2. ábra. A Tian Jing Hao kotróhajó¹⁷

3. ábra. A Tian Kun Hao kotróhajó¹⁸

¹⁴ DOLVEN, Ben – ELSEA, Jennifer K. – LAWRENCE, Susan V. – O'ROURKE, Ronald – RINEHART, Ian E.: Chinese Land Reclamation in the South China Sea: Implications and Policy Options. Congressional Research Service, 2015.06.18. p. 18.
<https://fas.org/sgp/crs/row/R44072.pdf>; letöltés: 2020.10.19.

¹⁵ BEISER, Vince: Aboard the giant sand-sucking ships that China uses to reshape the world. MIT Technology Review, 2018.12.19.
<https://www.technologyreview.com/2018/12/19/103629/aboard-the-giant-sand-sucking-ships-that-china-uses-to-reshape-the-world/>; letöltés: 2020.10.24.

¹⁶ Asia's biggest dredging vessel goes into service. China Plus, 2019.03.14.
<http://chinaplus.cri.cn/news/china/9/20190314/261615.html>; letöltés: 2020.10.24.

¹⁷ Tian Jing Hao.
<https://www.dredgepoint.org/dredging-database/equipment/tian-jing-hao>; letöltés: 2020.10.28.

¹⁸ Tian Kun Hao.
<https://www.dredgepoint.org/dredging-database/equipment/tian-kun-hao>; letöltés: 2020.10.28.

A program célja és indoklása

Peking szigetépítési programja nagy nemzetközi felháborodást váltott ki, legfőképpen azért, mert az érintett zátonyok egyike sem tartozott soha Kína nemzetközileg elismert területéhez. A szigetcsoportok földdarabjaira számos ország tartott és tart még most is igényt: a Spratly-szigetek egyes szigeteire Kínán kívül Tajvan, Malajzia, a Fülöp-szigetek, Vietnám és Brunei, a Paracel-szigetektől többre pedig Tajvan és Vietnám. A szigetcsoportok hovatartozása feletti vita több okra vezethető vissza. Egyfelől a Dél-kínai-tenger közepén, a világ egyik legforgalmasabb hajózási útvonala mentén fekszenek, birtoklásuk így stratégiai jelentőségű, hiszen a Dél-kínai-tenger köti össze a Csendes-óceánt az Indiai-óceánnal. Becslések szerint az itt áthaladó áruforgalom értéke évente mintegy 3400 milliárd dollár.

A Dél-kínai-tenger fontos szerepet játszik Kelet-Ázsia biztonsági környezetének alakulásában is, mivel a távol-keleti fejlett államok nagymértékben függenek a dél-kínai-tengeri hajózási útvonalakon beérkező nyersanyagoktól, legfőképpen a kőolajtól. A Japánba, Tajvanra és Dél-Koreába szállított kőolajnak több mint 80%-a halad itt keresztül. A szigetek birtokba vételével ráadásul lehetőség nyílik a környező víz alatti kőolaj- és földgázforrások kiaknázására. Az itteni fosszilis energiaforrások feltárása és kitermelése nagyban befolyásolhatja a jövőben a szénhidrogének világpiaci árát.¹⁹ Nem véletlen, hogy Hillary Clinton még 2010-ben, az Obama-adminisztráció külügyminisztereként azt nyilatkozta, hogy a Dél-kínai-tengert érintő területi viták megoldásának kérdése az Amerikai Egyesült Államok nemzeti érdeke.²⁰

Nem lebecsülendő a Dél-kínai-tengeren folytatott halászat jelentősége sem. Ahogy azt Adam Greer, az amerikai légierő századosa és a CSIS kutatója elmésen megfogalmazta, a dél-kínai-tengeri kínai regionális érdekeket a „három P” elveként lehet összefoglalni, ez pedig a *politika*, a *petróleum* és a *protein*, az utóbbi a halászatra utal.²¹ Egy adott sziget körüli vizeken a halászat kizárólagossá tétele a birtokba vevő ország halászainak kedvez a többiek kárára. A hatalmas népességű Kínának elemi érdeke, hogy saját halászati iparágát juttassa minél nagyobb területen minél kedvezőbb pozícióba, lehetőleg a többi ország halászainak kiszorításával. A Dél-kínai-tenger ugyan bolygónk vízzel borított felületének csak 2,5%-át teszi ki, de a világon kifogott halmennyiség 12%-a innen származik. A térséget évről évre súlyosbodó túlhalászat sújtja, és ha folytatódik az elmúlt évtizedekben tapasztalt évi 10–12 millió tonnányi „termelés”, úgy az iparágtól munkájában és élelmiszerellátásában függő hatalmas kelet-ázsiai embertömeg a következő évtizedekben komoly ellátási problémáknak néz elébe. Kína éves GDP-jének 3%-a, mintegy 279 milliárd dollár származik az iparágból, és becslések szerint 7–9 millió kínai munkahelye függ a halászatától.²²

¹⁹ U.S.–China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress. Congressional Research Service, 2020.10.13. p. 6.
<https://fas.org/sgp/crs/row/R42784.pdf>; letöltés: 2020.10.23.

²⁰ DYER, Geoff – MITHCELL, Tom: Hillary Clinton: The China hawk. Financial Times, 2016.09.05.
<https://www.ft.com/content/92b23c8e-7349-11e6-bf48-b372cdb1043a>; letöltés: 2020.10.23.

²¹ GREER, Adam: The South China Sea Is Really a Fishery Dispute. The Diplomat, 2016.07.20.
<https://thediplomat.com/2016/07/the-south-china-sea-is-really-a-fishery-dispute/>; letöltés: 2020.10.23.

²² Uo.

Emellett a kínai gazdasági fejlődésnek köszönhető életszínvonal-emelkedés miatt a lakosság halhús igénye évről évre növekszik. Mindebből logikusan következik, hogy Kína igyekszik majd egyre jobban korlátozni tengeri szomszédjai hozzáférését a szűkülő forrásokhoz.

A „három P” politikájának sikeressége elsősorban azon múlik, hogy Kína képes-e hatékony védelmet és ellátást biztosítani támaszpontjainak, amelyek több száz vagy néhány ezer kilométerre vannak a partjaitól. A térségben működő kínai hadihajók, halászflokkák, kőolaj után kutató hajók számára egyaránt fontos ellátóállomásokként funkcionálnak a mesterséges szigeteken létesített bázisok, valamint katonai bázisként szolgálnak a térség ellenőrzéséhez és az erőforrásokat kiaknázó társaságok védelméhez.

A *Paracel-szigetek* Kína által birtokba vett húsz szigetéből háromnak van olyan kikötője, amely megfelelő nagyságú és elég mély a nagyobb vízkesztyűzésű hadi- és polgári hajók kiszolgálásához, további ötnek pedig kisebb kikötője van. Öt szigeten található helikopter-leszállóhely, egyen pedig egy helikopterbázist is kiépítettek. A legkomolyabb helyőrséget a Paracel-szigetek legnagyobbikán, a Woody-szigeten létesítették, ott van a Paracel- és a Spratly-szigetek hivatalos adminisztratív központja is. A szigetre két kikötőt és egy kifutópályát építettek, valamint négy hangárt, amelyek akár 16 vadászpilóta is képesek befogadni. 2017-ben műholdfelvételek tanúskodtak arról, hogy Shenyang J-11 és Chengdu J-10²³ típusú vadászpilótákat telepítettek a szigetre. Harbin Z-8 szállító-helikopterekről, illetve Harbin BZK-005 típusú pilóta nélküli repülőgépekről (UAV) is készültek felvételek a szigeten.²⁴ A védelmi rendszert kínai fejlesztésű HQ-9 légvédelmi rakéták,²⁵ valamint 400 kilométer hatótávolságú, hajók ellen alkalmazható YJ-62 robotrepülőgépek képezik.²⁶

A Paracel-szigetek második legjelentősebb kínai támaszpontja a mesterséges földhíddal összekötött Palm- és Duncan-szigeten található. A földhíd megépítésével az egyesített sziget közepén egy jól védett öblöt hoztak létre, amelyet kotróhajókkal mélyítettek ki. A Duncan-szigeten hangárokkal és nyolc helikopterleszállóval rendelkező helikopterbázis található.²⁷ Nagyobb méretű kikötő található még a Tree-szigeten, de a csekélyebb alapterületű North-, Middle-, Triton-, Pattle-, Lincoln-, Money-, West Sand- és Drummond-szigeteken csak egy-egy kisebb kikötő vagy egy-egy helikopterleszálló található. Az Antelope-zátonyról, Observation Bank-ról,

²³ China's Continuing Reclamation in the Paracels. Asia Maritime Transparency Initiative, 2017.08.09. <https://amti.csis.org/paracels-beijings-other-buildup/>; letöltés: 2020.10.19.

²⁴ An Accounting of China's Deployments to the Spratly Islands. Asia Maritime Transparency Initiative, 2018.05.09. <https://amti.csis.org/accounting-chinas-deployments-spratly-islands/>; letöltés: 2020.10.23.

²⁵ Exercises Bring New Weapons to the Paracels. Asia Maritime Transparency Initiative, 2018.05.24. <https://amti.csis.org/exercises-bring-new-weapons-paracels/>; letöltés: 2020.10.23.

²⁶ PANDA, Ankit: South China Sea: China Has Deployed Anti-Ship Missiles on Woody Island. The Diplomat, 2016.03.26. <https://thediplomat.com/2016/03/south-china-sea-china-has-deployed-anti-ship-missiles-on-woody-island/>; letöltés: 2020.10.24.

²⁷ China's Continuing Reclamation in the Paracels. Asia Maritime Transparency Initiative, 2017.08.09. <https://amti.csis.org/paracels-beijings-other-buildup/>; letöltés: 2020.10.19.

a Yagong- és Quanfu-szigetekről készült felvételeken csupán néhány épület látható. A Bombay-zátonyon pusztán egyetlen világítótornyot építettek. A North-zátonyon, Robert-szigeten, South-szigeten és South Sand-en (amely egy homokpad) azon kívül, hogy feltöltési munkálatokat végeztek rajtuk, nem látható semmiféle építmény.²⁸

A *Spratly-szigetek* térségében Kína eddig hét helyen létesített helyőrséget. A támaszpontok kialakításakor a Woody-szigeten korábban elvégzett munkálatok adták a mintát. A négy helyen, a Cuarteron-, Gaven-, Hughes- és Johnson-zátonyokon csak kisebb kikötők, helikopterleszállók, világítótornyok, illetve néhány épület került csak kialakításra. A három nagyobb területű bázison, a Fiery Cross-, Mischief- és Subi-zátonyokon azonban jelentős átalakításokat végeztek. A mesterségesen létesített „szigetek” a térségbeli kínai jelenlét pillérei.

2015-ben e három szigeten repülőterek kiépítése is elkezdődött. A Fiery Cross-zátonyon 3300 méter, a Subi-zátonyon 3000 méter,²⁹ míg a Mischief-zátonyon 2644 méter hosszú kifutópályát építettek.³⁰ Elméletben mindhárom bázis képes Xian H-6 típusú stratégiai bombázók fogadására, ahogy arra 2018-ban a Woody-szigeten is már volt példa. A bombázók megjelenése különösen aggasztó lehet a délkelet-ázsiai államoknak, mivel a Xian H-6 harci hatósugara kb. 3500 kilométer, és a Spratly-szigetekről felszálló gépek a Fülöp-szigetek, Indonézia, Brunei, Vietnám és Malajzia területének nagy részét elérhetik.³¹

2017-ben Peking erre a három bázisra bunkereket épített, amelyekbe az 2018-ban tartott hadgyakorlat előtt 400 kilométer hatótávolságú YJ-12B típusú, hajó elleni robotrepülőgépeket, illetve a Woody-szigeten is megfigyelt HQ-9 légvédelmi rakétákat telepítettek. Az nem ismert, hogy ezeket a fegyverrendszereket eltávolították-e a hadgyakorlatot követően, mivel a bunkerekben továbbra is rejtve tárolhatják őket. 2018-ban tehergépjárművekre szerelt zavaróberendezéseket is telepítettek a három „szigetre”.³²

Kína és a rivális országok hadihajói közt gyakran kialakuló feszült helyzetek eskalálódásának megelőzése érdekében Peking a tengeren is megoldást talált arra, hogy elkerülje a katonai konfliktusokat, és hibrid hadviselés révén árnyaltabb módon igyekezzen az akaratát érvényesíteni a vetélytársai kárára. Ennek a „szürkezónás” módszernek a része, hogy fegyvertelen vagy legfeljebb csak könnyebb fegyverzettel ellátott, megerősített testű halászhajókat, esetleg halászhajóknak látszó álcázott

²⁸ China Island Tracker. Asia Maritime Transparency Initiative. <https://amti.csis.org/island-tracker/china/>; letöltés: 2020.10.23.

²⁹ CHASE, Michael S. – PURSER, Ben: China’s Airfield Construction at Fiery Cross Reef in Context: Catch-Up or Coercion? Asia Maritime Transparency Initiative, 2015.07.29. <https://amti.csis.org/chinas-airfield-construction-at-fiery-cross-reef-in-context-catch-up-or-coercion/>; letöltés: 2020.10.18.

³⁰ Airstrips Near Completion. Asia Maritime Transparency Initiative, 2016.01.14. <https://amti.csis.org/airstrips-near-completion/>; letöltés: 2020.10.18.

³¹ China Lands First Bomber on South China Sea Island. Asia Maritime Transparency Initiative, 2018.05.18. <https://amti.csis.org/china-lands-first-bomber-south-china-sea-island/>; letöltés: 2020.10.18.

³² An Accounting of China’s Deployments to the Spratly Islands. Asia Maritime Transparency Initiative, 2018.05.09. <https://amti.csis.org/accounting-chinas-deployments-spratly-islands/>; letöltés: 2020.10.23.

hadihajókat von be a Tengeri Milícia műveleteibe.³³ A 200 ezer kínai lobogó alatt hajózó halászhajóból becslések szerint 23 ezer tevékenykedik a Tengeri Milícia kötelékében.³⁴ Feladataik közé tartozik a haditengerészet műveleteinek a támogatása, a halászhajók védelme, megfigyelés és felderítés, kutatás és mentés, illetve az idegen országokhoz tartozó hajók kereskedelmi tevékenységének a zavarása. Ha nincs szükség a „támogatásukra”, akkor a hajók jelentős része szokványos halászati tevékenységet folytat. Ezért is nehéz megállapítani, hogy jogi szempontból hadihajónak minősülnek-e, ami egy esetleges fegyveres konfliktus során komoly dilemma elé állíthatná a szemben álló hadihajó parancsnokát.³⁵

A Tengeri Milícianak jelentős szerepe volt a mesterséges szigetek létrehozásában. Jelentések szerint a milícia hajói is részt vettek építőanyagok szállításában, illetve a térségben áthaladó hajóforgalom megfigyelésében a támaszpontok kiépítése során.³⁶ A Spratly-szigetek Kína által ellenőrzött területéről is általában a milícia hajói „űzik el” az idegen lobogó alatt hajózó kereskedelmi és halászhajókat, többnyire pusztán tevékenységük állandó zavarásával, zaklatással. Komolyabb esetekben előfordult az is, hogy a milícia hajói szándékosan nekiütköztek a „Kína felségvizein illegálisan tartózkodó” halászhajóknak.³⁷

A más államok kereskedelmi és halászhajói tevékenységének zavarására vagy kizorítására Kína számára indokként szolgál az adott sziget *de facto* birtoklása a szigetet körülvevő vizek feletti ellenőrzés gyakorlására, bár az nemzetközileg el nem ismert. Peking hivatalos indoklását a területfoglalásra, a szigetépítési programra és az idegen hajók tevékenységének kizorítására 2015-ben közölte Hua Chunying külügyminisztériumi szóvivő. Elmondása szerint a dél-kínai-tengeri területszerzéssel és szigetfejlesztéssel Kína elsődleges célja területi szuverenitásának és tengeri jogainak hatékonyabb érdekvédelme, katonai védelmi igényeinek kielégítése, nemzetközi kötelezettségeinek jobb teljesítése, illetve a Dél-kínai-tengeren élő, dolgozó vagy szolgálatot teljesítő kínaiak élet- és munkakörülményeinek javítása.³⁸

³³ KRASKA, James: China's Maritime Militia Vessels May Be Military Objectives During Armed Conflict. The Diplomat, 2020.07.07.
<https://thediplomat.com/2020/07/chinas-maritime-militia-vessels-may-be-military-objectives-during-armed-conflict/>; letöltés: 2020.10.18.

³⁴ KORKMAZ, Huseyin: Hybrid warfare and maritime militia in China. Anadolu Agency, 2020.07.02.
<https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-hybrid-warfare-and-maritime-militia-in-china/1897259>;
letöltés: 2020.10.18.

³⁵ KRASKA, James: China's Maritime Militia Vessels May Be Military Objectives During Armed Conflict. The Diplomat, 2020.07.07.
<https://thediplomat.com/2020/07/chinas-maritime-militia-vessels-may-be-military-objectives-during-armed-conflict/>; letöltés: 2020.10.18.

³⁶ KORKMAZ, Huseyin: Hybrid warfare and maritime militia in China. Anadolu Agency, 2020.07.02.
<https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-hybrid-warfare-and-maritime-militia-in-china/1897259>;
letöltés: 2020.10.18.

³⁷ KRASKA, James: China's Maritime Militia Vessels May Be Military Objectives During Armed Conflict. The Diplomat, 2020.07.07.
<https://thediplomat.com/2020/07/chinas-maritime-militia-vessels-may-be-military-objectives-during-armed-conflict/>; letöltés: 2020.10.18.

³⁸ DOLVEN, Ben – ELSEA, Jennifer K. – LAWRENCE, Susan V. – O'ROURKE, Ronald – RINEHART, Ian E.: Chinese Land Reclamation in the South China Sea: Implications and Policy Options. Congressional Research Service, 2015.06.18. p. 14.
<https://fas.org/sgp/crs/row/R44072.pdf>; letöltés: 2020.10.19.

Peking szerint a kínai hajók jogszerűen üldözik el vetélytársaikat, ugyanis Kína „2000 éves történelmi jogokra” hivatkozva a teljes Dél-kínai-tengernek mintegy 90%-ára tart igényt,³⁹ akár más államok által birtokolt területekre is, például a Parcel- és a Spratly-szigetek egészére,⁴⁰ ahogy azt már 1947-től kezdve számos alkalommal hangoztatta a Kínai Kommunista Párt a közzétett szemléltető térképeken is. Ezeken a térképeken a kínai követelések tengeren húzódó határát kilenc szakaszból álló szaggatott vonallal jelezték, angolul ezt „*nine-dash line*”-nak, azaz kilenc kötőjeles vagy kilencpontos vonalnak nevezik.⁴¹ A Kína által elfoglalt sziklák és zátonyok, valamint az ezekből létrehozott mesterséges szigetek és támaszpontjaik ennek a kilencpontos vonallal meghatározott területi követelésnek adnak hangot.

4. ábra. A kilencpontos vonal⁴²

³⁹ PERAGOVICS Tamás: Új status quo a Dél-kínai-tengeren? Kína mesterségessziget-építésének hatásai a régió biztonságára. Nemzet és Biztonság, 2016/3. szám. p. 61.
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_3_06_peragovics_tamas_-_uj_status_quo_a_del-kina-tengeren-a_mestersegessziget-epites_hatasai.pdf; letöltés: 2020.10.17.

⁴⁰ Military and Security Developments involving the People's Republic China 2020. Annual Report to Congress, Office of the Secretary of Defence. p. 100.
<https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>; letöltés: 2020.10.03.

⁴¹ Az elmúlt évtizedekben több térképet is megjelentetett Peking, némelyiken tíz vagy tizenegy vonallal jelölték a kínai követelések határát, ezért olykor „ten-dash-line”-ként vagy „eleven-dash-line”-ként is hivatkozik rá az angol nyelvű szakirodalom.

⁴² ZHEN, Liu: Here's what's behind the 'nine-dash line' that sparked the South China Sea conflict. South China Morning Post, 2016.07.12.
<https://www.businessinsider.com/the-nine-dash-line-at-the-heart-of-the-south-china-sea-conflict-2016-7>; letöltés: 2020.10.24.

A mesterséges szigetek jogi átminősítésének kísérlete

A sziklák, zátonyok elfoglalása és a mesterséges szigetek létrehozása után Kína számára jelentős lépés lett volna ezeknek az új „szerzeményeknek” a tényleges szigetté minősítése, és nemzetközileg is elfogadott birtokba vétele. Ez azonban az ENSZ 1982-es évi Tengerjogi egyezményébe⁴³ ütközik. A Tengerjogi egyezmény alapján egy államot a partvonalától számított 200 tengeri mérföldnyi (370 km-nyi) távolságon belül megilleti egy úgynevezett „kizárólagos gazdasági övezet”⁴⁴ létrehozása – a vele járó halászati, ásványkincs-kitermelési és egyéb jogokkal együtt. A zóna létrehozása lehetséges egy, az adott állam által birtokolt sziget partvonala körül is, de a szigetnek meg kell felelnie bizonyos kritériumoknak. Jelentős feltétel, hogy jogilag csakis természetes képződmények számíthatnak szigetnek, a mesterségesen létrehozott „szigetek” nem. További fontos kitétel, hogy a szigeten élők nem szorulhatnak állandó víz- és élelmiszer-behozatalra. Ha a természetes képződmény nem minősül szigetnek, csak vízből kiemelkedő sziklának, akkor mindössze a parttól számított 12 tengeri mérföldnyi (22 km-nyi) sugarú körben illeti meg a birtokló országot a terület kizárólagos gazdasági kiaknázása.

A Tengerjogi egyezményre hivatkozott a Fülöp-szigetek egy Kínával folytatott nemzetközi perben, mikor 2013-ban kétségbe vonta Peking jogosultságát a dél-kínai-tengeri mesterséges szigeteket körülvevő kizárólagos gazdasági zónák létrehozására, amit Kína egyoldalúan nyilvánított ki. A hágai Állandó Választottbíróóság a perben a Fülöp-szigetek javára döntött 2016-ban.

A bíróság döntése értelmében Kína kilencpontos vonallal meghatározott követeléseai érvénytelenek, a vitatott sziklákat és zátonyokat Peking tehát önkényesen vette birtokba. A Fülöp-szigetekhez közeli Scarborough-zátonyt, valamint a Spratly-szigetekhez tartozó Johnson-zátonyt, Cuarteron-zátonyt és Fiery Cross-zátonyt természetes állapotában csupán „apálykor kiemelkedő domborzati alakzatként” állapították meg, míg a Subi-zátonyt, a Hughes-zátonyt, a Mischief-zátonyt és a Second Thomas-zátonyt víz alatti képződménynek titulálták. A Kína által végzett feltöltő munkálatokat szabálytalannak minősítették, és nem fogadták el jogilag az immár szigetszerű, de mesterséges képződmények szigetstátuszát. Ebből kifolyólag tehát a 200 tengeri mérföldes kizárólagos gazdasági zóna létrehozására Kína nem vált jogosulttá.⁴⁵ A Johnson-zátony, a Cuarteron-zátony és a Fiery Cross-zátony körül Peking jogszerűen csak 12 tengeri mérföldes körzetben hozhat létre gazdasági zónát, míg a Subi-zátony, a Hughes-zátony, a Mischief-zátony és a Second Thomas-zátony esetében egyáltalán nem.⁴⁶ A Scarborough-zátony esetében a bíróság megállapította, hogy az a Fülöp-szigetek kontinentális talapzatának részeként a Fülöp-szigeteket illeti, és nem szigetnek, csak homokpadnak minősülnek. Ennek értelmében a halászati jogok

⁴³ United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS).

https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf; letöltés: 2020.10.24.

⁴⁴ Exclusive Economic Zone (EEZ).

⁴⁵ PANDA, Ankit: International Court Issues Unanimous Award in *Philippines v. China* Case on South China Sea. *The Diplomat*, 2016.07.12.

<https://thediplomat.com/2016/07/international-court-issues-unanimous-award-in-philippines-v-china-case-on-south-china-sea/>; letöltés: 2020.10.24.

⁴⁶ GREER, Adam: The South China Sea Is Really a Fishery Dispute. *The Diplomat*, 2016.07.20.

<https://thediplomat.com/2016/07/the-south-china-sea-is-really-a-fishery-dispute/>; letöltés: 2020.10.23.

a Fülöp-szigetek halászhajóit is megilletik a Scarborough-zátonyt körülvevő vizeken, és ezért azok halászati tevékenységének korábbi évekbeli megzavarását kínai hajók által törvénytelennek minősítették. Kína erre reagálva közleményt bocsátott ki, miszerint amennyiben az általa ellenőrzött szigeteket környező vizeken más országhoz tartozó hajók halászati tevékenységét észleli, őrizetbe fogja venni az „elkövetőket”, ahogy azt a korábbi években többször is tette.⁴⁷

Az Állandó Választottbíróóság kifogásolta azt is, hogy Kína a spratly-szigeteki mesterséges szigeteinek lakosságát csak rendszeres víz- és élelmiszer-szállítványokkal tudta volna fenntartani, többek között ezért sem minősítették át azokat szigetekké.⁴⁸ A bíróság magát a szigetfeltöltés procedúráját is illegálisnak nyilvánította, mivel az építési munkálatok visszafordíthatatlan károkat okoznak a korallzátonyokban és az ott élő veszélyeztetett állatfajoknak.⁴⁹ Hszi Csin-ping pártfőtitkár az ítéletre reagálva elmondta, hogy országa nem fogadja el azt, kétségbe vonja a bíróság döntési jogosultságát a kérdésben, majd leszögezte: Kína folytatni fogja eddigi politikáját a Dél-kínai-tengeren.⁵⁰

Peking az ítéletből tanulva az eddig terméketlen sziklákon és mesterséges szigetekre zöldségeket kezdett termesztani. Kezdetben a szárazföldről a szigetekre hordott termőföld felhasználásával és üvegházakkal próbálkoztak.⁵¹ Úgy tűnik azonban, hogy így nem tudtak megfelelő eredményt elérni (néhány szigeten több száz, akár ezer kínai haditengerész is állomásozhat, jelentős élelmiszer- és vízigénnyel), mivel 2020 tavaszán már egy úgynevezett „sand-to-earth”, azaz „homokból termőföld” nevű technológia alkalmazását jelentették be a Paracel-szigetekhez tartozó Woody-szigeten. A haditengerészet tisztjei és a Chongqing Jiaotong Egyetem munkatársai egy négyhónapos közös projekt keretében növényi rostokat tartalmazó speciális port keverték a parti homokhoz. Az eljárás a homokot termőfölddé alakítja át, így nem szükséges földet szállítani több száz vagy több ezer kilométer távolságból. Ezzel a módszerrel elegendő termőföldet hoztak létre ahhoz,

⁴⁷ China court warns against illegal fishing in riposte to South China Sea ruling. Reuters, 2016.08.02. <https://www.reuters.com/article/us-southchinasea-ruling-idUSKCN10D0B1>; letöltés: 2020.10.24.

⁴⁸ PANDA, Ankit: International Court Issues Unanimous Award in *Philippines v. China* Case on South China Sea. *The Diplomat*, 2016.07.12. <https://thediplomat.com/2016/07/international-court-issues-unanimous-award-in-philippines-v-china-case-on-south-china-sea/>; letöltés: 2020.10.24.

⁴⁹ PCA Case No 2013-19 In the Matter of the South China Sea Arbitration - Before - An Arbitral Tribunal Constituted Under Annex VII to the 1982 United Nations Convention On the Law of the Sea - Between - The Republic of the Philippines - and - The People's Republic of China. *The South China Sea Arbitration*, 2016.07.12. pp. 373–378. https://thediplomat.com/wp-content/uploads/2016/07/thediplomat_2016-07-12_09-15-50.pdf; letöltés: 2020.10.24.

⁵⁰ PHILLIPS, Tom – HOLMES, Oliver – BOWCOTT, Owen: Beijing rejects tribunal's ruling in South China Sea case. *The Guardian*, 2016.07.12. <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/12/philippines-wins-south-china-sea-case-against-china>; letöltés: 2020.10.24.

⁵¹ ZHEN, Liu: China builds rescue centre on artificial Spratly island in South China Sea. *South China Morning Post*, 2019.01.30. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/2184351/china-builds-rescue-centre-artificial-spratly-island-south>; letöltés: 2020.10.24.

hogy az eljárást követő egy hónapban 750 kg zöldséget termesszenek,⁵² legalábbis a Peking által közölt híradások szerint. Ennél is meghökkentőbb bejelentést tett Kína 2020 nyarán, miszerint ivóvízforrást, mégpedig egy föld alatti víztározót fedeztek fel az egyik mesterséges szigetük, a Fiery Cross-zátony talapzatában, és valószínűsítik, hogy más szigetek esetében is fognak hasonló vízforrásokat találni.⁵³ (Nem kizárt persze, hogy a valóságban nagy teljesítményű sótalanító berendezést helyeztek üzembe.) Várhatóan tehát Kína újabb gazdasági zónákat fog önhatalmúlag létrehozni a vitatott területeken, illetve megerősíti igényét az eddig létrehozott zónák tekintetében, amelyek létjogosultságát valamivel nehezebb lesz az 1982-es Tengerjogi egyezményben foglaltakra hivatkozva támadni úgy, ahogy azt 2013-ban tette a Fülöp-szigetek.

Összegzés

Bár az elmúlt négy évben a Kínai Népköztársaság nem foglalt el, nem bővített ki és nem hozott létre újabb földdarabokat a Dél-kínai-tengeren, de az eddig létrehozott mesterséges szigetek hosszú távon várhatóan nem lesznek elegendők a haditengerészet és a légierő igényeinek kielégítésére. Az újabb, az eddigieknél is nagyobb teljesítményre képes kotróhajók építése, illetve a szigeteket önfenntartóvá tevő technológiák kifejlesztése azt sugallja, hogy Peking nem tett le arról a tervéről, hogy a Dél-kínai-tenger nagyobbik részét (lehetőleg kizárólagos) fennhatósága alá vonja. A katonai kiképzésben részesített Tengeri Milícia segítségével állandó zavaró tényezője marad a rivális államok térségben működő, kereskedelmi tevékenységet végző hajói számára. Haditengerészetének jelenlétét a korábbi éveknek megfelelően fokozni fogja, hogy ezzel is igyekezzon eltántorítani a „Kína szuverenitását, biztonságát és fejlődését fenyegető” államok (elsősorban az Amerikai Egyesült Államok) hadihajóit és kelet-ázsiai riválisainak kereskedelmi hajóit.⁵⁴ Ennek következtében végképp valószínűtlen, hogy a térség államainak lehetőségük nyílna a közeljövőben a kizárólagos gazdasági zónájuk területén jog szerint őket illető szigetekről akár erővel, akár jogi lépések útján eltávolítani a kínai helyőrségeket.

Mindeközben a hivatalos csatornákon Peking továbbra is azt hangsúlyozza, hogy mindössze történelmi örökségét védi, saját területének erőforrásait aknázza ki, a térség államaival való jó viszony fenntartására törekszik, és a szabad hajózás elvét messzemenőkig tiszteletben tartja.⁵⁵

⁵² JIE, Shan: Harvesting vegetables with 'sand-to-earth' tech on S. China Sea island beach. Global Times, 2020.05.19.

<https://www.globaltimes.cn/content/1188873.shtml>; letöltés: 2020.10.20.

⁵³ CHEN, Stephen: Freshwater reservoir found at one of Beijing's artificial islands in the South China Sea. South China Morning Post, 2020.06.28.

<https://www.scmp.com/news/china/science/article/3090761/freshwater-reservoir-found-one-beijings-artificial-islands-south>; letöltés: 2020.10.24.

⁵⁴ Foreign Ministry Spokesperson Zhao Lijian's Regular Press Conference on July 14, 2020.

https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/t1797731.shtml;

letöltés: 2020.10.23.

⁵⁵ Uo.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Airstrips Near Completion.
Asia Maritime Transparency Initiative, 2016.01.14.
<https://amti.csis.org/airstrips-near-completion/>; letöltés: 2020.10.18.
- An Accounting of China's Deployments to the Spratly Islands.
Asia Maritime Transparency Initiative, 2018.05.09.
<https://amti.csis.org/accounting-chinas-deployments-spratly-islands/>; letöltés: 2020.10.23.
- Asia's biggest dredging vessel goes into service.
China Plus, 2019.03.14.
<http://chinaplus.cri.cn/news/china/9/20190314/261615.html>; letöltés: 2020.10.24.
- BEISER, Vince: Aboard the giant sand-sucking ships that China uses to reshape the world.
MIT Technology Review, 2018.12.19.
<https://www.technologyreview.com/2018/12/19/103629/aboard-the-giant-sand-sucking-ships-that-china-uses-to-reshape-the-world/>; letöltés: 2020.10.24.
- CHASE, Michael S. – Purser, Ben:
China's Airfield Construction at Fiery Cross Reef in Context: Catch-Up or Coercion?
Asia Maritime Transparency Initiative, 2015.07.29.
<https://amti.csis.org/chinas-airfield-construction-at-fiery-cross-reef-in-context-catch-up-or-coercion/>; letöltés: 2020.10.18.
- CHEN, Stephen:
Freshwater reservoir found at one of Beijing's artificial islands in the South China Sea.
South China Morning Post, 2020.06.28.
<https://www.scmp.com/news/china/science/article/3090761/freshwater-reservoir-found-one-beijings-artificial-islands-south>; letöltés: 2020.10.24.
- China court warns against illegal fishing in riposte to South China Sea ruling.
Reuters, 2016.08.02.
<https://www.reuters.com/article/us-southchinasea-ruling-idUSKCN10D0B1>;
letöltés: 2020.10.24.
- China Island Tracker.
Asia Maritime Transparency Initiative.
<https://amti.csis.org/island-tracker/china/>; letöltés: 2020.10.23.
- China Lands First Bomber on South China Sea Island.
Asia Maritime Transparency Initiative, 2018.05.18.
<https://amti.csis.org/china-lands-first-bomber-south-china-sea-island/>; letöltés: 2020.10.18.
- China's Continuing Reclamation in the Paracels.
Asia Maritime Transparency Initiative, 2017.08.09.
<https://amti.csis.org/paracels-beijings-other-buildup/>; letöltés: 2020.10.19.
- Dél-kínai-tenger.
<https://www.google.com/maps/place/Dél-kínai-tenger/>; letöltés: 2020.12.16.
- DOLVEN, Ben – ELSEA, Jennifer K. – LAWRENCE, Susan V. – O'ROURKE, Ronald – RINEHART, Ian E.:
Chinese Land Reclamation in the South China Sea: Implications and Policy Options.
Congressional Research Service, 2015.06.18.
<https://fas.org/sgp/crs/row/R44072.pdf>; letöltés: 2020.10.19.

- DYER, Geoff – MITHCELL, Tom: Hillary Clinton: The China hawk. Financial Times, 2016.09.05. <https://www.ft.com/content/92b23c8e-7349-11e6-bf48-b372cdb1043a>; letöltés: 2020.10.23.
- Exercises Bring New Weapons to the Paracels. Asia Maritime Transparency Initiative, 2018.05.24. <https://amti.csis.org/exercises-bring-new-weapons-paracels/>; letöltés: 2020.10.23.
- Foreign Ministry Spokesperson Zhao Lijian's Regular Press Conference on July 14, 2020. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/t1797731.shtml; letöltés: 2020.10.23.
- GREER, Adam: The South China Sea Is Really a Fishery Dispute. The Diplomat, 2016.07.20. <https://thediplomat.com/2016/07/the-south-china-sea-is-really-a-fishery-dispute/>; letöltés: 2020.10.23.
- GROSSMAN, Derek – MA, Logan: A Short History of China's Fishing Militia and What It May Tell Us. RAND Corporation, 2020.04.06. <https://www.rand.org/blog/2020/04/a-short-history-of-chinas-fishing-militia-and-what.html>; letöltés: 2020.11.14.
- JIE, Shan: Harvesting vegetables with 'sand-to-earth' tech on S. China Sea island beach. Global Times, 2020.05.19. <https://www.globaltimes.cn/content/1188873.shtml>; letöltés: 2020.10.20.
- KOO, Min Gyo: Island Disputes and Maritime Regime Building in East Asia: Between a Rock and a Hard Place. Springer-Verlag, New York, 2010.
- KORKMAZ, Huseyin: Hybrid warfare and maritime militia in China. Anadolu Agency, 2020.07.02. <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-hybrid-warfare-and-maritime-militia-in-china/1897259>; letöltés: 2020.10.18.
- KRASKA, James: China's Maritime Militia Vessels May Be Military Objectives During Armed Conflict. The Diplomat, 2020.07.07. <https://thediplomat.com/2020/07/chinas-maritime-militia-vessels-may-be-military-objectives-during-armed-conflict/>; letöltés: 2020.10.18.
- Military and Security Developments involving the People's Republic China 2020. Annual Report to Congress, Office of the Secretary of Defence. <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>; letöltés: 2020.10.03.
- PANDA, Ankit: International Court Issues Unanimous Award in *Philippines v. China* Case on South China Sea. The Diplomat, 2016.07.12. <https://thediplomat.com/2016/07/international-court-issues-unanimous-award-in-philippines-v-china-case-on-south-china-sea/>; letöltés: 2020.10.24.
- PANDA, Ankit: South China Sea: China Has Deployed Anti-Ship Missiles on Woody Island. The Diplomat, 2016.03.26. <https://thediplomat.com/2016/03/south-china-sea-china-has-deployed-anti-ship-missiles-on-woody-island/>; letöltés: 2020.10.24.

- PCA Case N° 2013-19 In the Matter of the South China Sea Arbitration - Before - An Arbitral Tribunal Constituted Under Annex VII to the 1982 United Nations Convention On the Law of the Sea - Between - The Republic of the Philippines - and - The People's Republic of China. The South China Sea Arbitration, 2016.07.12. pp. 373–378. https://thediplomat.com/wp-content/uploads/2016/07/thediplomat_2016-07-12_09-15-50.pdf; letöltés: 2020.10.24.
- PERAGOVICS Tamás: Új status quo a Dél-kínai-tengeren? Kína mesterségessziget-építésének hatásai a régió biztonságára. Nemzet és Biztonság, 2016/3. szám. pp. 58–74. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_3_06_peragovics_tamas_-_uj_status_quo_a_del-kinnai-tengeren-a_mestersegessziget-epites_hatasai.pdf; letöltés: 2020.10.17.
- PHILLIPS, Tom – HOLMES, Oliver – BOWCOTT, Owen: Beijing rejects tribunal's ruling in South China Sea case. The Guardian, 2016.07.12. <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/12/philippines-wins-south-china-sea-case-against-china>; letöltés: 2020.10.24.
- POLING, Gregory B.: „China's Military Power Projection and U.S. National Interests”. Center for Strategic and International Studies, 2020. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/congressional_testimony/200220_Greg_Poling_Testimony.pdf; letöltés: 2020.10.18.
- POLING, Gregory B.: Potential New Runway Presents New Headaches. Asia Maritime Transparency Initiative, 2015.09.15. <https://amti.csis.org/new-imagery-release/>; letöltés: 2020.10.23.
- Tian Kun Hao. <https://www.dredgepoint.org/dredging-database/equipment/tian-kun-hao>; letöltés: 2020.10.28.
- Tien Jing Hao. <https://www.dredgepoint.org/dredging-database/equipment/tian-jing-hao>; letöltés: 2020.10.28.
- U.S.–China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress. Congressional Research Service, 2020.10.13. <https://fas.org/sgp/crs/row/R42784.pdf>; letöltés: 2020.10.23.
- United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS). https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf; letöltés: 2020.10.24.
- ZHEN, Liu: China builds rescue centre on artificial Spratly island in South China Sea. South China Morning Post, 2019.01.30. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/2184351/china-builds-rescue-centre-artificial-spratly-island-south>; letöltés: 2020.10.24.
- ZHEN, Liu: Here's what's behind the 'nine-dash line' that sparked the South China Sea conflict. South China Morning Post, 2016.07.12. <https://www.businessinsider.com/the-nine-dash-line-at-the-heart-of-the-south-china-sea-conflict-2016-7>; letöltés: 2020.10.24.

LÁNGNÉ PETRUSKA SZIDÓNIA

**AZ UÇK-TÓL A NEMZETI HADERŐIG –
A KOSZOVÓI FEGYVERES ERŐ LÉTREHOZÁSA
ÉS A FOLYAMAT BIZTONSÁGRA GYAKOROLT
SOKRÉTŰ KÖVETKEZMÉNYEI**

Bevezetés

Szerbia többségében albánok lakta egykori autonóm tartománya 2008-ban, csaknem egy évtizeddel a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Çlirimtare e Kosovës, UÇK) „felszabadító háborújának” nemzetközi segítséggel történt lezárását követően kiáltotta ki függetlenségét. Bár a Koszovói Köztársaság önálló államiségát számos ország a mai napig nem ismeri el, az Európai Unió (EU), illetve az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete (NATO) tagállamai néhány kivétellel¹ támogatják azt. Az elmúlt évtizedekben mindkét szervezet jelentős erőfeszítéseket tett a térség biztonságának és stabilitásának garantálása, illetve Szerbia és Koszovó viszonyának normalizálása érdekében, amelyet Szerbia uniós csatlakozásának is feltételül szabtak.

A koszovói albánok részéről a fegyveres konfliktus lezárása óta megmutatkozott az igény, illetve a szándék a nemzeti haderő felállítására, erre azonban a függetlenség 2008-as egyoldalú kikiáltását követően sem nyílt lehetőségük a nemzetközi közösség által elfogadott módon, vagyis a koszovói szerb kisebbség beleegyezésével történő alkotmánymódosítással.

Egyrészt természetesen törekvésnek tekinthető, ha egy szuverén állam a területének védelméről gondoskodni kíván. (Bár a CIA² 2018-as nyilvántartása 36 olyan országot tartott számon, amely valamilyen indíttatásból úgy döntött, hogy nem tart fenn saját haderőt,³ a katonai védelmükről ezek az államok is gondoskodnak pl. egy hozzájuk közel álló hatalom segítségével, megfelelő kompenzáció ellenében.⁴) Másrészt Koszovó esetében figyelembe kell venni, hogy máig érvényben van az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1999 júniusában kelt 1244. számú határozata, amely a háborút követően a jugoszláv és szerb katonai, rendőri és félkatonai erők Koszovóból történő kivonása mellett valamennyi koszovói albán fegyveres csoport lefegyverzéséről és nemzetközi katonai jelenlét telepítéséről rendelkezett.⁵ A NATO KFOR (Kosovo Force) missziója ennek

¹ Románia, Szlovákia, Spanyolország, Görögország (EU- és NATO-tagok), továbbá az EU-tag Ciprus.

² CIA – Central Intelligence Agency – az Amerikai Egyesült Államok Központi Hírszerző Ügynöksége.

³ MACIAS, Amanda: From Aruba to Iceland, these 36 nations have no standing military. CNBC, 2019.02.13. <https://www.cnbc.com/2018/04/03/countries-that-do-not-have-a-standing-army-according-to-cia-world-factbook.html>; letöltés: 2020.08.05.

⁴ SZENES Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek. In: FINSZTER Géza – SABJANICS István (szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században. Dialóg Campus, Budapest, 2017. pp. 69–104.

⁵ United Nations Security Council: Resolution 1244 (1999) / adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999. <https://digitallibrary.un.org/record/274488?ln=en>; letöltés: 2020.08.05.

megfelelően – bár a kezdetekhez képest töredék létszámmal és részben módosult feladatkörrel – máig a biztonság és a stabilitás garanciája a térségben: egy olyan nemzetközi fegyveres erő, amely mind a szerbek, mind a koszovói albánok részéről nagy megbecsülésnek örvend. Az ENSZ BT 1244. számú határozatának hatályon kívül helyezésére pedig mindaddig nincs reális esély, amíg Szerbia és Koszovó kapcsolatát nem sikerül véglegesen és megnyugtató módon rendezni.

Tanulmányom azt a koszovói háború lezárásával kezdődő folyamatot kívánja végigkövetni, amelynek eredményeként – a fenti alapvető ellentmondás feloldása nélkül – 2018 decemberében mégiscsak megkezdődött a koszovói nemzeti haderő felállítása. Ki szeretnék térni továbbá a haderőfejlesztés tervezett menetére, első két évének eredményeire, valamint az átalakítási folyamat biztonsági helyzetre gyakorolt széles körű hatásainak ismertetésére is mind Koszovó, mind a nyugat-balkáni régió vonatkozásában.

A Koszovói Felszabadítási Hadsereg demilitarizálása és a Koszovói Védelmi Hadtest felállítása

Az 1990-es évek elejétől titokban szerveződő UÇK az 1998–1999-es fegyveres konfliktus kiobbantásával, valamint a nemzetközi közösség támogatásának megszerzésével meghatározó szerepet játszott a koszovói albánok függetlenségi törekvéseinek sikerében.

A gerillaszervezet nemzetközi megítélése működésének első éveiben azonban meglehetősen negatív volt. Az UÇK egy ideig az Amerikai Egyesült Államok terrorszervezeteket összesítő listáján is szerepelt.⁶ Robert S. Gelbard, az amerikai elnök akkori egyik balkáni különmegbízottja még 1998-ban is „iszlamista terrorsoportnak” titulálta.⁷ A Nyugat és a gerillák közeledése azonban Richard Holbrooke amerikai különmegbízottnak köszönhetően még ugyanabban az évben megkezdődött,⁸ majd a fegyveres konfliktus tárgyalásos rendezését célzó, a franciaországi Rambouillet-ban 1999 februárjában megrendezett békekonferencia eredményeként kölcsönös elköteleződésre került sor. A nemzetközi közösség képviselői és a koszovói albán tárgyalódelegáció közötti egyeztetések során a két legérzékenyebb témakört Koszovó jövőbeni státusza és az UÇK demilitarizálása jelentette. A Nyugat ez utóbbit egyértelműen a NATO fegyveres beavatkozása feltételül szabta, amit a gerillák nehezen fogadtak el, de végül az „átalakításba” beleegyeztek.⁹

⁶ SULLIVAN, Colleen: Kosovo Liberation Army – Kosovar Militant Group. <https://www.britannica.com/topic/Kosovo-Liberation-Army>; letöltés: 2020.08.21.

⁷ Az UÇK életre hívásában a vallási szempontok valójában irrelevánsak voltak. Bár a koszovói albánok többsége valóban a (mérsékelt) szunnita iszlám híve, az UÇK támogatói között jelentős számban katolikus albánok is helyet kaptak.

PERRITT, Henry H.: Kosovo Liberation Army: The Inside Story of an Insurgency. University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 2008. pp. 3–4.

⁸ BOYES, Roger – JAGGER, Suzy: New State, Modern Statesman. Hashim Thaci – A Biography. Biteback Publishing, London, 2018. p. 43.

⁹ Uo. pp. 74–77.

A fegyveres konfliktus lezárását követően is érezhető volt a feszültség ezekben a kérdésekben, a gerillák számára ugyanis nyilvánvalóan Koszovó függetlenségének az elismerése és az UÇK nemzeti haderővé fejlesztése jelentette volna céljaik maradéktalan elérését. Ezzel szemben az egykori szerb autonóm tartomány státuszának kérdésében nem született döntés, ideiglenesen az ENSZ-főtitkár különmegbízottja (Special Representative of the Secretary-General for Kosovo, SRSG) által vezetett nemzetközi igazgatás alá került, az ENSZ BT 1244. számú határozata pedig az UÇK lefegyverzését is elrendelte. Ennek levezénylésére azonban sem a NATO, sem az ENSZ nem rendelkezett kidolgozott tervvel.¹⁰ Eközben a nemzetközi közösség UÇK-val kapcsolatos nyilvánvaló fenntartásait fokozta, hogy mialatt a jugoszláv/szerb erők az 1999. június 9-i kumanovói egyezményben¹¹ meghatározottak szerint rendben visszahúzódtak Koszovó területéről, erőszakhullám vette kezdetét a koszovói szerb – valamint a roma és a gorani – kisebbség ellen, ami az UÇK politikai ellenfeleinek számító albánokat is érintette. A nemzetközi erők nem tudták fenntartani a rendet és a biztonságot, a gerillák tíz napig gyakorlatilag akadálytalanul, fegyvereik birtokában tevékenykedhettek Koszovó területén.¹² Végül a nyomásgyakorlás és a meggyőzés együttes alkalmazásával sikerült elérni, hogy 1999. június 21-én a gerillák aláírják az UÇK demilitarizálásáról szóló egyezményt,¹³ amely alapján a fegyverletétel szeptember 21-ig, azaz az előírt 90 nap alatt lezajlott. (Ezzel azonban a szerbek elleni incidensek nem szűntek meg teljesen,¹⁴ jelentős számú fegyver pedig továbbra is egykori gerillák birtokában maradt.)

A NATO-intervenciót követően tehát a NATO KFOR missziója vált a katonai biztonság egyedüli hivatalos letéteményesévé Koszovóban. Az UÇK demilitarizálásáról szóló egyezménybe azonban – vélhetően azért, hogy a gerillák hajlandóak legyenek azt aláírni¹⁵ – belefoglalták, hogy „*a nemzetközi közösség figyelmet kell szenteljen (...) az Egyesült Államok nemzeti gárdájához hasonló koszovói hadsereg létrehozásának, annak a tervezett politikai folyamatnak a részeként, amely meg fogja határozni Koszovó jövőbeli státuszát, figyelembe véve a rambouillet-i megállapodást.*” Az UNMIK¹⁶ ennek alapján szeptember 20-án, a 8/1999. számú rendeletével létrehozta a Koszovói Védelmi Hadtestet (Trupat e Mbrojtjes së Kosovës, TMK). Az új szervezet mandátumának meghatározásakor azonban végül sokkal inkább a francia Sécurité Civile-t tekintették mintának, nem

¹⁰ TRIANTAFYLLOU, Giorgos: Statehood without an army: the question of the Kosovo Armed Force. Southeast European and Black Sea Studies, Volume 18, Issue 2, 2000. pp. 261–279.

¹¹ Military Technical Agreement between the International Security Force (KFOR) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia. UN Security Council, 1999.06.15. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/990615_MilitaryTechnicalAgreementKFORYugoslaviaSerbia.pdf; letöltés: 2020.08.05.

¹² BORSÁNYI András: A Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK) rejtélye. BONA-L Bt., Budapest, 2000. pp. 176–185.

¹³ Undertaking of Demilitarisation and Transformation by the UCK. NATO, 1999.06.29. <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990620a.htm>; letöltés: 2020.08.05.

¹⁴ BORSÁNYI András: A Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK) rejtélye. BONA-L Bt., Budapest, 2000. pp. 186–188.

¹⁵ What Happened to the KLA? ICG Balkans Report No 88, 2000.03.03. <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/88-what-happened-to-the-kla.pdf>; letöltés: 2020.08.05.

¹⁶ United Nations Mission in Kosovo – az ENSZ koszovói missziója.

pedig az amerikai nemzeti gárdákat. A 3000 aktív tagból és 2000 tartalékosból álló egyenruhás szervezet feladatköre ugyanis kizárólag katasztrófa elhárítására, kutatómentő műveletek végrehajtására, az elszigetelt területeken humanitárius segítségnyújtásra, aknamentesítésre, valamint az infrastruktúra újjáépítésében való segítségnyújtásra terjedt ki. Tagjai a bűnüldözésben, illetve a közrend fenntartásában nem kaptak szerepet, és közülük mindössze 200-an, a tisztek és az objektumok őrei viselhettek oldalfegyvert. A TMK tulajdonában lévő további 1800 kézi lőfegyvert csak különleges esetekben, és csak a KFOR engedélyével használhatták. A TMK általános felügyeletéért az UNMIK, az állomány kiválasztásáért és a kiképzésért a Nemzetközi Migrációs Szervezet (International Organization for Migration, IOM), a mindennapi iránymutatásért, valamint a kiképzés és a működés felügyeletéért pedig a KFOR felelt.

A szervezet megalakítása tulajdonképpen egy kölcsönösen csak átmenetinek szánt megoldásnak tekinthető, hiszen míg a koszovói albánok valójában a jövőbeni nemzeti haderő kezdeményét szerették volna létrehozni, a nemzetközi közösség célja főképp az egykori gerillák társadalmi integrációjának elősegítése volt – a TMK és az UÇK közti „intézményi folytonosság” látszatának kerülésével.¹⁷ Eközben arra is tekintettel kellett lenni, hogy Koszovó továbbra is egy szuverén állam, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság része maradt.

A TMK tagjait – mindegyik tekintettel – önkéntes jelentkezést követően, egyéni képességeik alapján választották ki.¹⁸ A toborzás összetett kihívást jelentett, hiszen meg kellett győződni arról, hogy a TMK-nak átadott kompetencia nem kerül rossz kezekbe, és figyelemmel kellett lenni arra is, hogy az új biztonsági szervezetnek a teljes koszovói társadalmat kellett szolgálnia, ezért a tervek szerint az állomány 10%-a a kisebbségek soraiból került volna ki.

A TMK UÇK-tól történő elhatárolását végül a gyakorlatban számos tény nehezítette. Például a nemzetközi közösség bizalmát teljes mértékben nem élvező, de nagy befolyással rendelkező bizonyos egykori gerillák kizárása is biztonsági kockázatot hordozott.¹⁹ Az új szervezet vezetője az UÇK egykori főparancsnoka, Agim Çeku lett, a hat védelmi zóna pedig gyakorlatilag megfelelt az UÇK egykori hadműveleti zónáinak.²⁰ (A TMK védelmi zónáit az 1. ábra mutatja be.) Ezáltal az egykori gerillák soraiból kikerült területi vezetők családjának, illetve klánjának a befolyása tovább erősödhetett.

¹⁷ TRIANTAFYLLOU, Giorgos: Statehood without an army: the question of the Kosovo Armed Force. *Southeast European and Black Sea Studies*, Volume 18, Issue 2, 2000. pp. 261–279.

¹⁸ BERGHESAN, Georges: L'armée du Kosovo, nouvel obstacle à la stabilisation des Balkans? GRIP, 2019.12.16.
https://www.grip.org/wp-content/uploads/2019/12/NA_2019-12-16_FR_G-BERGHEZAN.pdf;
letöltés: 2020.08.05.

¹⁹ SKEPPSTRÖM, Emma – WEIBULL, Anna: Security Force in the Making: Capacity Building in Kosovo. FOI, Swedish Defence Research Agency, Stockholm, 2011.
<https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--3276--SE>; letöltés: 2020.08.15.

²⁰ What Happened to the KLA? ICG Balkans Report No 88, 2000.03.03.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/88-what-happened-to-the-kla.pdf>; letöltés: 2020.08.05.

1. ábra. A TMK védelmi zónái 2008–2009-ben²¹

A TMK megítélése a 10 éves fennállása alatt meglehetősen ellentmondásosan alakult. A szervezet tagjait a koszovói albánok körében megbecsülés övezte, szakmai hozzáértésüket pedig nemzetközi szinten²² is alkalmuk volt bizonyítani.²³ Ugyanakkor egyes tagok súlyos bűncselekmények miatt kerültek az igazságszolgáltatás látókörébe, az UÇK, illetve a TMK struktúrái pedig a 2000-es Preševo-völgyi és a 2001-es macedóniai fegyveres konfliktusokban, valamint a 2004. márciusi koszovói etnikai alapú zavargásokban is részt vettek.²⁴

²¹ CLEWLOW, Ade: Under a feathered sky: The untold story of NATO's role in newly independent Kosovo. MentonBlackbush, 2020. p. 9.

²² Például az albániai Gerdec falu közelében lévő lőszergyűjtő telepen történt 2008. márciusi robbanást követően.

²³ CLEWLOW, Ade: The Kosovo Protection Corps: A Critical Study of its De-activation as a Transition. <https://issat.dcaf.ch/Learn/Resource-Library2/Policy-and-Research-Papers/The-Kosovo-Protection-Corps.-A-Critical-Study-of-its-De-activation-as-a-Transition>; letöltés: 2020.08.20.

²⁴ HÁRY Szabolcs: Védelem- és biztonságpolitika a Nyugat-Balkánon. In: KOLLER Boglárka – ÖRDÖGH Tibor (szerk.): Európaizáció a Nyugat-Balkánon. Dialóg Campus, Budapest, 2019. p. 129. http://real.mtak.hu/93767/1/web_PDF_Europaizacio_Nyugat_Balkanon.pdf; letöltés: 2020.08.20.

2004-től a koszovói státuszkérdés rendezése kapcsán készült dokumentumok egyre határozottabban jelezték a TMK átalakításának szükségességét – ezzel együtt az Amerikai Egyesült Államok anyagi támogatása is minimálisra csökkent.²⁵ A 2004-ben a státuszkérdés rendezésének érdekében készített Koszovói Sztenderdek Végrehajtási Terv is elismerte, hogy a TMK számos eredményt mutathat fel, megállapította azonban, hogy további fejlesztése szükséges ahhoz, hogy átlátható, elszámoltatható, fegyelmezett és professzionális módon működő szervezet legyen. A koszovói biztonsági szektor 2006-ban készített átfogó belső felülvizsgálata (Internal Security Sector Review, ISSR) szintén arra a következtetésre jutott, hogy a TMK kiképzési módszerének és felépítésének korszerűsítésére, költségvetési okokból pedig létszámának csökkentésére lenne szükség. Rámutatott továbbá a hiányosságokra a kisebbségek képviselete területén (a tervezett 10% helyett ugyanis csupán a létszám 5%-át tették ki a kisebbségekhez tartozó tagok, közülük a szerbek mindössze 2%-ot). A TMK tehát fennállásának első hét éve alatt sem a koszovói albánoknak a biztonsági szektorban való szerepvállalással kapcsolatos igényeit nem elégítette ki, sem a szerb kisebbség bizalmát nem sikerült elnyernie, ami jelentős részben a belgrádi ellenpropagandának volt köszönhető.²⁶

A 2007-ben bemutatott, Koszovó státuszának átfogó rendezését célzó, felügyelt függetlenséget javasoló úgynevezett Ahtisaari-terv az ISSR ajánlásait alapul véve vázolta a biztonsági ágazat javasolt új struktúráját. Ezen belül a TMK helyett egy új, professzionális és multietnikus, könnyűfegyverzettel ellátott szervezet, a Koszovói Biztonsági Erő (Forca e Sigurisë së Kosovës, FSK) felállítását vetítette elő.

A Koszovói Biztonsági Erő megalakítása

A belgrádi vezetés elfogadhatatlannak tartotta az Ahtisaari-terv ajánlásait, Koszovó ezért 2008. február 17-én egyoldalúan nyilvánította ki a függetlenségét Szerbiától.

A Koszovói Köztársaság alkotmánya 2008. június 15-én lépett hatályba, rendelkezései az Ahtisaari-terv ajánlásain alapultak. A Koszovó függetlenségét el nem ismerő államok miatt ugyanakkor az ENSZ BT 1244. számú határozata is hatályban maradt, ez alapján folytatódott az UNMIK és a KFOR missziója, azokkal párhuzamosan pedig kezdetét vette az Európai Unió Koszovói Jogállamiság Missziója (European Union Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX) is. A 2012-ig tartó „felügyelt függetlenség” időszakában a nemzetközi jelenlétet a Nemzetközi Polgári Képviselő (International Civilian Representative, ICR) irányította.²⁷

²⁵ SKEPPSTRÖM, Emma – WEIBULL, Anna: Security Force in the Making: Capacity Building in Kosovo. FOI, Swedish Defence Research Agency, Stockholm, 2011. <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--3276--SE>; letöltés: 2020.08.15.

²⁶ TRIANTAFYLLOU, Giorgos: Statehood without an army: the question of the Kosovo Armed Force. Southeast European and Black Sea Studies, Volume 18, Issue 2, 2000. pp. 261–279.

²⁷ SKEPPSTRÖM, Emma – WEIBULL, Anna: Security Force in the Making: Capacity Building in Kosovo. FOI, Swedish Defence Research Agency, Stockholm, 2011. <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--3276--SE>; letöltés: 2020.08.15.

Az új alkotmány 2009. június 14-i határidővel írta elő a TMK megszüntetését és az FSK felállítását. Ennek részleteiről a 2008 első felében elfogadott, az FSK-ról, az FSK minisztériumáról és az FSK-ban történő szolgálatról szóló törvények rendelkeztek.²⁸ A két szervezet egymástól történő elhatárolását, egyúttal az egykori UÇK-tól való további távolodást²⁹ is szolgálta, hogy az átalakítást nem a TMK-tagok automatikus átvételével, hanem ismét egy egyéni képességeket alapul vevő kiválasztási folyamat segítségével tervezték végrehajtani – ez az érdeksérelmek miatt azonban nem bizonyult feszültségektől mentes folyamatnak.³⁰

Az FSK-t egy 2500 aktív tagból és 800 tartalékosból álló, kizárólag könnyűfegyverzettel felszerelt, önkéntes, multietnikus és politikailag semleges szakmai szervezetnek szánták. Feladatai kezdetben négy fontosabb területre terjedtek ki: válságkezelő műveletekben történő részvételre, beleértve a béketámogató műveleteket, felkérés esetén a Koszovói Köztársaság területén kívül is; a civil hatóságok támogatására természeti és egyéb katasztrófák és veszélyhelyzetek esetén, adott esetben regionális vagy nemzetközi erőfeszítések részeként; robbanóanyagok ártalmatlanítására; valamint a civil hatóságok támogatására polgári védelmi műveletek révén. Az új szervezet mandátuma tehát a TMK-éhoz hasonlóan nem tartalmazott katonai elemeket, és bármilyen ezt érintő változásról a nemzetközi katonai jelenlét volt jogosult határozni, a nemzetközi polgári képviselővel együttműködve. Az FSK-ról szóló törvény szerint a szervezet mandátumát érintő korlátozásokat legkorábban a törvény hatályba lépése után öt évvel lehetett felülvizsgálni.³¹

A NATO 2008 júniusában a védelmi miniszterek ülésén eseti alapon döntött az Ahtisaari-terv által a Szövetségnek szánt új feladatok vállalásáról, ami a KFOR esetében a TMK leszerelését, az FSK felállítását és állományának kiképzését, az újonnan létrehozott NATO Tanácsadó Csoport (NATO Advisory Team, NAT) esetében pedig az FSK civil kontrolljának kialakítását jelentette.³² (Az Ahtisaari-terv a NATO-t eredetileg végrehajtó feladatkörrel ruházta fel az új feladatok kapcsán,

²⁸ Law No. 03/L-045 Law on the Ministry for the Kosovo Security Force.
<https://mod.rks-gov.net/repository/docs/Law%20on%20Ministry%20for%20the%20KSF.pdf>;
letöltés: 2020.09.10.

Law No. 03/L-046 Law on the Kosovo Security Force.
<https://mod.rks-gov.net/repository/docs/Law%20on%20the%20KSF.pdf>; letöltés: 2020.09.10.

Law No. 03/L-082 On service in the Kosovo Security Force.
<https://mod.rks-gov.net/repository/docs/Law%20on%20Service%20in%20the%20KSF.pdf>;
letöltés: 2020.09.10.

²⁹ 2006-ban a TMK tagjainak 70%-át egykori gerillák tették ki.
An Army for Kosovo? International Crisis Group, Europe Report N°174 – 28 July 2006.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/174-an-army-for-kosovo.pdf>; letöltés: 2018.05.25.

³⁰ CLEWLOW, Ade: The Kosovo Protection Corps: A Critical Study of its De-activation as a Transition.
<https://issat.dcaf.ch/Learn/Resource-Library/2/Policy-and-Research-Papers/The-Kosovo-Protection-Corps.-A-Critical-Study-of-its-De-activation-as-a-Transition>; letöltés: 2020.08.20.

³¹ Law No. 03/L-108 Amending the Law on the Kosovo Security Force No. 03/L-046 of 15.06.2008.
http://www.gazetazyrtare.com/e-gov/index.php?option=com_content&task=view&id=284&Itemid=56&lang=en; letöltés: 2020.09.10.

³² NATO's role in Kosovo. NATO, 2020.11.16.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm; letöltés: 2020.11.19.

azonban a státuszsemleges álláspontjára tekintettel a Szövetség ezt egyoldalúan „a feladatok felügyeletére” változtatta és így is kommunikálta.³³⁾

A TMK és az FSK között alapvető különbséget jelentett, hogy míg előbbi a nemzetközi szervezetek közvetlen ellenőrzése alatt állt, utóbbi felett már az újonnan létrehozott koszovói szakminisztérium gyakorolt civil felügyeletet. A helyi hatóságok az FSK tagjainak kiválasztásában is közreműködtek. A biztonsági szektorban tehát az eddigiekhez képest nőtt a helyi szerepvállalás mértéke, ám annak reformja továbbra is a nemzetközi közösség által ellenőrzött, illetve irányított folyamat maradt.³⁴⁾

Az FSK állományának toborzásakor is jelentkeztek a TMK esetében tapasztalt problémák. A Koszovói Köztársaság alkotmánya szerint az FSK állományának tükröznie kellene az állam lakosságának etnikai sokszínűségét, a koszovói szerbek azonban – Belgrád által is táplált – alapvető bizalmatlansággal fordultak a szervezetre felé, és bár az átlagnál jobb fizetésre tekintettel akadtak, akik vállalták a szolgálatot, esetükben is féltő volt, hogy krízishelyzetben a dezertálás mellett döntöttek volna.³⁵⁾ Az egykori UÇK-tól való távolodás demonstrálása is nehéz feladatnak bizonyult, tekintettel arra, hogy az állomány jelentős részét – több mint 1400 FSK-tagot – a korábbi TMK-ból toborozták.³⁶⁾

Az FSK az Észak-atlanti Tanács bejelentése szerint 2009. szeptember 15-ére érte el a kezdeti műveleti képességét. A szervezetet a kezdetektől a NATO szttenderdeknek való megfelelés igényével fejlesztették, amihez az is hozzátartozott, hogy számos tiszt utazott amerikai, nagy-britanniai és németországi képzésekre, az FSK alegységei pedig Törökországban, Albániában és Macedóniában is vettek részt gyakorlatokon.³⁷⁾ A fegyverbeszerzés során is tudatosan olyan rendszerre (a Heckler&Koch német gyártó által kifejlesztett G36 fegyvercsaládra) esett a választás, amely több NATO-tagállam haderejénél és rendészeti szervezeténél használatban volt/van. Mindezek Koszovó hosszú távon egyik legfontosabb célját, az euroatlanti struktúrákba történő integrálódást alapozták meg.

A NATO számos laktanyafelújítási és építési projekt finanszírozásával is segítette az FSK felállítását. A helyi vállalkozók bevonásával végzett munkálatok 2012-ben valamennyi helyszínen befejeződtek. Az FSK alakulatainak földrajzi elhelyezkedését a 2. ábra mutatja be.³⁸⁾

³³⁾ CLEWLOW, Ade: Under a feathered sky: The untold story of NATO's role in newly independent Kosovo. MentonBlackbush, 2020. p. 17.

³⁴⁾ TRIANTAFYLLOU, Giorgos: Statehood without an army: the question of the Kosovo Armed Force. Southeast European and Black Sea Studies, Volume 18, Issue 2, 2000. pp. 261–279.

³⁵⁾ Raising an army: The transformation of the Kosovo Security Force. Pristina Insight, 2015.03.13–26. <https://prishtinainsight.com/magazine/pi-153/>; letöltés: 2020.08.10.

³⁶⁾ Kosovo Security Force [KSF]. <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-ksf.htm>; letöltés: 2020.08.05.

³⁷⁾ TRIANTAFYLLOU, Giorgos: Statehood without an army: the question of the Kosovo Armed Force. Southeast European and Black Sea Studies, Volume 18, Issue 2, 2000. pp. 261–279.

³⁸⁾ Kosovo Security Force [KSF]. <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-ksf.htm>; letöltés: 2020.08.05.

2. ábra. A Koszovói Biztonsági Erő alakulatainak földrajzi elhelyezkedése³⁹
Szerkesztette: Szijj Beáta

A biztonsági erő felszerelését számos NATO-tagállam (pl. az Amerikai Egyesült Államok, Németország, Olaszország, Portugália) kétoldalú együttműködések keretében is segítette. Ezek közül kiemelkedik az Amerikai Egyesült Államok sokrétű támogatása, amelynek akkori elnöke, George W. Bush már röviddel Koszovó függetlenségének kikiáltását követően, 2008 márciusában felhatalmazást adott az FSK javára történő katonai segítségnyújtásra, az „USA biztonságának megerősítése és a világbéke megteremtése” céljával.⁴⁰ Az amerikai támogatás látványos formája az Iowai Nemzeti Gárda és az FSK között 2011 óta fennálló partnerségi program is.⁴¹ Szerbia az amerikai fél retorikája ellenére az FSK-nak nyújtott támogatásokat a kezdetektől ellene irányuló, barátságtalan lépésnek tekintette, dacára a szervezet korlátozott (katonai elemeket nem tartalmazó) mandátumának.⁴²

³⁹ Kosovo Security Force [KSF].

<https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-ksf.htm>; letöltés: 2020.08.05.

⁴⁰ Bush OKs supplying arms to Kosovo. ABC News, 2008.03.20.

<https://www.abc.net.au/news/2008-03-20/bush-oks-supplying-arms-to-kosovo/1078624>; letöltés: 2020.08.15.

⁴¹ GARDING, Sarah E.: Kosovo: Background and U. S. Policy. Congressional Research Service, 2020.05.05. <https://fas.org/sgp/crs/row/R46175.pdf>; letöltés: 2020.08.05.

⁴² Bush OKs supplying arms to Kosovo. ABC News, 2008.03.20.

<https://www.abc.net.au/news/2008-03-20/bush-oks-supplying-arms-to-kosovo/1078624>; letöltés: 2020.08.15.

Az FSK 2013. július 9-én érte el a teljes műveleti képességét. Az FSK minisztériumát vezető Agim Çeku ugyanabban az évben bejelentette, hogy a biztonsági erőt a következő évtől haderővé tervezik alakítani.⁴³ A koszovói albánok ezt az ambíciójukat egyrészt az FSK-ról szóló 2008-as törvényre alapozták, amely öt év elteltével lehetőséget adott az FSK mandátumának felülvizsgálatára.⁴⁴ Másrészt Hillary Clinton amerikai külügyminiszter 2012-ben nyilvánosan ígéretet tett arra, hogy Washington támogatni fogja Koszovó EU- és NATO-csatlakozását.⁴⁵

A biztonsági ágazat átalakításának előkészítése 2012-ben, a nemzetközi felügyelet mellett gyakorolt függetlenség időszakának lezárását követően kezdődött, amikor a koszovói kormány a biztonsági szektor stratégiai felülvizsgálatáról (Strategic Security Sector Review, SSSR) határozott. Ennek eredményeként stratégiai szintű politikai iránymutatások és konkrét ajánlások is születtek a (tágra értelmezett) biztonsági szektor intézményeire vonatkozóan. Ezek egyike volt, hogy az FSK-t haderővé, az FSK Minisztériumot pedig Védelmi Minisztériummá szükséges alakítani, ugyanis az akkori intézmények nem voltak alkalmasak arra, hogy Koszovó mint szuverén állam elláthassa egyik legalapvetőbb feladatát, az állampolgárainak a védelmét. Az SSSR a felállítandó Koszovói Fegyveres Erő feladataiként a szuverenitás és a területi integritás védelmét, a polgári hatóságok támogatását, a közösségek támogatását, valamint a nemzetközi és béketámogató műveletekben való részvétel határozta meg.⁴⁶ A koszovói albánok érvelésében hangsúlyosan jelent meg az a – nemzetközi közösség részéről nehezen támadható – szempont, hogy biztonsági fogyasztókból biztonsági szolgáltatókká kívánnak válni.⁴⁷

A Koszovói Fegyveres Erő létrehozására irányuló sikertelen kísérletek és a 2018. decemberi törvények

2013-ban a koszovói albánok nem minden alap nélkül gondolhatták, hogy a nemzeti haderő felállítása küszöbön áll. Az FSK minisztériuma az év elejétől a Pentagonnal együttműködésben közép- és hosszú távú terveket készített a Koszovói Biztonsági Erő átalakítására,⁴⁸ a NATO pedig – miközben elkötelezett maradt a biztonság fenntartását tekintve – azt kommunikálta, hogy a KSF szerkezetéről és küldetéséről a koszovói hatóságoknak kell döntést hozniuk. A Szövetség az FSK

⁴³ Kosovo Security Force [KSF].

<https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-ksf.htm>; letöltés: 2020.08.05.

⁴⁴ KLOPFER, Franziska – CANTWELL, Douglas (edit.): *Almanac on Security Sector Oversight in the Western Balkans 2012*. Belgrade Centre for Security Policy and Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Belgrád, 2012.

<https://www.files.ethz.ch/isn/144471/almanac.pdf>; letöltés: 2020.08.10.

⁴⁵ Kosovo Security Force [KSF].

<https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-ksf.htm>; letöltés: 2020.08.05.

⁴⁶ GEÇI, Sinan – SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY Klára: Kosovo: Its Path to Independence and the Strive to Building Defense Institutions. *Vojenská Reflexie*, Volume 12, Issue 2, 2017. pp. 108–122. http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske_reflexieXII_2.pdf; letöltés: 2020.08.15.

⁴⁷ GEÇI-SHERIFI, Shkendije: *Egy új független állam kül- és biztonságpolitikájának formálása. Koszovói esettanulmány*. Tézisfüzet, NKE HDI, Budapest, 2019.

https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14729/shkendije_geci_sherifi_short_thesis_hungarian.pdf?sequence=3; letöltés: 2020.08.20.

⁴⁸ TRIANTAFYLLOU, Giorgos: Statehood without an army: the question of the Kosovo Armed Force. *Southeast European and Black Sea Studies*, Volume 18, Issue 2, 2000. pp. 261–279.

fejlesztését is folytatta, a 2013 júliusában felállított kb. 30 fős, katonákból és civil személyekből álló NATO Összekötő és Tanácsadó Csoporton (NATO Liaison and Advisory Team, NLAT) keresztül.

2013 áprilisában reménykeltő fejlemény történt a Szerbia és Koszovó közötti viszony rendezését illetően is: a Belgrád–Pristina politikai párbeszéd eredményeként sor került a történelmi jelentőségűnek titulált brüsszeli megállapodás aláírására, amely a koszovói szerb kisebbség helyzetét az úgynevezett Szerb Községek Közösségének (Zajednica srpskih opština) létrehozásával kívánta biztosítani.

2014 márciusában Hashim Thaçi, Koszovó akkori miniszterelnöke bejelentette, hogy a kormány döntése értelmében hamarosan védelmi minisztériumot állítanak fel, az FSK-t pedig 2019-ig a NATO-sztenderdeknek megfelelően Koszovói Fegyveres Erővé (Forcat e Armatosura të Kosovës, FAK) alakítják, amivel hosszú távon a Szövetséghez történő csatlakozás is a céljuk. Az új szervezett tervezett létszámát 5000 főben és 3000 fő tartalékosban határozták meg.⁴⁹ A nemzetközi közösség elvárásainak megfelelően azonban ehhez módosítani kellett volna az alkotmányt, amihez „kettős kétharmadra” lett volna szükség, vagyis a 120 parlamenti képviselő kétharmadának, és ezen belül a 20 kisebbségi képviselő kétharmadának is igennel kellett volna szavaznia. A tervezetet 2014 májusában terjesztették a parlament elé: 90 igen és 4 nem szavazat, valamint 3 tartózkodás mellett az alkotmánymódosítás nem kapta meg a szükséges támogatást. A sikertelen szavazás következményeként a parlament – a politikai stabilitás megteremtésének érdekében – hamarosan feloszlatta önmagát. Június 8-án előre hozott választásokra került sor, majd azt követően hosszabb alkotmányos válság vette kezdetét,⁵⁰ az új kormány csak az év végére alakult meg. A haderő felállításának terve ezután évekre lekerült a napirendről.

A koszovói albánságnak a FAK létrehozásával kapcsolatos tervét tehát alapvetően a koszovói szerb kisebbség akadályozta meg. Álláspontjuk szerint a koszovói hatóságok korábban – 1999-ben és a 2004-es pogrom alkalmával – sem védték meg a koszovói szerb kisebbséget az etnikai alapú támadásoktól, ezért a zömmel koszovói albánokból álló FAK-ban sem bíznának, másrészt a fegyveres szervezet adott esetben közvetlenül is veszélyeztethetné a biztonságukat. A koszovói szerb és a szerbiai szerb politikusok nyilatkozataiban ugyanezek az érvek kaptak hangsúlyt. Az ENSZ BT 1244-es határozatának megfelelően az egyetlen fegyveres erőként továbbra is a KFOR-t fogadták el.⁵¹ Az FSK/FAK és a koszovói szerbek viszonya kapcsán nem szabad megfeledkezni arról a később számos kritikát kiváltó lépésről sem, hogy a 2013-as brüsszeli egyezményvel egy időben Hashim Thaçi miniszterelnökként írásbeli ígéretet tett Anders Fogh Rasmussen akkori NATO-főtitkárnak arra, hogy az észak-koszovói, többségében szerbek lakta községekben az

⁴⁹ Kosovo Security Force [KSF].

<https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-ksf.htm>; letöltés: 2020.08.05.

⁵⁰ SZEKRÉNYES Éva: Győztesből vesztes, avagy ki nevet a végén? Választások után Koszovóban. *Külvügyi Szemle*, 13. évfolyam 3. szám, 2014. ősz. pp. 66–83.

<https://kki.hu/assets/upload/Szekreenyes.pdf>; letöltés: 2020.08.15.

⁵¹ BERGHESAN, Georges: L’armée du Kosovo, nouvel obstacle à la stabilisation des Balkans? GRIP, 2019.12.16.

https://www.grip.org/wp-content/uploads/2019/12/NA_2019-12-16_FR_G-BERGHESAN.pdf; letöltés: 2020.08.05.

FSK csak a KFOR előzetes engedélyével hajt majd végre műveleteket.⁵² Ez végső soron azt jelentette, hogy az előbbi szervezet csak korlátozott jogérvényesítési képességgel rendelkezik az államterület egy részén.

A sikertelen szavazást követően a mindenkori koszovói kormányzatokon nagy volt a belpolitikai nyomás, hogy tegyenek lépéseket a nemzeti haderő felállításának érdekében,⁵³ 2014 után azonban – részben a Belgrád befolyása alatt álló Szerb Lista párt térnyerése, részben egy mindkét félnek megfelelő „cserealap”⁵⁴ hiányában – nem adódott újabb lehetőség az alkotmánymódosítási tervezet kisebbségekkel történő elfogadtatására. Idővel felmerült azonban egy másik, jogi szempontból többé-kevésbé védhető megoldás is: az FSK létrehozása kapcsán 2008-ban hozott három jogszabály módosítása. Az elgondolás szerint az FSK mandátumára vonatkozó korlátozásokat valójában nem az Alkotmány, hanem ezek a törvények írták elő, így a módosításukkal az FSK gyakorlatilag haderővé alakítható. Ebben az esetben az Alkotmányban ugyan marad a régi megnevezés, a katonai mandátumot azonban alapvetően nem a név határozza meg. (Az FSK mandátumának felülvizsgálatára vonatkozó tiltások eredetileg az Ahtisaari-tervből következtek, ám az arra történő hivatkozásokat már a 2012. októberi módosítás alkalmával törölték az alkotmány szövegéből.)⁵⁵

Hashim Thaçi köztársasági elnökként 2017 márciusában a fenti elgondolás szerint ismét lépéseket tett a FAK létrehozása érdekében, nemzetközi nyomás hatására azonban visszalépésre kényszerült. Washington és Koszovó egyéb nyugati szövetségesei ugyanis azzal fenyegették, hogy csökkenteni fogják a katonai együttműködést, ha az FSK-t az alkotmány módosítása nélkül alakítják haderővé.⁵⁶

A Szerbia és Koszovó közötti viszonyban az elkövetkező években nem történt a „történelmi jelentőségüként” beharangozott brüsszeli egyezménytől remélt pozitív fordulat. A Szerb Községek Közösségének létrehozása falakba ütközött, és az EU mentorálásával folyó párbeszéd keretében megkötött egyéb egyezmények megvalósítása is nehézkesen haladt. Csak olaj volt a tűzre a szerb és a koszovói elnökök által 2018-ban felvetett elképzelés, amely Belgrád és Pristina viszonyát határmódosítással (etnikai alapú területcserével) kívánta rendezni.

⁵² The Office of the PM of Kosovo: Thaçi signed a secret agreement and violated the Constitution; dismissal required. European Western Balkans, 2020.02.26.

<https://europeanwesternbalkans.com/2020/02/26/the-office-of-the-pm-of-kosovo-thaci-signed-a-secret-agreement-and-violated-the-constitution-dismissal-required/>; letöltés: 2020.09.10.

⁵³ TRIANTAFYLLOU, Giorgos: Statehood without an army: the question of the Kosovo Armed Force. Southeast European and Black Sea Studies, Volume 18, Issue 2, 2000. pp. 261–279.

⁵⁴ 2013-ban ilyen cserealap lehetett volna a kisebbségeknek kötelezően fenntartott képviselői helyek intézményének további megtartására tett ígéret, a későbbiekben pedig ilyen a Szerb Községek Közösségéről szóló megállapodás megvalósítása, vagy a trepcai bányászati komplexum státuszának megváltoztatása, ezeket azonban a koszovói albánok a nemzeti érdekekkel összeegyeztethetetlennek tartották.

⁵⁵ TRIANTAFYLLOU, Giorgos: Statehood without an army: the question of the Kosovo Armed Force. Southeast European and Black Sea Studies, Volume 18, Issue 2, 2000. pp. 261–279.

⁵⁶ Kosovo Security Force [KSF].

<https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-ksf.htm>; letöltés: 2020.08.05.

A két ország kapcsolatainak további romlása az FSK személyi állományára is befolyással volt. A szervezetnek 2018 elején még 130 szerb tagja volt, az év első felében azonban közülük közel hatvanan kiléptek a Belgrád irányából érkező nyomásgyakorlás, illetve megfélemlítés hatására. A szerbiai retorika központi elemét képezte, hogy az FSK-t az UÇK utódszervezeteként állították be. Aleksandar Vučić szerb elnök pedig arra figyelmeztetett, hogy nem szeretné, hogy „szerbek löjjenek szerbekre”.⁵⁷

2018 őszére Koszovó és Szerbia viszonya mélypontot ért el. Miután Belgrád megakadályozta Koszovó felvételét az Interpolba, Koszovó először 10, majd 100% büntetővámot vezetett be a Szerbiából (és Bosznia-Hercegovinából) a területére érkező árukra. Az ősz folyamán a Haradinaj-kormány kidolgozta az FSK mandátumának módosítását lehetővé tevő három jogszabálmódosítás-tervezetet is, amelyeket a parlament december 14-én – a szerb etnikumú képviselők bojkottja mellett – egyhangúlag megszavazott.⁵⁸

A teljes képhez hozzátartozik, hogy a szavazást megelőző napon Ramush Haradinaj miniszterelnök bemutatott egy átfogó megállapodástervezetet, amelyet Koszovó és Szerbia megbékélésének alapjául (és a területcsere alternatívájául) szántak. Ebben egyes elemek kimondottan azt a célt szolgálták, hogy Szerbia jogilag felléphessen Koszovó ellen, ha az nem teljesíti a tervezett megállapodásban foglalt kötelezettségvállalásait. Mindez – összevetve azzal is, hogy öt nappal később Donald Trump amerikai elnök bejelentette, hogy „elérhető közelségben van” egy átfogó megállapodás – arra utal, hogy a tervezet kidolgozásának – és ezzel együtt a haderőről szóló döntés „jóváhagyásának” – hátterében az Amerikai Egyesült Államok áll.⁵⁹

A december 14-én elfogadott jogszabálycsomag az FSK multietnikus, hivatásos haderővé alakításáról rendelkezett, amely bel- és külföldön történő alkalmazásra egyaránt felhatalmazással rendelkezik. Feladatai közé tartozik a Koszovói Köztársaság szuverenitásának és területi integritásának, valamint állampolgárainak, tulajdonának és érdekeinek védelme, emellett a polgári hatóságok katonai támogatása, továbbá részvétel nemzetközi műveletekben. Személyi állományának

⁵⁷ BALAJ, Sapat – BOSHJAKU, Taulant: Multiethnicity destruction tendencies: Massive resignations of Serbian members from the Kosovo Security Force and Serbia's Role. Kosovar Centre for Security Studies, Pristina, 2018.

http://www.qkss.org/repository/docs/Policy_brief_eng_434386.pdf; letöltés: 2020.08.30.

⁵⁸ Law No. 06/L-122 on Ministry of Defense.

Official Gazette of the Republic of Kosovo / No. 1 / 04 January 2019, Pristina.

https://mod.rks-gov.net/repository/docs/LAW_ON_MINISTRY_OF_DEFENSE_2019.pdf;

letöltés: 2020.08.15.

Law No. 06/L-123 on the Kosovo Security Force.

Official Gazette of the Republic of Kosovo / No. 1 / 04 January 2019, Pristina.

https://mod.rks-gov.net/repository/docs/LAW_ON_KOSOVO_SECURITY_FORCE_2019.pdf;

letöltés: 2020.08.15.

Law No. 06/L-124 on Service in the Kosovo Security Force.

Official Gazette of the Republic of Kosovo / No. 1 / 04 January 2019, Pristina.

[https://mod.rks-gov.net/repository/docs/LAW_NO_06_L_124_](https://mod.rks-gov.net/repository/docs/LAW_NO_06_L_124_ON_SERVICE_IN_THE_KOSOVO_SECURITY_FORCE.pdf)

[ON_SERVICE_IN_THE_KOSOVO_SECURITY_FORCE.pdf](https://mod.rks-gov.net/repository/docs/LAW_NO_06_L_124_ON_SERVICE_IN_THE_KOSOVO_SECURITY_FORCE.pdf); letöltés: 2020.08.15.

⁵⁹ IMERI, Dijedon: Kosovo-Serbia negotiation process. IHS Markit, 2019.02.14.

<https://ihsmarkit.com/research-analysis/kosovoserbia-negotiation-process.html>; letöltés: 2020.08.25.

összetétele az állam etnikai diverzitását kell tükrözze. Felállítása a NATO szabványai szerint történik, felfegyverzésekor a szervezet kompetenciáit és kötelezettségeit veszik figyelembe. A demokráciákban megszokott módon civil kontroll alatt áll, amelynek egyik biztosítéka az FSK Minisztériumának átalakításával létrehozott Védelmi Minisztérium. Az FSK legfeljebb 5000 fő állandó és 3000 tartalékos tagból állhat. Szervezte a Főparancsnokságból és négy parancsnokságból áll: Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága, Nemzeti Gárda Parancsnokság, Logisztikai Parancsnokság és a Kiképzési Parancsnokság. A jogszabály által előírt változásokat az SSSR ajánlásainak és az Átfogó Átalakítási Tervnek (Comprehensive Transition Plan, CTP) megfelelően kell végrehajtani.⁶⁰

Hashim Thaçi – aki államfőként 2018. december 28-án írta alá a módosított jogszabályokat – az FSK haderővé alakítását „egy évszázadnyi áldozat eredményeként” értékelte. Más politikusok arra helyezték a hangsúlyt, hogy a befogadó, multietnikusságra törekvő szervezet a stabilitást hozhatja el az instabil nyugat-balkáni régióba, ami a természetes fejlődés része, hiszen a KFOR is azért dolgozott két évtizedig, hogy kiképezze a koszovóiakat arra, hogy idővel átvehessék a biztonsági szolgáltató szerepét.⁶¹ Ana Brnabić, Szerbia miniszterelnöke ugyanakkor az etnikai tisztogatás rémképét elevenítette fel, és annak megakadályozására a szerb haderő bevetését is elképzelhetőnek tartotta. Vučić szerb államfő ezzel szemben leszögezte, hogy a katonai beavatkozás elképzelhetetlen, mivel az újabb fegyveres konfliktushoz vezetne a NATO-val.⁶² Ivica Dačić szerb külügyminiszter nyilatkozata szerint a három jogszabály elfogadásával Pristina a koszovói alkotmányt és az ENSZ BT 1244. számú határozatát is megsértette.⁶³ Szerbia egyúttal kihasználta az alkalmat, hogy 53 államot levélben keressen meg azzal, hogy vonják vissza Koszovó függetlenségének elismerését, mivel az FSK átalakításával Koszovó a régió békéjét fenyegeti.⁶⁴

A nemzetközi közösség reakciói szintén széles spektrumon mozogtak. A NATO provokatív és rosszul időzített lépésnek nevezte a döntést. Az EU Külügyi Bizottsága felhívta a figyelmet arra, hogy az FSK átalakítása csak befogadó és fokozatos folyamat révén, az alkotmánynak megfelelően történhet. Az ENSZ főtitkára aggodalmának adott hangot Belgrád és Pristina viszonyának további

⁶⁰ Law No. 06/L-123 on the Kosovo Security Force. Official Gazette of the Republic of Kosovo / No. 1 / 04 January 2019, Pristina. https://mod.rks-gov.net/repository/docs/LAW_ON_KOSOVO_SECURITY_FORCE__2019.pdf; letöltés: 2020.08.15.

⁶¹ PACOLLI, Behgjet: Why it's time for the Kosovo Security Force. EU Observer, 2018.12.19. <https://euobserver.com/opinion/143761>; letöltés: 2020.08.10.

⁶² BERGHESAN, Georges: L'armée du Kosovo, nouvel obstacle à la stabilisation des Balkans? GRIP, 2019.12.16. https://www.grip.org/wp-content/uploads/2019/12/NA_2019-12-16_FR_G-BERGHEZAN.pdf; letöltés: 2020.08.05.

⁶³ MURILLO, Beatriz Cózar: Is the dialogue unfreezing? European Union, Serbia and Kosovo. Spanish Institute for Strategic Studies, Rresearch Paper 06/2020. http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_investig/2020/DIEEINV06_2020_European_Union_Serbia_and_Kosovo-ENG.pdf; letöltés: 2020.08.05.

⁶⁴ Botschaft zur Verlängerung der Schweizer Beteiligung an der multinationalen Kosovo Force (KFOR). Schweizerische Eidgenossenschaft, 2019.11.27. <https://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2019/8447.pdf>; letöltés: 2020.08.10.

romlása miatt. Nyíltan támogatta ugyanakkor a koszovóiak szándékát az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Németország.⁶⁵

A koszovói haderő létrehozására irányuló ellentmondásos megítélésű döntés védelme tekintetében figyelemre méltó a német parlament (Bundestag) Tudományos Szolgálatának 2019 januárjában készített jogi érvelése. Eszerint a lépés nem sérti az alkotmányt, hiszen az FSK kompetenciái az alkotmány felhatalmazása alapján egyszerű törvényekkel szabályozhatóak. Emellett az FSK a korábbi mandátuma alapján is alkalmazásra kerülhetett külföldön, főparancsnoka pedig a köztársasági elnök – ahogyan az a nemzeti haderők esetében megszokott –, tehát egy katasztrófavédelmi szervezetnél eleve többnek szánták, így várható volt, hogy idővel védelmi feladatokat kap. Nemzetközi jogi szempontból azzal érveltek az átalakítás mellett, hogy a Koszovót elismerő államok nem mondhatnak ellent önmaguknak a haderő kérdésében, ami az államok függetlenségének lényeges eleme. Az 1244. számú határozatot ideiglenes jellegűnek értékelték, amelynek célja Koszovó stabilizálása volt egy átmeneti, kivételes jogi rendszer segítségével. A határozat egyes részei álláspontjuk szerint már közismerten elavultak, például a jugoszláv és a szerb katonai és rendőri erők Koszovóba történő visszatérésére vonatkozó rendelkezés. A német vélemény szerint az egykori hadviselő felekre vonatkozó demilitarizálási kötelezettség az FSK-ra már nem vonatkozik, hiszen az független az egykori UÇK-tól. A koszovói kormányzat ráadásul 2014-től a NATO-val egyeztetve, fokozatosan készítette elő az FSK katonai erővé alakítását, látszólag az ENSZ BT hallgatólagos beleegyezésével.⁶⁶

Az Amerikai Egyesült Államok – a koszovóiak ellentmondásos döntésének egyik legerősebb támogatójaként – hamar nyilvánvalóvá tette, hogy nem lehet szó azonnali változásról. Az FSK átalakítását átlátható módon, a koszovói kormány tízéves terve alapján kell megvalósítani úgy, hogy valóban egy multietnikus, a NATO szabványainak megfelelő haderő jöjjön létre, amely Koszovó valamennyi közösségét szolgálja. Az átalakítást a NATO-val együttműködésben kell megvalósítani, a KFOR-ral fennálló, az erők mozgására és a műveletekre vonatkozó megállapodások tiszteletben tartása mellett.⁶⁷ A NATO közreműködése az átalakításban a jogállamiság és a demokratikus kontroll elveinek érvényesülése mellett azért is fontos volt, hogy elkerüljék a bilaterális együttműködésekben rejlő csapdát, azaz a nemzeti érdekek érvényesítését a kitűzött célok rovására.⁶⁸ (Másképpen természetesen a Szövetség támogatása az FSK korábbi fejlesztésében is Koszovó alapvető érdeke volt és a jövőben is az maradt.)

⁶⁵ Kosovo Security Force [KSF].

<https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-ksf.htm>; letöltés: 2020.08.05.

⁶⁶ Sachstand. Völker- und verfassungsrechtliche Bewertung der Sicherheitskräfte des Kosovo. Deutscher Bundestag, Wissenschaftliche Dienste, 2019.

<https://www.bundestag.de/resource/blob/631882/030ae5e724e6fe2fed9a4bac9a1496c0/WD-2-193-18-pdf-data.pdf>; letöltés: 2020.08.07.

⁶⁷ MUHARREMI, Robert: 'Carrots' and 'Sticks' for a Deal with Serbia. Kosovo 2.0, 2018.12.27.

<https://kosovotwopointzero.com/en/carrots-and-sticks-for-a-deal-with-serbia/>; letöltés: 2020.08.05.

⁶⁸ Botschaft zur Verlängerung der Schweizer Beteiligung an der multinationalen Kosovo Force (KFOR). Schweizerische Eidgenossenschaft, 2019.11.27.

<https://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2019/8447.pdf>; letöltés: 2020.08.10.

Az FSK átalakításának folyamata, eddigi tapasztalatai

A koszovói haderő megalakulása ténylegesen 2019 januárjában vette kezdetét. Január 17-én a miniszterelnök kinevezte Koszovó első védelmi miniszterét (a 2017 óta az FSK Minisztériumát vezető Rrustem Berishát), pár nappal később pedig letette esküjét a köztársasági elnök által az új, katonai mandátum alapján működő FSK élére öt évre kinevezett első parancsnok, Rrahman Rama tábornok is. Mindkét vezető az egykori UÇK parancsnokai közül került ki. Január 21-én a KSF Minisztériumának nevét Védelmi Minisztériumra változtatták.⁶⁹

A Koszovói Biztonsági Erő átalakításának tervezett menetét 72 oldalban bemutató Átfogó Átalakítási Tervet a védelmi miniszter 2019. január 22-én hagyta jóvá.⁷⁰ Eszerint a tízévesre tervezett folyamatot három fejlesztési szakaszra bontották, és mindháromhoz időintervallumot, költségvetést és prioritásokat rendeltek. A polgári hatóságokat támogató képességeket a terv szerint az átalakítási folyamat során folyamatosan biztosítani szükséges.

Az átalakítás első szakasza három évig tart, ennek az időszaknak a legfontosabb feladatai a jogszabályi keretek, doktrínák, koncepciók kidolgozása, valamint az intézményi feltételek megteremtése, a toborzás, kiképzés, bizonyos felszerelések beszerzése és a közös műveletekben történő részvételhez szükséges tapasztalatok megszerzése.

A második, azaz a negyedikől a hatodik évig tartó szakaszban folytatódni fog a személyi állomány kiképzése és a logisztikai kapacitás építése, valamint sor kerül a Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága alá tartozó lövészezredek felállítására. A fejlesztési szakasz végén az FSK a tervek szerint eléri a kezdeti műveleti képességet.

A harmadik szakasz a hetedikől a tizedik évig tart. A tervek szerint ennek végére az FSK minden alakulata megfelelően felkészített személyi állománnyal, illetve felszereléssel rendelkezik majd, az FSK ezzel eléri a teljes műveleti képességet.⁷¹

Az átalakítási folyamat számos kihívása közül a legjelentősebbek a költségvetéssel, a multietnikus jelleg – különösen a szerb kisebbség részvétele – biztosításával, illetve a nemzetközi támogatottsággal függenek össze.⁷²

Koszovó a védelmi kiadások összege tekintetében egyelőre a nyugat-balkáni államok sereghajtója. A régióban messze élenjáró, a katonai semlegességet zászlajára tűző (és erre hivatkozva az elmúlt években élénken fegyverkező) Szerbia védelmi költségvetése 2019-ben több mint 11 szerese volt a koszovóinak, és a NATO felé szintén nem elkötelezett Bosznia-Hercegovináé is közel háromszoros összeget tett ki (1. táblázat).

⁶⁹ Zyrtarizohen emërimi i Ministrisë së Mbrojtjes dhe Komandantit të FSK-së.
<https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,2594#.X2fJMmgzYkw>; letöltés: 2020.08.05.

⁷⁰ A dokumentum négyoldalas kivonata az FSK minisztériumának honlapján olvasható.
Kosovo Security Force Comprehensive Transition Plan. Ministry of Defense, 2019.01.22.
<https://drive.google.com/file/d/1mQX1pw16NTvblcPpC4SYIGyCBWnRwrO8/view>; letöltés: 2020.09.03.

⁷¹ EMINI, Donika: Transformimi i FSK-së në Forcat e Armatosura të Kosovës. KCSS, 2019.05.
[http://www.qkss.org/repository/docs/FactSheet-FSK\(2\)_770792.pdf](http://www.qkss.org/repository/docs/FactSheet-FSK(2)_770792.pdf); letöltés: 2020.08.05.

⁷² BEGISHOLLI, Blerta: Kosovo Army Faces Uphill Fight, Experts Warn. Balkan Insight, 2019.07.31.
<https://balkaninsight.com/2019/07/31/kosovo-army-faces-uphill-fight-experts-warn/>; letöltés: 2020.08.25.

	Bosznia- Hercegovina	Montenegró	Albánia	Észak- Macedónia	Szerbia	Koszovó
A védelmi költségvetés összege (€)	145 millió	71 millió	157 millió	110 millió	590 millió	53 millió

1. táblázat. A nyugat-balkáni államok védelmi költségvetése 2019-ben⁷³

Szerkesztette: Lángné Petruska Szidónia

Ennek alapján – figyelembe véve azt az ambiciózus célt is, hogy Koszovó 2028-ra 110 millió euróra kívánja növelni a védelmi kiadásait – könnyen megcáfolható az az állítás, hogy az FSK haderővé alakítása jelentősen átrendezné a régió államainak erőviszonyait. A szerbiai és a koszovói védelmi költségvetés nagyságrendi különbsége inkább azt látszik alátámasztani, hogy a koszovói fegyverkezés nem a szerb állam ellen irányul, hanem Koszovó NATO-ba történő integrálódását készíti elő.⁷⁴ A NATO–Oroszország ellentét fényében azonban nem megnyugtató az a tény, hogy a régió államai negyedszázaddal a délszláv háborúk lezárását követően ismét egyre többet költenek katonai képességeik fejlesztésére.⁷⁵

Koszovó a 2018-as jogszabályi változásokat megelőzően egy évtized alatt a GDP-je 0,52%-áról 0,8%-ára emelte a védelmi kiadásait, az FSK átalakításának tíz éve alatt pedig a cél ennek megduplázása.⁷⁶ Ebben a tekintetben Koszovó nyilvánvalóan távol áll a NATO-tagállamok vállalásától, miszerint 2024-re a GDP 2%-ára igyekeznek növelni a védelmi kiadásaik arányát. A regionális és a multinacionális struktúrákba történő integrálódás egyébként is nehéz terepnek bizonyulhat Koszovó számára, hiszen az önálló államiságát el nem ismerő államok könnyen megvétőzhatják azt.

Mindenekelőtt azonban a NATO sem fektette még le, hogy pontosan milyen együttműködést kínál Koszovó (illetve az FSK) számára, egyelőre a (NATO-csatlakozás előszobájaként is tekintett) Partnerség a Békéért Programhoz történő csatlakozás lehetősége sem került szóba. Rövid távon is célszerű és megvalósítható ugyanakkor az együttműködés fokozása Koszovó hagyományos szövetségeseivel (különösen Albániával, az Amerikai Egyesült Államokkal, Franciaországgal, Horvátországgal, Nagy-Britanniával, Németországgal és Törökországgal).⁷⁷

⁷³ EMINI, Donika: Transformimi i FSK-së në Forcat e Armatosura të Kosovës. KCSS, 2019.05. [http://www.qkss.org/repository/docs/FactSheet-FSK\(2\)_770792.pdf](http://www.qkss.org/repository/docs/FactSheet-FSK(2)_770792.pdf); letöltés: 2020.08.05.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ REKA, Blerim: A new military build-up in the Balkans. Emerging Europe, 2019.01.10. <https://emerging-europe.com/voices/a-new-military-build-up-in-the-balkans/>; letöltés: 2020.08.15.

⁷⁶ EMINI, Donika: Transformimi i FSK-së në Forcat e Armatosura të Kosovës. KCSS, 2019.05. [http://www.qkss.org/repository/docs/FactSheet-FSK\(2\)_770792.pdf](http://www.qkss.org/repository/docs/FactSheet-FSK(2)_770792.pdf); letöltés: 2020.08.05.

⁷⁷ BEGISHOLLI, Blerta: Kosovo Army Faces Uphill Fight, Experts Warn. Balkan Insight, 2019.07.31. <https://balkaninsight.com/2019/07/31/kosovo-army-faces-uphill-fight-experts-warn/>; letöltés: 2020.08.25.

A kisebbségek megfelelő arányú képviselésének biztosítása a haderőben a továbbiakban is nehéz feladatnak ígérkezik, leginkább azért, mert Szerbia várhatóan a jövőben is nehezíteni fogja a szerb – és egyéb – kisebbségek szerepvállalását. 2020 elején az FSK személyi állományának 8%-a tartozott valamelyik koszovói kisebbséghez, ami 217 főt jelentett. Ebből 49-en szerbek, 64-en bosnyákok, 55-en törökök voltak, többségében alacsonyabb rendfokozatban szolgáltak. A kisebbségek arányát 2023-ra 10% fölé szeretnék emelni, magasabb beosztásokban is karrierlehetőséget biztosítva az arra érdemesek számára, emellett növelni szándékoznak azon tevékenységek arányát, amelyek a kisebbségi közösségek javát szolgálják. Egyes felmérések szerint ugyanis az Ibar folyótól északra fekvő, többségében szerbek lakta területek lakosságának több mint 50%-a elutasító az FSK-val szemben, a bizalomépítésnek pedig bevált módja a haderő nem katonai jellegű tevékenységekben (pl. infrastruktúra-fejlesztés, humanitárius akciók) való alkalmazása. Az FSK illetékessége azonban a szerb álláspont szerint a 2013-as egyezség alapján alapvetően az Ibartól délre fekvő területekre korlátozódik, így a békés szándék egyértelműsítéséhez a KFOR együttműködése szükséges e műveletek során is.⁷⁸

A kibővített mandátummal rendelkező FSK új tagjainak toborzása 2019 februárjában kezdődött,⁷⁹ márciusban pedig Franciaország elsőként akkreditálta az FSK katonai attaséját.⁸⁰ A média híradásai szerint az Átfogó Átalakítási Tervben meghatározott feladatok megvalósítása dinamikusan haladt a szövetséges országok támogatásával, illetve a NATO felügyeletével⁸¹. Sőt áprilisban a koszovói kormány váratlanul egy repülőteret is az – egyelőre semmilyen repülőeszközzel nem rendelkező – FSK rendelkezésére bocsátott, a délnyugat koszovói Gjakova (Djakovica) közelében,^{82,83} a Védelmi Minisztérium szóvivője pedig bejelentette, hogy az FSK hosszú távú terve a légi képességek fejlesztésével is számol.⁸⁴

Miközben 2019-ben Koszovó és Szerbia kapcsolata változatlanul fagyos maradt, a koszovói belpolitika nem szűkölködött váratlan fordulatokban. Nyár közepén Haradinaj lemondott a miniszterelnöki pozíciójáról, mivel meghallgatásra idézte be a 2015-ben nemzetközi nyomásra felállított, az egykori UÇK parancsnokok feltételezett háborús bűntetteit vizsgáló koszovói Különleges Törvényszék és

⁷⁸ BALAJ, Shpat – AVDIU, Plator: Challenges and practices of inclusiveness in Kosovo's security sector. Kosovar Centre for Security Studies, Prishtina, 2020.

http://www.qkss.org/repository/docs/Inclusiveness_paper_eng_927153.pdf; letöltés: 2020.08.30.

⁷⁹ Përfundoi faza e parë e seleksionimit të kandidatëve për rekrutë të FSK-së.

<https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,2678#.X2fH02gzYkw>; letöltés: 2020.09.15.

⁸⁰ Nënkolonel Ali Krasniqi zyrtarizohet atashe i Mbrojtjes në Republikën e Francës.

<https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,2683#.X2fHp2gzYkw>; letöltés: 2020.08.15.

⁸¹ A koszovói biztonsági szervezetek kapacitásépítését 2017 óta a NATO Advisory and Liaison Team (NALT) támogatja, amely a korábbi NAT és NLAT összeolvadásával jött létre.

⁸² Az egykori mezőgazdasági repülőteret korábban az olasz NATO-erők rehabilitálták, majd 2013 decemberében átadták a koszovói hatóságoknak.

⁸³ BERGHESAN, Georges: L'armée du Kosovo, nouvel obstacle à la stabilisation des Balkans? GRIP, 2019.12.16.

https://www.grip.org/wp-content/uploads/2019/12/NA_2019-12-16_FR_G-BERGHEZAN.pdf;
letöltés: 2020.08.05.

⁸⁴ BEGISHOLLI, Blerta: Kosovo Army Faces Uphill Fight, Experts Warn. Balkan Insight, 2019.07.31.

<https://balkaninsight.com/2019/07/31/kosovo-army-faces-uphill-fight-experts-warn/>; letöltés: 2020.08.25.

Különleges Ügyészség (Specialist Chambers and Specialist Prosecutor's Office, SCSPO). Ennek következményeképp ősszel előrehozott választásokat tartottak, amelyen a volt gerillák pártjai alulmaradtak az ellenzéki Önrendelkezésért Mozgalom (Levizja Vetëvendosje, LVV) párttal szemben, majd hosszas koalíciós egyeztetések kezdődtek. Az FSK-ügy széles körű támogatottságát bizonyítja, hogy az FSK átalakítása a politikai fejlemények ellenére a terveknek megfelelően folytatódott.

A haderő és az állam vezetői a Haderő Napján (november 27-én), illetve a naptári év végén tartott értékeléseikben hangsúlyozták, hogy maradéktalanul sikerült végrehajtani a CTP-ben az első évre előirányzott feladatokat. Elvégezték a tervezett szervezeti változásokat, az FSK létszámát egy év alatt 900 fővel növelték meg, közülük 700-an az év folyamán kerültek kiválasztásra a toborzás során. Az oktatási kapacitások bővültek, az állomány számos bel- és külföldi képzésen vett részt. A kisebbségek aránya elérte a célul kitűzött 10%-ot, a nők aránya pedig a 11%-ot. A koszovói intézmények közül az FSK élvezte a legtöbb állampolgár bizalmát, elismertsége a kisebbségi közösségekben is nőtt.⁸⁵

A szervezet fejlesztéséhez jelentős mértékben hozzájárultak a partnerországok. Koszovó legjelentősebb szövetségese, az Amerikai Egyesült Államok támogatása mellett a koszovói haderő kiemelkedően sok segítséget kapott a NALT vezetéséért is felelős Németországtól (amely pl. 500 ezer dollár értékben adományozott orvosi felszerelést az FSK-nak)⁸⁶ és Törökországtól (amely pl. 463 ezer dollár értékben támogatta Koszovót Cobra páncélozott gépjárművek adományozásával).⁸⁷ A szervezet nemzetközi szinten is elismerést vívott ki azzal, hogy a november 26-i albániai földrengés során kutató-mentő feladatok ellátásával támogatták a baráti országot. Az FSK nemzetközi szerepvállalási szándékát erősítette az államfő bejelentése is a Koszovóban létesítendő regionális központról, amely az amerikai páncélozott járművek javítását fogja végezni.⁸⁸

2020 februárjának végén David L. Norquist amerikai védelmiminiszter-helyettes elismerését fejezte ki Thaçi koszovói elnöknek az FSK átalakítása első évében elért eredmények kapcsán. Egyúttal kiemelte Koszovó jelentőségét Oroszország és Kína fokozódó nyugat-balkáni befolyásának ellensúlyozásában is. Hangsúlyozta ugyanakkor, hogy a biztonság és stabilitás megteremtése érdekében elengedhetetlen Koszovó és Szerbia viszonyának normalizálása.⁸⁹

⁸⁵ Në Ministri të Mbrojtjes mbahet konferenca me gazetarë në prag të përfundimit të vitit 2019. <https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,3048#.X-d98thKqkw>; letöltés: 2020.08.17.

⁸⁶ Sekretari Faruk Geci nënshkroi marrëveshje për furnizimin e FSK-së me pajisje mjekësore. https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,3021#.X-d_e9hKqkw; letöltés: 2020.09.15.

⁸⁷ Turqia i dhuroi FSK-së një Autoblindë për qëllime mjekësore në vlerë mbi 463 mijë dollar. <https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,2744#.X-eDjdhKqkw>; letöltés: 2020.09.15.

⁸⁸ Thaçi: Day of Force finds Kosovo in mourning; KSF professional. RTK Live, 2019.11.27. <https://www.rtklive.com/en/news-single.php?ID=15374>; letöltés: 2020.09.10.

⁸⁹ Readout of Deputy Secretary of Defense David L. Norquist's Meeting With Kosovo President Hashim Thaçi. U.S. Dept of Defense, 2020.02.26. <https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/2095532/readout-of-deputy-secretary-of-defense-david-l-norquists-meeting-with-kosovo-pr/>; letöltés: 2020.02.26.

A választások után négy hónappal, 2020. február elején megalakult Albin Kurti (LVV) vezette új koszovói kormányt – amelyben a védelmi miniszteri posztot Anton Quni, a Koszovói Demokratikus Liga (Lidhja Demokratike e Kosovës, LDK) politikusa töltötte be⁹⁰ – jelentős kihívás elé állította a koronavírus-világjárvány. A védekezésben az FSK is szerepet kapott, főleg logisztikai feladatok ellátásával (ilyen például a pristinai repülőtérre érkező és karanténra kötelezett személyek szállítása).⁹¹ A járvány kapcsán ismét kidomborodtak a Szerbia észak-koszovói befolyásával kapcsolatos problémák, például abban a kérdésben, hogy az FSK állománya a védekezéssel kapcsolatos feladatok ellátása érdekében beléphet-e az Ibar folyótól északra fekvő területekre.⁹²

Az új kormány programjában helyet kapott a három hónapos kiképzést jelentő sorkatonai szolgálat bevezetése is – ez azonban mind a költségvonzata, mind a nyugati gyakorlattól (professzionális haderő) való eltérés miatt vegyes fogadtatásra talált.⁹³ Az elképzelés megvalósítására végül azért sem kerülhetett sor, mert a koalíciós partnerek közötti feszültségek június 3-án a Kurti-kormány bukását és az új, Avdullah Hoti vezette kormány hatalomra jutását eredményezték – amelyben ismét helyet kaptak az egykori UÇK-hoz kötődő politikusok. A kormányban a meghatározó erőt az LDK képviselte, a védelmi miniszter személyében nem történt változás.

Az FSK haderővé alakítási folyamata az egészségügyi válsághelyzet és a belpolitikai történések ellenére 2020-ban is folytatódott. Quni védelmi miniszter július végén optimistán nyilatkozott arról, hogy az addig tervezett feladatokat javarészt sikerült végrehajtaniuk, így várhatóan az átalakítás befejezésére kitűzött határidőt is tartani tudják majd.⁹⁴ A haderő felállítása tehát érezhetően prioritás maradt a világjárvány közepette is, ennek ellenére, annak jövőbeni alakulása akár a tervek átütemezését is szükségessé teheti.

Szerbia 2020-ban is számos módon igyekezett nehezíteni a koszovói haderő felállítását, valamint nemzetközi szintén is erősíteni az ezzel kapcsolatos saját álláspontját. A koszovói védelmi miniszter állítása szerint ugyanakkor az FSK szerb tagjait Szerbiában gyakran próbálják együttműködésre bírni, illetve akár erőszakos módszerek alkalmazásával is kifagztatni őket a haderővel kapcsolatos tervekről.⁹⁵ A partnerországokkal folytatott együttműködések látványos megnyilvánulásai

⁹⁰ A gerillapártok ellenzékének számító Koszovói Demokratikus Liga (LDK) politikusa, aki szintén komoly érdemeket szerzett az egykori felszabadító háborúban.

⁹¹ Komandanti i FSK-së deklaroi gatishmërinë e FSK-së dhe ofron mbështetjen e plotë për Institucionet Qendrore në menaxhimin e COVID 19.
<https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,3195#.X2e5YWgzYkw>; letöltés: 2020.11.28.

⁹² Quni: S'ka kufizime, Ushtria e Kosovës shkon në veri. RTK Live, 2020.05.27.
<https://www.rtklive.com/sq/news-single.php?ID=440174>; letöltés: 2020.08.30.

⁹³ BAMI, Xhorxhina: Kurti Vows to Make Military Service Compulsory in Kosovo. Balkan Insight, 2020.02.17.
<https://balkaninsight.com/2020/02/17/kurti-vows-to-make-military-service-compulsory-in-kosovo/>;
letöltés: 2020.08.25.

⁹⁴ Ministri Quni raportoi para Komisionit Parlamentar për Çështje të Sigurisë dhe Mbrojtjes.
<https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,3270#.X2e2pmgzYkw>; letöltés: 2020.07.22.

⁹⁵ Quni: S'ka kufizime, Ushtria e Kosovës shkon në veri. RTK Live, 2020.05.27.
<https://www.rtklive.com/sq/news-single.php?ID=440174>; letöltés: 2020.08.30.

(pl. május–júniusban Koszovó részvételének engedélyezése egy horvátországi hadgyakorlaton,⁹⁶ júliusban a Koszovó számára biztosított német – többek között Heckler&Koch G36 – fegyverekről szóló híradás⁹⁷ és augusztusban amerikai Humvee páncélozott járművek érkezése) kapcsán a szerb médiában rendszerint felerősödnek a Koszovóval szembeni kritikus hangok.

A koszovóiak bizalmasan kezelik az FSK tervezett fegyverzet- és harcjárműbeszerzéseivel kapcsolatos részleteket. Azt azonban az amerikai Humvee járművek esete is jól példázza,⁹⁸ hogy a szövetséges/baráti országok segítsége nélkül Koszovó nem lenne képes önálló haderő létrehozására. Épp ezért az FSK fegyverzete és eszközparkja feltételezhetően jelentős mértékben a jövőbeni donációk függvényében fog alakulni.

Az eszközbeszerzésekkel és a humán erőforrás-fejlesztéssel (toborzással, kiképzéssel) párhuzamosan a koszovói vezetés 2020-ban is folytatta az FSK működését meghatározó jogszabályok és egyéb szabályozók megalkotását, illetve aktualizálását. Ennek keretében 2020 szeptemberében elfogadták azt a dokumentumot, amely lehetővé teszi az FSK számára a megváltozott mandátumával összefüggő nemzetközi szerepvállalást is.⁹⁹

2020 második félévében ismét turbulens időszak köszöntött be a koszovói belpolitikában. Ez egyrészt az SCSPÖ első letartóztatásainak következménye, amelyek az őszi folyamán több gerillagyökerű párt vezéralakját és Hashim Thaçi köztársasági elnököt is bizonytalan időre eltávolították a politikai színterről. Másrészt december végén az Alkotmánybíróság illegitimnek ítélte Avduallah Hoti egyébként is igen gyenge lábakon álló kormányát, ezért bizonyossá vált, hogy 2021-ben ismét előrehozott választásokra kerül sor Koszovóban.¹⁰⁰ Ezek a változások látszólag nem befolyásolták az FSK átalakítási folyamatát.

2020. október 23-án tartották a „hagyományos” FSK és Partnerek konferenciát Albánia, az Amerikai Egyesült Államok, Csehország, Észak-Macedónia, Franciaország, Horvátország, Japán, Magyarország, Montenegró, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Szlovénia és Törökország részvételével. Anton Quni védelmi miniszter, valamint a KFOR és a NALT képviselői egyaránt méltatták egymás és az egyes partnerországok érdekeit az FSK átalakításában elért eredmények kapcsán,

⁹⁶ Odgovor NATO na vojnu paradu u Nišu: Tzv. "vojsku Kosova" pozvana na NATO vežbe. Pravda, 2019.05.11.

<https://pravda.rs/2019/5/11/odgovor-nato-na-vojni-paradu-u-nisu-tzv-vojsku-kosova-pozvana-na-nato-vezbe/>; letöltés: 2020.08.15.

⁹⁷ RISTIĆ, Brankica: Izvor Vlada Kosova: Nemačka naoružava KiM topovima i raketnim sistemima – uz mig Angele Merkel. Sputnik, 2020.07.21.

<https://rs.sputniknews.com/analize/202007211123052649-nemacka-naoruzava-kosovo-topovima-i-raketnim-sistemima--uz-specijalni-mig-angele-merkel/>; letöltés: 2020.08.07.

⁹⁸ A KSF a jelenlegi 68 Humvee-je közül 27-et adományként kapott az Amerikai Egyesült Államoktól, az első gépjárművek 2018 decemberében érkeztek.

⁹⁹ Aprovohet konceptdokumenti për dërgimin e FSK-së jashtë vendit. Zëri, 2020.09.21.

<https://zeri.info/aktuale/368644/aprovohet-konceptdokumenti-per-dergimin-e-fsk-se-jashte-vendit/>; letöltés: 2020.09.21.

¹⁰⁰ Kosovo to hold early elections in 40 days. European Western Balkans, 2020.12.22.

<https://europeanwesternbalkans.com/2020/12/22/kosovo-to-hold-early-elections-in-40-days/>; letöltés: 2020.12.22.

valamint a következő évi együttműködések, valamint a COVID–19 járvány kezelése kapcsán felmerülő teendők mellett már az átalakítás második szakaszára történő áttérés feladatait is áttekintették.¹⁰¹

A Haderő Napján, november 27-én elhangzott beszédekben az állami vezetők ismét köszönetet mondtak Koszovó szövetségeseinek a haderőfejlesztésben nyújtott támogatásért és megerősítették Koszovó elkötelezettségét a NATO-integrációt illetően. Avdullah Hoti kormányfő néhány szóban kitért az UÇK két évtizeddel ezelőtt vívott „igazságos és védekező” háborújának méltatására is. Anton Quni védelmi miniszter a járványhelyzet okozta kihívások ellenére az FSK 2020-ra kifizűzött feladatainak maradéktalan teljesítéséről számolt be.¹⁰²

Következtetések

A koszovói parlament 2018 decemberében hosszas előkészületeket, illetve több sikertelen próbálkozást követően a szerb kisebbség szándékos megkerülésével döntött a nemzeti haderő felállításáról. A koszovói albánok ugyanis már az 1998–1999-es fegyveres konfliktus lezárásakor szerették volna elérni, hogy a gerillahadseregként szerveződött UÇK a jövőbeni koszovói haderő alapjául szolgálhasson. A biztonsági szektort érintő szervezeti változások során azonban a nemzetközi közösség – az egyes országok koszovói függetlenségéről alkotott elképzeléseinek különbözősége folytán – csaknem két évtizeden keresztül megakadályozta egy klasszikus katonai mandátummal rendelkező fegyveres szervezet felállítását. Ebben jelentős szerepet játszott az egykori gerillaparancsnokokkal szembeni bizalmatlanság is, akik máig meghatározó szerepet játszanak a politikában, a biztonsági szektorban és a koszovói közélet számos egyéb területén.

Az alig több mint egy évtizede függetlenné vált állam vezetése és többségi lakossága számára érezhetően erős szimbolikus jelentőséggel is bír a saját haderő megalakítása. Koszovó története ugyanis számos tekintetben messze áll attól, hogy sikertörténetnek lehessen nevezni. Összetett társadalmi-gazdasági problémái, a széles körben jellemző korrupció és nepotizmus miatt sokszor „foglyul ejtett államként” emlegetik. Ez az államépítés területén elért látványos eredmény azonban némiképp ezeket a kudarcoakat is ellensúlyozhatja.

Koszovói érvelés szerint sok tekintetben a nemzetközi közösség két évtizedes munkájának köszönhető, hogy elérkezett az idő, amikor az új állam biztonsági intézményei elérték azt a fejlettségi szintet, hogy az állam „biztonsági fogyasztóból biztonsági szolgáltatóvá” léphessen elő, vagyis jogot szerezzen az erőszak legitim használatára a területén belül – még ha egyelőre csak megosztott hatáskörben is. A nemzetközi szervezetekbe való integrálódással optimista elképzelések szerint az érintett szervezetek koszovói jelenlétének szükségessége is csökkenni fog.¹⁰³

¹⁰¹ „KSF and Partners 2020” conference, a proof of KSF successful mission. <https://mod.rks-gov.net/?page=2,24,3309#.X-Z7c9hKgkw>; letöltés: 2020.11.28.

¹⁰² Synimet e FSK-së, ushtri moderne dhe anëtare e NATO-s. Radio Evropa e Lirë, 2020.11.27. <https://www.evropaelire.org/a/30972177.html>; letöltés: 2020.11.28.

¹⁰³ GEÇI-SHERIFI, Shkendije: Egy új független állam kül- és biztonságpolitikájának formálása. Koszovói esettanulmány. Tézisfüzet, NKE HDI, Budapest, 2019. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14729/shkendije_geci_sherifi_short_thesis_hungarian.pdf?sequence=3; letöltés: 2020.08.20.

Az elmúlt évtizedek eseményeinek fényében nehezen képzelhető el, hogy a 2018. decemberi jogszabálycsomag kidolgozása és elfogadása a koszovói államépítés sikerében érdekelt szövetséges hatalmak (különösen az Amerikai Egyesült Államok) előzetes beleegyezése, illetve támogatása nélkül megtörténhetett volna. Számukra ugyanis az anyagi és a geopolitikai hozadékok mellett ugyancsak szimbolikus jelentőséggel is bír Koszovó „életképességének bizonyítása”, ami az 1999-es beavatkozás jogosságát, a béketeremtés hatékonyságát, közvetve a nyugati értékek megkérdőjelezhetetlenségét támaszthatja alá. (Emellett az elmúlt két évben az FSK átalakításához a legtöbb támogatást nyújtó Amerikai Egyesült Államok a 2020. novemberi amerikai elnökválasztásra készülve is kiemelt figyelmet szentelt a koszovói rendezésnek.) Az FSK átalakításának adott „zöld út” így annak a „húzd meg-ereszd meg” taktikának a részeként értelmezhető, amelyet a nyugati világ a koszovói események befolyásolása érdekében több fronton is sikeresen alkalmaz.

Figyelemre méltó ugyanakkor az is, hogy szerb részről a koszovói haderő felállítása – amely már hosszú ideje „napirenden volt” – összességében jóval enyhébb reakciókat váltott ki, mint a szerb termékekre kivetett 100%-os adó, amelyet hirtelen döntés eredményeként vezettek be és a nemzetközi közösséget is váratlanul érte. Erre egyrészt az adhat magyarázatot, hogy utóbbi döntés tényleges anyagi károkat okozott Szerbiának, míg előbbivel kapcsolatban főképp elvi problémákról beszélhetünk. Emellett feltehetőleg az átalakításra előirányzott tíz év is elég hosszú idő volt ahhoz, hogy tovább tompítsa a döntés életét. Szerbia így az évek óta holtpontra jutott Belgrád–Pristina párbeszéd újraindításának előfeltételeként is csak a 100%-os adó eltörléséhez ragaszkodott.

Koszovó státuszának és sokrétű belső problémáinak rendezése minden bizonnyal még hosszú évekig igényelni fogja a nemzetközi közösség közreműködését. A nemzeti haderő felállítása azonban megkezdődött és a világvárvány közepette is prioritást jelent a koszovói politikai elit egésze számára. Az egykori gerillákból lett vezetőkkel szembeni türelmetlenség, illetve bizalomvesztés nemzetközi részről mindemellett érezhető az SCSPO érdemi munkájának beindulása kapcsán. Jelzésértékkel is bírhat, hogy az első vádemelés épp egy olyan egykori UÇK-parancsnok, Salihi Mustafa ellen irányult, aki később az FSK hírszerző igazgatójaként is szolgált.¹⁰⁴

FELHASZNÁLT IRODALOM

- „KSF and Partners 2020” conference, a proof of KSF successful mission.
<https://mod.rks-gov.net/?page=2,24,3309#.X-Z7c9hKqkw>; letöltés: 2020.11.28.
- An Army for Kosovo?
International Crisis Group, Europe Report N°174 – 28 July 2006.
<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/174-an-army-for-kosovo.pdf>; letöltés: 2018.05.25.

¹⁰⁴ Gjykata Speciale: Ish-shefi i SHIK-ut për Prishtinë, Sali Mustafa akuzohet për vrasje, torturë e trajtim mizor. Bota Sot, 2020.09.26.
<https://www.botasot.info/aktuale-lajme/1385065/gjykata-speciale-ish-shefi-i-shik-ut-per-prishtine-sali-mustafa-akuzohet-per-vrasje-torture-e-trajtim-mizor/>; letöltés: 2020.09.26.

- Aprovohet konceptdokumenti për dërgimin e FSK-së jashtë vendit.
Zëri, 2020.09.21.
<https://zeri.info/aktuale/368644/aprovohet-konceptdokumenti-per-dergimin-e-fsk-se-jashte-vendit/>; letöltés: 2020.09.21.
- BALAJ, Shpat – AVDIU, Plator:
Challenges and practices of inclusiveness in Kosovo's security sector.
Kosovar Centre for Security Studies, Prishtina, 2020.
http://www.qkss.org/repository/docs/Inclusiveness_paper_eng_927153.pdf;
letöltés: 2020.08.30.
- BALAJ, Shpat – BOSHNJAKU, Taulant: Multiethnicity destruction tendencies: Massive resignations of Serbian members from the Kosovo Security Force and Serbia's Role.
Kosovar Centre for Security Studies, Pristina, 2018.
http://www.qkss.org/repository/docs/Policy_brief_eng_434386.pdf; letöltés: 2020.08.30.
- BAMI, Xhorxhina: Kurti Vows to Make Military Service Compulsory in Kosovo.
Balkan Insight, 2020.02.17.
<https://balkaninsight.com/2020/02/17/kurti-vows-to-make-military-service-compulsory-in-kosovo/>; letöltés: 2020.08.25.
- BEGISHOLLI, Blerta: Kosovo Army Faces Uphill Fight, Experts Warn.
Balkan Insight, 2019.07.31.
<https://balkaninsight.com/2019/07/31/kosovo-army-faces-uphill-fight-experts-warn/>;
letöltés: 2020.08.25.
- BERGHESAN, Georges: L'armée du Kosovo, nouvel obstacle à la stabilisation des Balkans?
GRIP, 2019.12.16.
https://www.grip.org/wp-content/uploads/2019/12/NA_2019-12-16_FR_G-BERGHEZAN.pdf; letöltés: 2020.08.05.
- BORSÁNYI András: A Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK) rejtélye.
BONA-L Bt., Budapest, 2000.
- Botschaft zur Verlängerung der Schweizer Beteiligung an der multinationalen Kosovo Force (KFOR). Schweizerische Eidgenossenschaft, 2019.11.27.
<https://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2019/8447.pdf>; letöltés: 2020.08.10.
- BOYES, Roger – JAGGER, Suzy: New State, Modern Statesman. Hashim Thaci – A Biography.
Biteback Publishing, London, 2018.
- Bush OKs supplying arms to Kosovo. ABC News, 2008.03.20.
<https://www.abc.net.au/news/2008-03-20/bush-oks-supplying-arms-to-kosovo/1078624>;
letöltés: 2020.08.15.
- CLEWLOW, Ade: The Kosovo Protection Corps:
A Critical Study of its De-activation as a Transition.
<https://issat.dcaf.ch/Learn/Resource-Library2/Policy-and-Research-Papers/The-Kosovo-Protection-Corps.-A-Critical-Study-of-its-De-activation-as-a-Transition>;
letöltés: 2020.08.20.
- CLEWLOW, Ade: Under a feathered sky:
The untold story of NATO's role in newly independent Kosovo.
MentonBlackbush, 2020.

- EMINI, Donika: Transformimi i FSK-së në Forcat e Armatosura të Kosovës. KCSS, 2019.05.
[http://www.qkss.org/repository/docs/FactSheet-FSK\(2\)_770792.pdf](http://www.qkss.org/repository/docs/FactSheet-FSK(2)_770792.pdf); letöltés: 2020.08.05.
- GARDING, Sarah E.: Kosovo: Background and U. S. Policy. Congressional Research Service, 2020.05.05.
<https://fas.org/sgp/crs/row/R46175.pdf>; letöltés: 2020.08.05.
- GECL, Sinan – SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY Klára: Kosovo: Its Path to Independence and the Strive to Building Defense Institutions. Vojenské Reflexie, Volume 12, Issue 2, 2017. pp. 108–122.
http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske_reflexieXII_2.pdf; letöltés: 2020.08.15.
- GECI-SHERIFI, Shkendije: Egy új független állam kül- és biztonságpolitikájának formálása. Koszovói esettanulmány. Tézisfüzet, NKE HDI, Budapest, 2019.
https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14729/shkendije_geci_sherifi_short_thesis_hungarian.pdf?sequence=3; letöltés: 2020.08.20.
- Gjykata Speciale: Ish-shefi i SHIK-ut për Prishtinë, Sali Mustafa akuzohet për vrasje, torturë e trajtim mizor. Bota Sot, 2020.09.26.
<https://www.botasot.info/aktuale-lajme/1385065/gjykata-speciale-ish-shefi-i-shik-ut-per-prishtine-sali-mustafa-akuzohet-per-vrasje-torture-e-trajtim-mizor/>; letöltés: 2020.09.26.
- HÁRY Szabolcs: Védelem- és biztonságpolitika a Nyugat-Balkánon. In: KOLLER Boglárka – ÖRDÖGH Tibor (szerk.): Európaizáció a Nyugat-Balkánon. Dialóg Campus, Budapest, 2019. pp. 125–142.
http://real.mtak.hu/93767/1/web_PDF_Europaizacio_Nyugat_Balkanon.pdf; letöltés: 2020.08.20.
- IMERI, Dijedon: Kosovo-Serbia negotiation process. I HS Markit, 2019.02.14.
<https://ihsmarkit.com/research-analysis/kosovoserbia-negotiation-process.html>; letöltés: 2020.08.25.
- KLOPPER, Franziska – CANTWELL, Douglas (edit.): Almanac on Security Sector Oversight in the Western Balkans 2012. Belgrade Centre for Security Policy and Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Belgrád, 2012.
<https://www.files.ethz.ch/isn/144471/almanac.pdf>; letöltés: 2020.08.10.
- Komandanti i FSK-së deklaron gatishmërinë e FSK-së dhe ofron mbështetjen e plotë për Institucionet Qendrore në menaxhimin e COVID 19.
<https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,3195#.X2e5YWgzYkw>; letöltés: 2020.11.28.
- Kosovo Security Force [KSF].
<https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-ksf.htm>; letöltés: 2020.08.05.
- Kosovo Security Force Comprehensive Transition Plan. Ministry of Defense, 2019.01.22.
<https://drive.google.com/file/d/1mQX1pwl6NTvbIcPpC4SYIGyCBWnRwrO8/view>; letöltés: 2020.09.03.
- Kosovo to hold early elections in 40 days. European Western Balkans, 2020.12.22.
<https://europeanwesternbalkans.com/2020/12/22/kosovo-to-hold-early-elections-in-40-days/>; letöltés: 2020.12.22.

- Law No. 03/L-045 Law on the Ministry for the Kosovo Security Force.
<https://mod.rks-gov.net/repository/docs/Law%20on%20Ministry%20for%20the%20KSF.pdf>;
letöltés: 2020.09.10.
- Law No. 03/L-046 Law on the Kosovo Security Force.
<https://mod.rks-gov.net/repository/docs/Law%20on%20the%20KSF.pdf>;
letöltés: 2020.09.10.
- Law No. 03/L-082 On service in the Kosovo Security Force.
<https://mod.rks-gov.net/repository/docs/Law%20on%20Service%20in%20the%20KSF.pdf>;
letöltés: 2020.09.10.
- Law No. 03/L-108 Amending the Law on the Kosovo Security Force
No. 03/L-046 of 15.06.2008.
http://www.gazetazyrtare.com/e-gov/index.php?option=com_content&task=view&id=284&Itemid=56&lang=en; letöltés: 2020.09.10.
- Law No. 06/L-122 on Ministry of Defense.
Official Gazette of the Republic of Kosovo / No. 1 / 04 January 2019, Pristina.
https://mod.rks-gov.net/repository/docs/LAW_ON_MINISTRY_OF_DEFENSE__2019.pdf;
letöltés: 2020.08.15.
- Law No. 06/L-123 on the Kosovo Security Force.
Official Gazette of the Republic of Kosovo / No. 1 / 04 January 2019, Pristina.
https://mod.rks-gov.net/repository/docs/LAW_ON_KOSOVO_SECURITY_FORCE__2019.pdf; letöltés: 2020.08.15.
- Law No. 06/L-124 on Service in the Kosovo Security Force.
Official Gazette of the Republic of Kosovo / No. 1 / 04 January 2019, Pristina.
https://mod.rks-gov.net/repository/docs/LAW_NO_06_L_124__ON_SERVICE_IN_THE_KOSOVO_SECURITY_FORCE.pdf; letöltés: 2020.08.15.
- MACIAS, Amanda: From Aruba to Iceland, these 36 nations have no standing military.
CNBC, 2019.02.13.
<https://www.cnbc.com/2018/04/03/countries-that-do-not-have-a-standing-army-according-to-cia-world-factbook.html>; letöltés: 2020.08.05.
- Military Technical Agreement between the International Security Force (KFOR) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia.
UN Security Council, 1999.06.15.
https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/990615_MilitaryTechnicalAgreementKFORYugoslaviaSerbia.pdf; letöltés: 2020.08.05.
- Ministri Quni raportoi para Komisionit Parlamentar për Çështje të Sigurisë dhe Mbrojtjes.
<https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,3270#.X2e2pmgzYkw>; letöltés: 2020.07.22.
- MUHAREMI, Robert: 'Carrots' and 'Sticks' for a Deal with Serbia.
Kosovo 2.0, 2018.12.27.
<https://kosovotwopointzero.com/en/carrots-and-sticks-for-a-deal-with-serbia/>;
letöltés: 2020.08.05.
- MURILLO, Beatriz Cózar: Is the dialogue unfreezing? European Union, Serbia and Kosovo.
Spanish Institute for Strategic Studies, Rresearch Paper 06/2020.
http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_investig/2020/DIEEEINV06_2020_European_Union_Serbia_and_Kosovo-ENG.pdf; letöltés: 2020.08.05.

- NATO's role in Kosovo. NATO, 2020.11.16.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm; letöltés: 2020.11.19.
- Në Ministri të Mbrojtjes mbahet konferenca me gazetarë në prag të përfundimit të vitit 2019.
<https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,3048#.X-d98thKgkw>; letöltés: 2020.08.17.
- Nënkolonel Ali Krasniqi zyrtarizohet atashe i Mbrojtjes në Republikën e Francës.
<https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,2683#.X2fHp2gzYkw>; letöltés: 2020.08.15.
- Odgovor NATO na vojnu paradu u Nišu: Tzv. "vojsku Kosova" pozvana na NATO vežbe. Pravda, 2019.05.11.
<https://pravda.rs/2019/5/11/odgovor-nato-na-vojni-paradu-u-nisu-tzv-vojsku-kosova-pozvana-na-nato-vezbe/>; letöltés: 2020.08.15.
- PACOLLI, Behgjet: Why it's time for the Kosovo Security Force. EU Observer, 2018.12.19.
<https://euobserver.com/opinion/143761>; letöltés: 2020.08.10.
- Përfundoi faza e parë e seleksionimit të kandidatëve për rekrutë të FSK-së.
<https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,2678#.X2fH02gzYkw>; letöltés: 2020.09.15.
- PERRITT, Henry H.: Kosovo Liberation Army: The Inside Story of an Insurgency. University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 2008.
- Quni: S'ka kufizime, Ushtria e Kosovës shkon në veri. RTK Live, 2020.05.27.
<https://www.rtklive.com/sq/news-single.php?ID=440174>; letöltés: 2020.08.30.
- Raising an army: The transformation of the Kosovo Security Force. Pristina Insight, 2015.03.13–26.
<https://prishtinainsight.com/magazine/pi-153/>; letöltés: 2020.08.10.
- Readout of Deputy Secretary of Defense David L. Norquist's Meeting With Kosovo President Hashim Thaçi. U.S. Dept of Defense, 2020.02.26.
<https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/2095532/readout-of-deputy-secretary-of-defense-david-l-norquists-meeting-with-kosovo-pr/>; letöltés: 2020.02.26.
- REKA, Blerim: A new military build-up in the Balkans. Emerging Europe, 2019.01.10.
<https://emerging-europe.com/voices/a-new-military-build-up-in-the-balkans/>; letöltés: 2020.08.15.
- RISTIĆ, Brankica: Izvor Vlada Kosova: Nemačka naoružava KiM topovima i raketnim sistemima – uz mig Angele Merkel. Sputnik, 2020.07.21.
<https://rs.sputniknews.com/analize/202007211123052649-nemacka-naoruzava-kosovo-topovima-i-raketnim-sistemima--uz-specijalni-mig-angele-merkel/>; letöltés: 2020.08.07.
- Sachstand. Völker- und verfassungsrechtliche Bewertung der Sicherheitskräfte des Kosovo. Deutscher Bundestag, Wissenschaftliche Dienste, 2019.
<https://www.bundestag.de/resource/blob/631882/030ae5e724e6fe2fed9a4bac9a1496c0/WD-2-193-18-pdf-data.pdf>; letöltés: 2020.08.07.
- Sekretari Faruk Geci nënshkroi marrëveshje për furnizimin e FSK-së me pajisje mjekësore.
https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,3021#.X-d_e9hKgkw; letöltés: 2020.09.15.
- SKEPPSTRÖM, Emma – WEIBULL, Anna: Security Force in the Making: Capacity Building in Kosovo. FOI, Swedish Defence Research Agency, Stockholm, 2011.
<https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--3276--SE>; letöltés: 2020.08.15.

- SULLIVAN, Colleen: Kosovo Liberation Army – Kosovar Millitant Group. <https://www.britannica.com/topic/Kosovo-Liberation-Army>; letöltés: 2020.08.21.
- Synimet e FSK-së, ushtri moderne dhe anëtare e NATO-s. Radio Evropa e Lirë, 2020.11.27. <https://www.evropaelire.org/a/30972177.html>; letöltés: 2020.11.28.
- SZEKRÉNYES Éva: Győztesből vesztes, avagy ki nevet a végén? Választások után Koszovóban. Külügyi Szemle, 13. évfolyam 3. szám, 2014. ősz. pp. 66–83. <https://kki.hu/assets/upload/Szekenyes.pdf>; letöltés: 2020.08.15.
- SZENES Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek. In: FINSZTER Géza – SABJANICS István (szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században. Dialóg Campus, Budapest, 2017. pp. 69–104.
- Thaçi: Day of Force finds Kosovo in mourning; KSF professional. RTK Live, 2019.11.27. <https://www.rtklive.com/en/news-single.php?ID=15374>; letöltés: 2020.09.10.
- The Office of the PM of Kosovo: Thaçi signed a secret agreement and violated the Constitution; dismissal required. European Western Balkans, 2020.02.26. <https://europeanwesternbalkans.com/2020/02/26/the-office-of-the-pm-of-kosovo-thaci-signed-a-secret-agreement-and-violated-the-constitution-dismissal-required/>; letöltés: 2020.09.10.
- TRIANTAFYLLOU, Giorgos: Statehood without an army: the question of the Kosovo Armed Force. Southeast European and Black Sea Studies, Volume 18, Issue 2, 2000. pp. 261–279.
- Turqia i dhuroi FSK-së një Autobлиндë për qëllime mjekësore në vlerë mbi 463 mijë dollar. <https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,2744#.X-eDJdhKgkw>; letöltés: 2020.09.15.
- Undertaking of Demilitarisation and Transformation by the UCK. NATO, 1999.06.29. <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990620a.htm>; letöltés: 2020.08.05.
- United Nations Security Council: Resolution 1244 (1999) / adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999. <https://digitallibrary.un.org/record/274488?ln=en>; letöltés: 2020.08.05.
- What Happened to the KLA? ICG Balkans Report No 88, 2000.03.03. <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/88-what-happened-to-the-kla.pdf>; letöltés: 2020.08.05.
- Zyrtarizohen emërimi i Ministrit të Mbrojtjes dhe Komandantit të FSK-së. <https://mod.rks-gov.net/?page=1,24,2594#.X2fJMmgzYkw>; letöltés: 2020.08.05.

A KÍNAI HADERŐ MODERNIZÁLÁSÁNAK IMPORTFÜGGŐSÉGE ÉS ANNAK VÁRHATÓ CSÖKKENÉSE

Bevezetés

A kínai haderő az elmúlt évtizedekben jelentős haditechnikai modernizáción esett át, ami várhatóan még évtizedekig folytatódni fog. A modernizálás kapcsán alapvetően előnyben részesítik a hazai beszerzést és ahhoz kapcsolódóan új eszközök kifejlesztését, de a korszerűsítés felgyorsítása érdekében bizonyos eszközrendszereket importálnak is. A haditechnikai import kapcsán komoly korlátozás, hogy az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió az 1989-es Tienanmen téri véres események óta embargót tart fenn fegyverek és kettős felhasználású eszközök vonatkozásában a Kínai Népköztársasággal szemben. Ez arra kényszeríti a kínai felet, hogy a saját fegyvergyártás jelentős fejlesztése mellett az Oroszországi Föderációból történő importtal gyorsítsa fel a haderő modernizálását. Ez az import azonban az elkövetkező években valószínűleg majd folyamatosan csökken, ahogy a kínai hadiipari vállalatok a tisztességtelen eljárásokat (licenc nélküli másolás, kiberkémkedés) sem mellőzve a kínai haderő számára egyre modernebb eszközöket tudnak biztosítani, amelyek egy részének képességei akár már meg is haladhatják a külföldi eszközök képességeit. A tanulmány ennek a bemutatását célozza.

Kína gazdasági helyzete

Mielőtt megvizsgálánk, hogy Kína milyen mértékben szorul haditechnikai importra és milyen módon csökkenti ennek szükségességét, érdemes áttekinteni néhány olyan gazdasági adatot, amelyeket Kína elemzésekor nem lehet megkerülni. Kína óriási gazdasági növekedése – amely az 1980-as években kezdődött meg, amikor a Kínai Népköztársaság a Teng Hsziaoping (Deng Xiaoping)¹ által fémjelzett reform és nyitás útjára lépett – az alapja a kínai haderő modernizálásának is.

Kína jelenleg a világ második legnagyobb gazdasága az Amerikai Egyesült Államok mögött, de ez két évtizeddel ezelőtt még messze nem volt így. A kínai nemzeti össztermék 1992-ben az amerikaiénak az egy tizenötödét tette ki, de a kínai gazdaság 2019-ben már elérte az amerikai gazdasági teljesítmény 67%-át. Az egy főre jutó nemzeti össztermék 1992-ben az Amerikai Egyesült Államokban hetvenszer magasabb volt, 2019-ben már csak hatszorosa volt a kínainak. Az egy főre jutó éves GDP Kínában 1992-ben 366, 2019-ben pedig 10 262 USD, vagyis a növekedés huszonnyolcszoros.²

¹ A kínai nevek a magyar átírás után zárójelben pinyin átírással is feltüntetésre kerülnek.

² Historical GDP per Capita by Country – Statistics from the World Bank – 1960–2018.
<https://knoema.com/jesoqmb/historical-gdp-per-capita-by-country-statistics-from-the-world-bank-1960-2018?country=China;letöltés: 2020.11.16.>

Viszonyításképpen: hazánkban 1992-ben az egy főre jutó nemzeti össztermék 3735 USD, 2019-ben 16 732 USD volt.³ Kína kapcsán nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a Föld legnépesebb országáról van szó, amelynek lakossága 1,4 milliárd fő, ami közel háromszorosa az Európai Unió lakosságának és közel ötszöröse az Amerikai Egyesült Államokénak, így a jelentősen alacsonyabb egy főre jutó nemzeti össztermék összvolumenét tekintve sokkal nagyobb gazdasági teljesítményt eredményez.

Ami az export-import adatait illeti, Kína már 2018-ban a világ legnagyobb exportőre volt, és várhatóan néhány éven belül a világ legnagyobb importőrévé is válik.⁴

A kínai haderő haditechnikai fejlesztésének üteme

A kínai haditechnikai importot a haderő modernizálása indokolja, így ezt is érdemes áttekinteni a kérdéskör kapcsán. A kínai haderő haditechnikai fejlesztésének alapja, hogy a Kínai Népköztársaság a gazdasági növekedéssel összhangban jelentősen növelte a védelmi költségvetését is. A hivatalos adatok szerint a Kínai Népköztársaság 2020-ban 178 milliárd USD összegben költött védelemre, kétmillió létszámú hadserege fenntartására és fejlesztésére, és ezzel a második legnagyobb védelmi költségvetéssel rendelkezik az Amerikai Egyesült Államok mögött. A növekedés ütemét jól mutatja, hogy a kínai védelmi költségvetés 2010 óta megduplázódott.⁵ Kína nem hozza nyilvánosságra a védelmi költségvetés belső szerkezetét, sem a költségvetéshez kapcsolódó beszerzési és modernizálási terveket. Amerikai elemzések szerint a védelmi kiadások közel 40%-át teszi ki a fejlesztésekre szánt összeg.⁶ A nyugati kutatóintézetek mind egyetértenek abban, hogy – az átláthatatlan kínai költségvetés és az állami tulajdonú hadiipar miatt – a valós védelmi kiadások összege a hivatalosan jóváhagyott összegnél 20–70%-kal is magasabb lehet.⁷

Ami a haditechnikai modernizáció ütemét illeti, az óriási. Kína az elmúlt két évtizedben minden fegyverrendszer-kategóriában, minden haderőnemnél legalább egy, a korábinál újabb generációs haditechnikai eszközt rendszeresített, de bizonyos területeken akár harmadik-negyedik generációs eszközök is rendszerben vannak már, sokszor még együtt a régi eszközökkel.

³ Historical GDP per Capita by Country – Statistics from the World Bank – 1960–2018. <https://knoema.com/jesqmb/historical-gdp-per-capita-by-country-statistics-from-the-world-bank-1960-2018?country=Hungary>; letöltés: 2020.11.16.

⁴ China Likely to Overtake U.S. as Largest Importer Within 5 Years. Bloomberg News, 2017.12.04. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-04/china-likely-to-overtake-u-s-as-largest-importer-within-5-years>; letöltés: 2020.11.16.

⁵ LIU, Xuanzun: China slows defense budget growth to 6.6 % in 2020. Global Times, 2020.05.22. <https://www.globaltimes.cn/content/1189146.shtml>; letöltés: 2020.11.16.

⁶ BITZINGER, Richard: What Does China Really Spend on its Military? China Power, 2020.09.15. <https://chinapower.csis.org/military-spending/>; letöltés: 2020.11.16.

⁷ GLASER, Bonnie S. – FUNAIOLE, Matthew P. – HART, Brian: Breaking Down China's 2020 Defense Budget. CSIS, 2020.05.22. <https://www.csis.org/analysis/breaking-down-chinas-2020-defense-budget>; letöltés: 2020.11.16.

Kína 2010 óta kifejlesztett két alacsony észlelhetőségű repülőgépet: a J-20 az amerikai F-22 Raptor típusra hasonlít, a J-31 vagy FC-31 pedig az F-35 Lightning II típusra. Előbbit rendszerbe is állította, utóbbi esetében nemrég megkezdték a repülőgép kisebb modernizáláson átesett változatának sorozatgyártását J-20B kódnéven. Emellett kifejlesztettek és rendszeresítettek több tíz darabot az Y-20 hadászati szállító repülőgépből (az amerikai C-17 Globemaster III típusra hasonlít), továbbá az elektronikai harcra és a légi hadműveletek vezetésére alkalmas új repülőgépekből. Újabb modernizációt hajtottak végre a HK-6 stratégiai bombázó-repülőgépeken, de fejlesztik az új típusú hadászati bombázó repülőgépet is, H-20 kódnéven.

Kína modernizálta és továbbfejlesztette nukleáris csapásmérő erejét, amely így már a többrobbanófejesre alakított szárazföldi telepítésű rakétaeszközök mellett rendelkezik hat darab atomhajtóműves tengeralattjáróra (Type 094, JIN) telepített nukleáris robbanófejes rakétákkal (JL-2), és a légierőnek is van nukleáris töltet célba juttatására alkalmas eszköze, így a kínai nukleáris triád teljessé vált. A kínai haderő rendszerében megjelent egy hiperszonikus célba juttató eszköz DF-17 kódnéven, amelyet egy 2019-es díszszemlén mutattak be.

A kínai haditengerészet első repülőgép-hordozója elérte az alkalmazási készenléteket, a második repülőgép-hordozót rendszerbe állították, mindkét hajóegységhez legyártották a J-15 típusú haditengerészeti vadászrepülőgépeket. Információk szerint folyamatban van a harmadik és a negyedik repülőgép-hordozó gyártása is, amelyek már nagyobbak lesznek az első kettőnél, és egy új katapultos indítórendszerrel jelentősen szélesebb körben alkalmazhatnak majd azon katonai repülőgépeket. A CSIS⁸ elemzése szerint Kínában az elmúlt tíz évben kifejlesztettek egy új cirkálót (Type-055), amelyből nyolc darab van rendszeresítve és gyártásban, egy új rombolót (Type-052D), amelyből 20 van rendszerben és gyártásban, egy új fregattot (Type-054), amelyből 38 van rendszerben és gyártásban, egy új korvetet (Type-056), amelyből 60 van rendszerben és gyártásban. Folyamatban van két, helikopterek nagyobb számban történő szállítására alkalmas partraszállító hajó (Type-071) és helikopterhordozó (Type-075) fejlesztése és gyártása. A kínai haderőnek jelenleg 300 hajóegysége van, míg az Amerikai Egyesült Államoknak 290, az amerikai haditengerészet évente 5–8 hajóegységet állít szolgálatba, a kínai pedig 15–20 darabot. Amerikai elemzések azt mutatják, hogy míg 2010-ben a kínai haditengerészet hajóegységeinek csak 50%-a minősült korszerűnek, 2017-ben már kb. 70%-a.⁹

Természetesen e jelentős haditechnikai fejlesztések finanszírozása nincs összhangban a hivatalosan magadott kínai védelmi költségvetéssel, ami még mindig kevesebb mint harmada az Amerikai Egyesült Államok védelmi költségvetésének.

⁸ Center for Strategic and International Studies (CSIS).

⁹ How is China modernizing its navy? China Power, 2018.12.17.

<https://chinapower.csis.org/china-naval-modernization/>; letöltés: 2020.11.16.

A kínai hadiipari export-import napjainkban

A kínai hadiipari vállalatok – a hasonló nyugat-európai vállalatoktól eltérően – nem készítenek nyilvános beszámolót, mérleget a tevékenységükről, így nagyon nehéz a kínai fegyvergyártás volumenének és a vállalatok export és import tevékenységének nyomon követése. Emiatt a világ fegyverkereskedelmét leginkább figyelő svéd SIPRI¹⁰ kutatóintézet nem is szerkeszti be a kínai hadiipari vállalatokat az éves fegyverkereskedelemtől és gyártásról szóló jelentéseibe. 2020 januárjában megjelentettek egy külön becslést, amely alapján a kínai katonai repülőgépeket gyártó AVIC hadiipari vállalat éves teljesítményét 20,1 milliárd dollárra becsülték, a harcjárműveket és tüzérségi eszközöket gyártó kínai NORINCO hadiipari vállalat éves teljesítménye 17,1 milliárd dollár, míg az elektronikai eszközöket gyártó CETC 12,1 milliárd dollár értékben adott el katonai elektronikai berendezéseket. A három kínai vállalat a megjelent adatok alapján a világ tíz legnagyobb fegyvergyártó vállalata között van.¹¹

A SIPRI 2020 márciusában megjelent elemzése szerint 2015 és 2019 között Kína a világ ötödik legnagyobb fegyverexportőre volt az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Németország és Franciaország mögött. A globális fegyvereladások 5,5%-át teszi ki a kínai export, ebben az időszakban az előző öt évhez viszonyítva Kína 6,3%-os bevételnövekedést ért el. A Kínai Népköztársaság legfontosabb exportpartnerei Pakisztán 35%-os, Banglades 20%-os és Algéria 9,9%-os részesedéssel.

A kínai fegyverimport 2015 és 2019 között a globális import 4,3%-val az ötödik helyen áll Szaúdi-Arábia, India, Egyiptom és Ausztrália mögött. Kína ebben az időszakban az előző öt évhez viszonyítva 3,3%-kal többet költött fegyverimportra. Kína legfontosabb importpartnere Oroszország 76%-os részesedéssel, öt Franciaország követi 8,8%-kal és Ukrajna 6,9%-kal.¹²

Kínai fegyverimport történelmi áttekintése 2005-ig

Kína a hidegháború kezdetén szocialista országgént és a Szovjetunió ideológiai partnereként a szovjet hadiiparra támaszkodott, az eszközöket onnan vásárolta, valamint a Szovjetunió jelentősen hozzájárult a kínai ipar és benne a hadiipar kialakításához is. Az 1960-as években megromlott a viszony a két ország vezetése között, ami 1969-ben egy határkonfliktussá fajult, ami úgy volt háború, hogy a felek nem nyilvánították ki hadban állásukat. Azt követően Kína szovjet eszközök korábbi licence alapján, vagy licenc nélküli másolásával biztosította a haderő haditechnikai eszközeit. Közülük főképpen a repülőeszközök még mindig megtalálhatók a kínai haderő szervezetében.

¹⁰ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).

¹¹ New SIPRI data reveals scale of Chinese arms industry. SIPRI, 2020.01.27.
<https://www.sipri.org/media/press-release/2020/new-sipri-data-reveals-scale-chinese-arms-industry>;
letöltés: 2020.11.16.

¹² WEZEMAN, Pieter D. – FLEURANT, Aude – KUIMOVA, Alexandra – DA SILVA, Diego Lopes – TIAN, Nan – WEZEMAN, Siemon T.: Trends in International Arms Trade, 2019. SIPRI Fact Sheet, March 2020. pp. 2., 6.
https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019.pdf; letöltés: 2020.11.16.

Kína az 1980-as években kezdte szorosabbra fűzni a kapcsolatait a nyugati országokkal politikai értelemben és a hadiipari területen is. A szovjet–kínai határkonfliktust követően a Szovjetunió jelentősen javította kapcsolatait – beleértve a haditechnikai együttműködést is – a Kínával szomszédos országokkal, Vietnámmal, Mongóliával és Indiával. Ez arra készítette a kínai vezetést, hogy a Nyugat felé forduljon fegyverrendszerei korszerűsítése érdekében. 1985-ben az Amerikai Egyesült Államok 24 darab Sikorsky S–70C típusú szállítóhelikoptert adott el Kínának, majd 1986-ban modern radarokat értékesített a kínai J–8 elfogó-vadászrepülőgépek modernizálásához.¹³ Franciaország és Nagy-Britannia is alakított ki haditechnikai együttműködést Kínával, de ezek és az amerikai együttműködés is jelentősen visszaesett az 1989-es pekingi Tienanmen téri vérontást követően a bevezetett EU-s és amerikai fegyverembargó miatt, amely a mai napig érvényben van. Kína és a nyugati országok között még kb. 310 millió USD értékű fegyverkereskedelem történt az 1990-es években többnyire 1989 előtti szerződések teljesítése okán.¹⁴

Az embargó hatálya alól az egyedüli kivétel Izrael volt, amely az 1990-es évek elejétől próbált együttműködni Kínával, amíg az Amerikai Egyesült Államok ezt nem lehetetlenítette el. A leglátványosabb üzlet keretében 100 darab pilóta nélküli repülőgépet adtak el Kínának, amit Washington még elnézett, de azok modernizálását 2005-ben már nem engedélyezte az izraeliek számára.¹⁵ Izrael a kétoldalú diplomáciai kapcsolatok felvételét követően, 1992-ben állítólag átadta Kínának az amerikai Patriot rakéták technológiáját, majd 1994-ben annak a repülőgépnél egyes technológiai megoldásait, amelyet az Amerikai Egyesült Államokkal terveztek kifejleszteni Izraelben. A Lavi-program egy, az F–16 Fighting Falcon típusú repülőgép képességeihez mérhető izraeli repülőeszköz kifejlesztését célozta, de az 1980-as évek végén az izraeli kormány forráshiány miatt a program leállításáról döntött.¹⁶ Ez valószínűleg hozzájárult az első önálló kínai fejlesztésű, J–10 típusú vadászrepülőgép fejlesztéséhez, amelynek próbarepülésére 1998-ban került sor, majd azt 2003-ban rendszeresítették a kínai haderőben, és 2009-ben 36 darab repülőgépet exportáltak Pakisztánnak is.¹⁷

¹³ KENNY, Henry J.: Underlying Patterns of American Arms Sales to China. The DISAM Journal, Volume 10, Issue 1, Fall 1987. pp. 61–71.

<https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a497047.pdf>; letöltés: 2020.11.16.

¹⁴ CHINA: U.S. and European Union Arms Sales Since the 1989 Embargoes. United States General Accounting Office, 1998.04.28.

<https://www.gao.gov/archive/1998/ns98171t.pdf>; letöltés: 2020.11.16.

¹⁵ WILSON, Scott: Israel Set to End China Arms Deal Under U.S. Pressure. The Washington Post, 2005.06.27.

<https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/06/26/AR2005062600544.html>;
letöltés: 2020.11.17.

¹⁶ BOYD, Dallas: Advanced Technology Acquisition Strategies of the People's Republic of China. Defense Threat Reduction Agency, Advanced Systems and Concepts Office, September 2010. pp. 25–26.

<https://fas.org/irp/agency/dod/dtra/strategies.pdf>; letöltés: 2020.11.17.

¹⁷ Chengdu J-10 Firebird (Jian-10 Fighter aircraft 10) / F-10.

<https://www.globalsecurity.org/military/world/china/j-10.htm>; letöltés: 2020.11.17.

A korábban említett kínai reform és nyitás politikája az 1990-es évek elejére már javított a Kínai Népköztársaság gazdasági helyzetén, és a Szovjetunió felbomlásával nehéz helyzetbe kerülő orosz és ukrán hadiipar számára jó lehetőségként kínálkozott a kínai piac, feledve a korábbi politikai nézetkülönbségeket. A nyugati embargó miatt a volt szovjet tagköztársaságok hadiipari vállalatai szinte kizárólagos partnerekké válhattak Kína számára.

Kína 1992-ben 24 darab Szu-27 Flanker típusú vadászrepülőgépet vásárolt Oroszországtól egymilliárd USD értékben, majd 1995-ben újabb 24 darabot 700 millió USD-ért. A 48 repülőgépből 36 darab Szu-27Szk együléses és 12 darab Szu-27UBK kétüléses vadászrepülőgép volt. 1995-ben a felek megállapodtak, hogy az Oroszországban gyártott gépeken túl Kína vásárol további 200 darab Szu-27-es repülőgépet, de ezek a gépek már kínai összeszerelésben készülnek J-11 kódnéven, Oroszország csak a hajtóművet és az avionikát biztosítja ezekhez. Kína 1,5 milliárd USD összegért vásárolta meg a licencet, beleértve az 560 millió USD értékű technikai dokumentációt, és további 850 millió USD összegért rendelte meg a kínai kódnéven J-11 típusú repülőgépek építéséhez szükséges hajtóműveket és elektronikát a szerződést követő 3–5 évben. A kínai J-11 repülőgépek gyártása lassan indult, az első két példányt csak 1998-ban szállította le a Senjangi (Shenyang) repülőipari vállalat.¹⁸

A Kínai Népköztársaság a Szu-27 repülőgépek üzemeltetése során azt tapasztalta, hogy azok jók légtérvédelmi feladatokra, de nem igazán alkalmazhatók a szárazföldi erők támogatására. Kína ezért 1999-ben szerződést kötött 72 darab, levegő-föld harc feladatokra átalakított Szu-30MKK típusú repülőgép megvásárlására 1,8 milliárd USD összegben. Azokat az orosz fél 2003-ig leszállította, amikor Kína 24 darabot vásárolt a típus haditengerészeti, Szu-30MK2 Flanker-G kódnevű változatából is.¹⁹

Kína egyre jobban belejött a Szu-27 repülőgép kínai licencváltozatának gyártásába, miután 95 darab repülőgépet készítettek el a 200 darabra szóló szerződés alapján. Kína azonban megkezdte a hajtóművek, a radarok és az elektronika fejlesztését is, ami ellentétes volt az orosz-kínai szerződéssel. Emiatt Oroszország 2005-ben beszüntette az újabb alkatrészek szállítását, de nagy meglepetésre Kína 2007-ben elismerte a már saját gyártású J-11B repülőgépek létezését. A kínai fél kis idővel azt is kénytelen volt beismerni, hogy az általa gyártott WS-10A hajtómű képességei és minősége messze elmaradnak az orosz gyártású AL-31F hajtóművek teljesítményétől, ezért kénytelen volt szerződést kötni Oroszországgal további AL-31F hajtóművek vásárlására és a J-11B repülőgépek átszerelésére. Egyébiránt Kína ezt az orosz hajtóművet alkalmazza jelenleg is a saját fejlesztésű negyedik generációs J-10 és J-15, valamint az ötödik generációs J-20 típusú repülőgépeknél.

¹⁸ J-11 [SU-27 Flanker]. Federation of American Scientists, 2000.03.29.
<https://fas.org/nuke/guide/china/aircraft/j-11.htm>; letöltés: 2020.11.16.

¹⁹ SAUNDERS, Phillip C. – WISEMAN, Joshua K.: Buy, Build, or Steal: China's Quest for Advanced Military Aviation Technologies. INSS China Strategic Perspectives No. 4, December 2011. p. 37.
<https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratperspective/china/ChinaPerspectives-4.pdf>;
letöltés 2020.11.17.

A repülőgépek importja kapcsán nem szabad megfeledkeznünk az első kínai repülőgép-hordozó, a Liaoning és a hozzá rendszeresített repülőgépek beszerzéséről sem. Egy hongkongi üzletember 1998-ban Ukrajnában megvette az építés alatt álló szovjet Kuznyecov-osztályú Varjag repülőgép-hordozót, hogy azon kaszinót üzemeltessen. Évekbe telt, míg sikerült a hajóegységet átvontatni a Boszporuszon, mivel Törökország sokáig megtagadta az engedélyt, de végül a hajó eljutott Kínába, hogy egy évtizeddel később 2012-ben hivatalosan is a kínai haditengerészet első repülőgép-hordozójává váljon.²⁰

Kalandos volt az is, ahogyan Kína az új hordozó fedélzetén üzemeltetendő repülőgépeket vásárolta. Kína először Oroszországhoz fordult Szu-33 Flanker-D típusú haditengerészeti repülőgépek beszerzése ügyében, de ekkor még az orosz félben nagyon élt a kudarcba fulladt Szu-27/J-11 projekt emléke, így visszautasította a kínai megkeresést. Akkor Kína Ukrajnához fordult és megvásárolta az ukrán fél rendelkezésére álló T-10K07 prototípust, amelyet a Szu-33 alapján gyártottak le.²¹ Ez adta az alapot a kínai J-15 repülőgépeknek, amelyeket a kínai repülőgép-hordozókon rendszeresítettek.

A repülőeszközök mellett a másik terület, ahol Kína orosz importra szorult, az a légvédelmi rakétarendszerek területe. Kína még az 1990-es évek elején, 1991-ben vásárolt nyolc üteg Sz-300PMU (SA-10 Grumble) típusú légvédelmi rakétarendszert 220 millió USD összegben. Azt 1994-ben újabb nyolc üteg, de már a továbbfejlesztett Sz-300PMU1 (SA-20A Gargoyle) típus követte 400 millió USD volumenben. 2001-ben Kína újabb két osztály, vagyis nyolc üteg Sz-300PMU1 eszközt vásárolt 400 millió USD összegben. 2003-ban a kínai szárazföldi erők számára 980 millió USD összegben négy osztály, 16 üteg Sz-300PMU2 Favorit (SA-20B) típusú légvédelmi rakétarendszert rendelt, amit az orosz fél 2008-ig szállított le Kínának.²² A beszerzésekkel egyidejűleg Kína megkezdte a saját légvédelmi rakéta kifejlesztését a megvásárolt Sz-300 rendszerek alapján HQ-9 néven,²³ amelynek exportváltozatával – FD-2000 típusjelzéssel – megjelent a nemzetközi piacon is.²⁴

²⁰ CHAN, Minnie: Mission impossible: How one man bought China its first aircraft carrier. South China Morning Post, 2015.01.18.

<https://www.scmp.com/news/china/article/1681710/sea-trials-how-one-man-bought-china-its-aircraft-carrier>; letöltés: 2020.11.17.

²¹ BOYD, Dallas: Advanced Technology Acquisition Strategies of the People's Republic of China. Defense Threat Reduction Agency, Advanced Systems and Concepts Office, September 2010. p. 20.

<https://fas.org/irp/agency/dod/dtra/strategies.pdf>; letöltés: 2020.11.17.

²² S-300PMU (SA-10) Air Defence Missile System. Sinodefence.com, 2008.09.10.

<https://web.archive.org/web/20080910213035/http://www.sinodefence.com/army/surfacetoairmissile/s300.asp>; letöltés: 2020.11.17.

²³ KOPP, Carlo: PLA Area Defence Missile Systems. Air Power Australia, April 2012.

<http://www.airspacepower.net/APA-PLA-IADS-SAMs.html>; letöltés: 2020.11.17.

²⁴ Törökország 2013-ban döntött a kínai rakétarendszer megvásárlása és licenc alapján történő közös gyártása mellett, de végül 2015-ben felmondta a szerződést. Marokkó, Üzbegisztán és Türkmenisztán vásárolt eddig a kínai HQ-9 rakétarendszer exportváltozatából, de potenciális vásárlóként több ízben felmerült Pakisztán és Irán is.

A kínai hadiipari import mellett fontos megemlíteni, hogy Kína nem csak ily módon biztosította, hogy hosszabb távon modern eszközökhöz jusson. Kína a hírszerzés teljes eszköztárát felhasználva – de legsikeresebben talán a kibertérben kutatva – a gyártók rendszereibe történő illegális behatolásokkal megszerzett nagy mennyiségű adatot többek között az F–35 és az F–22 típusú repülőgépekről²⁵, ami óriási lendületet adott főképp a legmodernebb eszközök kifejlesztéséhez. Kína 2007-ig 10–20 TB adatot töltött le különböző amerikai hivatalok, gyárak rendszereiből a rendszerekbe illegális módon behatolva.²⁶

A kínai hadiipari import napjainkban

A kínai importfüggőséget lejobban az mutatja, ha megvizsgáljuk, hogy Kína milyen haditechnikai eszközöket szerzett be külföldről az elmúlt évtizedben. Fontos megjegyezni, hogy az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok részéről továbbra is érvényben van az 1989-ben meghirdetett embargó fegyverek eladására Kína számára. Az Amerikai Egyesült Államok ráadásul egyre komolyabb kihívóként értékeli Kínát, így már az Obama-adminisztráció alatt megkezdődött az amerikai figyelem átirányítása a csendes-óceáni térségre, ami a Trump-adminisztráció alatt hevesebb retorikával folytatódott. Washington egyre komolyabb veszélyként értékeli Peking olykor agresszív terjeszkedését és érdekei védelmének fokozott megnyilvánulását a kelet- és délkelet-ázsiai térségben, amit a védelem- és biztonságpolitikai dokumentumaiban meg is jelenít.²⁷ Kína hasonlóképpen egyre ellenségesebben közelített az Amerikai Egyesült Államokhoz a Trump-adminisztráció által megtett Kína-ellenes lépésekre reagálva.

Ennek megfelelően Oroszország egyre inkább Kína stratégia partnerévé vált, és ezáltal kiemelt partnerre is a haditechnikai import vonatkozásában.

Kína 2010-ben szerződést kötött Oroszországgal 15 üteg Sz–300 légvédelmi rakétakomplexum megvásárlására 2,25 milliárd USD értékben.²⁸ A 2011 óta tartó tárgyalások sikeres lezárásaként Kína 2015-ben megállapodásra jutott Oroszországgal 24 darab Szu–35 típusú repülőgép megvásárlásáról 2,5 milliárd USD értékben.²⁹

²⁵ China Knows All About the F-35 and F-22 (Thanks to the Data It Stole). The National Interest, 2019.06.10. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/china-knows-all-about-f-35-and-f-22-thanks-data-it-stole-61912>; letöltés: 2020.11.14.

²⁶ BOYD, Dallas: Advanced Technology Acquisition Strategies of the People's Republic of China. Defense Threat Reduction Agency, Advanced Systems and Concepts Office, September 2010. p. 39. <https://fas.org/irp/agency/dod/dtra/strategies.pdf>; letöltés: 2020.11.17.

²⁷ National Security Strategy of the United States of America. The White House, Washington, DC, December 2017. pp. 12., 56. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>; letöltés: 2020.11.17.

²⁸ SOLOWYOV, Dmitry: China buys air defense systems from Russia. Reuters, 2010.04.02. <https://www.reuters.com/article/us-russia-china-arms-idUSTRE6310WG20100402>; letöltés: 2020.11.17.

²⁹ GADY, Franz-Stephan: Russia Completes Delivery of 24 Su-35 Fighter Jets to China. The Diplomat, 2019.04.17. <https://thediplomat.com/2019/04/russia-completes-delivery-of-24-su-35-fighter-jets-to-china/>; letöltés: 2020.11.17.

Oroszország 2019-ben további Szu-35 repülőgépek eladására tett ajánlatot Kínának.³⁰ Oroszország és Kína 2015-ben megállapodott hat osztály Sz-400 típusú légvédelmi rakétarendszer eladásáról hárommilliárd USD értékben. Kína lett a rendszer első külföldi vásárlója.³¹ Peking ezen túlmenően 2016–2017-ben vásárolt kilenc darab Kamov Ka-32A11BC nehéz szállítóhelikoptert, illetve 400 darab AL-31FN, tíz darab AL-41F1Sz és több tíz D-30KP-2 típusú repülőgép-hajtóművet. A Rosoboronexport vállalatától származó információk szerint az elmúlt években Oroszország több milliárd USD értékben adott el haditechnikai eszközöket Kínának.³²

Kínai törekvések az importfüggőség csökkentésére

A J-11B repülőgépek fejlesztése során a WS-10A Taihang típusú hajtóművekkel még 2008-ban elszenvedett kudarc miatt Kína a mai napig Oroszország segítségére szorul a saját gyártású repülőgépeinek hajtóművel történő ellátásában. A kínai vezetés ezt felismerve 2012-ben egy hosszú távú, 15 milliárd USD összegű programot indított hazai gyártású hajtóműsalád kifejlesztésére. Az AVIC kínai repülőipari vállalat, amelynek 200 telephelyén 400 ezer alkalmazottja van, a program indulását követő három évben 1,5 milliárd USD összeget kapott hajtóművek fejlesztésére.³³ A program sikerének első jelei már látszanak. A 2018 őszen megrendezett Zhuhai légitüntetvényen a kínai légierő J-10B típusú repülőgépe a WS-10B hajtómű modernizált változatával hajtott végre bemutató repülést, amely már a Szu-35 és az F-22 repülőgépekhez hasonlóan képes volt a tolóerővektor eltérítésére is.³⁴ Szintén folyamatban van a MiG-29 vadászipülőgépeken is alkalmazott Klimov RD-93 hajtóművek kiváltására tervezett kínai hajtómű fejlesztése WS-13 kódnéven, amely szintén közel áll a befejezéshez. Jelenleg a kínai hadiipar által fejlesztés alatt álló ötödik generációs, egyhajtóműves J-31 (FC-31) vadászipülőgép is az RD-93 hajtóművel repül. Ugyanakkor a WS-13 csak átmeneti megoldásnak tekinthető, mivel hosszabb távon az ennél is erősebb, a fejlesztés kezdeti stádiumában lévő WS-19 hajtóművet tervezik a jelenleg még leginkább csak exportcéllal gyártott J-31 repülőgéphez.³⁵

³⁰ LIU, Xuanzun: China may consider more Su-35 fighters after Russian new offer: report. Global Times, 2019.06.30.

<https://www.globaltimes.cn/content/1156219.shtml>; letöltés: 2020.11.17.

³¹ SUKHANKIN, Sergey: Russia Sells S-400 Complexes to China: Smart Move or a Mixed Blessing? The Jamestown Foundation, 2017.02.24.

<https://jamestown.org/program/russia-sells-s-400-complexes-china-smart-move-mixed-blessing/>;
letöltés: 2020.11.17.

³² ELMER, Keegan – LIU, Zhen: What Russian weapons are being bought by China? South China Morning Post, 2018.09.21.

<https://www.scmp.com/news/china/military/article/2165182/what-weapons-china-buying-russia>;
letöltés: 2020.11.17.

³³ LAGUE, David – ZHU, Charlie: Unable to copy it, China tries building own jet engine. Reuters, 2012.10.30.

<https://www.reuters.com/article/uk-china-engine/unable-to-copy-it-china-tries-building-own-jet-engine-idINLNE89T00W20121030>; letöltés: 2020.11.17.

³⁴ WALDRON, Greg: ANALYSIS: The secret world of Chinese fighter engines. Flight Global, 2019.07.17.

<https://www.flightglobal.com/analysis/analysis-the-secret-world-of-chinese-fighter-engines/133539.article>;
letöltés: 2020.11.18.

³⁵ Uo.

Megkezdődött a nagyobb teljesítményű WS-15 hajtómű fejlesztése, amelyet a kínai hadiipar hosszabb távon a J-20 vadászrepülőgépekben kíván majd alkalmazni. A közelmúltban sikeres tesztet hajtottak végre ezzel a hajtóművel.³⁶

Ha áttekintjük a legmodernebb kínai vadászrepülőgépek legújabb változatait, azok már minden tekintetben elérik vagy akár meg is haladják a Szu-35 és a Szu-30 vadászrepülőgépek képességeit, ami megkérdőjelezi, hogy Kínának szüksége van-e még fegyverimportra Oroszországból. A J-10C repülőgép olyan hajtóművel rendelkezik, amely háromdimenziós tolóerővektor-szabályzó rendszerrel üzemel, abban fázisvezérelt antennarács technológiát alkalmazó (AESA³⁷) radaregység van, a felülete radarelnyelő réteget tartalmaz, és több eleme kompozit alapanyagból készül. A kínai haderő 2020 júliusában megkezdte a J-20B sorozatgyártását, de egyelőre még az orosz gyártású AL-31F hajtómű tolóerővektor-eltérítéses változatával. A külső megjelenésében az amerikai F-22 alacsony észlelhetőségű, ötödik generációs repülőgépre hasonlító kínai repülőgép szintén megkapta a radarelnyelő bevonatot és AESA-radarral van felszerelve. Kína azt tervezte, hogy 2019 végéig 48 darab J-20 repülőgépet épít, de a hajtómű körüli nehézségek miatt elmaradtak a tervektől. A J-20B repülőgépek sorozatgyártásával a Csengtu (Chengdu) városban működő repülőgépgyár évente 48 darab J-20 típusú repülőgépet lesz képes gyártani. A WS-15 hajtómű sorozatgyártásának beindulása után várható, hogy a repülőgépet ismét modernizálják, és az már a kínai hajtóművel készül majd.³⁸

A legrégebbi modell a Szu-27 bázisán kialakított J-11 repülőgép, de a kínai hadiipar már előkészítette a harmadik, J-11D jelű változat gyártását, amelyet már tolóerővektor-eltérítéses hajtóművel, AESA-radarral és új levegő-levegő rakétával szerelnek fel. Jelenleg a kínai hadiipar termékei között a JL-15 típusú 250–300 km hatótávolságú levegő-levegő rakéta tekinthető a legmodernebbnek, amely egyidejűleg a világ egyik legfejlettebb ilyen fegyvere, mivel a rakétatesten belül önálló AESA-radarral rendelkezik, így az ellene való védekezés igen nehéz.³⁹

Összegzés

A Kínai Népköztársaság a gazdasági fejlődésével összhangban folyamatosan modernizálta, modernizálja haderejét. Mivel a kínai haderő elsősorban hazai beszerzésben gondolkodik, így a modernizálás természetesen együtt jár a hadiiparának fejlődésével is.

³⁶ China's Upgraded J-20 fighter jet with supersonic engine WS-15. Military News Update, 2020.07.10. <https://www.youtube.com/watch?v=6XZ99NUV6-E>; letöltés: 2020.11.18.

³⁷ Active Electronically Scanned Array.

³⁸ CHAN, Minnie: China's stealth fighter goes into mass production after thrust upgrade. South China Morning Post, 2020.06.12. <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3092839/chinas-stealth-fighter-goes-mass-production-after-thrust>; letöltés: 2020.11.18.

³⁹ China's J-10C Reportedly Crushed the Russian Su-35 in Combat Exercises - How the Firebird Came Out On Top. Military Match, 2020.06.15. <https://militarywatchmagazine.com/article/china-s-j-10c-reportedly-crushed-the-russian-su-35-in-combat-exercises-how-the-firebird-came-out-on-top>; letöltés: 2020.11.18.

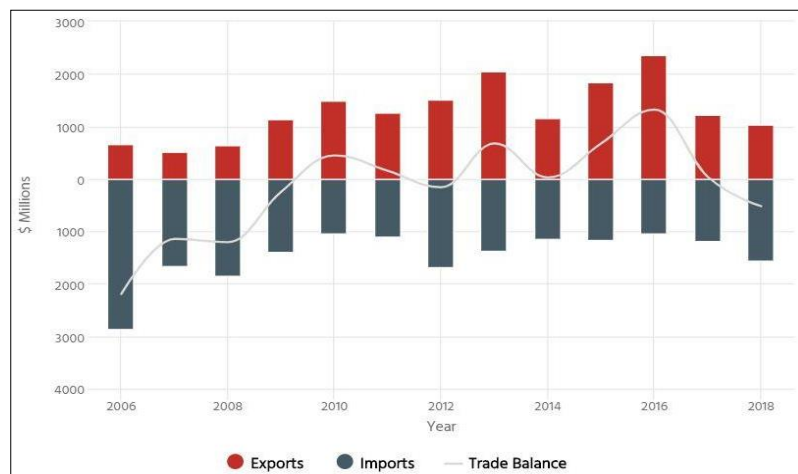
Kína a fegyverrendszerei fejlesztéséhez nemcsak nemzetközi normák szerint elfogadott eszközöket alkalmazott, hanem licenc nélküli másolást és gyártást, a kibertérben és egyéb illegális módszerekkel különböző eszközök terveinek, technológiájának beszerzését is.

Az Amerikai Egyesült Államok a saját biztonságát illetően Kínát tekinti első számú veszélyforrásnak, ami viszonyossági alapon elmondható Kínára is. Jelenleg a kínai haderő magát az amerikai haderőhöz méri, mivel nincs még egy olyan hatalom, amely mind technikailag, mind gazdaságilag versenyre kelhetne Kínával.

Kína semmilyen szövetségi rendszerrel nem rendelkezik, így számára az elsődleges biztonságpolitikai célkitűzés, hogy távol tartsa magától, valamint az érdekerületétől az Amerikai Egyesült Államokat. Ehhez elrettentő eszközökre van szüksége, amelyek a ballisztikus rakéták, a haditengerészet és a légiereő fegyvertára révén állnak a rendelkezésére.

Kína a nagyhatalommá válás útján növeli is azon területeket, amelyeket ellenőrzése alatt kíván tartani, gondolok itt a Dél-kínai-tenger vitatott hovatartozású homokzátonyaira, amelyek közül hetet mesterséges szigetekké alakított és ebből három szigeten 3000 méter hosszúságú leszállópályát is magában foglaló repülőteret épített ki.

Kína a haditengerészet fejlesztése során az utóbbi időszakban már saját gyártási kapacitásaira épített, de a légiereő repülőgépei és a légvédelmi eszközök területén még mindig lemaradásban van a többi nagyhatalomtól. Emiatt szorul importra a haditechnikai területen és ehhez az egyetlen szóba jöhető partner Oroszország.

1. ábra. A kínai fegyverimport és -export 2006 és 2018 között⁴⁰

⁴⁰ China Conventional Arms Trade Balance. How Dominant is China in the Global Arms Trade? China Power, 2018.04.26. [https://chinapower.csis.org/china-global-arms-trade/#:~:text=More%20than%2099%20percent%20of,percent%20of%20its%20foreign%20arms](https://chinapower.csis.org/china-global-arms-trade/#:~:text=More%20than%2099%20percent%20of,percent%20of%20its%20foreign%20arms;); letöltés: 2020.11.18.

Years	Combat Aircraft	Aircraft Engines
2012-2016	4	424
2007-2011	11	202
2002-2006	145	70
1997-2001	79	4
1992-1996	45	-
1987-1991	3	-

2. ábra. Az orosz repülőgép- és hajtóműexport Kínába⁴¹

Oroszország Kína legfontosabb importpartnere. A kínai hadiipari import 2008 és 2018 között 14,4 milliárd USD volumenű volt, ennek 99%-a Európából érkezett, és azon belül 68% az Oroszországból jövő fegyverbeszerzés.

Kína az utóbbi években azért szorult arra, hogy Sz-300 és Sz-400 típusú légvédelmi rakétarendszereket, Szu-35 vadászrepülőgépeket, továbbá repülőgép-hajtóműveket importáljon, mert a saját hadiipara még nem tudta kielégíteni a kínai haderő beszerzési igényeit, mivel az eszközök fejlesztése még nincs abban a stádiumban, az eszközök nincsenek azon a színvonalon, mint a beszerzett eszközök.

A kínai fejlesztések valószínűleg néhány éven belül elérik a jelenleg importált eszközök színvonalát, sőt bizonyos területen meg is haladhatják azokat. A kínai haderő egyre kevésbé szorul majd importra, és hamarosan eljön az az idő, amikor a kínai harci repülőgépek és fegyverrendszerek az orosz és az amerikai eszközök vetélytársaivá válnak a nemzetközi piacon is. 2019-ben Kína adta a világ hadiipari exportjának 5,5%-át, ebben még jelentősen elmarad az Amerikai Egyesült Államok 36%-os és Oroszország 21%-os részesedésétől. A trendek azt mutatják, hogy Kína ezen a területen is növekvő pályán van. A kínai fejlesztések ütemét és a megjelenő új eszközöket látva valószínű, hogy Kína akár egy évtizeden belül megközelítheti a másik két exportnagy hatalmat, illetve megelőzheti a 7,9%-kal a harmadik helyen álló Franciaországot és az 5,8%-kal negyedik helyen álló Németországot.⁴²

⁴¹ Az ábra még nem tartalmazza a Szu-35 típusú repülőgépeket, amelyek szállítása csak 2016 végén kezdődött meg a 2015-ben megkötött szerződés alapján.

Aircraft vs Engine Imports from Russia.

How Dominant is China in the Global Arms Trade? China Power, 2018.04.26.

[https://chinapower.csis.org/china-global-arms-trade/#:~:text=More%20than%2099%20percent%20of,percent%20of%20its%20foreign%20arms](https://chinapower.csis.org/china-global-arms-trade/#:~:text=More%20than%2099%20percent%20of,percent%20of%20its%20foreign%20arms;); letöltés: 2020.11.18.

⁴² WEZEMAN, Pieter D. – FLEURANT, Aude – KUIMOVA, Alexandra – DA SILVA, Diego Lopes – TIAN, Nan – WEZEMAN, Siemon T.: Trends in International Arms Trade, 2019. SIPRI Fact Sheet, March 2020.

https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019.pdf; letöltés: 2020.11.16.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aircraft vs Engine Imports from Russia. How Dominant is China in the Global Arms Trade? China Power, 2018.04.26. <https://chinapower.csis.org/china-global-arms-trade/#:~:text=More%20than%2099%20percent%20of,percent%20of%20its%20foreign%20arms>; letöltés: 2020.11.18.
- BITZINGER, Richard: What Does China Really Spend on its Military? China Power, 2020.09.15. <https://chinapower.csis.org/military-spending/>; letöltés: 2020.11.16.
- BOYD, Dallas: Advanced Technology Acquisition Strategies of the People's Republic of China. Defense Threat Reduction Agency, Advanced Systems and Concepts Office, September 2010. <https://fas.org/irp/agency/dod/dtra/strategies.pdf>; letöltés: 2020.11.17.
- CHAN, Minnie: China's stealth fighter goes into mass production after thrust upgrade. South China Morning Post, 2020.06.12. <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3092839/chinas-stealth-fighter-goes-mass-production-after-thrust>; letöltés: 2020.11.18.
- CHAN, Minnie: Mission impossible: How one man bought China its first aircraft carrier. South China Morning Post, 2015.01.18. <https://www.scmp.com/news/china/article/1681710/sea-trials-how-one-man-bought-china-its-aircraft-carrier>; letöltés: 2020.11.17.
- Chengdu J-10 Firebird (Jian-10 Fighter aircraft 10) / F-10. <https://www.globalsecurity.org/military/world/china/j-10.htm>; letöltés: 2020.11.17.
- China Conventional Arms Trade Balance. How Dominant is China in the Global Arms Trade? China Power, 2018.04.26. <https://chinapower.csis.org/china-global-arms-trade/#:~:text=More%20than%2099%20percent%20of,percent%20of%20its%20foreign%20arms>; letöltés: 2020.11.18.
- China Knows All About the F-35 and F-22 (Thanks to the Data It Stole). The National Interest, 2019.06.10. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/china-knows-all-about-f-35-and-f-22-thanks-data-it-stole-61912>; letöltés: 2020.11.14.
- China Likely to Overtake U.S. as Largest Importer Within 5 Years. Bloomberg News, 2017.12.04. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-04/china-likely-to-overtake-u-s-as-largest-importer-within-5-years> letöltés: 2020.11.16.
- CHINA: U.S. and European Union Arms Sales Since the 1989 Embargoes. United States General Accounting Office, 1998.04.28. <https://www.gao.gov/archive/1998/ns98171t.pdf>; letöltés: 2020.11.16.
- China's J-10C Reportedly Crushed the Russian Su-35 in Combat Exercises - How the Firebird Came Out On Top. Military Match, 2020.06.15. <https://militarywatchmagazine.com/article/china-s-j-10c-reportedly-crushed-the-russian-su-35-in-combat-exercises-how-the-firebird-came-out-on-top>; letöltés: 2020.11.18.

- China's Upgraded J-20 fighter jet with supersonic engine WS-15. Military News Update, 2020.07.10. <https://www.youtube.com/watch?v=6XZ99NUV6-E>; letöltés: 2020.11.18.
- ELMER, Keegan – LIU, Zhen: What Russian weapons are being bought by China? South China Morning Post, 2018.09.21. <https://www.scmp.com/news/china/military/article/2165182/what-weapons-china-buying-russia>; letöltés: 2020.11.17.
- GADY, Franz-Stephan: Russia Completes Delivery of 24 Su-35 Fighter Jets to China. The Diplomat, 2019.04.17. <https://thediplomat.com/2019/04/russia-completes-delivery-of-24-su-35-fighter-jets-to-china/>; letöltés: 202.11.17.
- GLASER, Bonnie S. – FUNAIOLE, Matthew P. – HART, Brian: Breaking Down China's 2020 Defense Budget. CSIS, 2020.05.22. <https://www.csis.org/analysis/breaking-down-chinas-2020-defense-budget>; letöltés: 2020.11.16.
- Historical GDP per Capita by Country – Statistics from the World Bank – 1960–2018. <https://knoema.com/jesoqmb/historical-gdp-per-capita-by-country-statistics-from-the-world-bank-1960-2018?country=China>, letöltés: 2020.11.16.
- How Dominant is China in the Global Arms Trade? China Power, 2018.04.26. <https://chinapower.csis.org/china-global-arms-trade/#:~:text=More%20than%2099%20percent%20of,percent%20of%20its%20foreign%20arms>; letöltés: 2020.11.18.
- How is China modernizing its navy? China Power, 2018.12.17. <https://chinapower.csis.org/china-naval-modernization/>; letöltés: 2020.11.16.
- J-11 [SU-27 Flanker]. Federation of American Scientists, 2000.03.29. <https://fas.org/nuke/guide/china/aircraft/j-11.htm>; letöltés: 2020.11.16.
- KENNY, Henry J.: Underlying Patterns of American Arms Sales to China. The DISAM Journal, Volume 10, Issue 1, Fall 1987. pp. 61–71. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a497047.pdf>; letöltés: 2020.11.16.
- KOPP, Carlo: PLA Area Defence Missile Systems. Air Power Australia, April 2012. <http://www.ausairpower.net/APA-PLA-IADS-SAMs.html>; letöltés: 2020.11.17.
- LAGUE, David – ZHU, Charlie: Unable to copy it, China tries building own jet engine. Reuters, 2012.10.30. <https://www.reuters.com/article/uk-china-engine/unable-to-copy-it-china-tries-building-own-jet-engine-idINLNE89T00W20121030>; letöltés: 2020.11.17.
- LIU, Xuanzun: China may consider more Su-35 fighters after Russian new offer: report. Global Times, 2019.06.30. <https://www.globaltimes.cn/content/1156219.shtml>; letöltés: 2020.11.17.
- LIU, Xuanzun: China slows defense budget growth to 6.6 % in 2020. Global Times, 2020.05.22. <https://www.globaltimes.cn/content/1189146.shtml>; letöltés: 2020.11.16.

- National Security Strategy of the United States of America. The White House, Washington, DC, December 2017. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>; letöltés: 2020.11.17.
- New SIPRI data reveals scale of Chinese arms industry. SIPRI, 2020.01.27. <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/new-sipri-data-reveals-scale-chinese-arms-industry>; letöltés: 2020.11.16.
- S-300PMU (SA-10) Air Defence Missile System. Sinodefence.com, 2008.09.10. <https://web.archive.org/web/20080910213035/http://www.sinodefence.com/army/surface-to-air-missile/s300.asp>; letöltés: 2020.11.17.
- SAUNDERS, Phillip C. – WISEMAN, Joshua K.: Buy, Build, or Steal: China's Quest for Advanced Military Aviation Technologies. INSS China Strategic Perspectives No. 4, December 2011. <https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratperspective/china/ChinaPerspectives-4.pdf>; letöltés 2020.11.17.
- SOLOWYOV, Dmitry: China buys air defense systems from Russia. Reuters, 2010.04.02. <https://www.reuters.com/article/us-russia-china-arms-idUSTRE6310WG20100402>; letöltés: 2020.11.17.
- SUKHANKIN, Sergey: Russia Sells S-400 Complexes to China: Smart Move or a Mixed Blessing? The Jamestown Foundation, 2017.02.24. <https://jamestown.org/program/russia-sells-s-400-complexes-china-smart-move-mixed-blessing/>; letöltés: 2020.11.17.
- WALDRON, Greg: ANALYSIS: The secret world of Chinese fighter engines. Flight Global, 2019.07.17. <https://www.flightglobal.com/analysis/analysis-the-secret-world-of-chinese-fighter-engines/133539.article>; letöltés: 2020.11.18.
- WEZEMAN, Pieter D. – FLEURANT, Aude – KUIMOVA, Alexandra – DA SILVA, Diego Lopes – TIAN, Nan – WEZEMAN, Siemon T.: Trends in International Arms Trade, 2019. SIPRI Fact Sheet, March 2020. https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019.pdf; letöltés: 2020.11.16.
- WILSON, Scott: Israel Set to End China Arms Deal Under U.S. Pressure. The Washington Post, 2005.06.27. <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/06/26/AR2005062600544.html>; letöltés: 2020.11.17.

A kezdetekben kibocsátó, gyarmattartó, majd cél- és tranzitországgá váló Spanyolország jelenleg számos, az olaszországihoz vagy görögországihoz hasonló migrációs problémával küzd. Az elmúlt két évtizedben a migrációs folyamatok ellenőrzésére irányuló spanyol politika számos intézményi és eszközfejlesztéssel ment keresztül. Napjainkra az ország már nem tudja figyelmen kívül hagyni az afrikai partok felől érkező migrációs nyomást, amely jelentős biztonsági, gazdasági és ebből fakadóan politikai vonzattal bír a koronavírus miatt amúgy is válságos időszakban.

Történelmi háttér

Spanyolország egészen a huszadik századig inkább kibocsátó, mintsem célország volt a migránsok számára. 1905 és 1913 között több mint másfél millió spanyol vándorolt ki jellemzően Argentínába, Brazíliába, valamint Uruguayba és Venezuelába, az 1970-es években pedig további kétmillióan választották az olyan fejlettebb európai országokat, mint Svájc, Franciaország vagy Németország.¹ A mediterrán állam több szempontból is eltér a Görögországban és Olaszországban megszokott mintáktól, mivel a klasszikus értelemben vett menekülteken kívül földrajzi fekvése miatt számos afrikai migráns tart ide, valamint volt gyarmattartó országgént a latin-amerikai közösségek számára is vonzó célpont. Az 1990-es éveket követően rohamos gazdasági fellendülés jellemezte az országot, és jelentős munkaerőhiány keletkezett. A helyzet kezelésére a kormány kedvezményes állampolgársághoz jutást és széles jogkört ígért a bevándorlóknak. Érdekes, hogy ezzel egy időben még egy társadalmi réteg megjelent, a mediterrán körülmények az észak-európai nyugdíjasok számára is vonzóvá tették az országot.²

Spanyolország sajátos földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően mind vízi, mind szárazföldi határai kitettek az illegális migrációnak és az embercsempészetnek. Egyes szerzők Spanyolország vonatkozásában megkülönböztetnek nyugat-mediterrán és nyugat-afrikai migrációs útvonalakat. Előbbibe sorolandó Gibraltár, Ceuta, Melilla, a Baleár-szigetek és a tengerparti tartományok, míg utóbbihoz a Kanári-szigetek. A nyugat-mediterrán útvonalon három jelentős folyosót és/vagy *modus operandi*t alkalmaznak az embercsempészek: a gibraltárit, a baleár-szigeteki és spanyol tartományokat (pl. Murcia) célzót, végül pedig a Ceuta és Melilla spanyol

¹ PÓLYI Csaba: Reflexiók Spanyolország migránspolitikájának változásairól. In: VOGEL Dávid – MEZŐ András (szerk.): Mediterráneum: múlt, jelen, jövő. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, Budapest, 2016. p. 216.

<https://htkh.mil.hu/kiadvanyok/mediterraneum.pdf>; letöltés: 2020.11.01.

² MAROSI Zsuzsanna: A spanyolországi bevándorlás és kormányzati kezelése a 21. században. Nemzet és Biztonság, 2015/5. szám. p. 132.
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_5_11_marosi_zsuzsanna_-_a_spanyolorszagi_bevandorlas_es_kormanyzati_kezelese_a_21szazadban.pdf; letöltés: 2020.11.04.

autonóm tartományokat (Marokkóval határos enklávék) célzókat. A nyugat-afrikai útvonal az 1990-es évek közepén alakult ki, később egy rendkívül aktív migrációs folyosóvá vált az afrikai partok és a Kanári-szigetek között. 1995 és 2004 között Marokkó déli régióiból indított hajók érkeztek a Kanári-szigetszoport legnyugatibb szigeteire. 2005 végén ez a folyosó eltolódott, jelentősen módosítva a nyugat-afrikai migrációs útvonalat. Az új indulási pontok a Guineai-öböl vidékére, délre tolódtak, elsősorban Szenegál, Gambia és Mauritánia partvidékeire.³

Az eseményekre reagálva a spanyol kormány kidolgozott egy átfogó stratégiát „Afrika-terv 2006” néven, amelynek főbb elemei a humanitárius-gazdasági együttműködés és a biztonsági szektor reformja voltak.⁴

Spanyolország első idegenrendészeti törvényét az EU-csatlakozás és az emelkedő számú bevándorló is szükségessé tette. A sok kritikával illetett Ley de Extranjería törvényt 1985-ben fogadták el. Ez szigorú intézkedéseket tartalmazott a legális migránsok munkavállalási feltételeivel kapcsolatban is, az illegális migrációt azonban csak átmeneti problémaként kezelte. Részben ez is hozzájárulhatott az erősödő illegális migrációhoz. Ceuta és Melilla spanyol autonóm tartományok esetében 1995-ben és 1998-ban vált szükségessé a határkerítés megépítése. Az említett területeken kívül népszerű célpont még a Baleár-szigetek is, ahova szintén az 1990-es évek óta érkeznek migránsok nagy számban.⁵

Az időközi módosításokat követően 2000-ben új törvényt fogadtak el, amely a külföldiek törvényeként vált ismertté. A jogszabály megengedőbb, az EU-elvekhez közelebb álló befogadó politikát közvetített, és az aktuális munkaerőpiaci helyzethez igazította a munkavállalási célú beutazási feltételeket. Az új jogszabály így már összhangba került az 1999-es amszterdami szerződésben foglaltakkal is. A törvény szerint minden migránsnak joga van oktatáshoz és egészségügyi ellátáshoz, célja az integráció és a legalizáció elősegítése. Madrid munkavállalási megállapodásokat kötött Ecuadorral, Marokkóval, Kolumbiával, a Dominikai Köztársasággal, Romániával és Lengyelországgal is. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor az illegális migráció fékezése érdekében kétoldalú megállapodásokat, visszafogadási egyezményeket kötöttek többek között Nigériával.⁶

A spanyol kormány 1999-ben döntött a határvédelem megerősítéséről, és hat év alatt kiépítette déli partvidékén az integrált külső felügyeleti rendszert (SIVE)⁷, amely az egyik leghatékonyabb mechanizmus az illegális tengeri bevándorlás ellenőrzésére,

³ LÓPEZ-SALA, Ana: Exploring dissuasion as a (geo)political instrument in irregular migration control at the southern spanish maritime border. *Geopolitics*, Volume 20, Issue 3, April 2015. pp. 7–8. https://www.researchgate.net/publication/276115549_Exploring_Dissuasion_as_a_GeoPolitical_Instrument_in_Irregular_Migration_Control_at_the_Southern_Spanish_Maritime_Border; letöltés: 2020.11.01.

⁴ LEÓN COBO, Beatriz de: The Spanish foreign strategy to face the threat of terrorism and irregular immigration: strengthening security in the fragile states of the Sahel. *Documento de Opinión*, 15/2020. p. 2. http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2020/DIEEEO15_2020BEALEO_EstadosFallidos.pdf; letöltés: 2020.12.01.

⁵ LÓPEZ-SALA, Ana: Exploring dissuasion as a (geo)political instrument in irregular migration control at the southern spanish maritime border. p. 8.

⁶ PÓLYI Csaba: Reflexiók Spanyolország migránspolitikájának változásairól. pp. 219–220.

⁷ SIVE – Sistema Integrado de Vigilancia del Exterior. A SIVE egy megfigyelőrendszer, amelynek feladata a spanyol partokhoz közeledő bevándorlók hajóinak felderítése. A radarrendszer képes már 10 km-ről is észlelni a kis csónakokat, 5 km-ről pedig az utasok számát is meg tudja állapítani.

és nagyrészt megmagyarázza, hogy a migránsok miért változtattak útvonalat 2003 után. A kiépített területeken lecsökkent az illegális migránsok érkezése, és a csempészek a távolabbi, kevésbé őrzött régiókat célozták meg. Az első SIVE-t a Marokkó partjaihoz legközelebb eső andalúz tartományokban telepítették, de később fokozatosan kiterjesztették a partvidék többi tartományára is, majd a Földközi-tengeren lévő szigetekre – köztük a Baleár-szigetekre –, valamint az Atlanti-óceánon található Kanári-szigetekre. A rendszer már 2002-ben is észlelte a tengeren érkező illegális migránsok csónakjainak majdnem 80%-át, két évvel később pedig már 96%-át detektálta.⁸ 2004-től az Atlanti-óceánon és a Földközi-tengeren végrehajtott tengeri (Noble Centinela, Guanarteme és a Marokkóval közös Atlantisz projekt) és szárazföldi műveletek (Goreé és a Mauritániával közös Cabo Blanco) fő célja a bevándorlók detektálása és repatriálása volt. 2006 óta ez az együttműködés megerősödött és kibővült, elsőként a Seahorse Program és később a Seahorse Network, egy biztonságos regionális műholdas kommunikációs hálózat létrehozásával, amelyet Spanyolország koordinált, hogy információt cseréljenek a tengeri illegális migrációról. Az együttműködés részesei voltak még Mauritánia, Marokkó rendészeti szervei, valamint Szenegál. Bár a megfigyelés és az együttműködés az afrikai származási és tranzitországokkal fennmaradt, 2007 óta a Spanyolországba irányuló tengeri migrációs útvonalak felügyeletét is többoldalú kezdeményezések révén hajtják végre, ideértve a Frontex Hera és Indalo műveleteit.⁹

2003-ban – részben az Amerikai Egyesült Államok ellen elkövetett 2001. szeptember 11-ei terrortámadásokat követő nemzetbiztonsági szigorítások és preventív lépések részeként – az idegenrendészeti törvény szigorításán kívül a büntető törvénykönyvet is megreformálták, amely így már komolyabban szankcionálta az embercsempészetet és az illegális határátlépést is.¹⁰

2001 és 2004 között a spanyol kormány átfogó, migrációval kapcsolatos – GRECO¹¹ elnevezésű – programot hirdetett, amelynek keretében fogadta a hiányzó munkaerőt a gazdasági növekedés érdekében, de ezt kontrolláltan, szigorú keretek közé szorítva. Ezen kívül e program foglalkozott először kiemelten a menekültek és a hontalanok befogadásával és integrálásával.¹² A program folytatásával kapcsolatban jelentős nézetkülönbség alakult ki, így 2007-től indult csak az új, PECEI¹³ nevű program, amely 2010-ig volt hivatott a külföldiek integrációját segíteni. A program jelentős, közel 2,32 milliárd eurós költségvetéssel rendelkezett, és annyira sikeresnek bizonyult, hogy az időszak lejártát követően, 2011 és 2014 között még egy hasonló követte (PECEI II.), de már jóval kevesebb, 1,284 milliárd eurós támogatással.¹⁴

⁸ VARGHA Márk: Spanyolország, a (viszonylagos) nyugalom félszigete. *Horizont*, 2020/13. pp. 9–10. https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2020/07/20200710_HORIZONT_13_vargha_mark_spanyolorszag_a_viszonylagos_nyugalom_felszigete_elemzes.pdf; letöltés: 2020.11.09.

⁹ LÓPEZ-SALA, Ana: Exploring dissuasion as a (geo)political instrument in irregular migration control at the southern spanish maritime border. pp. 14–15.

¹⁰ LEÓN, Francisco Javier: Spanish legislation against trafficking in human beings: punitive excess and poor victims assistance. *Crime, Law and Social Change*, Volume 54, Issue 5. Springer, 2010. pp. 393–395. <https://d-nb.info/118630149X/34>; letöltés: 2020.12.03.

¹¹ GRECO – Programa Global de Regulación y Coordinación de la Extranjería y la Inmigración en España – a külföldiek és a bevándorlás globális szabályozása és koordinálása Spanyolországban.

¹² MAROSI Zsuzsanna: A spanyolországi bevándorlás és kormányzati kezelése a 21. században. p. 136.

¹³ PECEI – Plan Estratégico de Ciudadanía e Integración – az Állampolgárság és az Integráció Stratégiai Terve.

¹⁴ PÓLYI Csaba: Reflexiók Spanyolország migránspolitikájának változásairól. p. 220.

2005 őszén több száz afrikai migráns próbálta áttörni az enklávék kerítéseit, az incidensben legalább 11-en életüket veszítették és közel ötvenen megsérültek. Ezt követően a spanyol kormány – az Európai Unió több tízmillió eurós támogatásával – háromról hat méterre emelte a kerítés magasságát, és a haderőt is bevonta a védelmi feladatokba, 480 katonát vezényelve a területre.¹⁵ Az EU a szomszédos Marokkót is 40 millió euróval támogatta, hogy őrhelyekkel és árkokkal erősítse meg határvédelmét, így akadályozva az illegális migrációt.¹⁶ A fizikai akadályok miatt 2006-ra áttevődött a migrációs útvonal a szigetek irányába, valamint a Gibraltári-szorosra. 2005-ben – az eredetileg 1992-ben megkötött egyezmény alapján – aktiválták a marokkói illegális migránsokkal szembeni visszatoloncolási rendszert, amit a Spanyolország és Marokkó közötti diplomáciai kapcsolatok javulása tett lehetővé. 2006 óta a Bissau-Guineával, Guineával és Szenegállal kötött megállapodások lehetővé tették a spanyol kormány számára, hogy növelje a kiutasítások számát.¹⁷

	Megelőzés	Kényszerítés	Elrettentés
Célok	megelőzni a migrációs szándékot	megakadályozni a migránsok érkezését	a tartózkodás és rejtőzködés megakadályozása
Szabályozni kívánt helyszín	kibocsátó országok	a migrációs útvonalakon	a célszágok területe
A migrációs kontroll szintje	alacsony	közepes	magas
Elrettentő hatások	információk az útvonalak és az illegális migráció veszélyeiről, a származási országok gazdasági segítése, a legális migrációs lehetőségek promotálása	felderítés és a partraszállások megakadályozása, repatriálások, felderítés és gyors személyazonosítás a beléptetési pontokon	belső irányítás
Megvalósulás	információs kampányok, bilaterális munkaerőpiaci megállapodások	a tengeri járőrözés fokozása, a parti őrség felderítésének megerősítése, határellenőrzés és akadályok létesítése	repatriálás, rendőrségi igazoltatások az ország mélységében is

1. táblázat. Spanyolország taktikai az illegális migráció kezelésében¹⁸
Szerkesztette: Felegyi Júlia

¹⁵ Africans die in Spanish enclave. BBC News, 2005.09.29.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4292490.stm>; letöltés: 2020.10.29.

¹⁶ VARGHA Márk: Spanyolország, a (viszonylagos) nyugalom félszigete. p. 14.

¹⁷ LÓPEZ-SALA, Ana: Exploring dissuasion as a (geo)political instrument in irregular migration control at the southern spanish maritime border. p. 15.

¹⁸ Uo. p. 11.

2006-ban olyan sok illegális migráns érkezett a spanyol szigetekre, hogy a rabati euro-afrikai migrációs konferencián Spanyolország kérésére az a megállapodás született, hogy a jelentősebb kibocsátó és tranzitországok is részesei legyenek az EU migráció stratégiájának. A jelenség „Cayuco-válság” néven is ismert, és az afrikai migránsok halászhajóiról kapta a nevét. A válságot megelőző időszakban nemcsak a regionális biztonsági problémák (politikai instabilitás, gazdasági bizonytalanság) generálták a nagyfokú migrációt, hanem a tengerek túlhalászása is, ami miatt közel 30 ezer afrikai halász vált munkanélkülivé, az embercsempészek a halászhajókat pedig olcsón megszerezték és hasznosították.¹⁹

Az illegális migráció spanyol kezelését az elmúlt évtizedben két tendencia jellemezte. Egyrészt a fokozatos tér- és eszközrendszer bővítése, másrészt kiterjesztették a joghatóságot is, és egyre növekvő intézményi és működési komplexitás tapasztalható, többek között a nemzetközi együttműködés, a hírszerzés és a technológiai fejlesztések területén. További sajátosság, hogy a görög és az olasz példától eltérően Madrid már a kezdetektől, de a 2000-es évek eleje óta biztosan – a pártpolitikáktól és véleményektől függetlenül – képes a migráció kérdését politikai konszenzusban kezelni, ami véleményem szerint az egyetlen járható útja és minimuma az illegális migráció hatékony visszaszorításának. Látni kell, hogy a változó migrációs kihívásokra az ország következetesen reagál, erősít, szabályoz, egyeztet, és célja a hatékony határvédelem.

Preventív intézkedéseket alkalmaztak elsősorban az illegális tengeri bevándorlás származási országaiban, például Marokkóban és Szenegálban. Ezen intézkedések közül a legfontosabb Spanyolország információs kampányainak kifejtése, amelyek felvilágosítást nyújtanak az irreguláris bevándorlás veszélyeiről. Kiváló példa rá a „*Ne kockáztasd az életed semmiért, Te is részese vagy Afrika jövőjének*” kampány, amelyet Spanyolország Szenegálban 2007 második felében indított el a szenegáli kormány és az IOM²⁰ együttműködésével. Ez a kampány csaknem egymillió euróba került, beleértve a rádióban, a televízióban és a sajtóban megjelent hirdetéseket is, és a Spanyolország felé tartó, a Gibraltáriszorosnál és a Kanári-szigetekenél elhunyt illegális migránsok hozzátartozóit is megszólaltatta. A számos projekt közül említést érdemel a CIGEM (Centre d'information et Gestion des Migration),²¹ amelyet 2008-ban Maliban hoztak létre, valamint a vidéki területeken élő nők munkahelyteremtési projektje Szenegál, Mali és Mauritánia területén. A spanyol kormány egyben a Szenegálban megvalósított REVA (Retour Vers l'Agriculture)²² fő finanszírozója volt, amelynek célja a vidéki térségekben történő letelepedés és a külföldön tartózkodó szenegáli állampolgárok visszatérésének elősegítése volt.²³

¹⁹ VARGHA Márk: Spanyolország, a (viszonylagos) nyugalom félszigete. p. 4.

²⁰ International Organization for Migration – Nemzetközi Migrációs Szervezet.

²¹ Migrációs Információs és Igazgatási Központ.

²² Visszatérés a földműveléshez.

²³ LÓPEZ-SALA, Ana: Exploring dissuasion as a (geo)political instrument in irregular migration control at the southern spanish maritime border. p. 13.

A második legfontosabb intézkedés az volt, hogy a spanyol kormány megszakította azt a gyakorlatot, hogy az enklávék és szigetek területéről a kontinensre szállítsák a menedékkérőket, így a bevándorlókat a helyszínen ideiglenes befogadóközpontokban (Centro de Estancia Temporal de Immigrantes) helyezték el. 2009-től Spanyolország egész területén fokozódott az illegális bevándorlás rendőri ellenőrzése, az ország mélységében is. Ez rendkívül kivételes gyakorlat a spanyol bevándorlási politika két évtizedes fejlődésében, mivel a belső ellenőrzés hagyományosan laza volt.

Spanyolország 2003-ban és 2007-ben Marokkóval, majd 2007-ben Szenegállal írt alá megállapodásokat a kísérő nélküli külföldi kiskorúak hazaszállításáról. Ezeket a hazatelepítéseket 2003 óta folyamatosan hajtják végre. Spanyolország a kiskorúak védelmével kapcsolatos nemzetközi kötelezettségvállalásoknak megfelelően jár el, mivel rokonaik azonosítása után vagy a kiskorúak védelme érdekében a hozzátartozóik után visszatérhetnek a származási országokba.²⁴

A gazdasági világválságot követően, 2009-ben ismét módosították az idegenrendészeti törvényt, amely szigorította a családegyesítés és a bevándorlás feltételeit.²⁵ Mint már említettem, 2009-től új politikát dolgoztak ki a belső ellenőrzés növelésére Spanyolország területén, amely magában foglalta az illegális bevándorlók rendkívül intenzív megfigyelésének különböző formáit. Fokozatosan emelkedett a kétoldalú megállapodások és ezáltal a kitoloncolások száma is. Erre a célra létrehoztak egy speciális kitoloncolási és hazatelepítési rendőri egységet is (UCER – Unidad Central de Expulsiones y Repatriaciones).²⁶

2011-ben elfogadták az EU Száhel-övezetre vonatkozó stratégiáját, amely a spanyolhoz hasonlóan egy átfogó cselekvési terv volt. A dokumentum négy fő területre fókuszált: a radikalizáció megelőzése, a fiatal generáció kérdésköre, migráció és határvédelem, valamint az embercsempészet és a szervezett bűnözés elleni harc.²⁷

2014-re az érkezők száma megérett, ezért megerősítették a kerítéseket.²⁸ 2015 óta anélkül, hogy spanyol területre lépnének, a migránsok az enklávék határán is benyújthatják menedékkérelmüket. Érdekes, hogy ugyanakkor a szigetekre nem érkeztek nagy számban bevándorolni szándékozók. Évtizedek óta jelentős költségeket emészt fel a több ezer kilométernyi tengerpart hatékony ellenőrzése, ami a haditengerészetre és a légierőre is többletfeladatokat ró.²⁹

²⁴ LÓPEZ-SALA, Ana: Exploring dissuasion as a (geo)political instrument in irregular migration control at the southern spanish maritime border. pp. 12–17.

²⁵ MAROSI Zsuzsanna: A spanyolországi bevándorlás és kormányzati kezelése a 21. században. p. 137.

²⁶ LÓPEZ-SALA, Ana: Exploring dissuasion as a (geo)political instrument in irregular migration control at the southern spanish maritime border. p. 15.

²⁷ LEÓN COBO, Beatriz de: The Spanish foreign strategy to face the threat of terrorism and irregular immigration: strengthening security in the fragile states of the Sahel. p. 2.

²⁸ A 2002 és 2014 közti időszakban az OECD országok közül – az Amerikai Egyesült Államokat követve – Spanyolország a második legnépszerűbb célországgá vált.

ROMERO, Jaime Martí: The remarkable case of Spanish immigration. Bruegel, 2015.12.08. <https://www.bruegel.org/2015/12/the-remarkable-case-of-spanish-immigration/>; letöltés: 2020.11.24.

²⁹ LÓPEZ-SALA, Ana: Exploring dissuasion as a (geo)political instrument in irregular migration control at the southern spanish maritime border. p. 16.

	Visszafogadási egyezmény	Migrációs együttműködési keretegyezmény
Marokkó	1992	
Nigéria	2001	
Algéria	2002	
Mauritánia	2003	
Szenegál		2006
Gambia		2006
Guineai Köztársaság		2006
Zöld-foki Köztársaság		2007
Mali		2007
Bissau-Guinea	2003	2008
Niger		2008

2. táblázat. A Spanyolországgal a migrációhoz kapcsolódóan kötött bilaterális megállapodások³⁰
Szerkesztette: Felegyi Júlia

Az elmúlt öt év eseményei

2015-ben a spanyol lakosság több mint 10%-a rendelkezett bevándorló háttérrel. Ebből közel 45% latin-amerikai, 40% európai³¹ és 15% afrikai származású volt. Latin-Amerika esetében szót kell ejteni arról, hogy az onnan érkezők vízumentességet élveznek a három hónapnál rövidebb tartózkodások esetén, valamint a spanyol felmenőkkel rendelkezők³² kedvezményes honosítási eljárásban is részesülhetnek.³³

2017–2018-ban újra népszerűvé vált a mediterrán migrációs útvonal, aminek okai ismét a politikai döntésekben keresendők. Az EU és Törökország 2016-ban megállapodott az illegális migráció visszaszorításáról, az olasz kormány pedig megerősítette a líbiai parti őrséget az illegális tengeri átkelések csökkentése céljából. A kibocsátó országokban ugyanakkor nem javultak a körülmények, így az Európába igyekvők Spanyolország felé vették az irányt.³⁴ 2017-ben Spanyolország világszinten az ötödik volt a legtöbb menedékkérelmet befogadó országok közt. Az okok közt nem csupán az Afrika felől érkezők számának emelkedése, de a súlyosbodó venezuelai válság is szerepelt.³⁵ Az érkezők nagy száma túl nagy feladat volt a bevándorlási hivatalnak, így közel 39 ezer aktahátralékot halmoztak fel.

³⁰ MAROSI Zsuzsanna: A spanyolországi bevándorlás és kormányzati kezelése a 21. században. p. 140.
A szerző nem tér ki a dél-amerikai országokkal megkötött munkavállalási célú megállapodásokra.
Az elmúlt évtizedben új egyezmény nem született, csupán a régiókat erősítették meg.

³¹ Jellemzően román, brit és olasz állampolgárok.

³² Ez leginkább Kuba, Argentína és Uruguay esetében releváns.

³³ MAROSI Zsuzsanna: A spanyolországi bevándorlás és kormányzati kezelése a 21. században. p. 140.

³⁴ FINE, Shoshana – TORREBLANCA, José Ignacio: Border games: Has Spain found an answer to the populist challenge on migration? ECFR, 2019.09.03.
https://ecfr.eu/publication/border_games_spain_answer_to_the_populist_challenge_on_migration/;
letöltés: 2020.11.15.

³⁵ Minden harmadik menedékkérő venezuelai volt.

2017. január 1-jén Ceuta nagyobb számú, szervezett áttörési kísérletet állt ki, amelyben számos migráns és határőr is megsérült.³⁶ 2018-ban rekordszámú, több mint 57 ezer illegális migráns érkezett az országba vízi úton,³⁷ amellyel megelőzte Görögországot és Olaszországot is. A 113 145 tengeri úton Európába érkezett migráns azonban magasabb halálozási rátát is eredményezett: az IOM adatai alapján 769-en haltak bele az átkelési kísérletekbe. 2018-ban a legtöbben Marokkóból, Guineából és Maliból érkeztek Spanyolországba, 40–50%-uk azonban vagy más európai országok felé vette az irányt, vagy repatriálták őket származási országaikba.³⁸ 2018-ra is jutott számottevő áttörési kísérlet, például augusztus 30-án több mint 150 szubszaharai migráns próbált átjutni Ceuta területére, és többen közülük fennakadtak a kerítésen.³⁹

2019-ben a marokkói hatóság több mint 70 ezer bevándorló Spanyolországba történő illegális utazását akadályozta meg. A szárazföldön a Ceuta és Melilla enklávék közelében fekvő területek ellenőrzéséhez, továbbá a parti őrség hatékony fellépéséhez egyre többször kell hatósági erőszakot alkalmazni. Előfordult, hogy a figyelmeztetések nem hatottak, és a parti őrség csak fegyverhasználattal tudta megállítani a hajókat, ami már halálos áldozatot is követelt.⁴⁰ További innováció a csempészek részéről, hogy november 18-án gépjárművel törték át a kerítést Ceutánál, 52 migránssal a raktérben.⁴¹ Látni kell, hogy ha a spanyol fegyveres erők nem alkalmazzák az egyre drasztikusabb módszereket, akkor az afrikai népességrobbanással egyenes arányban egyre több lesz az illegális migráns is. A kormány a védekezéssel párhuzamosan folyamatos céltáblája a migránsokat védő civil csoportoknak, akik a nemzetközi szervezeteknél és a sajtóban is követelik a migránsokkal való emberibb bánásmódot, a visszatoloncolások leállítását, és szót emeltek a határkerítés ellen is. Ennek következményeként 2019 végén a spanyol hatóságok megkezdték a kerítés pengésdrótrészének lecserélését humánusabb, átmászásbiztos verzióra.⁴²

Az új, 2020-ban alakult spanyol kormánykoalíció baloldali pártokból áll, ugyanakkor a migrációellenességéről híres Vox párt a valaha volt legnagyobb támogatást kapta a szavazóktól.⁴³ Az elmúlt egy évben a koalíció számos esetben bizonyította, hogy elődeihez hasonlóan a migrációs és a határvédelmi politika tekintetében képes a hatékony együttműködésre, ám ekkora mértékű beáramlás kezeléséhez – külső segítség nélkül – ez kevés.

³⁶ VARGHA Márk: Spanyolország, a (viszonylagos) nyugalom félszigete. pp. 5., 14.

³⁷ Ez azt jelenti, hogy naponta közel 160 fő.

³⁸ VIÚDEZ, Juana: Spain sees new record in migrant arrivals in 2018. El País, 2019.01.02. https://english.elpais.com/elpais/2019/01/02/inenglish/1546421799_623057.html; letöltés: 2020.11.08.

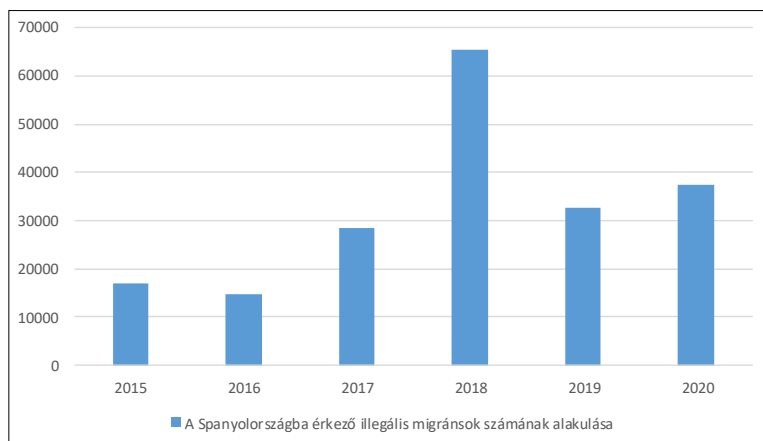
³⁹ VARGHA Márk: Spanyolország, a (viszonylagos) nyugalom félszigete. p. 14.

⁴⁰ SUNDBERG DIEZ, Olivia: What you don't hear about Spain's migration policy. EU Observer, 2020.02.13. <https://euobserver.com/opinion/147429>; letöltés: 2020.11.07.

⁴¹ VARGHA Márk: Spanyolország, a (viszonylagos) nyugalom félszigete. p. 15.

⁴² Uo.

⁴³ SUNDBERG DIEZ, Olivia: What you don't hear about Spain's migration policy.

1. ábra. A Spanyolországba érkező illegális migránsok számának alakulása⁴⁴
Szerkesztette: Felegyi Júlia

Csak szeptember végétől október végéig több mint 5200 illegális migráns érkezett a Kanári-szigetekre, ami a szeptemberi adatok kétszerese, az augusztusnak pedig hatszorosa.⁴⁵ Arguineguín település kikötőjében többször csak a betonon tudták elhelyezni az újonnan érkezetteket, a táborok megteltek. A Vöröskereszt által felépített sátrakban, pokrócokban húzzák meg magukat az újonnan érkezők, a pandémia azonban nem kedvez a helyzetnek. Az érkezők három napig rendőrségi felügyelet alatt állnak, és ezt követően szállítják őket a befogadóközpontokba – ha van hova. A kormány dolgozik a befogadórendszer hatékonyságának növelésén, például üres sport-, turisztikai és katonai létesítményekben szállásolja el az érkezőket, ez azonban kevés. Október végén Pedro Sánchez miniszterelnök elismerte, hogy súlyos gondok vannak a Kanári-szigeteken, és ígéretet tett a helyzet megoldására. A baloldali koalíciós kormány migrációs politikájával kapcsolatban Ferenc pápától idézett: „A migránsokat fogadni, védeni, támogatni és integrálni kell”.

A spanyol bevándorlási helyzetnek a Maliban zajló véres események sem kedveznek, nyár óta jelentősen emelkedett az onnan érkezők száma, akik napjainkra a migránsok már mintegy 33%-át teszik ki. Ezzel párhuzamosan a Száhel-övezet országaiból is egyre többen érkeznek, valamint nőtt a nők és a gyermekek aránya is. Az IOM adatai szerint a Kanári-szigetekhez vezető tengeri út hatszor halálosabb, mint a földközi-tengeri. Szinte minden érkező hajón találnak koronavírussal fertőzöttet, ezért kiemelten fontos a két hét karantén kollektív betartatása. Civil szervezetek arra figyelmeztettek, hogy amennyiben túl sokáig magára hagyják a szigeteket a problémával, Lesbosz példájához hasonlóan a ma még békés lakosság a migránsok és a kormány ellen fordulhat. Novemberben a haderő sátoztáborát épített

⁴⁴ UNHCR Operational Portal – Spain.

<https://data2.unhcr.org/en/country/esp>; letöltés: 2020.11.29.

⁴⁵ BATHKE, Benjamin: Will Spain’s Canaries turn into a second Lesbos amid surge in migration? Info Migrants, 2020.10.28.

<https://www.infomigrants.net/en/post/28138/will-spain-s-canaries-turn-into-a-second-lesbos-amid-surge-in-migration>; letöltés: 2020.11.08.

egy használaton kívüli raktáránál Barranco Seco közelében, amely 200 migráns elhelyezésére alkalmas.⁴⁶ A lakosság a kialakult helyzet ellen több alkalommal is demonstrációval tiltakozott, egy részük a helyzet megoldását követelve, mások pedig a migránsok jogaiért állt ki.⁴⁷ A hónap utolsó napján a kormány döntött az arguineguini kikötőben létesített ideiglenes tábor megszüntetéséről, és helyette egy 7000 fő befogadására is alkalmas új befogadóközpont építéséről határozott.⁴⁸ November végére a Kanári-szigeteken tartózkodó illegális migránsok száma az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR) adatai szerint meghaladta a 19 ezret.⁴⁹

A főbb kibocsátó országok demográfiai rátája ugyanakkor ijesztően magas. A konfliktusokkal szabdalta Maliban például 2035-re várhatóan megduplázódik a jelenlegi népesség,⁵⁰ Algériában és Marokkóban ugyan csak 1–1,5%-os az évi népességnövekedés, mégis – többségében gazdasági megfontolásból – a fiatal generációk tömeges útnak indulása prognosztizálható. A Spanyolországba érkezők közt számos guineai és elefántcsontparti bevándorló is található, a két ország a 2,83, illetve a 2,57%-os népességnövekedéssel, földrajzi közelségükkel és gazdasági instabilitásukkal szintén nem kecsegtetnek csökkenő tendenciával. Ráadásul a Száhel-övezetben élők életkörülményeinek javulása sem várható, így onnan is egyre több migránsra lehet számítani.⁵¹

Stratégiája részeként Spanyolország is támogatja a kibocsátó államok stabilitásának fenntartását, így részese az EUTM (European Union Training Mission) Mali⁵² és az EUTM Somalia missziójának is. Az EUTM Mali műveletben – amelynek célja a mali haderő kiképzésével stabilizálni a térséget – Spanyolország biztosítja a legnagyobb, 200 fős személyi állományt. 2020 novemberében a kormány bejelentette, hogy – vélhetően a spanyol szigeteken kialakult migránsválság kezelésének részeként – 50%-kal tervezi növelni az EUTM Maliba delegált katonái számát. Spanyolország szövetségesére talált Franciaországban az afrikai régió stabilizálásában és a terrorizmus elleni küzdelemben, amit több közös művelet is szemléltet.⁵³

⁴⁶ MACGREGOR, Marion: Canary Islands: Army builds camp for migrants stranded on dock. Info Migrants, 2020.11.13.

<https://www.infomigrants.net/en/post/28519/canary-islands-army-builds-camp-for-migrants-stranded-on-dock>; letöltés: 2020.11.25.

⁴⁷ MARTÍN, María – CUÉ, Carlos E. – BRUNET, José María: Growing migrant crisis in Canary Islands pushes Spanish government to action. El País, 2020.11.16.

https://english.elpais.com/spanish_news/2020-11-16/growing-migrant-crisis-in-canary-islands-pushes-spanish-government-to-action.html; letöltés: 2020.11.26.

⁴⁸ BATHKE, Benjamin: Spain closes controversial dock camp for migrant on Gran Canaria. Info Migrants, 2020.12.01.

<https://www.infomigrants.net/en/post/28836/spain-closes-controversial-dock-camp-for-migrants-on-gran-canaria>; letöltés: 2020.12.02.

⁴⁹ UNHCR Operational Portal – Mediterranean Situation – Spain.

<https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5226>; letöltés: 2020.12.03.

⁵⁰ LEÓN COBO, Beatriz de: The Spanish foreign strategy to face the threat of terrorism and irregular immigration: strengthening security in the fragile states of the Sahel. p. 7.

⁵¹ African Countries by population (2021).

<https://www.worldometers.info/population/countries-in-africa-by-population/>; letöltés: 2021.01.24.

⁵² A misszió 2013-as fennállása óta két alkalommal is vezette a műveletet, legutóbb 2018-ban.

⁵³ CHAMORRO GARCÍA, Carmen: The Sahel is a real threat to Spain. Atalayar, 2020.11.18.

<https://atalayar.com/en/content/sahel-real-threat-spain>; letöltés: 2020.11.21.

Spanyolország részese még a Blue Sahel⁵⁴ Programnak, amely Mauritánia, a Zöld-foki Köztársaság, Szenegál, Mali, Guinea, Guinea-Bissau és Gambia számára segít eredményesen felvenni a harcot a szervezett bűnözés és az emberkereskedelem ellen. E projektet a csendőrség irányítja. Itt említem még meg, hogy Spanyolország részese az ECI (Création d'une Equipe Conjointe d'Investigation) Niger projektnek is. Utóbbi az EU művelete, amely a spanyol kezdeményezésű ECI-Mauritánia mintájára jött létre, és a spanyol rendőrség több tagja is segíti az emberkereskedelem és a csempészet felszámolását.⁵⁵

A folyamatok nemzeti biztonsági aspektusa

A 2013-as spanyol Nemzeti Biztonsági Stratégia az afrikai és az ázsiai országok instabilitásából eredő bevándorlást az egyéb kockázatok és fenyegetések közé sorolja. Ugyan a bevándorlást kockázatként kezeli, a stratégia még nem jelöli elsődleges opcióként a katonai válaszadást.⁵⁶ A 2017-es Nemzeti Biztonsági Stratégia már a direkt fenyegetések közül első helyre sorolja a terrorizmust és második helyen szerepel az illegális migráció.⁵⁷ Spanyolország Nemzeti Biztonsági Tanácsa 2019-ben a migráció vonatkozásában a xenofóbia várható felerősödésére figyelmeztetett. A Tanács tavasszal kiadott jelentése egy új, a rasszizmus megelőzésére és az integráció erősítésére szolgáló stratégiát sürgetett, az addiginál magasabb állami támogatással. Szintén ez a dokumentum mondta ki, hogy az illegális migráció és az embercsempészet egyike a nemzeti és a nemzetközi biztonsági fenyegetéseknek. A Tanács egyetértett abban is, hogy a Marokkóval és Algériával való együttműködés nélkülözhetetlen, akárcsak a Szenegállal és Mauritániával meglévő jó kapcsolat fenntartása.⁵⁸

2004 előtt a spanyol terrorfenyegetettség alapvetően belföldre fókuszált, és szinte csak az ETA⁵⁹ kötötte le a terrorelhárítás figyelmét. A 2004-es madridi robbantássorozat és a 2017-es gázolásos barcelonai merényletek azonban az ország nemzetközi fenyegetettségére hívták fel a figyelmet. Mind a két merényletet muszlim szélsőségesek követték el. Az országban a muszlimok száma az elmúlt 30 évben közel hatszorosára nőtt. Míg 1980-ban mintegy 350 ezer fő, napjainkra már több mint kétfélmillió az iszlám követőinek száma az ötvenmilliós országban.⁶⁰ Több kutatás szerint Ceuta kiemelt melegálya az iszlám radikális követőinek.⁶¹

⁵⁴ Kék Száhel.

⁵⁵ LEÓN COBO, Beatriz de: The Spanish foreign strategy to face the threat of terrorism and irregular immigration: strengthening security in the fragile states of the Sahel. pp. 12–13.

⁵⁶ MAROSI Zsuzsanna: A spanyolországi bevándorlás és kormányzati kezelése a 21. században. p. 141.

⁵⁷ Spanish National Security Strategy 2017. p. 59.

https://www.dsn.gob.es/sites/dsn/files/2017_Spanish_National_Security_Strategy_0.pdf; letöltés: 2020.12.14.

⁵⁸ GONZÁLEZ, Miguel: Spain's National Security Council warns xenophobia is on the rise. *El País*. 2019.03.26.

https://english.elpais.com/elpais/2019/03/26/inenglish/1553588606_927208.html; letöltés: 2020.11.15.

⁵⁹ ETA – Euskadi ta Askatasuna – Baskföld és Szabadság bask nacionalista függetlenségi mozgalom.

⁶⁰ BÉRES János: Muszlim radikalizmus Nyugat-Európában. *Felderítő Szemle*, XV. évfolyam 4. szám, 2016. december. p. 12.

<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2016-4.pdf>; letöltés: 2020.11.24.

⁶¹ A 2014-ben Szíriában és Irakban elfogott spanyol ISIL/DAESH-harcosok 10%-a innen származott.

VARGHA Márk: Spanyolország, a (viszonylagos) nyugalom félszigete. p. 13.

Ceuta és Melilla kérdésköre

Felmerül a kérdés, hogy vajon megéri-e Spanyolországnak ragaszkodnia az afrikai kontinensen fekvő területeihez. A kérdést vizsgálva azonban látni kell, hogy a két várost a 15. század óta folyamatosan birtokló Madrid nem csupán büszkeségből tartja területeit, hanem jelentős gazdasági érdekből is. A tenger alatt futó kommunikációs csatornák, a kereskedelmi és az energia-útvonalak biztosítása stratégiai kérdés a térségben. Spanyolország az egyetlen európai állam, amely Algéria 1962-es függetlenné válását követően területet tudott megtartani Észak-Afrikában. Ez természetesen erős katonai jelenlétet kíván meg napjainkban is, így mindkét autonóm területet közel 3000 spanyol katona őrzi, a szükséges infrastrukturális háttérrel. A haderő feladatai közé tartozik az együttműködés a polgári hatóságokkal is, így ennek keretében támogatják a határvédelmet ellátó csendőrség működését. A Kanári-szigeteken három katonai létesítmény⁶² található.⁶³ Egyébként pedig – még ha a kormány le is mondana a területekről – az Afrikához földrajzilag közel fekvő szigetek, szigetcsoportok miatt sem valószínű az illegális migráció csökkenése.

Megállapítások

A gazdasági megfontolásból érkezők egy része valóban dolgozni szeretne a származási országánál kedvezőbb anyagi juttatásért. Az ő esetükben egyrészt a szükséges munkaerő legalizálásával, továbbá a kibocsátó országokkal kötött támogatási megállapodásokkal lehetne optimalizálni a helyzetet. Látni kell, hogy ahogy Nagy-Britannia esetében is, a lakosság kevésbé hajlik a 3D⁶⁴ munkák elvégzésére, és a kevésbé kvalifikált munkák nagy részét jelenleg is az afrikai bevándorlók végzik Spanyolországban.⁶⁵

Megállapítható, hogy a befogadó attitűddel rendelkező, munkaerőhiánnyal és előregedéssel küzdő ország periodikusan, ám egyre gyakrabban válik az illegális bevándorlók számára úti céljá, és a szervezett, évtizedek óta tartó határvédelmi fejlesztések ellenére Spanyolország ismét migrációs krízishez érkezett, ezúttal a spanyol szigetek érintettsége miatt.

Spanyolország az illegális migrációs folyamatok megállítása érdekében alkalmazott hármastaktikája (a megelőzés, a kényszerítés és az elrettentés) a migrációnak súlyosan kitétt Görögországban és Olaszországban sem lelhető fel, csak egyes részei. Ugyan jelenleg ez kevés a spanyol szigetvilágban kialakult helyzet kezelésére, véleményem szerint azonban – Salvini intézkedéscsomagjain kívül – ez az egyik legjobb kiindulási alap egy illegális migrációt visszatartó hatékony stratégia kialakításához. Megállapítható, hogy az elmúlt években a spanyol migrációs

⁶² Aleman Ramirez tábornok laktanya, a Las Palmas-i haditengerészeti bázis és a Gando katonai repülőtér.

⁶³ GUNNARSON, Carina: Spain – Defending overseas territory and interests in Africa. Studies in African Security, FOI, August 2019. pp. 1–3.
<https://www.foi.se/rest-api/report/FOI%20Memo%206820>; letöltés: 2020.11.07.

⁶⁴ Dirty, dangerous, difficult = piszkos, veszélyes, nehéz.

⁶⁵ HORVÁTH Péter – SARUDI Csaba: A bevándorlás társadalmi, gazdasági és területi jellemzői Spanyolországban. Tér és Társadalom, 28. évfolyam 1. szám, 2014. p. 161.
<http://real.mtak.hu/17349/1/2571-6738-1-PB.pdf>; letöltés: 2020.11.04.

politikát a területvédelemre fókuszáló, sokszor ambivalens lépésektől a proaktív politikára való áttérés jellemzi, amely egyre nagyobb hangsúlyt fektet a kényszerítő és elrettentő eszközökre.

A probléma nem csupán Spanyolországot érinti, hiszen az eddig népszerű nyugat-balkáni migrációs útvonal helyett – a pandémia és az afrikai válságok felerősödése miatt – megélné a mediterrán migrációs útvonal. Az olasz és a spanyol szigeteket célzó migrációs hullámot hatékonyabban lehetne kezelni közös összefogással, ez azonban még várat magára. Az EU-nak a mai napig nem sikerült megreformálnia a dublini rendeletet, nem biztosított megfelelő lehetőséget a legális migrációhoz, sem a humanitárius vízumokhoz. Spanyolország jelenleg a kötelező elosztást szorgalmazza, biztosra veszem azonban, hogy működőképes alternatíva kidolgozása esetén hajlandó lenne attól elállni.

Madrid 2020-ban nemcsak a koronavírus okozta társadalmi és gazdasági kihívásokkal küzd, de nem jött jókor a nyár óta egyre intenzívebb illegális migrációs hullám sem. Még ha 2021 tavaszára a koronavírus okozta korlátozások megszüntethetők is lennének, akkor is valószínű, hogy a gazdaság egyik húzó ágazata, a turizmus nem fog tudni megfelelően fellendülni, regenerálódni, hiszen pont a turisztikai célpontok váltak migránsgyűjtő táborokká. Érthető, hogy a kormány nem kívánja a szárazföldre szállítani a bevándorlókat, tavaszig azonban alternatív megoldást kell találnia, ellenkező esetben a jelenleginél is súlyosabb gazdasági hátrányokkal kell szembesülnie.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- African Countries by population (2021).
<https://www.worldometers.info/population/countries-in-africa-by-population/>;
letöltés: 2021.01.24.
- BATHKE, Benjamin: Spain closes controversial dock camp for migrant on Gran Canaria.
Info Migrants, 2020.12.01.
<https://www.infomigrants.net/en/post/28836/spain-closes-controversial-dock-camp-for-migrants-on-gran-canaria>; letöltés: 2020.12.02.
- Africans die in Spanish enclave. BBC News, 2005.09.29.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4292490.stm>; letöltés: 2020.10.29.
- BATHKE, Benjamin: Will Spain's Canaries turn into a second Lesbos amid surge in migration?
Info Migrants, 2020.10.28.
<https://www.infomigrants.net/en/post/28138/will-spain-s-canaries-turn-into-a-second-lesbos-amid-surge-in-migration>; letöltés: 2020.11.08.
- BÉRES János: Muszlim radikalizmus Nyugat-Európában.
Felderítő Szemle, XV. évfolyam 4. szám, 2016. december. pp. 5–31.
<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2016-4.pdf>; letöltés: 2020.11.24.
- CHAMORRO GARCÍA, Carmen: The Sahel is a real threat to Spain.
Atalayar, 2020.11.18.
<https://atalayar.com/en/content/sahel-real-threat-spain>; letöltés: 2020.11.21.

- FINE, Shoshana – TORREBLANCA, José Ignacio:
Border games: Has Spain found an answer to the populist challenge on migration?
ECFR, 2019.09.03.
https://ecfr.eu/publication/border_games_spain_answer_to_the_populist_challenge_on_migration/; letöltés: 2020.11.15.
- GONZÁLEZ, Miguel: Spain's National Security Council warns xenophobia is on the rise.
El País, 2019.03.26.
https://english.elpais.com/elpais/2019/03/26/inenglish/1553588606_927208.html;
letöltés: 2020.11.15.
- GUNNARSON, Carina: Spain – Defending overseas territory and interests in Africa.
Studies in African Security, FOI, August 2019.
<https://www.foi.se/rest-api/report/FOI%20Memo%206820>; letöltés: 2020.11.07.
- HORVÁTH Péter – SARUDI Csaba:
A bevándorlás társadalmi, gazdasági és területi jellemzői Spanyolországban.
Tér és Társadalom, 28. évfolyam 1. szám, 2014. pp. 155–171.
<http://real.mtak.hu/17349/1/2571-6738-1-PB.pdf>; letöltés: 2020.11.04.
- LEÓN COBO, Beatriz de: The Spanish foreign strategy to face the threat of terrorism and irregular immigration: strengthening security in the fragile states of the Sahel.
Documento de Opinión, 15/2020. p. 2.
http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2020/DIEEEO15_2020BEALEO_EstadosFallidos.pdf; letöltés: 2020.12.01.
- LEÓN, Francisco Javier: Spanish legislation against trafficking in human beings: punitive excess and poor victims assistance.
Crime, Law and Social Change, Volume 54, Issue 5, Springer, 2010. pp. 381–409.
<https://d-nb.info/118630149X/34>; letöltés: 2020.12.03.
- LÓPEZ-SALA, Ana: Exploring dissuasion as a (geo)political instrument in irregular migration control at the southern spanish maritime border.
Geopolitics, Volume 20, Issue 3, April 2015. pp. 1–22.
https://www.researchgate.net/publication/276115549_Exploring_Dissuasion_as_a_GeoPolitical_Instrument_in_Irregular_Migration_Control_at_the_Southern_Spanish_Maritime_Border; letöltés: 2020.11.01.
- MACGREGOR, Marion: Canary Islands: Army builds camp for migrants stranded on dock.
Info Migrants, 2020.11.13.
<https://www.infomigrants.net/en/post/28519/canary-islands-army-builds-camp-for-migrants-stranded-on-dock>; letöltés: 2020.11.25.
- MAROSI Zsuzsanna:
A spanyolországi bevándorlás és kormányzati kezelése a 21. században.
Nemzet és Biztonság, 2015/5. szám. pp. 132–143.
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_5_11_marosi_zsuzsanna_-_a_spanyolorszagi_bevandorlas_es_kormanyzati_kezelese_a_21szazadban.pdf;
letöltés: 2020.11.04.

- MARTÍN, María – CUÉ, Carlos E. – BRUNET, José María:
Growing migrant crisis in Canary Islands pushes Spanish government to action.
El País, 2020.11.16.
https://english.elpais.com/spanish_news/2020-11-16/growing-migrant-crisis-in-canary-islands-pushes-spanish-government-to-action.html; letöltés: 2020.11.26.
- PÓLYI Csaba: Reflexiók Spanyolország migránspolitikájának változásairól.
In: VOGEL Dávid – MEZŐ András (szerk.): Mediterráneum: múlt, jelen, jövő.
Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, Budapest, 2016. pp. 215–232.
<https://htkh.mil.hu/kiadvanyok/mediterraneum.pdf>; letöltés: 2020.11.01.
- ROMERO, Jaime Martí: The remarkable case of Spanish immigration.
Bruegel, 2015.12.08.
<https://www.bruegel.org/2015/12/the-remarkable-case-of-spanish-immigration/>;
letöltés: 2020.11.24.
- Spanish National Security Strategy 2017. p. 59.
https://www.dsn.gob.es/sites/dsn/files/2017_Spanish_National_Security_Strategy_0.pdf;
letöltés: 2020.12.14.
- SUNDBERG DIEZ, Olivia: What you don't hear about Spain's migration policy.
EU Observer, 2020.02.13.
<https://euobserver.com/opinion/147429>; letöltés: 2020.11.07.
- UNHCR Operational Portal – Mediterranean Situation – Spain.
<https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5226>; letöltés: 2020.12.03.
- UNHCR Operational Portal – Spain.
<https://data2.unhcr.org/en/country/esp>; letöltés: 2020.11.29.
- VARGHA Márk: Spanyolország, a (viszonylagos) nyugalom félszigete. Horizont, 2020/13.
https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2020/07/20200710_HORIZONT_13_vargha_mark_spanyolorszag_a_viszonylagos_nyugalom_felszigete_elemzes.pdf; letöltés: 2020.11.09.
- VIÚDEZ, Juana: Spain sees new record in migrant arrivals in 2018. El País, 2019.01.02.
https://english.elpais.com/elpais/2019/01/02/inenglish/1546421799_623057.html;
letöltés: 2020.11.08.

ERDÉSZ VIKTOR FŐHADNAGY

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ALKALMAZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI ÉS KOCKÁZATAI A KÖZIGAZGATÁSBAN ÉS A GAZDASÁGBAN

Bevezetés

A mesterséges intelligencia (MI)¹ végleg kilépett a számítógépes laboratóriumokból az ipar és a szolgáltatások világába, és küszöbön áll, hogy a magánemberek mindennapjait is meghatározza. Az MI csak abban az esetben szolgálhatja hosszú távon a gazdasági és a társadalmi fejlődést, ha tudatában vagyunk az új technológiák jelentette kockázatokkal és aktívan teszünk a biztonságunkért.

Közigazgatás

Az MI felhasználása hozzásegít a jó kormányzás elveinek megvalósításához az államigazgatásban és az önkormányzati igazgatásban. Az e-közigazgatási² rendszerek a szélesebb értelemben vett „okostársadalom” fejlesztésének is fontos eszközei lehetnek.

Az e-közigazgatásban a 2000-es évek eleje óta Észtország tekinthető élen járónak. A balti ország állampolgárai az interneten keresztül végezhetik ügyeiket a nap 24 órájában. Egyedül a házasságokhoz, a válásokhoz és az ingatlanok adásvételéhez szükséges személyesen megjelenni. Az észt állami informatikai rendszerek három alappillére az adatvédelem, a digitális személyazonosítás, valamint a köz- és a magánszféra adatbázisait összekötő internetalapú gerinchálózat.³ A szerződéskötések elektronikusan történnek, a személyes elektronikus aláírás valamennyi szolgáltatás esetében érvényes. A dokumentumok vonatkozásában mindig a digitális változat számít hitelesnek, így gyakorlatilag megszűnt a papíralapú adminisztráció.⁴

A továbblépést az e-közigazgatás felhőalapúvá tétele⁵ jelenti. A biztonság növelése érdekében a rendszert működtető két szervert külön helyszínen helyezik el. Észtország hosszú távú terve, hogy néhány szövetséges országban e-nagykövetséget hoz létre a közigazgatás válsághelyzetben történő zavartalan fenntartása érdekében. A kormányzati felhőt a kormány⁶ a magánszférával közösen fejleszti.

¹ A mesterséges intelligenciával kapcsolatos alapfogalmakról lásd: ERDÉSZ Viktor: A mesterséges intelligencia fogalma, jelentősége és hatásai a védelmi szektorra. Felderítő Szemle, XIX. évfolyam 1. szám, 2020. pp. 118–132. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2020-1.pdf>; letöltés: 2020.09.04.

² e-governance.

³ X-Road.

⁴ FENYŐVÁRI Bernadett: Az észt e-kormányzás titka. Lechner Tudásközpont, 2019.03.28. <http://lechnerkozpont.hu/cikk/az-eszt-e-kormanyzas-titka>; letöltés: 2020.09.11.

⁵ Estonian Government Cloud.

⁶ Az Állami Infokommunikációs Alapítványon (State Infocommunication Foundation) keresztül. A szervezet az adatközpontok létrehozásáért és a felhasználói kapcsolattartás optimalizálásáért felelős.

Kiemelt partnerek:

- Cybernetica (észt): megfelelés a nemzeti informatikai biztonsági követelményeknek;
- Dell EMC (amerikai): hardvereszközök;
- Ericsson (svéd): projektmenedzsment, hardver és szoftver;
- OpenNode (észt): a kormányzati felhő önkiszolgáló portálja és online szolgáltatói központja;
- Telia (svéd–finn): a felhőalapú termékek és szolgáltatások üzemeltetése.⁷

A japán kormány *Society 5.0* nevű átfogó okostársadalom-koncepciójának⁸ alapjai a dolgok internete (*Internet of Things*⁹), a nagy adat (*big data*), a mesterséges intelligencia és a robotika. A koncepció célja, hogy a társadalom és az ipar jobb megszervezésével a termékek és a szolgáltatások fenntartható módon, a szükséges mennyiségben és időben jussanak el az emberekhez.

A fejlesztések fő irányai:

- egészségügy: orvosi adatok (vizsgálatok, kezelések) elektronikus megosztása, a távolról is végezhető egészségügyi szolgáltatások körének bővítése, MI-alapú és robotrendszerek használata a betegápolásban;
- közlekedés: önvezető taxik és buszok alkalmazása elsősorban a vidéki közlekedésben, drónok használata a házhozszállításban, a nagy távolságú szállításban elsősorban az egyetlen emberi vezető által irányított konvojok bevezetését látják hasznosnak;
- infrastruktúra: az utak, a hidak, az alagutak és a gátak állapotának figyelemmel követését és állagmegóvását szenzorok telepítésével, MI-alapú monitoring rendszerekkel és robotokkal végeznek;
- pénzügyi szolgáltatások: a pénzmozgásokhoz blokklánc¹⁰ technológia felhasználását tervezik, és előnyben részesítik a készpénzmentes tranzakciókat.¹¹

⁷ e-governance. Az észt kormány tájékoztató honlapja az e-közigazgatásról. <https://e-estonia.com/solutions/e-governance/>; letöltés: 2020.09.07.

⁸ Az elnevezés az ötödik generációs társadalomra utal, ahol az első generációt a vadászó-gyűjtögető életforma, a másodikat a mezőgazdaság, a harmadikat az ipari forradalom, a negyediket az információs forradalom jellemzi, míg a küszöbön álló okostársadalom az ötödik generáció.

⁹ Az információáramlás ugrásszerű növekedése lehetővé teszi, hogy az ipari termelésben és a hétköznapi életben stb. használt tárgyak egyre növekvő hányada is okoseszközzé váljon (okosgyár, okosotthon, okosváros stb.) és kommunikáljon a többi eszközzel és a teljes hálózattal.

¹⁰ Block chain: először a BitCoin kriptovalutánál használt eljárás, ahol a főkönyvet nem központilag, hanem a felhasználók között elosztva vezetik, nagyban lecsökkentve a manipulálás lehetőségét.

¹¹ Realizing Society 5.0. A japán kormány tájékoztató brosúrája.

https://www.japan.go.jp/abonomics/_userdata/abonomics/pdf/society_5.0.pdf; letöltés: 2020.09.11.

Ausztrália Queensland szövetségi állama sikeresen alkalmazza az MI-alapú rendszereket az adófizetési határidőcsúszások megelőzésére és az adócsalások felderítésére. A nagyadat-alapú statisztikai rendszerekkel képesek előre jelezni a várható késéseket és időben értesíteni az érintetteket. Ezáltal az állami költségvetési bevételek is megbízhatóbban tervezhetők.¹²

Az e-közigazgatás a lehetőségek mellett sebezhetőségeket is hordoz magában, amit mindmáig az Észtország ellen 2007-ben – valószínűsíthetően az orosz kormány által elrendelt – több héten át tartó túlterheléses támadások (DDOS¹³) példáznak a legérzékenyebben. A 2008-as georgiai események pedig azt mutatták, hogy a kritikus információs infrastruktúrák elleni DDOS-támadások hatékony kiegészítői lehetnek a hagyományos katonai műveleteknek is.¹⁴

Egészségügy

A fejlett társadalmakban átmenet zajlik az e-orvoslásból¹⁵ az MI-fejlesztéseket széles körben alkalmazó digitális orvoslás irányába. A fő irányokat az elektronikus egészségügyi nyilvántartás és a távorvoslás (telemedicina) jelentik. A fejlesztések eredményeképpen lehetőség nyílik az orvosi vizsgálat, a diagnózis felállítása, a konzultáció, a szaktanácsadás stb. távolról történő elvégzésére. A rendszer használatával – például veszélyhelyzetben – az orvos azonnal teljes körű betekintést nyerhet a páciens egészségügyi adataiba. A digitális orvosi adminisztrációval jelentős számú munkaóra takarítható meg például a vények kiállítása során. A rendszer hatékonyságát növeli annak integrálása az e-közigazgatásba, hiszen így a pácienseknek a teljes folyamat során kizárólag a személyazonosító igazolványukra van szükségük. Az e-közigazgatás keretében az állampolgárok számára biztosított eszközök körébe tartozhat például a mentőt egyszerűen kiértékelő okosalkalmazás, amely veszélyhelyzetben automatikusan vagy a páciens, esetleg hozzátartozója kérésére működésbe hozható. Ennek előnyei közé tartozik, hogy a rendszer pontos helyadatokat közöl a mentést irányítókkal és továbbítja a páciens egészségügyi adatait (vércsoport, allergiák, közelmúltbeli kezelések, gyógyszerelés, terhesség stb.), megfelelő eszközök birtokában (pulzusmérő stb.) pedig aktuális állapotát is.

A fejlesztések forradalmat hoznak az orvosi technológiában is: a gépi látás fejlődésével jelentős előrelépés érhető el például az ultrahangvizsgálatok, a sebészeti beavatkozások, illetve számos betegség, mint a bőrrák, a cukorbetegség stb. korai jelzése területén. Az MI-alapú rendszerek támogatják a biotechnológiai fejlesztéseket (új gyógyszerek, védőoltások, mesterséges szervek stb. fejlesztése), a robotika pedig a mozgás- és látásszervi betegek stb. állapotát képes jelentős mértékben javítani

¹² KLEINEMEIER, Michael: How Governments Use AI To Create Better Experiences For Citizens. Forbes, 2019.11.07. <https://www.forbes.com/sites/sap/2019/11/07/how-governments-use-ai-to-create-better-experiences-for-citizens/?sh=6bba0cad799c>; letöltés: 2020.09.17.

¹³ Distributed Denial of Service: megosztott szolgáltatás-megtagadással járó támadás.

¹⁴ Az észtországi és a georgiai eseményekről lásd:

NAGY Viktor – ERDÉSZ Viktor: Az információs védelem és az információs műveletek szerepe a nemzetvédelemben. Felderítő Szemle, X. évfolyam 3–4., XI. évfolyam 1. szám (összevont). pp. 50–62. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-3-4-2012-1.pdf>; letöltés: 2020.09.04.

¹⁵ e-Medicine.

művégtagokkal, mesterséges idegpályák létrehozásával stb. A valós időben távolról vezérelhető rendszerekkel távolról is elvégezhető összetett műtéti beavatkozások.

A gépi tanulás segítségével az emberi orvosok tudására is kibővíthető, hiszen így nem csak a saját, hanem potenciálisan az egész emberiség felhalmozott tudását felhasználhatják a diagnózis felállítása és a kezelés során.¹⁶

Tőzsde

A tőzsdei kereskedésben több mint egy évtizede alkalmaznak MI-alapú automatizált kereskedési rendszereket. Az automatizálás kezdetben elsősorban az egyszerű tranzakciók előre meghatározott végrehajtására korlátozódott, mint például a céláras vétel és eladás. A gépi tanulás eredményeinek felhasználásával emellett lehetőség van a piaci folyamatok nagyadat-alapú elemzésére is. Az emberi elemzőkkel összehasonlítva az ilyen elemzőrendszerek mérhetetlenül több adat valós idejű vagy historikus feldolgozásával megnövelt hatékonysággal képesek előre jelezni a piaci folyamatokat. A brókercégek, a bankok és az alapkezelők meghatározó többsége egyelőre nem tervezi az emberi irányítás elhagyását a piacon végzett tevékenysége során. Néhány vállalat ugyanakkor – például a Hong Kong-i Aidiya – teljes mértékben áttért az MI-alapú algoritmusokon alapuló automatizált kereskedésre.

Az algoritmusokon alapuló kereskedés hatékonyságát igazolja egy tanulmány is, amely összehasonlította a historikus tőzsdeindexeket az algoritmusok szimulált tevékenységével. A Dr. Christopher Krauss vezette kutatócsoport által fejlesztett algoritmus a Dow Jones tőzsdeindex 1992 és 2015 közötti adatainak felhasználásával készített szimulációban évi 73%-os nyereséget ért el, szemben a valóságban megvalósult átlagosan 9%-os piaci növekedéssel.¹⁷

Az automatikus kereskedés elterjedésének kedvez, hogy a befektetési alapok kezelik az összes tőke mintegy 60%-át, míg az egyéni befektetők mindössze 10%-ról döntenek. Az alapok által kezelt részarány a 2008-as pénzügyi válság óta megduplázódott. Ugyanebben az időszakban a Goldman Sachs befektetési bank 600 brókeri pozíciót szüntetett meg, miközben 200 fővel növelte az informatikai mérnökei számát.

Az MI-alapú elemző algoritmusok két fő területe:

- a technikai elemzés a fundamentumokat (az adott céggel kapcsolatos információkat) figyelmen kívül hagyva, kizárólag a piaci mozgásokra vonatkozó adatok elemzésére hagyatkozik;
- a hangulatelemzés nyomon követi a piaci árat befolyásoló érzelmi tényezőket például újságcikkekben és a közösségi médiában; a szegmens vezető vállalatai az amerikai Social Market Analytics és a Stocktwits.

¹⁶ TURRINI, Mauro – MARTORANO, Carmen Miriam: From e-health to digital Health: Telemedicine, Electronic Healthcare File, Artificial Intelligence. Bird&Bird, 2019.06.
<https://www.twobirds.com/en/news/articles/2019/global/from-e-health-to-digital-health-telemedicine-electronic-healthcare-file-artificial-intelligence>; letöltés: 2020.09.03.

¹⁷ BARLOW, Sonya: Can we trust machines to predict the stock market with 100% accuracy? Metro, 2019.05.06.
<https://metro.co.uk/2019/05/06/can-we-trust-machines-to-predict-the-stock-market-with-100-accuracy-9325480/>; letöltés: 2020.09.03.

Az algoritmusok hatékonyságát ugyanakkor negatívan befolyásolja a hasonló – szintén a piaci folyamatok előrejelzésére szolgáló – alkalmazások egyre növekvő jelenléte a piacokon.

Az elemző algoritmusok legfőbb erőssége, hogy olyan mikrotrendeket is képesek azonosítani, amelyek az emberi elemzők előtt rejtve maradnak. A nagy adatot feldolgozó bármely MI-alapú rendszerhez hasonlóan azonban az adatok manipulálásával az algoritmusok által előállított eredmény is befolyásolható. Az amerikai Manceps amerikai tőzsdei MI-rendszereket fejlesztő vállalat 2019-ben elvégzett kísérletében egy speciálisan erre a célra létrehozott kereskedőrobot (algoritmus) képes volt a többi robot tevékenységét befolyásolni egy szimulált tőzsdei környezetben. A szimulációban a robot kiértékelte más robotok kereskedését és meghatározta, hogy azok milyen tényezőket vesznek figyelembe a döntéseik során. Ezt követően kis összegekkel, kizárólag befolyásolási céllal kereskedett, sikeresen alakítva a piaci folyamatokat. A kísérlet rámutatott az automatizált rendszerek sérülékenységére és az emberi felügyelet szükségességére.¹⁸

Az MI a tőzsdei visszaélések felderítésére is alkalmazható. Az amerikai Nasdaq elektronikus tőzsdénél a közelmúltban bevezetett, gépi tanuláson alapuló rendszer a piaci folyamatok monitorozásával azonosítja a tőzsde törvénytelen befolyásolását és más csalásokat. A rendszer anomáliákat és más rendellenes kereskedési mintázatokat keres, majd értesíti azokról a tőzsde munkatársait.¹⁹

Gépi látás

A gépi látás (*machine vision*) magában foglalja a fizikai tárgyak térbeli helyét és elmozdulását észlelő szenzorokat (mozgásdetektorokat), a kamerákat, a képdigitalizáló (*frame grabber*) szoftvereket, a képelemző programokat és számítógépeket, a megjelenítő eszközöket (interfész), illetve egyes esetekben a minták meghatározásához szükséges, gépi tanuláson alapuló algoritmusokat. A gépi látás részterülete a számítógépes látás (*computer vision*), amely kizárólag a képek és a videók feldolgozására korlátozódik. A gépi látás az ipar 4.0²⁰ egyik kulcstechnológiája.

A fejlett gépi látás a gépi tanulás (GT) része, míg az egyszerűbb (hagyományos), szabályalapú megoldások az emberek által is felismerhető szimbólumok (karakterek, tárgyak stb.) feldolgozására építő „szimbolikus MI” területe. A GT-n alapuló gépi látást olyan összetett vagy kiszámíthatatlan esetekben alkalmazzák, amelyek programozása túl nehéz lenne szabályalapú algoritmusokkal. Az ilyen kiegészítő

¹⁸ KARI, AI – LANDER, Garrett: Could an Adversarial Bot Manipulate the Stock Market? Manceps, 2019.11.18.

<https://www.manceps.com/articles/experiments/beat-the-bots>; letöltés: 2020.09.21.

¹⁹ RENNERT, Aaron: The Nasdaq Exchange Embraces AI: Market Manipulation Mitigation Built for the Future. Rebellion Research, 2019.08.05.

<https://www.rebellionresearch.com/blog/the-nasdaq-exchange-embraces-ai-market-manipulation-mitigation-built-for-the>; letöltés: 2020.09.14.

²⁰ A negyedik ipari forradalomban az információs technológia és az automatizálás egyre szorosabb összefonódása várhatóan újabb robbanásszerű (akár 15–20%-os) növekedést eredményez a termelés hatékonyságában. Az ipar 4.0 2025-ig becslések szerint 1,2–3,7 milliárd dollárt adhat hozzá a világgazdasághoz.

megoldások kezelik a zavaró háttérket és az alkatrész részjellemzőiben (anyag, textúra stb.) mutatkozó eltéréseket, értelmezik a hibásan nyomtatott kódokat, valamint karbantartják a vezérlésükre szolgáló alkalmazásokat (pl. az üzem új képadataival továbbképzik önmagukat).

A gépi látást jelenleg a feldolgozóipar és a mezőgazdaság használja fel a legszélesebb körben a következő részterületek automatizálásához:

- minőségbiztosítási ellenőrzések: az ilyen rendszerek képesek tömegesen,²¹ nagy gyorsasággal és minimális hibával összevetni az ellenőrzésre kijelölt termék kamerával rögzített és digitálisan feldolgozott jellemzőit az adatbázisban szereplő referenciaértékekkel (méret, szín stb.);²²
- a gyártósorok hibáinak feltárásához a hiba keletkezési helyének behatárolásával;
- raktárkészlet-menedzsment: a termékek és a részegységek vonal- és QR²³-kódjainak leolvasásával a raktárkészlet állapotának nyomon követése és a gyártási folyamatok optimalizálása (egyben minőségbiztosítása, hiszen így garantálható, hogy a megfelelő részegységeket használják fel), valamint a szállítmányok robotizált összeállítása;
- elsősorban a szigorúan szabályozott iparágakban – ilyen például a gyógyszeripar – elengedhetetlen a termékek összetevőinek, szériaszámának és lejáratának nyomon követése, amelyet a gépi látás nagyban leegyszerűsít;
- precíziós mérés és kalibráció;
- előrejelző karbantartás („predictive maintenance”): egyéb szenzorok (hő, rezgés stb.) adataival együtt az eszközök állapotának nyomon követése;
- a biztonság növelése például építési területeken vagy élelmiszerkészletek monitorozásával;
- a mezőgazdaságban a robotizált betakarító rendszerekhez, például a szőlőszemek helyének meghatározásával; gépi látással (pl. drónkamerák felvételei alapján) figyelemmel kísérhető a termés állapota is (a növények fejlődésének nyomon követése, a növényeken megjelenő kártevők detektálása stb.); megoldható az erdők állapotvizsgálata, a tűzterjedés hatékony modellezése és a mezőgazdasági területek részletes elemzése is (vegetációs index, talajnedvesség, parlagfű terjedése stb.).²⁴

²¹ Percenként akár több ezer alkatrész ellenőrzése.

²² A gépi látás. A Cognex vállalat által elhelyezett cikk a Műszaki Magazin kiadványban. Műszaki Magazin, 2019.09.28.
<http://muszaki-magazin.hu/2019/09/28/a-gepi-latas/>; letöltés: 2020.09.07.

²³ Quick Response kód: a hagyományos vonalkódnál lényegesen több információ tárolására alkalmas kétdimenziós pontkód.

²⁴ VERES Dóra: Mesterséges Intelligencia a mindennapokban – A magyar fejlesztésű „gépi szemek” már az életünk részei. Portfolio, 2019.11.20.
<https://www.portfolio.hu/befektetes/20191120/mesterseges-intelligencia-a-mindennapokban-a-magyar-fejlesztesu-gepi-szemek-mar-az-eletunk-reszei-407233>; letöltés: 2020.10.01.

1. ábra. Az Industrial Vision termékvizsgálati berendezése²⁵

A gépi látás eredményei felhasználhatók továbbá a légi irányításban, a baleseti helyszínelésben, a bűnmegelőzésben (statisztikák elemzésével, viselkedési anomáliák vagy fegyverek fotókon történő detektálásával stb.), illetve mozgási anomáliák (közlekedési káosz, tömegpánik stb.) detektálásában is. A GT-rendszereket kiterjedten alkalmazzák határvédelmi rendszerekhez is.²⁶

Az MI részterületeként a gépi látás is dinamikusan fejlődő iparág. Termékeinek piaci részesedése 2025-re meghaladhatja a 18 milliárd dollárt. A gépilátás-iparág vezető vállalatai: Aquifi (amerikai), Cognex (amerikai), Datalogic (olasz), Industrial Vision (brit), IVISYS (dán–svéd), LMI Technologies (kanadai), Omron Microscan Systems (japán), National Instruments (amerikai), Optotune (svájci), Prophesee (francia), ProPhotnix (amerikai), Sensory (amerikai), Stemmer Imaging (német), USS Vision (amerikai), VAIA Technologies (amerikai), ViDi Systems (svájci). Magyarországon gépi látáson alapuló megoldásokat nyújt: OTT-ONE, iSRV, Dolphio Technologies, SignAll Technologies, 3D Infotech.²⁷

Az egyre összetettebb ipari informatikai megoldások növelik a gazdaság informatikai sebezhetőségét. Egy nemzetállam kritikus ipari infrastruktúrája elleni első támadás a Stuxnet nevű számítógépes féreg²⁸ 2010. júniusi alkalmazása volt,

²⁵ Industrial Vision Systems.
<https://www.industrialvision.co.uk/>; letöltés: 2020.09.11.

²⁶ MARR, Bernard: What is Machine Vision And How Is It Used In Business Today? Forbes, 2019.10.11.
<https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2019/10/11/what-is-machine-vision-and-how-is-it-used-in-business-today/#7317b8276939>; letöltés: 2020.09.24.

²⁷ UMUTCAN, Safak: Machine Vision in 2020: In-Depth Guide. AI Multiple, 2020.09.29.
<https://research.aimultiple.com/machine-vision/>; letöltés: 2020.10.03.

²⁸ Computer worm, egy számítógépes vírushoz hasonló, önszaporító számítógépes program, amelynek a vírussal ellentétben nincs szüksége gazdaprogramra, önállóan működik.

egyben az első eset, amikor az informatikai támadás közvetlen fizikai rombolást okozott.²⁹ Hasonló eszközökkel mára teljes iparágak működése szabotálhatóvá vált, az ipar 4.0 elterjedésével pedig a kibervédelem a nemzeti biztonság alappillérvé válik.

Az alkotó mesterséges intelligencia

Az alkotó mesterséges intelligencia (*creative artificial intelligence*) a különböző művészeti ágakban az emberi teljesítményhez mérhető alkotásokat létrehozó szoftvereket és robotokat jelenti. Az ilyen rendszerek képesek meghatározott vagy véletlenszerű témákban verset, esszét vagy regényt írni, zenei műveket létrehozni és azokat előadni, festményeket alkotni stb.

Az emberekkel folytatott online szöveges vagy szóbeli beszélgetésre alkalmas szoftverek (*chatbotok*) alkalmazása széles körben elterjedt a szolgáltatói szektorban. Hatékonyságukat a gépi tanulás, elsősorban a természetes nyelvek feldolgozása³⁰ nagyban fokozta. A fejlesztések célja, hogy a fogyasztókban az az érzés alakuljon ki, hogy egy emberrel kommunikálnak. A megfizethető (havonta legfeljebb néhány száz dollár) árú, online elérhető chatbot-platformok precízen személyre szabhatók és paraméterezhetők. A keretszoftvereket jellemzően az alkalmazó vállalat, szolgáltatás, webshop stb. karakteréhez, márkacarculatához, imázsához illesztik, meghatározzák a használandó és a kerülendő kifejezéseket, az elvárt hangnemet, miközben biztosított az emberszerű kommunikáció érzete. A piacon jelenleg elérhető jelentősebb chatbot-platformok: Imperson (amerikai–izraeli), Smartloop (amerikai), Reply.ai (amerikai), Aivo (argentín), Pandorabots (amerikai), MobileMonkey (amerikai), Hyro (amerikai), Boost.ai (norvég), Flow XO (brit), Its Alive (francia), ManyChat (amerikai), Botsify (pakisztáni), Chatfuel (amerikai), TARS (indiai).³¹

A befolyásolás jelenleg egyik legfontosabb iránya a mesterséges intelligencia felhasználásával egyre hitelesebben hamisítható hang- és videofelvételek (*deep fake*).³² Az ilyen tartalmakkal az eljuttatni kívánt üzenet, tartalom stb. közismert és befolyásos személyekhez köthető, növelve azok meggyőző erejét. A jövőben várható, hogy a *deep fake*-et chatbotokba ültetik, és ezáltal interaktívvá teszik. Különösen hatásosnak ígérkeznek azok a lehetséges fejlesztések, amelyek ismert

²⁹ A Stuxnet alkalmazásáról lásd:

NAGY Viktor – ERDÉSZ Viktor: Az információs védelem és az információs műveletek szerepe a nemzetvédelemben. Felderítő Szemle, X. évfolyam 3–4., XI. évfolyam 1. szám (összevont). pp. 50–62. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-3-4-2012-1.pdf>; letöltés: 2020.09.04.

³⁰ Natural Language Processing – NLP. A technológia képezi a hangulelelemzés alapját is, nagyban növelve a gépi kommunikáció hatékonyságát.

³¹ BARKER, Shane: 13 of the Best AI Chatbot Platforms to Increase Your Conversions in 2020. Shane Barker, 2020.12.04.

<https://shanebarker.com/blog/best-ai-chatbot/>; letöltés: 2020.12.06.

BROOKS, Aaron: 10 Best Chatbot Builders in 2020. Venture Harbour, 2020.12.13.

<https://www.ventureharbour.com/best-chatbot-builders/>; letöltés: 2020.12.15.

³² MIKHEEV, Evgeny A. – NESTIK, Timofey A.: The use of Artificial Intelligence Technologies in Information and Psychological Warfare. In: PSYRGGU 2019 – Psychology of subculture: Phenomenology and Contemporary Tendencies of Development. The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences, 2019. pp. 406–412. A Future Academy konferenciakötete.

https://www.europeanproceedings.com/files/data/article/109/5743/article_109_5743_pdf_100.pdf; letöltés: 2020.10.16.

személyek digitális másait (avatarjait) használhatják fel. A popkultúra és a mesterséges intelligencia első nagy nyilvánosságot kapott találkozása az 1996-ban elhunyt Tupac Shakur amerikai rapelőadó 2012-es hologramkoncertje volt a kaliforniai Coachella zenei fesztiválon.³³ Az egyre fejlődő technológiával a filmipar is élethűen szerepeltet már elhunyt színészeket vagy fiatalít meg időseket.

A Xinhua kínai hírügynökség 2018-ban jelentette be, hogy kínaiul és angolul is beszélő avattal csökkenti a költségeit.³⁴

2. ábra. A Xinhua avatarja³⁵

Az MI „emberarcúvá” tételének egyik úttörője az új-zélandi Soul Machines vállalat, amely a képességeit bemutató pilotprogram keretében létrehozta William Adam (will.i.am) amerikai popelőadó háromdimenziós digitális avatarját. A számítógép képernyőjén megjelenő avatar képes az előadó stílusában, annak kifejezéseivel és mimikájának élethű utánzásával kommunikálni.³⁶ Az AI Foundation amerikai cég Deepak Chopra amerikai–indiai író digitális avatarját hozta létre.³⁷ A dél-koreai Samsung leányvállalata, a STAR Labs szintén valóság-hű avatarok fejlesztését végzi.³⁸

³³ Tupac returns from the dead at Coachella. The Guardian, 2012.04.16.
<https://www.theguardian.com/music/musicblog/2012/apr/16/tupac-coachella>; letöltés: 2020.11.16.

³⁴ BARANIUK, Chris: China's Xinhua agency unveils AI news presenter. BBC News, 2018.11.08.
<https://www.bbc.com/news/technology-46136504>; letöltés: 2020.11.16.

³⁵ Uo.

³⁶ The Age of A.I. Soul Machines, 2019.12.19.
<https://www.soulmachines.com/2019/12/the-age-of-a-i/>; letöltés: 2020.11.23.

³⁷ Deepak Chopra and the AI Foundation Partner to Bring Personal Transformation to Billions with the Power of Deepak's Own AI. Business Wire, 2019.12.05.

<https://www.businesswire.com/news/home/20191205005164/en/Deepak-Chopra-and-the-AI-Foundation-Partner-to-Bring-Personal-Transformation-to-Billions-with-the-Power-of-Deepak%E2%80%99s-Own-AI>; letöltés: 2020.11.16.

³⁸ SAVOV, Vlad: Samsung Looks Beyond AI With Artificial Humans. Bloomberg, 2020.01.07.
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-07/samsung-looks-beyond-ai-with-neon-artificial-humans>; letöltés: 2020.11.14.

3. ábra. A STAR Labs avatarjai³⁹

A jövőben várható, hogy a közéleti személyiségek egyre szélesebb köre, majd potenciálisan bármely felhasználó rendelkezik majd – akár a virtuális valóságban⁴⁰ is megjelenő – digitális avattal.

Az alkotó mesterséges intelligencia széles körben felhasználható az írott tartalom automatizált előállításához⁴¹ is. A jelenlegi megoldások elsősorban a marketingszövegek és az újságcikkek keresőmotorokhoz optimalizált (SEO⁴²), élvezetes és jól olvasható informatív megírását végzik el, évi milliárdos nagyságrendben. Számos hírügynökség és hírlap (egyebek mellett az Associated Press, a The Washington Post és a Reuters) is felhasználja az MI-t a cikkei megírásához. A brit PA Media konglomerátum havi 30 ezer helyi hírt állít elő mesterséges intelligenciával. Az automatizált tartalomtípusok között továbbá vállalati adatsorok, pénzügyi jelentések, e-mailek és csevegő alkalmazások is szerepelnek.

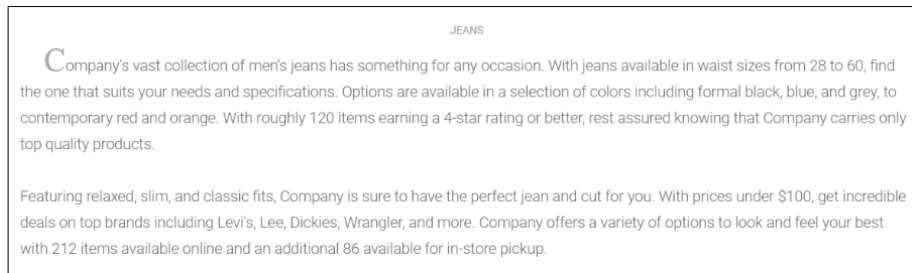
Az írott tartalmak előállítására szolgáló alkalmazások a megrendelő igényeire szabhatók, a megadott adatbázisok felhasználásával állítják elő a szövegeket. A piacvezető platformok: Quill (brit), Wordsmith (brit).

³⁹ PARIKH, Prasham: CES 2020: Samsung STAR Labs Just Created An 'Artificial Human' Called NEON. Mashable India, 2020.01.05. <https://in.mashable.com/tech/10199/ces-2020-samsung-star-labs-just-created-an-artificial-human-called-neon>; letöltés: 2020.10.14.

⁴⁰ Virtual Reality – VR.

⁴¹ Natural Language Generation – NLG.

⁴² Search Engine Optimization: az online tartalom előállításánál az internetes keresőmotorok (Google, Bing stb.) algoritmusait veszik alapul azzal a céllal, hogy az adott cég, személy, termék vagy szolgáltatás előrébb jelenjen meg azok keresési eredményeiben.

4. ábra. Példa a Wordsmith által automatikusan előállított tartalomra⁴³

Az amerikai Articoolo és Article Forge képes megadott témákban újságcikkeket írni. A szoftverek értelmezik a címet, internetes kereséssel beszerzik a szükséges információt, majd a SEO-irányelveket betartva megírják a cikkeket. A WordAi (amerikai) képes szavak tetszőleges listájából értelmes mondatokat alkotni. A Scoop.it (amerikai) előrejelző és elemző platformja a tartalom kiválasztásában segíti a marketingeseket.⁴⁴

Az emberi kommunikációt beszédben, írásban és – a számítógép képernyőjén – vizuálisan is tökéletesen utánzó eszközök alkalmazásával nagyban növelhető a befolyásolás hatékonysága. Az MI-eszközök sajátossága, hogy a megfelelő erőforrások birtokában semmi akadályja annak, hogy ezen eszközök használata célzottá és tömegessé váljék a felhasználó törekvéseinek szolgálatában. A befolyásolás észlelésére a jövőben olyan MI-alapú kibervédelmi rendszerekre (tűzfalakra) lesz szükség, amelyek az emberi érzékek által észlelhetetlen jelekből és a vírusadatbázisokhoz hasonló állományok alapján, fejlett algoritmusok segítségével szűrnek ki a befolyásolási törekvéseket.

Összegzés

A mesterséges intelligencia adta lehetőségek új távlatokat nyitnak a gazdaság és a társadalom valamennyi területén. A globális verseny keretei között a fejlesztésekből kimaradók a lemaradást kockáztatják, illetve elesnek olyan előnyöktől, amelyektől az emberi élet javítása, emberéletek megmentése remélhető. A fejlesztések ugyanakkor új függőségekkel és sebezhetőségekkel is járnak, amelyeket az emberek közötti konfliktusok minden szintjén hatékonyan ki lehet használni. A magánszféra védelmének új jelentőséget ad, ha az okoseszközök működési zavara esetén az alapvető szükségleteink kielégítése is lehetetlenné válik.

⁴³ MRUNMAYI: 10 Powerful Content Automation AI Tools to Replace Content Writers. Staenz, 2018.04.17. <https://staenz.com/content-automation-ai-tools/>; letöltés: 2020.09.11.

⁴⁴ Best AI Writing Assistant Software. <https://www.g2.com/categories/ai-writing-assistant>; letöltés: 2020.11.04.

Az aszimmetrikus konfliktusokban a gyengébb, de technológiailag fejlett fél állami és magáncélpontok sokasága ellen képes támadást végrehajtani a Föld bármely pontjáról a kibertéren keresztül, akár a tömegpusztító eszközök alkalmazásával összemérhető károkat okozva. A nemzeti konfliktusokban a kibertér – mint a hadviselés önálló dimenziója – egyre növekvő szerepet kap mind a háborús küszöb alatti műveletekben, mind a hagyományos haderőt is alkalmazó háborúkban.

Az MI-eszközök egyik kiemelt alkalmazási formája lehet a befolyásolás, vagyis a befolyásoló fél azon képessége, hogy akaratának teljesítésére bírja a befolyásolt felet. A befolyásolás modern formái szintén kiterjedten alkalmazhatók az egyéni és a csoportos szintek sokaságában, akár a befolyásolt fél tudta nélkül is. A fejlődés ezen szakaszában az is elképzelhetővé vált, hogy az emberi csoportok – akár egyes nemzetállamok – tudtukon kívül is elveszítsék az irányítást saját sorsuk – szuverenitásuk – felett, öntudatlanul is mások érdekeit szolgálva.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A gépi látás. A Cognex vállalat által elhelyezett cikk a Műszaki Magazin kiadványban. Műszaki Magazin, 2019.09.28.
<http://muszaki-magazin.hu/2019/09/28/a-gepi-latas/>; letöltés: 2020.09.07.
- BARANIUK, Chris: China's Xinhua agency unveils AI news presenter. BBC News, 2018.11.08.
<https://www.bbc.com/news/technology-46136504>; letöltés: 2020.11.16.
- BARKER, Shane: 13 of the Best AI Chatbot Platforms to Increase Your Conversions in 2020. Shane Barker, 2020.12.04.
<https://shanebarker.com/blog/best-ai-chatbot/>; letöltés: 2020.12.06.
- BARLOW, Sonya: Can we trust machines to predict the stock market with 100% accuracy? Metro, 2019.05.06.
<https://metro.co.uk/2019/05/06/can-we-trust-machines-to-predict-the-stock-market-with-100-accuracy-9325480/>; letöltés: 2020.09.03.
- Best AI Writing Assistant Software.
<https://www.g2.com/categories/ai-writing-assistant>; letöltés: 2020.11.04.
- BROOKS, Aaron: 10 Best Chatbot Builders in 2020. Venture Harbour, 2020.12.13.
<https://www.ventureharbour.com/best-chatbot-builders/>; letöltés: 2020.12.15.
- Deepak Chopra and the AI Foundation Partner to Bring Personal Transformation to Billions with the Power of Deepak's Own AI. Business Wire, 2019.12.05.
<https://www.businesswire.com/news/home/20191205005164/en/Deepak-Chopra-and-the-AI-Foundation-Partner-to-Bring-Personal-Transformation-to-Billions-with-the-Power-of-Deepak%E2%80%99s-Own-AI>; letöltés: 2020.11.16.
- e-governance. Az észti kormány tájékoztató honlapja az e-közigazgatásról.
<https://e-estonia.com/solutions/e-governance/>; letöltés: 2020.09.07.

- ERDÉSZ Viktor:
A mesterséges intelligencia fogalma, jelentősége és hatásai a védelmi szektorra.
Felderítő Szemle, XIX. évfolyam 1. szám, 2020. pp. 118–132.
<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2020-1.pdf>; letöltés: 2020.09.04.
- FENYŐVÁRI Bernadett: Az észet e-kormányzás titka.
Lechner Tudásközpont, 2019.03.28.
<http://lechnerkozpont.hu/cikk/az-eszt-e-kormanyzas-titka>; letöltés: 2020.09.11.
- Industrial Vision Systems.
<https://www.industrialvision.co.uk/>; letöltés: 2020.09.11.
- KARI, Al – LANDER, Garrett: Could an Adversarial Bot Manipulate the Stock Market?
Manceps, 2019.11.18.
<https://www.manceps.com/articles/experiments/beat-the-bots>; letöltés: 2020.09.21.
- KLEINEMEIER, Michael:
How Governments Use AI To Create Better Experiences For Citizens.
Forbes, 2019.11.07.
<https://www.forbes.com/sites/sap/2019/11/07/how-governments-use-ai-to-create-better-experiences-for-citizens/?sh=6bba0cad799c>; letöltés: 2020.09.17.
- MARR, Bernard: What is Machine Vision And How Is It Used In Business Today?
Forbes, 2019.10.11.
<https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2019/10/11/what-is-machine-vision-and-how-is-it-used-in-business-today/#7317b8276939>; letöltés: 2020.09.24.
- MIKHÉEV, Evgeny A. – NESTIK, Timofey A.: The use of Artificial Intelligence Technologies in Information and Psychological Warfare.
In: PSYRGGU 2019 – Psychology of subculture: Phenomenology and Contemporary Tendencies of Development. The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences, 2019. pp. 406–412. A Future Academy konferenciakötete.
https://www.europeanproceedings.com/files/data/article/109/5743/article_109_5743_pdf_100.pdf; letöltés: 2020.10.16.
- MRUNMAYI: 10 Powerful Content Automation AI Tools to Replace Content Writers.
Staenz, 2018.04.17.
<https://staenz.com/content-automation-ai-tools/>; letöltés: 2020.09.11.
- NAGY Viktor – ERDÉSZ Viktor:
Az információs védelem és az információs műveletek szerepe a nemzetvédelemben.
Felderítő Szemle, X. évfolyam 3–4., XI. évfolyam 1. szám (összevont). pp. 50–62.
<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-3-4-2012-1.pdf>; letöltés: 2020.09.04.
- PARIKH, Prasham:
CES 2020: Samsung STAR Labs Just Created An 'Artificial Human' Called NEON.
Mashable India, 2020.01.05.
<https://in.mashable.com/tech/10199/ces-2020-samsung-star-labs-just-created-an-artificial-human-called-neon>; letöltés: 2020.10.14.
- Realizing Society 5.0. A japán kormány tájékoztató brosrúája.
https://www.japan.go.jp/abenomics/_userdata/abenomics/pdf/society_5.0.pdf;
letöltés: 2020.09.11.

- RENNERT, Aaron: The Nasdaq Exchange Embraces AI: Market Manipulation Mitigation Built for the Future. Rebellion Research, 2019.08.05.
<https://www.rebellionresearch.com/blog/the-nasdaq-exchange-embraces-ai-market-manipulation-mitigation-built-for-the>; letöltés: 2020.09.14.
- SAVOV, Vlad: Samsung Looks Beyond AI With Artificial Humans. Bloomberg, 2020.01.07.
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-07/samsung-looks-beyond-ai-with-neon-artificial-humans>; letöltés: 2020.11.14.
- The Age of A.I. Soul Machines, 2019.12.19.
<https://www.soulmachines.com/2019/12/the-age-of-a-i/>; letöltés: 2020.11.23.
- Tupac returns from the dead at Coachella. The Guardian, 2012.04.16.
<https://www.theguardian.com/music/musicblog/2012/apr/16/tupac-coachella>; letöltés: 2020.11.16.
- TURRINI, Mauro – MARTORANO, Carmen Miriam: From e-health to digital Health: Telemedicine, Electronic Healthcare File, Artificial Intelligence. Bird&Bird, 2019.06.
<https://www.twobirds.com/en/news/articles/2019/global/from-e-health-to-digital-health-telemedicine-electronic-healthcare-file-artificial-intelligence>; letöltés: 2020.09.03.
- UMUTCAN, Safak: Machine Vision in 2020: In-Depth Guide. AI Multiple, 2020.09.29.
<https://research.aimultiple.com/machine-vision/>; letöltés: 2020.10.03.
- VERES Dóra: Mesterséges Intelligencia a mindennapokban – A magyar fejlesztésű „gépi szemek” már az életünk részei. Portfolio, 2019.11.20.
<https://www.portfolio.hu/befektetes/20191120/mesterseges-intelligencia-a-mindennapokban-a-magyar-fejlesztesu-gepi-szemek-mar-az-eletunk-reszei-407233>; letöltés: 2020.10.01.

**A KIBERHADVISELÉS ELEMEI ÉS MEGVALÓSÍTÁSA
AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN – I.¹**

Bevezetés

A napjainkban tapasztalható technológiai fejlődés eredményeként egyre kevesebb idő jut az egyes újonnan megjelenő technológiákkal együtt járó sebezhetőségek és fenyegetések felfedezésére, megértésére, azok bekövetkezésének megakadályozására vagy káros hatásainak csökkentésére. Ezzel párhuzamosan az egyes műszaki megoldások szintjében is megjelenő egyre gyorsuló fejlődés, az ebből adódóan egyre összetettebbé váló technológia, illetve annak szélesedő alkalmazási lehetőségei egyre szofisztikáltabb támadásokat tesz lehetővé.

A technológia és az azzal járó fenyegetések tekintetében a fejlődés üteme és szintje mellett a leglátványosabb változást a technológia elterjedésében tapasztalhatunk. Az új technológiák számtalan előnye, az új szolgáltatások igénybevételével járó időspórolás, kényelem és sok más pozitívum hatására napról napra egyre gyorsabban és szélesebb területen cseréljük le régebbi technológiáinkat, hagyományos eljárásainkat. Ez a jelenség leglátványosabban az otthonokban, a közlekedésben és a munkahelyeken használt eszközökön, igénybe vett szolgáltatásokon, kommunikációnk, társas kapcsolataink, napi teendőink, illetve végső soron mindennapjaink megváltozásában érzékelhető. Ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ez a folyamat a magánszférán kívül megfigyelhető az üzleti és az állami szféra szolgáltatásaiban, folyamataiban is.

A fejlődés kiterjedését tekintve az alkalmazott technológiák – az egyes emberek életében közvetlenül tapasztalható változásokhoz hasonlóan – az egyes települések, régiók és országok szempontjából kiemelt fontosságú infrastruktúrákban, ezek összekapcsolódásával pedig globális szinten is cserélődnek, illetve újak jelennek meg. A modernizáció részeként a folyamatos technológiaváltás mellett említést kell tennünk arról a jelenségről, amelynek során a régebbi nem automatizált technológiák, manuális megoldások és hagyományos eljárások kerülnek kiváltásra modernizált eszközökkel, aminek elkerülhetetlen velejárója a technológiai függőség kialakulása.

Az új technológiák alkalmazásának számtalan előnye mellett számolnunk kell azok sebezhetőségeivel is, amelyek magukban hordozzák a véletlen meghibásodás vagy akár a szándékos károkozás lehetőségét is. Az egyre összetettebb technológiák vélhetően egyre több és bonyolultabb sebezhetőséget tartalmaznak, amelyek egyre nehezebb felfedezéséhez, káros hatásaik egyre bonyolultabb módon való csökkentéséhez egyre kevesebb a rendelkezésre álló idő. Mindezeket a tényezőket összevetve a fentiekben ismertetett okokból egyre gyorsuló technológiai fejlődéssel

¹ A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-I-NKE-97 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

megállapítható, hogy a sebezhetőségek terén hatványozott mértékű növekedéssel kell számolnunk.

A sebezhetőségek mértéke kapcsán említést kell tennünk az életünket, tevékenységünket mind mélyebben átszövő technológiától való függőségünkről is. Ez különösen nagy gondokat okozhat, ha a természetesnek tekinthető modernizáció során a korábbi technológiákat, eljárásokat teljesen megszüntetjük, illetve felszámoljuk anélkül, hogy az új és a régi megoldások kockázatait összevetnénk. Ez egyrészt azért fontos, mert az új megoldásokkal és folyamatokkal járó többnyire nagyobb kockázatokat a megfelelő védelmi intézkedésekkel már a bevezetés során oly mértékűvé kellene csökkenteni, hogy az új megoldások biztonsági szintje magasabb legyen, vagy legalább elérje a korábbi technológiák és eljárások használatával járó biztonsági szintet. Másrészt az új megoldások elvárt biztonsági szintjének megtartásának gyakran elengedhetetlen eszköze lehet a kiváltandó technológiák és eljárások tartalékként való megtartása, amely az új megoldás rendelkezésre állásának sérülése esetén az adott funkció ellátását képes lehet biztosítani. Elég a műholdas navigációs szolgáltatás kimaradása esetén a papíralapú térképek és a tájoló használatára, vagy a modern vezetést és irányítást támogató infokommunikációs rendszerek kiesése esetén a hagyományos vezetésbiztosító eszközökre és eljárásokra gondolni.

Sajnos megállapítható, hogy a fokozatosan gyorsuló ütemű fejlődés során az egyre bonyolultabb technológiákkal járó jórészt ismeretlen sebezhetőségek és fenyegetések csökkentése mind nehezebb feladat. Figyelembe véve, hogy az egyes folyamatok – illetve ebből következően a szervezet feladatai végrehajtásának sikere – egyre nagyobb részben függenek az új technológiák biztonságos használatától, valamint a mind komplexebb rendszerek sérülése egyre nagyobb károkat okozhat az adott szervezet számára, belátható, hogy az információs rendszerek védelme hatványozott mértékű feladatokat jelent. E kihívásokra az információvédelmi szakterületen belül a kifejezetten az elektronikusan kezelt adatok és az adatkezelő rendszerek biztonságával foglalkozó kibervédelmi szakterület foglalkozik.²

Az Amerikai Egyesült Államok jelenlegi kiberképességeit megalapozó elektronikai hadviselés, illetve elektronikus információvédelmi tevékenysége sok más országhoz hasonlóan történelmi léptékű múltban gyökerezik. Ezen kívül az ország az internet őshazájaként az IP-technológia kifejlesztésében és elterjedésében játszott vezető szerepe okán a modernkori kibernüveletek tekintetében is a vezető országok közé sorolandó.

Történeti előzmények

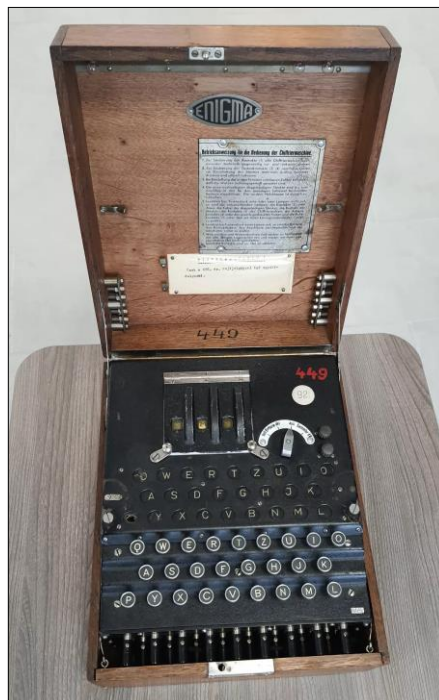
A második világháború kimenetelét jelentősen befolyásolta a német kommunikációs hálózat védelmét biztosító Enigma rejtjelező készülék kódjának feltörése. A kódtörés emblemikus eszköze az első digitális számítógépnek is tekinthető Colossus nevű szerkezet, helyszíne a Bletchley Park volt. Habár a

² Az angolszász terminológiában az elektronikus információvédelem korábban mint Information Security (INFOSEC) vagy Communication and Information Security Systems Security (CIS Security), napjainkban kiberbiztonság (Cyber Security) vagy kibervédelem (Cyber Defence) szerepel.

Colossus a szükséges kombinációk automatizált kipróbálásával óriási segítséget nyújtott a kódok időbeni visszafejtéséhez, a kódtörés lehetetlen lett volna a német kommunikációs rendszer megfigyelése és az abból származó tapasztalatok és információk feldolgozása nélkül.

A rádiós összeköttetéseken továbbított üzenetek adásának hozzávetőlegesen meghatározható helyszínei, a kódolt üzenetek felépítése és feltételezhető tartalmi elemei, az üzenetváltás időzítése és rendszeressége, a küldő és a fogadó fél kommunikációs hálózatban és szervezeti hierarchiában elfoglalt szerepe külön-külön vizsgálva is hasznosítható információt jelenthet a másik fél részére.

Mindezek összefüggéseiben történő vizsgálata, valamint e tényezők időbeni változásaiból levonható következtetések óriási előnyt jelenthetnek az ellenérdekelt fél számára. Az így összegyűjtött információk, illetve az azok összefüggéseiben történő használata alapozta meg a Colossus továbbfejlesztésének módszerét, lehetővé téve a háború vége felé egyre bonyolultabb Enigma-kódok feltörését.

1. kép. A Magyar Honvédség Kiber Képzési Központjában felújított és kiállított Enigma rejtjelező készülék

A kódok feltörésének eredményeként a visszafejtett üzenetek sokaságát rendszerezve átláthatóvá váltak a német csapatok tevékenysége és tervezett hadmozdulatai, ami stratégiai jelentőségű előnyt biztosított a szövetségesek részére.

A hidegháborútól a hekkerekig

A kommunikációs rendszerek felépítésének és használatának vizsgálatából származó előnyök kutatása és hasznosítása – több évtizeden át tartó teljes titoktartás mellett – a háborút követően is folytatódott. Így már a kommunikációs rendszerek tervezése során is lehetőség nyílt a korábbi tapasztalatok alapján mérlegelni a különböző kialakítási lehetőségek előnyeit és hátrányait. Vélhetően ez is befolyásolta, hogy az Amerikai Egyesült Államok katonai kommunikációs rendszereinek fejlesztése a mai hálózatszerű rendszerek irányába indult meg.

A kommunikációs rendszerek fejlesztését támogató elméletek hasznosítására nem kellett sokáig várni, mivel a háborút követően a katonai igények is megváltoztak. A hidegháborús versengés hadművelleti követelménnyé tette a vezetés-irányítás decentralizálhatóságát, aminek támogatása a hálózatszerű kommunikáció kialakításával volt megoldható.

A kommunikációs rendszerek fejlesztését támogató elméletekre alapozva és a hadművelleti követelményeknek megfelelően kidolgozták, illetve megalkották az ARPANET³ elnevezésű hálózatot, amely a mai internet elődjének tekinthető. Az ARPANET létrehozását a telekommunikációs hálózat rendelkezésre állásának – mint biztonsági cél – fokozása tette szükségessé, ugyanakkor kiterjedtsége és rugalmas használata a bizalmasság és sértetlenség rovására ment. Ennek egyik tanúbizonysága volt az első hálózaton terjedő vírus megjelenése az ARPANET hálózatán 1970-ben. A vírus nem okozott károkat, viszont rámutatott más egyéb biztonsági hiányosságok folyamatos előfordulásának lehetőségére, ami a kommunikációs hálózat más országok általi hozzáférhetősége és befolyásolhatósága miatt komoly nemzetbiztonsági problémát jelentett.

A Védelmi Kommunikációs Ügynökség⁴ (DCA) folyamatosan jelezte a biztonsági problémákat a védelmi minisztérium⁵ (DoD) részére. Ennek ellenére a biztonsági problémák jelentőségének kormányzati szinten történő felismerésére még két és fél évtizedet kellett várni. Az áttörés 1995-ben következett be, amikor a Védelmi Információs Rendszerek Ügynöksége⁶ (DISA) igazgatójának egy magas beosztású tábornok támogatásával lehetősége nyílt egy kormányzati meghallgatás keretében felhívni a figyelmet a problémára.⁷ A politikai érdeklődés felkeltését a valós veszélyeket bemutató számos biztonsági teszt és esemény eredményeire alapozták. A probléma súlyosságára azonban az 1997-ben végrehajtott kiberfókuszú *Eligible Receiver 97* gyakorlat világított rá, amelynek végrehajtása során bebizonyosodott, hogy külső, illetve külföldi szervezetek egyre inkább képesek lehetnek az amerikai katonai hálózatok elérésére és tesztelésére, ami akár a katonai műveletek sikertelenségét is okozhatja.

³ ARPANET – Advanced Research Projects Agency Network – amerikai tudományos intézetek között kialakított számítógép-hálózat.

⁴ Defense Communications Agency (DCA) – a Védelmi Minisztérium alárendeltségében, a kommunikációs rendszerek hatékony kialakítása és üzemeltetése érdekében 1960-ban létrehozott szervezet.

⁵ Department of Defense (DoD).

⁶ Defense Information Systems Agency (DISA) – a Defense Communications Agency (DCA) 1991-ben történő átszervezése során létrejött, művelettámogató ügynökségként működő szervezet.

⁷ Our history: The beginnings. Defense Information Systems Agency (DISA).
<https://www.disa.mil/About/Our-History>; letöltés: 2020.04.12.

A gyakorlaton a DoD, az Egyesített Vezérkar⁸ (JCS) és a funkcionális katonai parancsnokságok⁹ képviselőin kívül részt vettek az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsági szolgálatai és egyéb állami szervezetei,¹⁰ valamint a létfontosságú infrastruktúrák szolgáltatói, energetikai és telekommunikációs vállalatok vezetői és szakemberei is. Az *Eligible Receiver 97* volt az első nagyszabású gyakorlat, amelynek célja a DoD azon képességének tesztelése, hogy a kormányzati szervekkel együttműködve reagáljon a nemzeti információs infrastruktúra elleni támadásra.¹¹ A gyakorlat fókuszában a rendszerek összekapcsolhatósága és az ebből eredő kritikus sebezhetőségek, valamint az ilyen támadás során a hatékony reagálás vizsgálata állt.

A kommunikációs hálózatokat a DoD és a Nemzetbiztonsági Ügynökség¹² (NSA) *Red Team*jei¹³ támadták. Az alkalmazott támadási módszerek közt egyaránt szerepelt a *social engineering*,¹⁴ az interneten szabadon elérhető szoftverek és sérülékenységek, illetve a hekkertechnikák nyíltan hozzáférhető leírásainak használata. A gyakorlat arra a tényre is rávilágított, hogy a sebezhetőségek kihasználásának új módszereit az interneten már megjelenő hekkerközösségek egyre gyakrabban frissítik és fejlesztik, nyílt nyilvános fórumokon széles körben teszik közzé és terjesztik.

A gyakorlat másik érdekessége volt, hogy a szimulált környezet helyett a valós kulcsfontosságú információs rendszerek ellen tényleges támadásokat hajtottak végre. Az ismert sebezhetőségeket kihasználva a számítógépes rendszerek valóban megszakadtak. Ez egyértelműen bizonyította, hogy a védendő rendszerek ellen az információs műveletek¹⁵ körébe tartozó módszerek alkalmazása valós veszélyt jelent és igen hatékony lehet. A *Red Teamek* képesek voltak feltörni a hálózatokat, szolgáltatásmegtagadást elérni, e-mailek tartalmát megváltoztatni, valós forrás nevében levelet küldeni, hogy azok megzavarják a Nemzeti Parancsnokság,¹⁶ a nemzetbiztonsági szolgálatok és a katonai parancsnokságok közötti kommunikációt. A sérülékenységek kihasználásával rendszerszintű hozzáférést szereztek 36 kormányzati rendszerhez, amelyeken így lehetővé vált a felhasználói fiókok megváltoztatása, illetve hozzáadása, de akár szerverek merevlemezeinek újraformázása is.

⁸ Joint Chiefs of Staff (JCS).

⁹ USACOM, USPACOM, USSPACECOM, USSOCOM, USTRANSCOM,

¹⁰ National Security Agency (NSA), Central Intelligence Agency (CIA), Defense Intelligence Agency (DIA), Federal Bureau of Investigation (FBI), National Reconnaissance Office (NRO), National Command Authority (NCA), Defense Information Systems Agency (DISA), Department of State (DoS), Department of Justice (DoJ).

¹¹ Eligible Receiver 97.

https://military.wikia.org/wiki/Eligible_Receiver_97; letöltés: 2020.05.27.

¹² National Security Agency (NSA).

¹³ Az infokommunikációs rendszerek biztonsági célú tesztelése érdekében a rendszerek feltörésére hekkertechnikákat alkalmazó csapat.

¹⁴ Emberi hiszékenységre, megtéveszthetőségre és befolyásolhatóságra épülő pszichológiai manipuláció, információszerző technika.

¹⁵ Information Operations (IO).

¹⁶ National Command Authority (NCA).

A DoD az *Eligible Receiver 97* gyakorlat eredményeinek elemzését hamarosan egy valós támadássorozat tapasztalataival is kiegészíthette. 1998. február elején Pearl Harbort és számos légbázist egy jól előkészített APT-támadássorozat¹⁷ ért. A támadások több tucat katonai helyszínen és egyetemen folytatódtak, valamint más országok katonai, kereskedelmi és oktatási rendszereiben is megfigyelhetők voltak. A DoD az *Eligible Receiver 97* gyakorlat és az 1998 eleji, *Solar Sunrise*¹⁸ kódnevű támadássorozat tapasztalatait javaslatokkal kiegészített jelentésekben összegezte. Az *Eligible Receiver 97* gyakorlat és a *Solar Sunrise* tapasztalatai – kiegészülve a katonai infokommunikációs hálózaton kívüli egyéb létfontosságú infrastruktúrák ekkoriban egyre jelentősebbnek ítélt fenyegetettségével – a politikai ingerküszöböt elérve generálták a kibertevékenységet érintő számos stratégiai dokumentum, irányelv és jogszabály megszületését.¹⁹

Az *Eligible Receiver 97* gyakorlat és a *Solar Sunrise* tapasztalatai egyértelműen bebizonyították, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak egyre nagyobb kockázattal kellett szembesülnie a kibertérből érkező és fokozódó fenyegetésekkel szemben. A korábban zárt hálózatként működő infokommunikációs rendszerek globálisan elérhetővé vált kapcsolódási lehetőségei, a számtalan új veszélyforrást magukban hordozó új eszközök egyre elterjedtebb használata a hadviselés új színterévé tette a kibertert. Ennek következtében a kibertér által biztosított lehetőségek új eszközöket adnak a korábban csak hagyományos módon küzdő ellenség kezébe, valamint az átlagos informatikai eszközökkel történő hozzáférés lehetősége nyilvánvalóan új ellenfelek megjelenésével is jár. A hálózatba kapcsolt információs rendszerek nagy távolságról és rejtve megvalósítható felderítésének, zavarásának vagy módosításának lehetősége egyre több ellenfelet vonz, amelyek tudásukat megosztva és folyamatosan fejlesztve mind hatékonyabb módszerekkel képesek kárt okozni. Így a kibertér a katonai értelemben ellenségnek tekinthető nemzetállamok mellett új ellenfélként megjelenő szervezetek és személyek részére is lehetőséget nyújt az amerikai polgári és katonai tevékenység megzavarására anélkül, hogy közvetlenül szembe kellene nézniük az amerikai katonai hatalommal.²⁰

A katonai kiberszervezetek kialakulása

A DoD és a haderőnemenként elkülönült erők különféle kezdeményezésekkel reagáltak az 1997-ben tapasztalt kihívásokra. A számítógépes hálózatok védelmét célzó tevékenység összehangolására a védelmi miniszter 1998-ban létrehozott egy, a DISA részeként működő, a számítógép-hálózatok védelmére szolgáló egyesített harci köteléket²¹ (JTF-CND), amelynek vezetője közvetlenül a miniszternek tartozott beszámolóval.

¹⁷ APT – Advanced Persistent Threat – fejlett állandóan fennálló fenyegetés.

¹⁸ WRIGHT, Bruce A.: "Eligible Receiver 97 and Solar Sunrise". Joint Chiefs of Staff, 1999. <http://www.documentcloud.org/documents/6168262-National-Security-Archive-Joint-Chiefs-of-Staff.html>; letöltés: 2020.07.12.

¹⁹ KOVÁCS László: Kiberbiztonság és -stratégia. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. pp. 141–161. <https://tudasportal.uni-nke.hu/tudastar-reszletek?id=123456789/12639>; letöltés: 2020.07.20.

²⁰ Eligible Receiver. GlobalSecurity.org. <https://www.globalsecurity.org/military/ops/eligible-receiver.htm>; letöltés: 2020.08.09.

²¹ Joint Task Force - Computer Network Defense (JTF-CND).

A JTF-CND volt a DoD első olyan szervezete, amely felhatalmazást kapott a DoD és a haderő saját hálózatainak felügyeletére és az azokon folyó műveletek irányítására. Feladata a számítógép-hálózatok elleni támadásokkal szembeni ellentevékenység összehangolása, a védelmi eszközök tervezése, a végrehajtó képességek fejlesztése, eljárások tervezése kormányzati szervezetek és intézmények számára, valamint stratégiai szempontok kialakítása az ipar és más szereplők számára a számítógépes védelem fejlesztése érdekében. Képességeinek fejlődésével a JTF-CND szervezetét átalakították, majd 2000-tól számítógép-hálózati műveletek egyesített harci kötelékeként²² (JTF-CNO) működött tovább.

Az ország számítógépes támadóképessége kezdetektől fogva az 1985-ben megalapított Űrparancsnokság²³ (USSPACECOM) felelősségi körébe tartozott, majd annak 2002-es megszűnésével a számítógépes támadó- és védelmi képességek egyaránt Stratégiai Parancsnokság²⁴ (USSTRATCOM) alárendeltségébe kerültek. A közös parancsnokság alatti számítógépes képességek a parancsnokságon belül továbbra is elkülönített vezetés alá tartoztak. A támadóképességek az USSTRATCOM hálózattervezési és -integrálási parancsnoka²⁵ kezében összpontosultak. Ez a háromcsillagos tábornoki beosztás egyben az NSA igazgatói beosztásának²⁶ ellátását is jelentette. A védelmi képességek az USSTRATCOM hálózati műveletek és védelem parancsnokának²⁷ irányítása alá kerültek, aki egyben ellátta a DISA igazgatói feladatkörét is.

2004-ben a JTF-CNO fejlődésével és átszervezésével létrejött a Joint Task Force Global Network Operations²⁸ (JTF-GNO) szervezeti elem. Ugyanebben az évben az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Katonai Stratégiájában a szárazföld, a tenger és az űr mellett a kiberteret is olyan műveleti területté nyilvánították, ahol az országnak fenn kell tartania katonai működésének képességét.

2005-ben a küldetések hatékonyabb végrehajtása érdekében az USSTRATCOM-on belül egyesített funkcionális komponensparancsnokságokat (JFCC-k) hoztak létre. Ilyen komponensparancsnokságként alakult meg a Hálózati Hadviselési Parancsnokság²⁹ (JFCC-NW) az NSA igazgatójának irányítása alatt. Ezzel párhuzamosan a védelmi tevékenységért felelős JTF-GNO érintetlenül tovább működött a DISA szakmai irányítása alatt.

²² Joint Task Force - Computer Network Operation (JTF-CNO).

²³ US Space Command (USSPACECOM).

²⁴ U.S. Strategic Command (USSTRATCOM).

²⁵ Deputy Commander for Network Planning and Integration.

²⁶ Director of the National Security Agency (NSA).

²⁷ Deputy Commander for Network Operations and Defense.

²⁸ Globális hálózati műveleteket végző egyesített harci kötelék.

²⁹ Joint Functional Component Command for Network Warfare.

2008 elején a védelmi miniszter javaslatokat dolgoztatott ki a DoD kibertevékenységének optimalizálása érdekében. Az USSTRATCOM és a Hírszerző Közösség vezető tisztviselői által tárgyalt alternatívák között szerepelt a végül elfogadott „számítógépes parancsnokság” létrehozásának lehetősége is. Ennek első lépéseként 2008. november 12-én a JFCC-NW és a JTF-GNO az USSTRATCOM alárendeltségében közös irányítás alá került. A két szervezet összevonásával végül 2009. június 23-án megalakult a Kiberműveleti Parancsnokság³⁰ (USCYBERCOM, címere a képen³¹).

A szervezetet létrehozó határozat alapján az USCYBERCOM négycsillagos parancsnoki beosztásával mindenkor együtt jár az NSA igazgatói posztjának ellátása is. A JFCC-NW és a JTF-GNO összeolvadásából létrehozott kiberparancsnokság végül 2010. május 21-én érte el a műveleti készültségét, ezzel létrejött a később több ország által is létrehozott kiberparancsnokság és szervezetrendszer mintája.³²

Az USCYBERCOM és komponensparancsnokságai, valamint az Amerikai Egyesült Államok haderőnemeiben kiberfeladatokat végző egyes katonai szervezetek és azok feladatrendszerének áttekintésére a cikksorozat következő részében kerül sor.

Összegzés

Számtalan más esethez hasonlóan a jelenben történő események reális megértéséhez és a jövő hatékony tervezéséhez elengedhetetlen a múlt megfelelő megismerése. Nincs ez másképp a kiberhadviselés esetében sem, amelynek bemutatását a kiberhadviselés közegét létrehozó technikai fejlődésben jelentős szerepet vállaló, illetve az e területen jelenleg is vezető országnak számító Amerikai Egyesült Államok példáin keresztül kezdtük meg. A kibervédelem, a kiberbiztonság és a kiberhadviselés, valamint a kibertér használatával és történéseivel összefüggő egyéb kifejezések és hírek csak az elmúlt néhány évben lettek igazán a közbeszéd tárgyává, ennek ellenére – a történelmi előzmények alapján – megállapíthatjuk, hogy a kiberhadviselés számítógép-hálózati műveletként³³ már legalább fél évszázados múltra tekint vissza.

A kibertevékenység kezdetén a DCA, majd a DISA által a rendszerek biztonságáért folytatott küzdelmet értékelve beláthatjuk, hogy a számítógépes hálózatok és az azokban kezelt adatok védelméért folyó harcban az üzemeltető szervezetek vannak az első frontvonalban. A rendszerek biztonságát érintő problémákra az ellenérdekelt felek szempontjából kiaknázandó lehetőségként kell tekinteni. Így a védelem mellett magától értetődő módon megindult a felderítő- és támadóképességek fejlesztése is.

³⁰ US Cyber Command (USCYBERCOM).

³¹ Official seal for United States Cyber Command.

https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Cyber_Command#/media/File:Seal_of_the_United_States_Cyber_Command.svg; letöltés: 2020.09.07.

³² U.S. Cyber Command History.

<https://www.cybercom.mil/About/History/>; letöltés: 2020.09.23.

³³ Computer Network Operations (CNO).

A problémák felfedezése után azok megoldására – vagy éppen kiaknázására – az érintett szervezetek részéről természetes módon – mintegy szakmai igényként – fogalmazódik meg a tenni akarás szándéka. Így a közvetlenül a probléma kapcsán érintett vagy éppen hasonló tevékenységet folytató szervezetek részéről akár külső ráhatás vagy támogatás nélkül is, pusztán szakmaiságból táplálkozva is megindulhat a képességfejlesztés és akár a tevékenység is. Az Amerikai Egyesült Államok esetében ezek a szervek a védelem területén a DCA, majd a DISA, a felderítőtevékenységet folytató Nemzetbiztonsági Ügynökség (NSA) és egyéb nemzetbiztonsági szervezetek voltak, a támadóképességek kapcsán pedig az Űrvédelmi Parancsnokság (USSPACECOM). A szakmai indíttatásból megjelenő, legfeljebb az adott szervezeti szinten támogatott tevékenység viszont csak a szervezet más feladatrendszerétől elvont erőforrásokkal működtethető. Ebből törvényszerűen következik, hogy az erőforrások biztosításához szükséges vezetési szintjén átléphetetlen korlátokba ütközik. Az erőforrások hiánya a szükséges ütemű fejlődéstől történő lemaradással, és ebből következően a már kialakított képességek hatékonyságának csökkenésével, vagy akár magának a képességnek a csökkenésével, esetleg annak elvesztésével járhat.

Kiemelten fontos, hogy a szervezet részéről végzendő kibertevékenység szükségességéről és megvalósítási lehetőségeiről az erőforrásokkal rendelkező vezetés tájékoztatva legyen, valamint a megvalósításhoz szükséges döntések megszülessenek. Ennek feltétele, hogy a döntéshozatalhoz elvárt formában és hiteles szakmaisággal előkészített javaslatot tevő és a kibertevékenység szempontjából motiválható vezetés között megfelelő minőségű és folyamatos kommunikáció legyen. Könnyen belátható, hogy a kibertevékenységek széles körű és megfelelő ütemű fejlesztéséhez szükséges döntések meghozatala és erőforrások biztosítása (beleértve a szervezési, szabályozási, képzési, technikai szempontokat) jellemzően csak több éves vagy akár évtizedes folyamat eredménye lehet.

A másik fontos szempont a kibervédelmi, -felderítő és -támadó tevékenységek közt fennálló szoros kapcsolat, ami az ilyen feladatokban érintett szervezetek közti közvetlen együttműködést jelenti. Ez a védelmi tárca szintjén megvalósítandó koordináció csak az érintett szervezetek közötti közvetlen szakmai együttműködéssel, vagy – az Amerikai Egyesült Államok Kiberműveleti Parancsnokságának példája szerint – egy központi szakmai szervezet közvetlen szakmai irányítása alatt valósulhat meg.

Megállapítható, hogy a mindenkori követelményeknek megfelelő kibertevékenység kialakítása és fenntartása gondos szakmai előkészítés, felső vezetői döntéshozatal, az erőforrások biztosítottága, valamint a folyamatos együttműködést és szakmai irányítást feltételezve is többéves (vagy évtizedes) kitartó munka eredménye lehet.

Az Amerikai Egyesült Államok esetében a kibertérben rejlő veszélyek szakmai felismerése, valamint a politikai szintű döntéshozattal és megfelelő erőforrásokkal megtámogatott és kibertevékenységet végző szervezetek kialakításának megkezdése között több mint 25 év telt el. Ezt követően a kibertevékenységet végző szervezetek felkészítéséhez, szükségszerű átalakításaihoz és a szakmai tevékenységüket központosítottan irányító kiberparancsnokság létrehozásához újabb egy évtizedre

volt szükség. Erre a több évtizedes, óriási erőforrásokat felemésztő és kitartó munkára mindenképpen elismeréssel – és ugyanakkor köszönettel is – kell gondolnunk, hiszen az úttörő szerepet betöltők áldozatos munkája nagymértékben megkönnyítheti az általuk megszerzett tapasztalatokat feldolgozó és a saját kiberképességeik kialakítása során azokat hasznosító országok és hadseregek dolgát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Eligible Receiver 97.
https://military.wikia.org/wiki/Eligible_Receiver_97; letöltés: 2020.05.27.
- Eligible Receiver. GlobalSecurity.org.
<https://www.globalsecurity.org/military/ops/eligible-receiver.htm>; letöltés: 2020.08.09.
- KOVÁCS László: Kiberbiztonság és -stratégia.
Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
<https://tudasportal.uni-nke.hu/tudastar-reszletek?id=123456789/12639>; letöltés: 2020.07.20.
- Official seal for United States Cyber Command.
https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Cyber_Command#/media/File:Seal_of_the_United_States_Cyber_Command.svg; letöltés: 2020.09.07.
- Our history: The beginnings. Defense Information Systems Agency (DISA).
<https://www.disa.mil/About/Our-History>; letöltés: 2020.04.12.
- U.S. Cyber Command History.
<https://www.cybercom.mil/About/History/>; letöltés: 2020.09.23.
- WRIGHT, Bruce A.: "Eligible Receiver 97 and Solar Sunrise".
Joint Chiefs of Staff, 1999.
<http://www.documentcloud.org/documents/6168262-National-Security-Archive-Joint-Chiefs-of-Staff.html>; letöltés: 2020.07.12.

ANDRÉKÓ GÁBOR

A 2015-ÖS MIGRÁCIÓS MOZGÁS MÁSODIK FÁZISA ÉS HATÁSA A VAJDASÁGI MAGYAR KÖZÖSSÉGRE

BEVEZETÉS

A tanulmányban a 2014–2015-ben a Balkánról és a Közel-Keletről a balkáni útvonalon Szerbiába, majd Magyarországon keresztül a Nyugat-Európába özönlő migráció körülményeire, főként a migrációs hullám második fázisának vajdasági magyar közösségre gyakorolt hatásaira, főbb jegyeire keresem a választ. Az európai migrációs válsággal kapcsolatban három hipotézis bizonyítását tűztem ki célul.

Első hipotézisem szerint a migrációs áradat nem spontán, hanem a nagyhatalmi játszmák és érdekütközések eredményeként, azzal szoros összefüggésben indult meg. Második hipotézisem, hogy – ebből következően is – a humanitárius katasztrófát jelentő menekülthullám megindulását egy alapos elemzőmunka előre jelezhetné volna. A harmadik hipotézis pedig, hogy a balkáni útvonalon érkező nagyarányú illegális migrációs mozgás a szerb–magyar határtérségben élő vajdasági magyar közösségek költségvetésének összeomlását, végső soron a magyar kisebbség létét veszélyeztette.

A 2015-ös nagy migrációs áradat valójában két részből állt. Első része – amely tulajdonképpen a nagy hullám előjátéka – a 2014. december 1-jétől körülbelül 2015. február 28-ig tartó időszak, azt a koszovói albánok szervezett utaztatása jellemezte. A második fázis 2015. március 1-jétől 2015. szeptember 16-ig, a röszkei határzár áttörésének kísérletéig tartott.

A második fázisban a migránsok 90%-át kitevő négy legnagyobb csoport (szíriai, afganisztáni, pakisztáni, iraki) a Közel-Keletről és Közép-Ázsiából származott, 2015 közepére azonban az összes migránsszámhoz viszonyítva kiemelkedett a szíriaiak (36%) és az afganisztániak (26%) aránya,¹ ezzel a legmarkánsabb migrációs tényezővé váltak a balkáni útvonalon. Ezért a tömeges migráció egyidejű kialakulásának tanulmányozásához a szíriai és az afganisztáni (illetve a második hullámra gyakorolt hatása miatt a szükséges mértékig a koszovói) előzményeket veszem csak górcső alá, mert a három állam területén lezajlott események és politikai döntések együttesen elegendőek voltak ahhoz, hogy a tárgyban foglalt migrációs áradatot kiváltsák.

A SZÍRIAI HELYZETKÉP, SZÍRIA FŐ JELLEGZETESSÉGEI

A 2015-ben az év végéig a legtöbb menekültet kibocsátó ország Szíria volt. A KSH adatai alapján² a hazánkon áthaladó migrációs hullám többségét szíriai

¹ JUHÁSZ Attila – MOLNÁR Csaba: Magyarország sajátos helyzete az európai menekültválságban. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): Társadalmi R riport 2016. TÁRKI Zrt., Budapest, 2016. pp. 263–285.

<http://www.tarki.hu/hu/publications/SR/2016/13juhasz.pdf>; letöltés: 2018.02.22.

² Asylum-seekers arrived in Hungary by citizenship and type of entry (2000–). Központi Statisztikai Hivatal, 2017.

http://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_wvnv002b.html; letöltés: 2017.12.01.

állampolgárok adták. A menedékkérők megoszlása szerinti statisztikai adatok alapján a 2015-ben regisztrált 177 135 fő összes menedékkérő közül 64 587 fő vallotta magát szíriainak, vagyis a menedékkérők 36,5%-a.³ A fejezetben arra keresek választ, hogy mi Szíria geopolitikai jelentősége, és miért kerülhetett sor 2015-ben a Magyarországot is érintő szír menekülthullám kibontakozására.

Szíria elhelyezkedése és ásványkincsei

Szíria a Közel-Kelet egyik állama, sajátos helyzetét és a régióra, illetve a világpolitikai folyamatokra gyakorolt hatását a térség jelentőségének és összefüggéseinek feltárása nélkül nem lehet értelmezni. Az ország környezetét jelentő Közel-Kelet nem egy összefüggő, pontosan körülhatárolható földrajzi egység, és a Balkánhoz hasonlóan valójában inkább politikai fogalom. Az angol nyelvből időnként tévesen „Közép-Keletnek” is fordított „*Middle East*”, vagy néha „*Near East*” nyugat-európai látószögéből tekinthető csak keletinek,⁴ hiszen Indiától vagy Kínától nyugatra található. Az elnevezés megszületése és elterjedése a 19. századra tehető, és a brit gyarmatbirodalom kialakulásához kötődik, eredetileg megkülönböztetésül szánták az indiai és a kínai területekhez képest. Ez utóbbikkal kapcsolatban nem véletlenül honosodott meg a Távols-Kelet kifejezés, amelyhez a köznyelv elsősorban Kínát, Japánt és Koreát sorolja.

A Közel-Keleten tehát először inkább a Balkánt és az „Európa beteg emberének” nevezett Oszmán Birodalmat, valamint az Indiától nyugatra található afgán és perzsa területeket értették. A területhez sorolható államokról napjainkban sincs tudományos megállapodás sem földrajzi, sem politikai értelemben,⁵ de általánosan elfogadott álláspont, hogy a Közel-Kelethez szűkebb értelemben nyolc államot sorolhatunk. Az Irak, Irán, Izrael, Jordánia, Kuvait, Libanon, Palesztina és Szíria alkotta „tömb” elsősorban Ázsiában helyezkedik el, de napjaink politikai szóhasználatában a Közel-Kelethez sorolt Egyiptom révén Afrikába, Törökország okán pedig egy kis részen Európába – a Balkánra – is átcúsúzik a Közel-Kelet alkotta régió.⁶ Mint ebből is látható, a politikai érdekek és összefüggések egyes részletekben fedhetik egymást, kölcsönhatásba is kerülhetnek egymással.

A Közel-Kelet és a Balkán esetében a kapocs az Oszmán Birodalom, amely a 19. századi kiterjedésekor mindkét mai értelemben vett területet magában foglalta, és meggyengülése miatt a felosztására ringbe szállt korabeli nagyhatalmak játékának köszönhetően – elsősorban a brit, a francia, az olasz és az orosz – területszerzési törekvések célpontja volt, illetve a modern kor nagyhatalmának csatlakozásával (Amerikai Egyesült Államok) az is maradt. A térség a geopolitikai elhelyezkedése és a világgazdaság szempontjából meghatározó mennyiségben található energiakészletei

³ JUHÁSZ Attila – MOLNÁR Csaba: Magyarország sajátos helyzete az európai menekültválságban. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): Társadalmi Riport 2016. TÁRKI Zrt., Budapest, 2016. pp. 263–285.

<http://www.tarki.hu/hu/publications/SR/2016/13juhasz.pdf>; letöltés: 2018.02.22.

⁴ What is the Middle East? TeachMideast.

<http://teachmideast.org/articles/what-is-the-middle-east>; letöltés: 2017.12.13.

⁵ PERETZ, Don: The Middle East Today. Praeger Publishers, Westport, Connecticut, 1994. pp. 2–5.

⁶ HARMAT Árpád Péter – BUKVA Kármén: A Közel-Kelet múltja, jelene és válságai. Történelem cikkek – Közel-Kelet története, 2015.02.07.

<http://tortenelemcikkek.hu/node/182>; letöltés: 2018.01.18.

miatt végzetes karmát hordoz, mivel minden korban elkerülhetetlen volt kényszerű integrációja a világgazdaságba.⁷ Nem véletlen, hogy az emberiség történelmének hajnalán az első nagy civilizációk itt jelentek meg, és a három földrész találkozásában fekvő terület a kereskedelmi útvonalak kikerülhetetlen gócpontja volt. Bár évezredek teltek el, a kereskedelmi tranzitútvonal-szerep máig a Közel-Keletre jellemző alapadottság maradt.

Szíria a szűkebben vett Közel-Kelet északnyugati részén helyezkedik el, ásványkincsek tekintetében a szegényebb országokhoz tartozik. Világviszonylatban mérhető mennyiségű ásványkincsvagyona a foszfát, amelynek szíriai bányászata 2010-ben a világ termelésének 2%-át adta (kb. 3,8 millió tonna),⁸ és ezzel a rangsor 9. helyét foglalta el.⁹ A Közel-Keletre jellemző hatalmas kőolajmezők Szíriában nincsenek, kőolajkészlete 2,5 milliárd hordóra becsülhető, amely az ország szempontjából fontos vagyon, de a térségben található kőolaj mennyiségéhez és a világgazdaságban megjelenő készletekhez képest nem jelentős. Szíriában az országot kettészelő délnyugat–északkelet tengely mentén találtak olajmezőket, ezek egy része az északkeleti részen, főként a kurdok által lakott területen koncentrálódik, kapacitásuk azonban a világpiac kőolajtermelésének csupán a 0,5%-át (földgáz esetében pedig a 0,2%-át) biztosítja.

Robin Mills, a Qamar Energy ügyvezető igazgatója szerint „*Szíria sohasem volt jelentős olajhatalom, de az olaj a fő erőforrás, amelyért a polgárháborúban részt vevő minden fél harcol*”.¹⁰ Ebből következően nem a kőolaj a tömeges migrációt kiváltó fegyveres konfliktus kirobbanásának oka (amelyet a jelen tanulmányban keresünk), hanem inkább a háborús következmény egyik fontos eleme, amelynek a régióra és a harcoló felek között kialakult szövetségi rendszerre, a jövőbeni béke és új *status quo* kialakulására gyakorolt hatása külön tanulmány témája lehet.

Szíriában a foszfáton és az olajon kívül még található természetes aszfalt, cement, gipsz, ipari homok, márvány, tufa, nitrogén és só is,¹¹ de ezek mennyisége a nemzetközi kereskedelemben nem jelent nagy tételeket. Szerény ásványkincstartalékai miatt elsősorban mezőgazdasági ország, így nyilvánvaló, hogy a nagyhatalmak érdeklődésének központjában nem az ásványkincsei feletti ellenőrzés megszerzése lehet a motiváló tényező.

⁷ LŐKÖS Attila: A közel-keleti térség integrálódása a világgazdaságba. Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet, 2013. p. 6.

http://phd.lib.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_15225_section_7730.pdf;
letöltés: 2017.12.13.

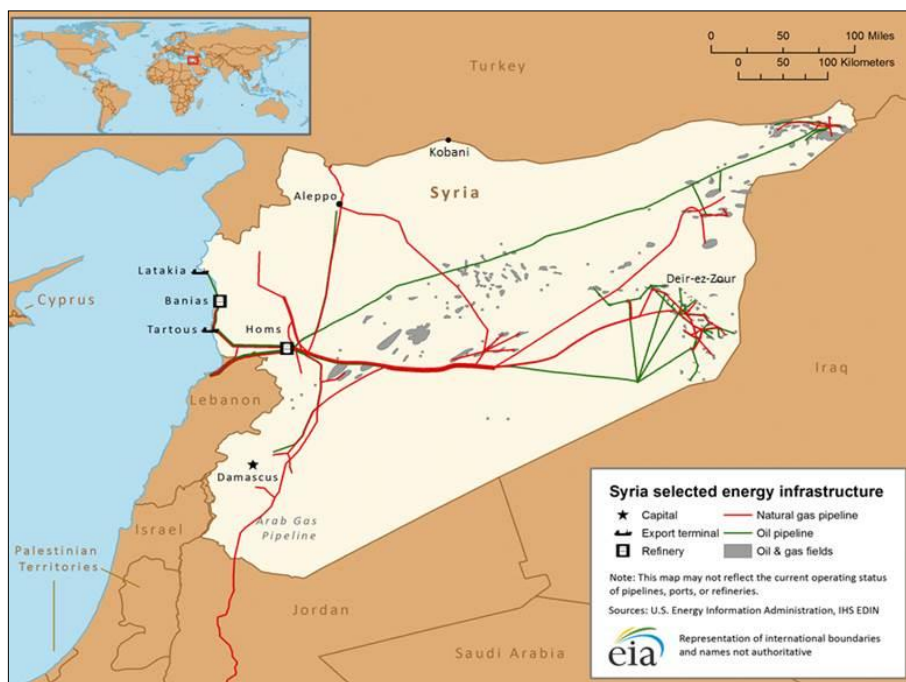
⁸ THOMAS, G. P.: Syria: Mining, Minerals and Fuel Resources. AZO Mining, 2012.10.19.
<https://www.azomining.com/Article.aspx?ArticleID=202>; letöltés: 2018.01.15.

⁹ TAIB, Mowafa: The Mineral Industry of Syria. U.S. Geological Survey, Minerals Yearbook – 2013. Syria. December 2016. pp. 60.1–60.6.
<https://s3-us-west-2.amazonaws.com/prd-wret/assets/palladium/production/mineral-pubs/country/2013/myb3-2013-sy.pdf>; letöltés: 2018.01.18.

¹⁰ MILLS, Robin: Syrian oil a continuing conundrum. The National, 2017.07.23.
<https://www.thenational.ae/business/energy/syrian-oil-a-continuing-conundrum-1.613474>;
letöltés: 2018.01.10.

¹¹ TAIB, Mowafa: The Mineral Industry of Syria. U.S. Geological Survey, Minerals Yearbook – 2010. Syria. August 2012. pp. 55.1–55.7.
<https://s3-us-west-2.amazonaws.com/prd-wret/assets/palladium/production/mineral-pubs/country/2010/myb3-2010-sy.pdf>; letöltés: 2017.12.01.

Az ország jelentőségét a területi elhelyezkedése, illetve fejlett gáz- és olajvezeték-hálózata emeli nemzetközi szinten fontos tényezővé. Még a polgárháború kitörése előtt megállapodás született arról, hogy az Iránban kitermelt földgáz Irakon és Szírián keresztül jut ki a nemzetközi piacra, valamint felmerült annak a lehetősége is, hogy iraki olajat és azerbajdzsáni földgázt szállító csővezetékek is épülnek az országban.¹² A Közel-Kelet olyan geopolitikai egység, amely a földrészek találkozásánál fekszik, és a kereskedelmi útvonalak mindig kényszerűen áthaladtak rajta. Szíria ebben a „gyűjtő területben” Irakkal és Iránnal lezárja az Arab-félsziget északi részét, valójában megkerülhetetlen tranzitút vonal, és a globális energiapiacba az energiahordozók szállításában részt vevő vezeték-hálózata útján szervesen kapcsolódik (lásd 1. ábra).

1. ábra. Szíria kőolaj- és gázvezeték-hálózata¹³

Szíria első jellegzetessége tehát, hogy területe az ország földrajzi adottságai miatt a tőle keletre fekvő, földgázban és kőolajban gazdag országok számára előnyös tranzitút vonal lehet energiahordozók Európába történő eljuttatásához.

¹² Syrian unrest threatens potential role as an energy transit country. U.S. Energy Information Administration, 2013.03.12.

<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=10331>; letöltés: 2018.01.19.

¹³ The Energy Consulting Group: Syrian Oil and Gas.

<http://energy-cg.com/MiddleEast/Syria/Syria%20Oil%20and%20Gas%20Overview.html>;

letöltés: 2018.01.19.

Szíria nemzetiségi és vallási konfliktusai

A Közel-Kelet kulturális kincse, hogy területén három nagy monoteista világvallás is kialakult. A judaizmus, a kereszténység és az iszlám nem csupán vallási értékekkel gazdagította az emberiséget, de a kialakulásának helyén évszázadokra a megosztottságot és a háborúkat is kódolta. A Közel-Keleten számos nép telepedett le és állam alakult ki a történelem során, de a tanulmány szempontjából csak a szíriai események megértéséhez közvetlenül szükséges tényekre és összefüggésekre van mód koncentrálni.

Minthogy a Közel-Kelet politikai fogalom, ezért az összlakosságát nehéz pontosan meghatározni, de általánosan elfogadott becslés szerint 2012-ben 360 millió fő élhetett ezen a területen.¹⁴ A többséget három nép, illetve nemzetiség, az arabok, a perzsák és a törökök alkotják, de számottevő a kurdok, az azeriek, a zsidók és az örmények aránya is. A vallási megoszlás hasonlóan sokszínű a sok felekezet miatt, bár a muszlim vallás a legelterjedtebb, 95% az aránya. A muszlimok 28%-a a síita, 72%-a pedig a szunnita irányzatot követi.

Szíriában az arab tavasz kitörését követően, vagyis 2011 óta polgárháború dúl, amelybe a környező államok és a nagyhatalmak is eleinte proxy háborúval, majd 2014-től nyíltan is beavatkoztak. Emiatt sokan elmenekültek az országból, és a halálos áldozatok száma is magas, ezért ma a lakosság lélekszámát nem lehet pontosan megadni. 2012-ben 21–23 millióra becsülték az ország lakosságát.^{15,16} A polgárháború következtében 2020-ra a lakosság létszáma 17,5 millióra csökkent.¹⁷ Főbb nemzetiségeit tekintve 90% arab, 6–8% kurd, 2% örmény. Közülük az ország számára a legaggasztóbb feszültségforrást a kurdok jelentik, akik Szíria északkeleti részén egy tömbben koncentrálnak, ráadásul a határ török és iraki oldalain is az önállóságukért küzdő kurdok élnek, emiatt a térség állandó destabilizációs elemének tekinthetők. A helyzetet csak súlyosbítja az a tény, hogy a kurdok a kőolajmezőkben gazdag régiókban élnek, és különösen az iraki Moszul tartomány az, ahol a legnagyobb olajmezők találhatók.¹⁸

A vallási felekezeteket tekintve a Közel-Kelet százalékos arányait Szíria nagyjából leképezi, mivel lakosságának 89%-a muszlim (75% szunnita, 12% alavita, 2% egyéb irányzat). A legnagyobb vallási kisebbséget a 10%-nyi keresztények

¹⁴ HARMAT Árpád Péter – BUKVA Kármén: A Közel-Kelet múltja, jelene és válságai. Történelem cikkek – Közel-Kelet története. 2015.02.07.

<http://tortenelemcikkek.hu/node/182>; letöltés: 2018.01.18.

¹⁵ GAZDIK Gyula: A szíriai válság kialakulása és elmélyülése. Kül-Világ, IX. évfolyam, 2012/1–2. szám. pp. 1–26.

<https://kulvilaghu.files.wordpress.com/2020/04/kv-20120102.pdf>; letöltés: 2017.11.30.

¹⁶ NÉGYESI József: Szíria vallási, etnikai összetétele, szerepük a jelenlegi szíriai folyamatokban.

In: VÉGH Andor (szerk.): A kisebbségek geopolitikája. VIII. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia, Pécs, 2012. november 15–16. Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Pécs, 2014. pp. 127–135.

http://foldrajz.ttk.pte.hu/files/kiadvanyok/MPFK_8_718e.pdf; letöltés: 2017.11.29.

¹⁷ Syria Population. Worldometer.

<https://www.worldometers.info/world-population/syria-population/>; letöltés: 2020.12.10.

¹⁸ DEIARY, Majid: A kurdok eredettörténetétől a nemzeti elismerésig. Korunk, 2003. november.

<http://epa.oszk.hu/00400/00458/00071/2003honap1/cikk444.htm>; letöltés: 2017.12.01.

képviselik, akik nem egységesek, mivel legalább nyolc különböző felekezetre oszlanak. A drúzok 3–4%-ot, a jazidik 1%-ot tesznek ki, a többi egyéb vallás.¹⁹

Szíria 395 körül a Keletrómai Birodalom részévé vált, és nagy szerepet játszott a keresztény vallás kialakulásában és elterjedésében. Őskeresztény közösségek alakultak a területén, majd a vallási orientáció csak fokozatosan, az Oszmán Birodalom 15. századtól a 20. századig tartó megszállása időszaka alatt változott át az iszlámra. A vallási konfliktusok innen eredeztethetőek, de a modern korban zajló ellentétek gyökerei inkább az első világháborút követő francia–brit nagyhatalmi mandátumpolitikára vezethetők vissza. Ekkor alakult ki ugyanis a „nagy-szír területen” – elsősorban a francia gyarmati politikának köszönhetően – a nemzetiségek és a vallások közötti *status quo*, azaz a keresztények sakkban tartása a muszlimokkal, illetve az alaviták szembeállítás a területen többségben élő szunnitákkal. Ez az egymást kiegészítő két ellentét az arab gondolkodás és az európai világszemlélet kölcsönhatása, és együttesen nehezítik a tranzitútvonalakat összefogó Szíriában élő népek és felekezetek összefogását. Az európai világszemléletben népek és népcsoportok a történelem meghatározó tényezői, ezzel szemben az arabok a történelmet vallások közötti interakcióként értékelik, és az egyes vallások felekezeteit tekintik kvázi népeknek, nemzeteknek.²⁰ A történelmi eseményeket ebben az összefüggésrendszerben elemezve az 1916-ban eredetileg a franciák, az olaszok és britek között aláírt Sykes–Picot-szerződés²¹ mérföldkőnek számít, mert befolyási övezetekre osztotta a térséget. 1920 márciusában a Damaszkuszban összeült Szír Nemzeti Kongresszus kikiáltotta Nagy-Szíria létrejöttét, de májusban a Nemzetek Ligája ezt nem hagyta jóvá, hanem a térségben két francia mandátumterületet (Libanon és Szíria) és egy brit mandátumterületet (Palesztina) hozott létre, valamint Irak is brit érdekszférába került. 1920–1922 között az arab egység létrejöttének megakadályozására a franciák négy önálló államot hoztak létre Szíria területén úgy, hogy az egyes államokban a lakosságon belül egy-egy felekezet többségbe kerüljön. A nemzetiségi ellentétek a modern korban itt koncentráálódtak először.

A másik ok azzal magyarázható, hogy a konfliktusok megoldásában a franciák a kisebbségekre támaszkodtak. A mélyszegénységben élő alavita kisebbségnek a felemelkedést a katonai oktatás és pálya szabad elsajátításával tették lehetővé, így idővel kialakult az elsősorban alaviták alkotta katonai-rendőri réteg, amely a képzettsége miatt fontos speciális államhatalmi intézményekben került többségbe úgy, hogy az ország lakosságának többsége eközben szunnita. Szíria és Libanon helyzete csak 1946 után vált elfogadottá és rendezetté, amikor a Libanoni Nemzeti Paktum elfogadásával a libanoni keresztények lemondtak a franciák protektori

¹⁹ World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Syria.
<https://minorityrights.org/country/syria/>; letöltés: 2020.12.10.

²⁰ NÉGYESI József: Szíria vallási, etnikai összetétele, szerepük a jelenlegi szíriai folyamatokban.
In: VÉGH Andor (szerk.): A kisebbségek geopolitikája. VIII. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia, Pécs, 2012. november 15–16. Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Pécs, 2014. pp. 127–135.
http://foldrajz.ttk.pte.hu/files/kiadvanyok/MPFK_8_718e.pdf; letöltés: 2017.11.29.

²¹ BALOGH Ádám: Az 1930-as görög–török barátsági és semlegességi szerződés. Documenta Historica 54. Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa. JATE Press, Szeged, 2002. p. 9.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/38296/1/doc_054.pdf; letöltés: 2018.01.06.

szerepéről, a muszlimok pedig Libanon és Szíria újraegyesítéséről. Szíria függetlenségének 1946. évi kikiáltása után közel 20 évig a szunnitákból kikerült elit vezette az országot, majd a sorozatos válságok miatti elégedetlenséget kihasználva 1963 márciusában a megalakuló Arab Újjászületés Szocialista Pártja (Baasz) segítségével az alaviták fokozatosan átvették a hatalmat, és ez az állapot stabil maradt az arab tavasz hatására 2011 tavaszán kialakult zavargásokig.

A Háfez el-Aszad 1970-es elnöki hatalomátvétele óta kialakult korszak hossza és stabilitása, majd az elnök halála után az államfői poszton öt követő fia, Bassár el-Aszad miatt Aszad-korszaknak is nevezhető periódusban az alavita elitet nem csupán az ország alavita kisebbsége támogatta, de a vallásszabadságot élvező keresztény, síita drúz, iszmaelita és szunnita cserkesz kisebbség,²² valamint Irán mint regionális hatalom is. A rendszer ellensége a diszkriminatív intézkedésekkel (pl. a kurd zászló és nyelv betiltása) sújtott kurd kisebbség.²³ A kurdok a 2011 márciusában kitört polgárháború során az Amerikai Egyesült Államok támogatásával fegyveresen vettek részt az Iszlám Állam elleni harcban, és az iraki háborúban már egyszer alkalmazott technikához hasonlóan egy számukra kedvezőnek vélt időpontban, 2013. november 12-én autonóm körzetet alakítottak. A szír olajmezők egy részét is magában foglaló terület Szíria kb. 10%-át öleli fel, így területi integritásának megbontása miatt a szíriai helyzet instabil. A jelentős török területeken élő kurdok szíriai és iraki kurdokkal való egyesülésének lehetőségétől félt, magát egyre inkább regionális hatalomként definiáló Törökország a katonai fellépéstől sem riadt vissza, így a szíriai kurdok kérdése eszkalálódik és hosszú távon bizonytalan helyzetet teremt a régióban. Törökország katonai fellépése a szíriai kurdok ellen mára konkrét háborúvá szélesedett.

A nemzetiségi és a vallási háttér elemzése azt mutatja, hogy Szíria további két jellegzetessége az ország földrészek találkozási pontján való elhelyezkedéséből és a mandátumterületként elszenvedett passzív államalakító szerepéből öröklődően a mélyen kódolt nemzetiségi és vallási ellentét.

Szíria a nagyhatalmi érdekek ütközőpontjában

Az első világháború után a Közel-Keletet még a brit és a francia gyarmatszervezés határozta meg, a második világháború után azonban befolyásuk kényszerűen csökkent, mivel a két kialakult szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió figyelme szükségszerűen az olajmezőkben is gazdag stratégiai térség felé fordult. Hozzávetőleg 1990-ig, a hidegháború végéig a Közel-Kelet főként a két nagyhatalom és a körük rendeződő szövetségi rendszer ütközőzónája lett. Az Izrael-ellenes szovjet politika alapvetően hozzásegítette Moszkvát, hogy kapcsolatait az arab államok jó részével szorosabbra fűzze, így például Egyiptom, Irán és Szíria is a Szovjetunió közel-keleti politikájának fontos láncszemeivé váltak. A szoros és széles körű kapcsolatokat jól jellemzi, hogy

²² GAZDIK Gyula: A szíriai válság kialakulása és elmélyülése. Kül-Világ, IX. évfolyam, 2012/1–2. szám. pp. 1–26.

<https://kulvilaghu.files.wordpress.com/2020/04/kv-20120102.pdf>; letöltés: 2017.11.30.

²³ GYIMESI Roland: Az arab tavasz geopolitikai háttere. Szakdolgozat. Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar, Budapest, 2014.

http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/szakdolgozat/2014-bsc/gyimesi_roland.pdf; letöltés: 2017.11.29.

1955-ben a Szovjetunió részéről felmerült az igény Egyiptom és Szíria Varsói Szerződésbe való bevonására is.²⁴

A Szovjetunió befolyása – a 1990–1991-ben végbement felbomlási folyamata miatt – a nemzetközi politikai arénában nem csak a Koszovó kapcsán tárgyalt Balkánon, de a világgazdaság legfontosabb energiapiacának számító Közel-Keleten is szükségszerűen jelentősen csökkent.

A szovjet politika sarokpontja volt Szíria azon törekvésének támogatása, hogy Izraellel katonai paritásba kerülhessen, így cserébe több támaszpontot is üzemeltethetett Szíria területén. A bilaterális kapcsolatokat az 1990-es évek legelején az roppantotta meg, hogy a Szovjetunió felbomlásával a szuperhatalmi befolyását is elvesztő Oroszország felhagyott Szíria Izraellel kapcsolatos paritást célzó doktrínájának támogatásával, és gyakorlatilag a kinnlevőségeinek veszélyeztetésével kiszorult a térségből, mint ahogyan ez a Balkán esetében is történt. A Közel-Keleten így az Amerikai Egyesült Államok maradt egyetlen szuperhatalomként, és a meggyengült Oroszország a presztízsveszteségen túl jelentős anyagi veszteséget is elszenvedett, több koncessziót és üzleti lehetőséget is elvesztett.

A gazdasági károk enyhítésére Oroszország 2000-től – Putyin ekkor kezdte első elnöki ciklusát – fokozatos erőfeszítéseket tett. Egyiptomban 2015-re már hétmilliárd dollár értékű beruházásokról kötött szerződést erőművek építésére, a logisztika és a turizmus fejlesztésére. Sikertelenül visszakérülte az egyiptomi olajpiacra is, mert a West Nile Delta (WND) földgáz-kitermelő beruházás a British Petrol és az orosz érdekeltségű DEA 12 milliárd dolláros közös projektje lett. Irakban a 2003-as amerikai katonai beavatkozásáig a Lukoilnak, a Zarubeznsznyeftynek, a Tatnyeftynek, a Kamaznak és a Szurgutnyeftyegaznak 20 milliárd dollár összértékű megrendelése volt, de ezekből nem lett semmi. A károkat tetézte, hogy Oroszország a későbbi gazdasági együttműködés reményében 2008-ban leírta a 12,9 milliárd dolláros iraki adósság 90%-át.²⁵ Végül sikerült új alapokra helyezni gazdasági érdekeltségeit az országban, és jelenleg a hosszú távú iraki beruházásainak értéke meghaladja a 250 milliárd dollárt.

Oroszország viszonya Iránnal jellemzően hullámzó volt, és nyilván ennek következtében a gazdasági kapcsolatok a két ország lehetőségeinek potenciáljától még messze elmaradnak, ugyanakkor Irán mára az orosz hadiipar jelentős vásárlójává vált. Politikai szempontból egyre inkább egymásra vannak utalva, mert Washington közel-keleti befolyásának csökkentésére és korlátozására irányuló érdekeik egybeesnek, ráadásul mindkét ország az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió szankcióinak szenvedő alanya. Oroszországot az amerikai dominancia azért is ösztönözheti a korábbinál sokkal határozottabb katonai szerepvállalásra,

²⁴ PÓTI László – N. RÓZSA Erzsébet: Oroszország Szíriában: nem második ukrán front. KKI Elemzések E-2015/38. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2015. pp. 1–9.

http://kki.hu/assets/upload/38_KKI-elemzes_RUS-SYR_legitamadas_Poti-N_Rozsa_20151006.pdf;
letöltés: 2017.11.29.

²⁵ SZIGETVÁRI Tamás: Oroszország és a Közel-Kelet kapcsolatrendszere, különös tekintettel a tőkeáramlásokra. In: Eurázsia a 21. században. Kelet-Európa Tanulmányok (11). MTA KRTK Világgazdasági Intézet, Budapest, 2015. pp. 119–132.

http://real.mtak.hu/34124/1/Szigetvari_Oroszország..._u.pdf; letöltés: 2017.12.13.

mert az amerikaiak iraki háborúja nyomán elszenvedett gazdasági károk mellett Líbiában is kellemtelen következményekkel szembesült, hiszen Kadhafi bukásával 10 milliárd dollár értékű szerződést és 4 milliárd dolláros fegyverüzletet bukott.

Napjainkra a Közel-Keleten csak Szíriában vannak orosz katonai bázisok – egy haditengerészeti és három légbázis.²⁶ Ezek megtartása és fejlesztése az orosz nagyhatalmi pozíciók visszaszerzésének, illetve a megmaradt regionális hatalmi szerep megvédésének záloga. A Szíriában 2011. március 15-én elkezdődött zavargások, majd a polgárháború kiszélesedése és a nagyhatalmak nyílt részvétele a háborúban azzal az eshetőséggel fenyegetett, hogy Moszkva véglegesen kiszorul Szíriából és a Közel-Keletről, és a maga szempontjából tulajdonképpen az utolsó pillanatban látott hozzá a Tartusban kiépített egyetlen földközi-tengeri haditengerészeti kikötőjének fejlesztéséhez. Erre azért is szüksége volt, mert meg kellett védenie szíriai kintlévőségeit. 2005-ben 10 milliárd dollár értékű kedvező üzleti lehetőségért cserébe elengedte Szíria tartozásának háromnegyedét, valamint 2007–2010 között 5 milliárd dollárért fegyvereket szállított Damaszkusznak, amely jelenleg is orosz fegyverek vásárlója. Az orosz Szozjuznyeftyegez 2013-tól az Aszad-rendszerrel 25 évre kizárólagos gázkitermelési jogot kapott az ország partmenti vizeire, de ettől az üzleti lehetőségtől az orosz befektetők elesnek Aszad bukása esetén. Látható, hogy Oroszország közel-keleti szerepvállalását beruházásainak védelme, a nagyhatalmi politikába történő visszatérése és a stratégiai katonai jelenlétének biztosítása ösztönzi.

Az Amerikai Egyesült Államok a hidegháború végeztével új helyzetben találta magát, mivel a Közel-Keleten jelen levő egyedüli szuperhatalomként elmúlt a rivális Szovjetunió befolyásával kapcsolatos egyensúlyi politika kényszere.²⁷ Amikor Irak 1990. augusztus 2-án megtámadta és elfoglalta Kuvaitot, akkor a jelentős kőolajmezők megszerzésével a közel-keleti *status quo* alapjaiban megrendült. Erre volt válasz az amerikai–brit vezetéssel és az ENSZ BT támogatásával 1991. január 17-én megindított háború, amelynek Washington közel-keleti politikájára nézve fontos következménye lett, hogy ettől kezdve a térségben (pl. Szaúd-Arábiában és Katarban) nagy létszámú haderő állomásoztatására kényszerült.²⁸ A második öbölháború 2003. március 20-án kezdődött, amikor az Amerikai Egyesült Államok vezette nemzetközi koalíció erői – az ENSZ BT felhatalmazása nélkül – megtámadták Irakot, és a hadműveletek eredményeként Szaddám Huszein rezsimje megbukott. Bár a nemzetközi erők döntő többsége időközben elhagyta Irakot, de a helyzet máig sem rendeződött az országban. Ehhez hozzájárultak az arab tavaszra adott amerikai reakciók, amelyek a térségben felkorbácsolták az Amerika-ellenes hangulatot, valamint az Iszlám Állam és a belső ellenzék szerepe az országban.

²⁶ Russian Military Forces: Interactive map. Rondeli Foundation.
<https://www.gfsis.org/maps/russian-military-forces/>; letöltés: 2020.12.10.

²⁷ VARGA Gergely: Az Egyesült Államok katonai jelenléte a csendes-óceáni térségben. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések – 2014/10.

<https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2014-10-az-egyedul-allamok-katonai-jelenlete-a-csendes-oceani-tersegben-varga-g.original.pdf>; letöltés: 2018.01.26.

²⁸ KÁPLY Máttyás: Az amerikai Közel-Kelet-politika vége. Kitekintő, 2016.01.30.
https://kitekinto.hu/2016/01/30/european-kivul/iszlam20160130az_amerikai_kozel-kelet-politika_vege/92139/;
letöltés: 2018.01.10.

Az Amerikai Egyesült Államok hagyományos szövetségesei a térségben az arab monarchiák (Bahrein, az Egyesült Arab Emírségek, Kuvait, Omán, Szaúd-Arábia), és Katarban található a Közel-Keleten kiépített legnagyobb amerikai bázis is.²⁹ Ebben a képletben – a tanulmány tárgyát képező 2015-ös menekültválságban érintett – Szíria 2005-ben még nem került az Amerikai Egyesült Államok közvetlen célpontjai közé, de a washingtoni vezetés nyilvánvalóvá tette, hogy könnyen azzá válhat az Izrael-ellenes politikája, Irán és Irak általi támogatottsága, valamint a Hezbollah libanoni tevékenysége melletti kiállása miatt.³⁰

A 2011-ben kirobbant szíriai polgárháborúba csatlakozva az amerikaiak vezette koalíció erői 2014. szeptember 22-én kezdték meg fegyveres beavatkozásukat, amikor az Iszlám Állam állásai és létesítményei ellen hajtottak végre légitámadásokat. Az amerikaiak megkezdték az általuk mérsékeltnek tartott szíriai ellenzék felfegyverzését is. A szír polgárháborúban nyíltan felvállalt aktív amerikai szerepvállalás időpontjának okáról íj. Robert F. Kennedy Politico magazinban megjelent cikke nyomán a szakértők között vita alakult ki.³¹ A nyílt katonai fellépés Kennedy által vázolt valós oka az volt, hogy a szíriai vezetés 2009 augusztusában ellenállt a Katarból induló, Szírián és Törökországon keresztül vezető gázvezeték kiépítésének, amellyel az amerikai szándékok szerint az EU gázpiacának diverzifikálását, vagyis az orosz gáz visszaszorítását akarták elérni. Olaj volt a tűzre, hogy Szíria nyilvánvalóvá tette: az orosz szövetségeseinek érdekeit védi,³² sőt 2012 júliusában egyetértési nyilatkozatot írt alá egy orosz érdekeltségű, Iránból induló, Irakon és Szírián keresztül Európába vezető gázvezeték kiépítéséről, amely adott esetben a NATO-tag Törökországot is elkerülné (lásd 2. ábra).

A koncepciót cáfolók szerint azonban a Szíria elleni háborút Washington nem a gázvezetékek és az ásványkincsek feletti befolyás miatt, hanem az általa vezetett hármas szunnita szövetség (Törökország, Szaúd-Arábia és Katar) régióban meglévő katonai pozícióinak, kontrollképességeinek megvédése miatt vívja.³³ (A 2015-ös szíriai menekülthullámot kiváltó, elmélyülő háború tényleges okainak meghatározása nem képezi jelen írás tárgyát, de egy külön tanulmánynak érdekes kutatási témájául szolgálhat.)

²⁹ MCCARTHY, Niall: Where U.S. Troops Are In The Middle East [Infographic]. Forbes, 2017.06.07. <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2017/06/07/qatar-hosts-largest-u-s-base-in-the-middle-east-despite-allegedly-funding-extremism-infographic/#2959adfl3dc7>; letöltés: 2018.01.25.

³⁰ N. RÓZSA Erzsébet: Az iraki konfliktus és a tágabb Közel-Kelet. Külügyi Szemle, 2007/2. szám. pp. 152–199.

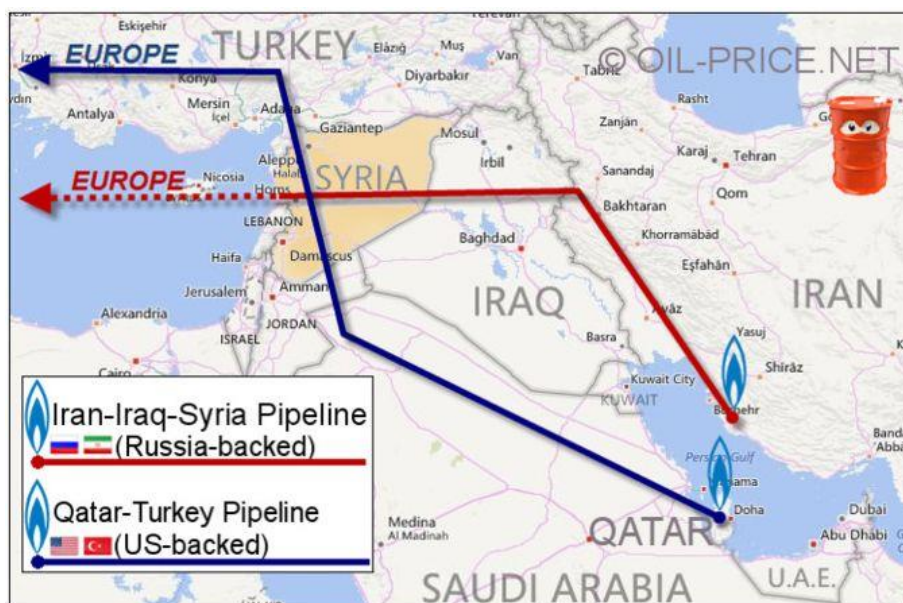
http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_02_Az_iraki_konfliktus_ees_a_.pdf; letöltés: 2017.12.13.

³¹ KENNEDY, Robert F. Jr.: Why the Arabs Don't Want Us in Syria. Politico Magazine, 2016.02.22. <https://www.politico.com/magazine/story/2016/02/rfk-jr-why-arabs-dont-trust-america-213601>; letöltés: 2017.10.11.

³² ENGDAHL, F. William: Silence of the Lambs-Refugees, EU and Syrian Energy Wars. New Eastern Outlook, 2016.10.10.

<https://journal-neo.org/2016/10/10/silence-of-the-lambs-refugees-eu-and-syrian-energy-wars/>; letöltés: 2017.11.29.

³³ PORTER, Gareth: The War Against the Assad Regime Is Not a "Pipeline War". Truthout, 2016.09.21. <http://www.truth-out.org/news/item/37685-the-war-against-the-assad-regime-is-not-a-pipeline-war>; letöltés: 2018.01.05.

2. ábra. Tervezett amerikai és orosz érdekeltségű gázvezetékek a Közel-Keleten³⁴

A folyamat magában hordozta az amerikaiak és az általuk vezetett koalíció által elfogadhatatlannak tartott Aszad elnök eltávolításának lehetőségét, és ezzel együtt a rezsimmel szövetséges Oroszország esetleges teljes kiszorulását a szíriai bázisokról, vagyis végeredményben a Közel-Keletről. Így került sor 2015. szeptember 30-án az orosz haderő szíriai bevetésére, és a második világháború óta először merült fel a nagyhatalmak közötti közvetlen katonai konfliktus kialakulásának a lehetősége is. A háború elmélyülése és eszkalációjának veszélye a szíriai állampolgárok újabb nagy menekülthullámát váltotta ki, és 2015 végére már összesen több mint ötmillió fő hagyta el az országot.³⁵ Témám szempontjából tehát azt látom lényegesnek, hogy a háború mélyülése – bármely kiváltó okot fogadjuk is el – logikus okozat volt, és a hatására 2015-ben kialakuló, Szíriából induló menekülthullámra fel lehetett volna készülni.

Szíria negyedik jellegzetessége, hogy a Közel-Keleten hagyományosan meglévő nagyhatalmi érdekek metszéspontjába került.

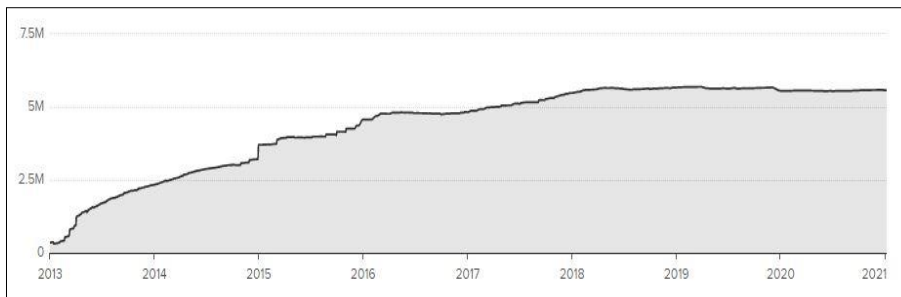
³⁴ ZUESSE, Eric: The Oil-Gas War Over Syria, in Maps. Strategic Culture Foundation, 2016.10.24. <https://www.strategic-culture.org/news/2016/10/24/oil-gas-war-over-syria-maps.html>; letöltés: 2018.01.05.

³⁵ GAZDIK Gyula: Szíriai válság: „geopolitikai Csemobil”? (I.) Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések – 2016/19. <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2016-19-a-sziriai-valsag-geopolitikai-csemobil.original.pdf>; letöltés: 2017.11.30.

A Szíriából indult migrációs mozgás háttere

Szíria az oda menekültek számára mindig segítőkész volt, a történelem fintora azonban, hogy menekülteket befogadóból hirtelen menekülteket kibocsátó ország lett. 2010-ig 1 307 890 menekültet fogadott be, ebből egymillió a háború sújtotta Irakból érkezett, de védelmet nyújtott még somáliaiaknak, afganisztániaknak és szudániaknak is.³⁶

Ezen a befogadó szerepen változtatott a 2011. március 15-én elkezdődött és máig tartó polgárháború, amely már a kezdetektől előidézte a lakosság menekülését a háborús területekről. 2012 első felében folyamatosan érkeztek menekültek Egyiptomba és a Szíriával határos államokba, így Irakba, Jordániába, Libanonba és Törökországba. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága adatai szerint 2012 közepén 65 253 szíriai menekültet tartottak nyilván, de a menekültek száma a háború elmélyülésével tovább nőtt, és 2013 szeptemberére elérte a regisztrált 1,8 millió főt, és ehhez hozzá kell még számolnunk azt a közel 200 ezer embert, akik a menekültstátuszuk elfogadására vártak.³⁷

3. ábra. Szíriai menekültek számának alakulása 2013 és 2021 között az ENSZ adatai szerint³⁸

Az ábrán jól látható, hogy a polgárháború háborúvá történt kiszélesedése az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei 2014. szeptember 22-i beavatkozásával, illetve Oroszország közvetlen belépésével 2015. szeptember 30-án újabb jelentős lökéseket adott a menekülthullámnak. Washington és szövetségesei észak-szíriai területeket érő bombázása előtt az ENSZ adatai szerint 2014. szeptember 23-án 3 265 459 szíriai állampolgárt tartottak nyilván menekültként, amely létszám az év végéig mintegy 700 ezerrel nőtt. Hasonló hatása volt a 2015. szeptember 30-i közvetlen orosz beavatkozásnak is, mivel a 2015. szeptember 28-án regisztrált összes szíriai menekült száma 4 340 756 főről az év végéig kb. 255 ezerrel emelkedett.³⁹

³⁶ UNHCR Global Report 2010 - Syrian Arab Republic. pp. 189–193.
<http://www.unhcr.org/4dfdbf50b.html>; letöltés: 2018.01.27.

³⁷ MCCARTHY, Niall: The Rising Flow of Syrian Refugees. Statista, 2013.09.09.
<https://www.statista.com/chart/1441/the-rising-flow-of-syrian-refugees/>; letöltés: 2018.01.28.

³⁸ Trend of Registered Syrian Refugees. UNHCR.
<http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>; letöltés: 2020.12.10.

³⁹ Uo.

AFGANISZTÁNI HELYZETKÉP, AZ ORSZÁG FŐ JELLEGZETESSÉGEI

A hazánkon áthaladó 2015-ös nagy menekültáradat – a létszámot figyelembe vevő, elméleti – dobogójának második helyét az afganisztáni menekültek foglalják el. A 177 135 fő összes menedékkérő közül 46 227 fő vallotta magát afganisztáninak, azaz a menedékkérők 26%-a. A nagyságrendek megértéséhez segítségként támpontul szolgálhat, hogy az afganisztániakat létszámban – a KSH adatai szerint – a koszovói albánok 24 454 fő és a pakisztániak 15 157 fő csoportja követi, a más országokból érkezők száma pedig nem érte el a tízezer főt.⁴⁰ A fejezetben arra keresem a választ, hogy mi Afganisztán jellegzetessége, miért volt jelentős az Afganisztánból induló 2015-ös migrációs hullám.

Afganisztán elhelyezkedése és ásványkincsei

Afganisztán földrajzi és politikai szempontból nézve is érzékeny területen található. Földrajzi értelemben ázsiai ország, északkeleten a Hindukus magas hegyvonulatai és a Pamír dominálják. India felé Pakisztánon keresztül a természetes utat a Hindukusban húzódó Haibar-hágó biztosítja, a nagyhatalmi birodalomépítő politikának köszönhetően pedig történelmi öröksége a Wakhan-folyosó, amely mesterségesen Afganisztánhoz csatolt egyetlen természetes járható útvonal Kína irányába. A mai Afganisztán középső tájai felé haladva a hegyláncok szétszakadoznak, mély völgyek uralják a hegyvidéket. Északon dombvidékes a táj, délen az Afgán-felföld, délnyugaton pedig az Afgán-medence terül el.⁴¹

Az ország háromnegyedét tehát hegyek foglalják el, ezért az északkeleti régiót lezáró magas hegyek járható útvonalai feletti ellenőrzés igénye minden korszakban szükségszerűen az ott élő népek közötti háborúkhoz vezetett. A mai Afganisztán határai a nagyhatalmi gyarmati politika következtében alakultak ki, és itt is tetten érhető a brit gyarmati terjeszkedés öröksége. A brit korona Afganisztánt – Szíriához hasonlóan – a Közel-Kelet részének tekintette, és széles értelmezésben a Közel-Kelet keleti határa valahol Afganisztánnál, vagyis az egykori Brit India határánál húzható meg.⁴²

A szakirodalomban „nagy játszmaként” fordított „Great Game” kifejezés az 1830-as évektől kezdődő, az oroszok és a britek közötti gyarmatszerző versenyre utal, amely során a két korabeli nagyhatalom igyekezett fennhatósága alá vonni a kereskedelmi utakat és a katonai ellenőrzés szempontjából stratégiai jelentőségűnek tekintett területeket is, egyszersmind kijelölte a mesterséges állam határait. Az 1830-as években valós fenyegetéssé vált a brit és az orosz gyarmatbirodalom közötti direkt összeütközés veszélye, mert az oroszok meghódították a Kaukázus és a Kaszpi-tenger környékét, a britek pedig elérték az Indusig.

⁴⁰ Asylum-seekers arrived in Hungary by citizenship and type of entry (2000–). Központi Statisztikai Hivatal, 2017.

http://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_wvvn002b.html; letöltés: 2017.12.01.

⁴¹ Afganisztán földrajzi adottságai. Origo.

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20010919afganisztan.html>; letöltés: 2018.02.05.

⁴² PERETZ, Don: *The Middle East Today*. Praeger Publishers, Westport, Connecticut, 1994. pp. 2–22.

1871-ben a brit politikának sikerült a Goldsmid-szerződéssel elfogadtatni Afganisztán déli határait, ezzel együtt az itt élő törzsek életterületét figyelmen kívül hagyva kettészakították Beludzsisztánt.⁴³ 1873-ban a brit–orosz megállapodás értelmében határfolyóként ismerték el a Pandzs és a Pamír folyókat, 1893-ban pedig a brit kormány és az afgán sah megegyezésével létrejött az afgánok által ideiglenesnek, a többi hatalom számára pedig szemmel láthatóan véglegesnek tekintett afgán–indiai határvonal (Durand-vonal), amely a jól bevált „oszd meg és uralkodj” elvnek megfelelően a pastu nyelvű törzseket osztotta ketté,⁴⁴ és kódolta be a törzsi elégedetlenség háborút gyújtó szikráit.

Az ország mai képe kialakulásához vezető út utolsó mérföldkövének 1895-öt tekinthetjük, amikor orosz és brit egyetértéssel a Hindukuson és a Pamíron keresztülvezető Wakhan-folyosót hozzácsatolták Afganisztánhoz azzal a szándékkal, hogy a közvetlen fegyveres összecsapás lehetőségét minimalizálva pufferzónát létesítsenek az orosz birodalom és a brit gyarmatok között.⁴⁵ A nagyhatalmak egyezkedése alapján kialakult állam nem a természetes történelmi fejlődés, nem a területen élő népek nemzeté válási folyamata alapján jött létre, mégis máig fennmaradt.

Ez a tény jelentősnek értékelhető,⁴⁶ ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a törzsi életterületek nagyhatalmi érdekek szerinti megosztása miatt egyrészt Afganisztánban a létrejötté óta nincs nyugalom, másrészt a szomszédos, hasonló nagyhatalmi beavatkozásnak köszönhetően létrejött Pakisztánnal, ahol a törzsi életterületek másik része található, sohasem alakulhat ki bizalmas, baráti kapcsolat. A két „kvázi ország” közötti feszültség és gyanakvás a régió mozgásait befolyásoló destruktív alaptényezők. Afganisztán földrajzi helyzetéből fakadó kereskedelmi és katonai-stratégiai jelentősége a modern korban is geopolitikai tényező a nagyhatalmi játszmákban, mert az ország az indiai szubkontinens, Közép-Ázsiát és Iránt összekötő úthálózat metszéspontjában fekszik.⁴⁷

Afganisztánban az egy főre eső GDP a Világbank 2016-os adatai szerint 561,8 USD volt,⁴⁸ amely eredménnyel a világ legszegényebb országai között foglalt helyet. Az elkövetkező években sem volt jelentős gazdasági fejlődés a főként heroin termeléséből élő országban annak ellenére sem, hogy a 2000-es években az

⁴³ KATONA Magda Nasrin: Etnikai konfliktusok lehetősége Afganisztánban. *Pro Minoritate*, 2012. nyár. pp. 113–133.

<http://prominoritate.hu/wp-content/uploads/2019/05/ProMino12-2-08-Katona.pdf>; letöltés: 2017.11.29.

⁴⁴ SURÁNYI Róbert: Afganisztán az oroszán és a medve között: az angol–afgán háborúk, 1839–1919. In: DÁVID Ferenc – KOLONTÁRI Attila – LENGYEL Gábor (szerk.): „Afganisztán – 1979-89-99-2009”. Konferenciakötet. MOSZT Könyvek 4., Pécs, 2010. pp. 12–26.

http://moszt.tti.btk.pte.hu/sites/moszt.tti.btk.pte.hu/files/files/afganisztan_1.pdf; letöltés: 2018.02.05.

⁴⁵ KATONA Magda Nasrin: Etnikai konfliktusok lehetősége Afganisztánban. *Pro Minoritate*, 2012. nyár. pp. 113–133.

<http://prominoritate.hu/wp-content/uploads/2019/05/ProMino12-2-08-Katona.pdf>; letöltés: 2017.11.29.

⁴⁶ Egyetértve Katona Magda Nasrinnal.

⁴⁷ PALKA, Eugene J.: *Afghanistan: A Regional Geography*. United States Military Academy, West Point, New York, 2001.

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED476014.pdf>; letöltés: 2017.12.28.

⁴⁸ GDP per capita (current US\$) – Afghanistan. The World Bank.

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=AF>; letöltés: 2018.02.05.

Afganisztánba küldött amerikai geológusok közel ezermilliárd dollár értékű ásványkincskészletet detektáltak. A legfontosabb lelőhelyeket még a szovjet megszállás alatt a szovjet geológusok foglalták térképekbe, de az 1989-es kivonulás után a kutatási anyagok az Afgán Földtani Intézet könyvtárába kerültek. Ezeknek a feljegyzéseknek az alapján kezdték meg az amerikai felméréseket 2004-ben, majd 2007-ben pontosították az ásványi lerakódások helyét és mennyiségét.⁴⁹

A bányamezők az ország egész területén elszórva helyezkednek el, a nemzetiségi és törzsi ellentétek miatt instabil déli és a Pakisztánnal határos keleti régiókat is ideértve. Amennyiben az országnak sikerülne a felfedezett hatalmas ásványi tartalékot kiaknáznia, úgy a legszegényebb államok sorából gyorsan felemelkedhetne a leggazdagabbak közé. A tanulmányok szerint hatalmas mennyiségű arany, ezüst, cink, higany, uránium, bauxit, kobalt, valamint 60 millió tonna réz, 2,2 milliárd tonna vasérc és az ipar számára fontos 1,4 millió tonna ritkaföldfém húzódik a talajban.⁵⁰ Afganisztán nyugati tartományában akkora lítiumlerakódásokat mutattak ki, amelyek a jelenleg ismert legnagyobb bolíviai lítiumtartalékkal egyenlők. Az ország újonnan felfedezett ásványkincskészletének értékét az afgán kormány még az amerikai várakozásokat is felülmúlóan 3000 milliárd dollárra⁵¹ becsüli.

Mint feljebb jeleztem, Afganisztán gazdaságát vélhetően a felfedezett ásványkincsvagyon sem fogja rövid vagy hosszú távon felpörgetni, hiszen az energiahordozókban is bővelkedő ország a rossz biztonsági helyzet és az állandó háborúskodások miatt nem tudott befektetőket vonzani az 5000 milliárd m³ földgáz, a 95 millió hordó kőolaj és a 73 millió tonna szén kitermelésére sem, pedig ezzel a vagyonnal jelentős pozíciót foglalna el a világpiacon is.⁵²

Afganisztán első két jellegzetessége tehát, hogy egyrészt világméretben jelentős ásványkincs- és energiahordozó-készletekkel rendelkezik, másrészt a földrajzi adottságai miatt (az indiai szubkontinentst, Közép-Ázsiát és Iránt összekötő úthálózat metszéspontjában fekszik) kereskedelmi és katonai szempontból stratégiai területnek tekinthető.

Afganisztán nemzetiségi és vallási törésvonalai

Amikor az alfejezet megírásához szükséges adatok gyűjtésébe kezdtem, nem számítottam arra, hogy nem találok majd az ország lélekszámára, és ebből következően az egyes nemzetiségek, törzsek és vallási felekezetek százalékos megoszlására pontos adatokat. Az Afganisztánban évtizedek óta elhúzódó háborúk miatt azonban csak a szakértők és a hitelesnek tekintett nemzetközi szervezetek

⁴⁹ RISEN, James: U.S. Identifies Vast Mineral Riches in Afghanistan. The New York Times, 2010.06.13. <http://www.nytimes.com/2010/06/14/world/asia/14minerals.html>; letöltés: 2017.11.22.

⁵⁰ Ezermilliárd dollár vár Afganisztán földje alatt. Világgazdaság, 2014.09.11. <https://www.vg.hu/penzugy/ezermilliard-dollar-var-afganisztan-foldje-alatt-435087/>; letöltés: 2017.11.22.

⁵¹ Afghanistan's untapped minerals 'worth \$3 trillion'. Independent, 2010.06.17. <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/afghanistans-untapped-minerals-worth-3-trillion-2003616.html>; letöltés: 2017.11.23.

⁵² PALKA, Eugene J.: Afghanistan: A Regional Geography. United States Military Academy, West Point, New York, 2001. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED476014.pdf>; letöltés: 2017.12.28.

(pl. ENSZ, CIA, Magyar Helsinki Bizottság) időnkénti becslésein⁵³ alapuló adatok kerültek nyilvánosságra, ezért a szakértők között is néha éles vita alakult ki a helyesnek vélt adatok és az azokból levonható következtetések körül. Jelen fejezetben ezért alapvetően az ENSZ becsléseire, illetve a szakértők által helyesnek vélt, az ENSZ adataihoz leginkább közelítő, hozzávetőleges adatokra támaszkodtam.

Afganisztán lakosainak száma az ENSZ 2017-es becslése szerint elérte a 35 millió 530 ezer főt.⁵⁴ A rapid növekedést jól érzékelteti, hogy szintén az ENSZ becslésére hivatkozva a szaklapok 2018. február 6-ra a pillanatnyi lakosságszámot már 36 034 611 főben⁵⁵ állapítják meg. (2000-ben még csak 20 millióan éltek Afganisztánban, és az előrejelzések szerint 2050-re közel 62 millióra bővül a lélekszám!) A 2015-ben mért és jelenleg is megközelítően pontos átlagéletkor 17,3 évről 2050-re 28,9 évre fog nőni, de még 2030-ban is csupán 22 év lesz. Mint ebből is látható, az ENSZ illetékes szervei is csupán becslésekre hagyatkoznak, de az adatsor jól mutatja, hogy Afganisztán lakossága fiatal és könnyen mobilizálódó.

A vallási megoszlásra vonatkozóan egybecsengő álláspontok alapján⁵⁶ kijelenthető, hogy a döntően iszlám országban – a muszlim világban tapasztaltakhoz és a korábban tárgyalt Szíriához hasonlóan – a 80%-ra becsülhető többség szunnita, a 19%-ra tehető kisebbség pedig siíta muzulmán. A lakosság fennmaradó 1%-át több más vallási csoport alkotja (pl. szik, hindu, keresztény, baháj),⁵⁷ akikkel szemben gyakori a többségi vallási csoportba tartozók részéről kimutatott diszkrimináció és zaklatás. A siitákat – és az iszlámtól különböző vallásnak tekintett bahájokat – a tálib uralom alatt nyíltan üldözték, és a diszkrimináció – az ország területein ugyan különböző intenzitással, de – máig fennmaradt.

⁵³ KALTENECKER Emese: Gondolatok Katona Magda – Az afganisztáni politikai kibontakozás lehetősége című cikkéhez. Külügyi Szemle, 2002. ősz. pp. 168–181.
http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2002_03_Gondolatok_Katona_Magda_A_.pdf;
letöltés: 2017.11.28.

⁵⁴ Word Statistics Pocketbook 2017 edition. United Nations, New York, 2017. p. 33.
<https://unstats.un.org/unsd/publications/pocketbook/files/world-stats-pocketbook-2017.pdf>;
letöltés: 2018.02.07.

⁵⁵ World Population Prospects 2019. United Nations, DESA, Population Division.
<https://population.un.org/wpp/Download/Archive/Standard/>; letöltés: 2018.02.07.
Afghanistan Population. Worldometer.
<http://www.worldometers.info/world-population/afghanistan-population/>; letöltés: 2018.02.07.

⁵⁶ Afganisztán – Országinformációs összefoglaló. Magyar Helsinki Bizottság, 2009.
https://helsinki.hu/wp-content/uploads/Afganisztan_4.pdf; letöltés: 2018.02.03.
KATONA Magda: Az afganisztáni politikai kibontakozás lehetősége. Külügyi Szemle, 2002. nyár. pp. 45–79.
http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2002_02_Az_afganisztani_politikai_.pdf; letöltés: 2017.11.18.
KALTENECKER Emese: Gondolatok Katona Magda – Az afganisztáni politikai kibontakozás lehetősége című cikkéhez. Külügyi Szemle, 2002. ősz. pp. 168–181.
http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2002_03_Gondolatok_Katona_Magda_A_.pdf;
letöltés: 2017.11.28.

⁵⁷ Afganisztán – Országinformációs összefoglaló. Magyar Helsinki Bizottság, 2009.
https://helsinki.hu/wp-content/uploads/Afganisztan_4.pdf; letöltés: 2018.02.03.

Afganisztán nemzetiségi eloszlásával kapcsolatban a szakértők és a nemzetközi szervezetek értékelése alapján az alábbi megállapítások tekinthetők általánosan elfogadottak:

1. Afganisztán soknemzetiségű ország;
2. A négy legnagyobb nemzetisége, törzse a pastu, a tádzsik, az üzbég és a hazara (dari nyelvet beszélő, tádzsikokkal rokon népcsoport).
3. Valószínűsíthető arányuk alapján a pastuk a népesség 38–43%-át teszik ki, és ezzel a legnagyobb államalkotó nép. (Ez az arányszám a legvitatottabb a kutatók között, mert Katona Magda szerint a pastuk aránya 55%, így abszolút többségi nemzetnek számíthatnának, de ezt az állítást gyakorlatilag minden más becslés kétségbe vonja. A pastukkal mint legnagyobb afganisztáni nemzetiséggel kapcsolatban a szabadkai munkám során Varga Tibor lelkésszel, a menekülteket segítő, pastukkal is foglalkozó Kelet-Európa Misszió vezetőjével készített interjúm során találkoztam első kézből származó ismeretekkel.⁵⁸ A pastukat követik a tádzsikok 25–28%-kal, az üzbégek 6–9,3%-kal és a hazarák 7,8–9%-kal.⁵⁹
4. Afganisztán és Pakisztán határainak nagyhatalmi érdekek szerinti kijelölésekor két nép, a pastuk és a beludzok életterületét is kettészelték. 2012-ben a pastuk (vagy másként pastunok) létszáma kb. 40 millió fő volt, amelyből Afganisztánban 13 millióan, Pakisztánban pedig 27 millióan éltek. A másik megosztott népcsoport a beludz (lásd a 4. ábrát), akiknek életterülete Afganisztán és Pakisztán között úgy oszlik szét, hogy a pakisztáni részen létrejött Beludzisztán tartomány Pakisztán területének 43%-át foglalja el. (Pakisztánban a pastuk a második legnagyobb etnikai csoport, ezért nem meglepő, hogy az iszlámábádi kormányzat mindenkor gyanakvóan tekint az afganisztáni politikai viszonyok alakulására, tartva egy esetleges pastu és beludz „népegyesítő” törekvés kialakulásától, amely Pakisztán teljes összeomlásával járna.)
5. A pastuk, a tádzsikok és a hazarák (és az 1992 után megerősödött tálibok) összecsapásai miatt a harcok elől menekülő lakosság életterülete folyamatosan változik, ezért az évtizedekkel korábban megrajzolt nemzetiségi térképek mára már nem fedik a valós helyzetet, de megítélésem szerint támpontul szolgálhatnak az afganisztáni viszonyok megértéséhez.

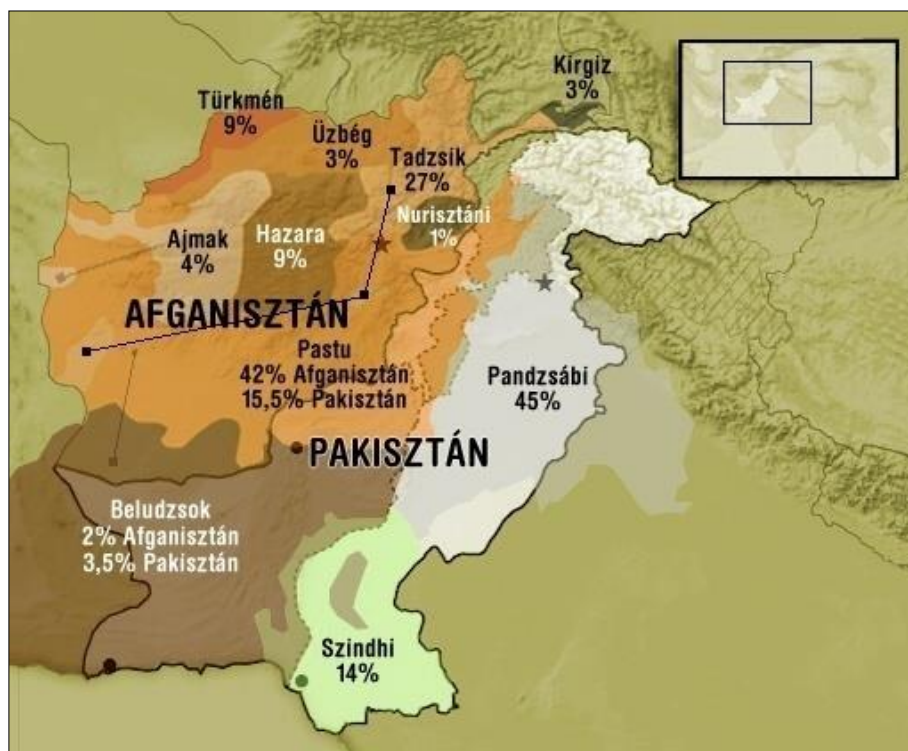
⁵⁸ Varga Tibor szerint az „*afgán nép törzsekre van osztva, és ezeknek a törzseknek igen különleges neveik vannak. Mondok ebből párat: simoari, ravani, dzsadzsi, daftani, muszahel, afridi, muzazáj és a vazilik... Ha lefordítjuk bibliai nevekre, akkor világosabb. Simoari a Simon törzse, a ravani a Rubon törzse, az afridi az Efrain törzse, a juzufzáj József fiai törzse, a muszahel a Mózes leszármazottainak törzse. A vazilik a Bibliában olyanok, akik nem törzs, hanem olyan emberek, akik fogadalmat tettek istennek, mint például Sámson, akinek hosszú haja volt. Hát érdekes, hogy nekik is hosszú hajuk van, de csak önekik! És így tovább sok-sok részlet van!*”

⁵⁹ KIRÁLY András: Obama háborúja, I. rész. Index, 2009.01.20.

https://index.hu/kulfold/oh1_9057/; letöltés: 2017.11.18.

KALTENECKER Emese: Gondolatok Katona Magda – Az afganisztáni politikai kibontakozás lehetősége című cikkéhez. *Külügyi Szemle*, 2002. ősz. pp. 168–181.

http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2002_03_Gondolatok_Katona_Magda_A_.pdf;
letöltés: 2017.11.28.

4. ábra. Afganisztán és Pakisztán nemzetiségi térképe
A százalékosan megadott arányszámok becslésen alapulnak,
inkább iránymutatásnak tekinthetők⁶⁰

Bár az ország kialakításában meghatározó szerepet játszó egykori nagyhatalmak mára cserélődtek, Afganisztán – feltehetően a különleges földrajzi és geopolitikai helyzetének köszönhetően, hiszen az ásványkincsekben való gazdagságát csak 2000 után fedezték fel – mégis az 1895-ben meghatározott határai között maradt. Ezzel konzerválódtak a több mint száz éve fennálló nemzetiségi és vallási ellentétek is, amelyek folyamatos atrocitásokhoz és nyílt háborúskodáshoz vezettek.

A mai Afganisztán harmadik és negyedik jellegzetessége tehát a kibékíthetetlennek tűnő, háborúkat generáló nemzetiségi és vallási ellentét.

Afganisztán a nagyhatalmi érdekek ütközőpontjában

Afganisztán modern kori történelmét nem csupán a nagyhatalmi érdekek és szerződések határozzák meg, de meglehetősen vegyes nemzetiségi összetétele, vallási megosztottsága, földrajzi helyzete és legutóbb a felfedezett hatalmas ásványkincskészlete miatt a regionális hatalmak (pl. Pakisztán, Kína és India)

⁶⁰ KIRÁLY András: Obama háborúja, I. rész. Index, 2009.01.20.
https://index.hu/kulfold/oh1_9057/; letöltés: 2017.11.18.

figyelmének és érdekérvényesítő törekvéseinek is a fókuszában áll. Mint már említettem, az ország kialakulásában döntő szerepe a cári Oroszországnak és a Brit Birodalomnak volt, de az időközben a világban bekövetkezett nagy társadalmi, gazdasági és politikai változások az Afganisztánt kontroll alá vonó törekvéseket nem, de a főszereplőket megváltoztatták. Ahogy látható, Afganisztán helyzete és geopolitikai szerepe igen összetett, az országból 2015-ben kiáramlott és a Balkánon is korábban nem látott mértékben koncentrálódott menekültáradat okainak megértéséhez azonban a jelen tanulmány keretei között csak az általam legfontosabbnak ítélt eseményekre van módomban felhívni a figyelmet.

A modern kori afgán királyság megszületését 1747-hez köthetjük, amikor Ahmad Sah Abdali (később Ahmad Sah Durrani) az afgán törzsek vezetői által Kandahárban megválasztott uralkodójukká vált, és ezzel lényegében megalakult az újkori afgán állam.⁶¹ Az ország történelmét innen vizsgálva a következő hozzávetőleg egy évszázadot az afgán területi terjeszkedés jellemezte,⁶² majd a brit gyarmatbirodalom és a cári Oroszország gyarmatosító versengéséből (*Great Game*) kialakultak a mai Afganisztán határai.

A jelenlegi afgán belpolitikai válság kialakulása szempontjából a közvetlenebb előzménynek az afganisztáni baloldali pártok megjelenését és az 1978. áprilisi hatalomátvételüket tartom, amely felborította az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió között az 1970-es években kialakult törékeny *status quot*. 1979 nyarán a helyzet mélyülését jelezte a Carter-doktrína életbe lépése, vagyis Washington megkezdte a szovjetellenes mudzsahed részére fegyverek és anyagi támogatás nyújtását.⁶³ A szovjet vezetés hosszas viták után döntött⁶⁴ az 1979. december 24-i afganisztáni bevonulás mellett, amely közel tízéves permanens háborút hozott Moszkva számára – a szovjet Vörös Hadsereg kivonására 1989 februárjában került sor. A fegyveres erő alkalmazása nem biztosította Afganisztánban a Szovjetunió által várt hatalmi befolyásának növekedését és megszilárdulását, sőt *de facto* a konfliktus kiszélesedéséhez vezetett, mert nemcsak az Amerikai Egyesült Államok, hanem Pakisztán, sőt Kína szovjetellenes beavatkozását, a mudzsahed felfegyverzését, anyagi támogatását, katonai kiképzését vonta maga után. Kína a szovjet invázió hatására az északkeleti határai mentén megjelenő, szovjet mintára alakuló Afganisztánt veszélyes fenyegetésként élte meg. Ez a vietnámiak kambodzsai bevonulásával együtt a kínaiak számára olyan traumát okozott, hogy az amerikaiakkal való együttműködés irányába fordította politikájukat.

⁶¹ KISS Ádám: Afganisztán, az ország, ahol három ezer éve háborúznak. HVG, 2013.03.10.

http://hvg.hu/vilag/20130310_a_vilag_legrosszabb_helyei_Afganisztan; letöltés: 2018.02.01.

⁶² SURÁNYI Róbert: Afganisztán az oroszán és a medve között: az angol–afgán háborúk, 1839–1919.

In: DÁVID Ferenc – KOLONTÁRI Attila – LENGYEL Gábor (szerk.): „Afganisztán – 1979-89-99-2009”.

Konferenciakötet. MOSZT Könyvek 4., Pécs, 2010. pp. 12–26.

http://moszt.tti.btk.pte.hu/sites/moszt.tti.btk.pte.hu/files/files/afganisztan_1.pdf; letöltés: 2018.02.05.

⁶³ KOLONTÁRI Attila: Az afganisztáni szovjet beavatkozás külső és belső körülményei.

In: DÁVID Ferenc – KOLONTÁRI Attila – LENGYEL Gábor (szerk.): „Afganisztán – 1979-89-99-2009”.

Konferenciakötet. MOSZT Könyvek 4., Pécs, 2010. pp. 27–51.

http://moszt.tti.btk.pte.hu/sites/moszt.tti.btk.pte.hu/files/files/afganisztan_1.pdf; letöltés: 2018.02.05.

⁶⁴ Uo.

Kína Afganisztán-politikájával kapcsolatban két fontos változás történt. Egyrészt az Afganisztánt a Hszincsiang Ujgur Autonóm Tartománnyal összekötő Wakhan-folyosó afgán fennhatóságának jogosságával kapcsolatban kezdték hangoztatni kétségeiket, másrészt a kínaiak a CIA-val együttműködve és annak hathatós támogatásával előbb a pakisztáni Pesavarban működő kiképzőtáborokban segítették a szovjetellenes mudzsahed kiképzését, majd a kínai hadsereg tisztjei a kínai Kashgarba és Hotanba áthelyezett kiképzőtáborokban készítették fel a mudzsahed harcosait. A kiképzésen túl gépfegyverekkel, rakétavetőkkel és föld-levegő rakétákkal látták el őket, a becslések szerint 200–400 millió dollár értékben.⁶⁵

Az afganisztáni belpolitikai helyzet mindenkori módosulása a térségben leginkább Pakisztánt⁶⁶ érinti, hiszen a nagyhatalmi érdekek alapján kialakult afgán–pakisztáni határ az 1893-ban meghúzott Durand-vonallal a pastu és a beludzs életterületet is kettéosztotta. A pastu és a beludzs területegyesítési törekvések Pakisztán létét veszélyeztetik, ezért egyenes út vezetett ahhoz a politikához, amely alapján Iszlamabad az afgán belügyekbe beavatkozva infrastruktúrát biztosított a mudzsahednek.⁶⁷ Az amerikai nyomásra 2001-ben megváltozott hivatalos pakisztáni politika a korábban támogatott tálibokat már ellenségnek tekintette, ugyanakkor a pakisztáni stratégiai érdekek mentén továbbra is kettős játékot folytatott, mert a titkosszolgálat továbbra is fenntartotta és fenntartja az aktív kontaktust a tálibokkal.⁶⁸

A szovjet csapatok távozása után a harcok nem csillapodtak, mivel a mudzsahed hadosztályok egymás ellen fordultak, az afganisztáni nemzetiségek és törzsek közötti ellentétek miatti véres polgárháború pedig szabadon kibontakozott, és a központi vezetés hiányában a banditizmus is eluralkodott. Ebben a helyzetben jelent meg fizikai valójában 1994-ben Kandahárban, majd 1995-ben Heratban a tálib mozgalom, amely az 1996. szeptemberi kabuli bevonulásáig folyamatosan erősödött.⁶⁹ Az arabul „tanulót” jelentő tálibok a szigorúságuk és rendpárti eszméik miatt gyorsan támogatókra leltek a nélkülöző lakosság körében. A hatalmat szerző tálibok azonban egyre szélsőségesebb vallási nézeteket kezdtek vallani és megkövetelni. Vezetőjük a kezdetektől a pastu (tehát a többségi afgán nemzetiséghez tartozó) Omar molla volt, de a legveszélyesebb és egyben tekintélyes vezetőjük az al-Kaidát létrehozó szaúdi terrorista, Oszama bin Laden vált.

⁶⁵ STARR, S. Frederick (edit.): Xinjiang: China's Muslim Borderland. Central Asia–Caucasus Institute, New York, 2004. pp. 157–158.

⁶⁶ Pakisztánnal kapcsolatban érdemes felhívni a figyelmet, hogy bár a tanulmány adta keretek között részletesen nem került górcső alá, de mint korábban jeleztem, a Pakisztánból érkezettek a negyedik legnagyobb csoport volt a 2015-ben Magyarországon áthaladt migrációs áradat idején. Feltételezhető, hogy a pakisztáni migránsok nagy részét szintén a pastuk adhatták.

⁶⁷ HÁDA Béla – ABLAKA Gergely: Az afganisztáni válság regionális perspektívából. Nemzet és Biztonság, 2012. március. pp. 72–73.
www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=588; letöltés: 2018.01.05.

⁶⁸ Uo. p. 74.

⁶⁹ MALEY, William: Afghanistan: an historical and geographical appraisal. International Review of the Red Cross, Volume 92, Number 880, December 2010. pp. 859–876.
<https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/review/2010/irrc-880-maley.pdf>; letöltés: 2018.01.05.

Az afgán történelem szempontjából a következő fordulópontot az al-Kaidának tulajdonított,⁷⁰ az Amerikai Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrorista támadássorozat jelentette, mert válaszreakcióként amerikai és brit erők – a történelemben először hivatkozva a NATO szerződésének 5. cikkelyére – 2001. október 7-én összehangolt támadást intéztek az afganisztáni tálibok és az al-Kaida sejtjei ellen. 2001. december 20-án az ENSZ BT 1386. számú határozatával⁷¹ az afganisztáni békefolyamat biztosítása érdekében amerikai irányítás alatt elkezdődött a 42 országot tömörítő Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (International Security Assistance Force – ISAF) művelete, amelynek vezetését 2003. augusztus 11-től a NATO vette át.⁷² A 13 évig tartó katonai misszió befejezését a 2010. november 20-án Lisszabonban megrendezett NATO-csúcstalálkozón határozta el a NATO-tagok és az ISAF-ban részt vevő nem NATO-tagok kibővített ülése. A döntés alapján a 2012-ben a közel 130 ezer katonával rendelkező ISAF 2014. december 31-ig kivonta erőit Afganisztánból, és a biztonságot a továbbiakban az afgán kormányerőknek kell ellátniuk. 2015. január 1-jével csupán a korábbi NATO-erők tizede, mintegy 12 ezer tanácsadó maradt Afganisztánban az Eltökélt Támogatás (Resolute Support Mission – RSM) Misszió keretében, amelynek döntő többségét, 8000 főt az amerikai szárazföldi erők biztosították.⁷³

A várakozásokkal ellentétben azonban a nemzetközi erőfeszítések ellenére sem köszöntött be a béke Afganisztánban, hanem a tálibok időleges erőre kapása és 2015-ben megindított támadásai újra halottak és menekültek ezreit generálta a térségben.⁷⁴

Az 1979 óta Afganisztánt sújtó nagyhatalmi beavatkozások a közvélekedés szerint valójában az ország energiahordozói és hatalmas ásványkincs vagyona feletti ellenőrzésre való törekvés következményei, hiszen Moszkva az 1979-es invázió után már kutatásokat folytatott az afgán nyersanyaglelőhelyek felmérésére, 2001-ben pedig az amerikai bevonulás valós oka a kutatások folytatása, és eredményei alapján a nyersanyagok későbbi kitermelése volt.⁷⁵

⁷⁰ Az al-Kaida részvételét az Amerikai Egyesült Államok elleni terrorakciókban sokan vitatják, mert az al-Kaida volt katonai vezetőjének vallomását a kubai Guantánamo börtöntáborban feltehetően kínzással kényszerítették ki az amerikai hatóságok.

Felelősnek mondta magát Hálid Sejk a szeptember 11-i merényletekért. Index, 2007.03.15.
<https://index.hu/kulfold/sejk070315/>; letöltés: 2018.02.16.

⁷¹ HENDE Csaba: BESZÁMOLÓ az afganisztáni Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők (ISAF) műveleteiben történő magyar katonai szerepvállalásról szóló 2186/2008. (XII.29.) Korm. határozat módosításáról. Magyarország Kormánya, Budapest, 2013. december.
<http://www.parlament.hu/irom40/00050/00050.pdf>; letöltés: 2018.02.09.

⁷² ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014) (Archived). NATO, 2015.09.01.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm; letöltés: 2018.02.12.

⁷³ SZENES Zoltán: Előre a múltba? A NATO Wales után. Külügyi Szemle, 2014. ősz. pp. 4–5.
<http://kki.hu/assets/upload/Szenes.pdf>; letöltés: 2018.02.11.

Clinton: „sínen van” az afganisztáni kivonulás. Napi, 2012.04.18.
https://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/clinton_sinen_van_az_afganisztani_kivonulas.516822.html;
letöltés: 2018.02.12.

⁷⁴ IVÁN András: Az Iszlám Állam ugrásra készen várja a tálibok szétesését. Index, 2015.08.08.
https://index.hu/kulfold/2015/08/08/az_iszlam_allam_ugrasra_keszen_varja_a_talibok_szeteseset/;
letöltés: 2018.02.12.

⁷⁵ Mégsem érdeklí az amerikaiakat az afganisztáni olaj. Origo, 2013.10.03.
<http://www.origo.hu/gazdasag/20130930-banyaszat-afganisztanban-a-nagy-kockazat-miatt-a-nyugati-cegek-tavol-maradnak.html>; letöltés: 2018.01.21.

Akár az ország földrajzi helyzetéből fakadó stratégiai előnyök (átjáró India, Kína és a Közel-Kelet között), akár az ásványkincsei feletti ellenőrzés megszerzése dominálják a regionális és a nagyhatalmi érdekeket, az mindenképpen megállapítható, hogy Afganisztán a modern korban mindig az összeütközések és háborús konfliktusok gyújtópontjába került.

Fentiek miatt kijelenthető, hogy a nagyhatalmi érdekek befolyásoló hatása Afganisztán ötödik fő jellegzetessége.

Az afgán migrációs mozgások háttere

Az ENSZ adatai szerint Afganisztánból 1979 óta folyamatosan regisztrálható a tömeges migráció, és 2015-ben is a világ második legnagyobb menekültcsoportját jelentették. A 2015-ös adatok szerint a 2,6 millió afganisztáni migráns az összes menekült 18%-át adta, és ők a világ 70 országában szóródtak szét, de a 95%-uk csak két országban jelent meg: Pakisztán 1,5 millió főt, Irán pedig 950 ezer főt fogadott be. A harmadik legtöbb afganisztáni menekültet befogadó állam 2014-ben Németország volt, mert 27 800 főnek nyújtott menedéket.⁷⁶

A 2000–2015 közötti időszakban – valószínűsíthetően a 2001. szeptember 11. után a többnemzeti erők által végrehajtott tálibellenes támadások következményeként – a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek száma kiugróan magas volt, így 2001-ben 1,2 millió főt, majd 2002-ben mintegy 665 ezer főt regisztráltak. A NATO által vezetett ISAF és az újjászervezett afgán biztonsági szervek tálibellenes erőteljes fellépése miatt súlyosbodó harci események lehettek a kiváltó okai annak, hogy hét év múlva újra fokozatosan nőni kezdett a lakóhelyük elhagyására kényszerült lakosok száma. 2009-ben 297 129 fő, 2010-ben 351 907 fő, 2011-ben 447 547 fő, 2012-ben 486 298 fő, 2013-ban pedig már 631 286 fő hagyta el a háború sújtotta lakhelyét feltehetően a két szomszédos befogadó országba, Iránba és Pakisztánba.

Érdekes ugyanakkor, hogy a fluktuáció 2002 és 2005 között folyamatos volt, mert 2002-ben például 2 711 302 fő, 2003-ban 727 931 fő, 2004-ben 907 171 fő, 2005-ben 769 134 fő települt vissza Afganisztánba. Ennek a nagyarányú mozgásnak vélhetően az volt az oka, hogy bár a harcok továbbra is folyamatosan dúltak, de megcsillant a békés rendeződés reménye is.

2002-ben a loja dzsirga,⁷⁷ az afgán törzsi elöljárók gyűlése Hamid Karzait elismerte ideiglenes afgán elnöknek. 2003-ban a békére vágyó egyszerű emberekben bizalmat ébreszthetett, hogy a NATO átvette az ISAF vezetését, 2005-ben pedig több mint 30 év után először ült össze a Nemzetgyűlés.⁷⁸ A hazatelepülők száma a további években nem volt jelentős, ugyanakkor 2000 óta az ENSZ statisztikája

⁷⁶ Solutions Strategy for Afghan Refugees. Regional Overview, Update 2015-2016. UNHCR, 2015. pp. 4–6. <http://www.unhcr.org/protection/operations/542522922/afghanistan-regional-portfolio-solutions-strategy-afghan-refugees-20152016.html>; letöltés: 2018.02.13.

⁷⁷ GALL, Carlotta – DAO, James: A Buoyant Karzai Is Sworn In as Afghanistan's Leader. The New York Times, 2002.06.20. <https://www.nytimes.com/2002/06/20/world/a-buoyant-karzai-is-sworn-in-as-afghanistan-s-leader.html>; letöltés: 2021.02.13.

⁷⁸ Megnyílt az új afgán parlament ülése. Origo, 2005.12.19. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20051219megnyilt.html>; letöltés: 2018.02.15.

szerinti 2014 volt első év, amikor a lakóhelyüket elhagyni kényszerülő 805 409 fő mellett már 300 423 menekült státuszú afganisztánit is regisztráltak – a hazájukba visszatérők száma csak 17 820 fő volt.

2015-ben a nemzetközi erők átadták a békefenntartás feladatát az afgán hatóságoknak, ekkor azonban a tálibok erőre kapva újra támadásba lendültek, amelynek következtében az ENSZ kiugróan magas migrációs számokat regisztrált. A statisztikai szempontból ekkor az ENSZ a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek kategóriájában 1 174 306 főt, míg menekültként 254 554 főt tartott nyilván.⁷⁹ Mint a statisztikai adatokból látható, az Afganisztánban dúló háború elmélyülésének időszakaiban rendre megnőtt a területről elmenekülők száma.

Mivel a NATO liszaboni ülése 2010-ben döntött az ISAF 2014. december 31-i kivonásáról, a tálibok ellenállásának erősödését és az afgán biztonsági erőkkel való összecsapását előre prognosztizálni lehetett volna. A harcok felerősödésével pedig fel kellett volna készülni az afgán migrációs hullám törvényszerűnek mondható növekedésére, ami megállapíthatóan a Balkánt és Magyarországot 2015-ben sújtó migrációs hullám egyik markáns tényezője volt.

A MENEKÜLTÁRADAT MEGJELENÉSE SZERBIÁBAN, KIEMELT TEKINTETTEL A VAJDASÁGBAN ÉLŐ MAGYAR KISEBBSÉG HELYZETÉRE

A 2015-ben Szerbián és Magyarországon keresztülhaladó migrációs áradat történeti szempontból két fő részre bontható. Az első szakaszt a koszovói albánok tömeges migrációja jelentette, amely hozzávetőleg 2014 novemberétől 2015 márciusáig tartott, a második hullámra pedig 2015 tavaszától augusztus 17-ig került sor, amelyet már a szíriai és az afganisztáni menekültek domináltak.

A továbbiakban megvizsgálom a két szakasz tulajdonságait, és arra keresek választ, hogy a Vajdaságon keresztülhaladó menekültek veszélyeztették-e, és ha igen, milyen mértékben az ott kisebbségben lévő magyar nemzetiség⁸⁰ helyzetét.

A koszovói albánok megjelenése Szerbiában és a Vajdaság magyar határhoz közeli településein

Koszovótól az európai demokráciák azt várták, hogy a nem sokkal korábban új államhoz és hazához jutó koszovói albánok kezükbe veszik sorsuk irányítását, és a megnyílt lehetőségekkel élve prosperáló országot hoznak létre. Nem csupán a magyar államot lepte meg,⁸¹ hogy az albánok mégsem Koszovó belpolitikai arénájában

⁷⁹ Afgán menekültadatok. ENSZ Menekültügyi Főbiztosság.

<https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html?query=displaced%20persons%20in%20Afghanistan%20in%202015>, letöltés: 2021.02.13.

⁸⁰ KISS Igor: A 2011. Évi Népszámlálás Nemzetiségi Adatai (Gyorselemzés). Magyar Megmaradásért, 2012.11.30.

<http://magyarmegmaradasert.hu/kiletunk/trianon/item/3457-a-2011-%C3%A9vi-n%C3%A9psz%C3%A1ml%C3%A1s-nemzetis%C3%A9gi-adatai-gyorselemz%C3%A9s>; letöltés: 2017.11.21.

⁸¹ Mennyibe kerülnek Németországnak a menekültek? KamaraOnline, 2015.09.02.

<http://kamaraonline.hu/cikk/mennyibe-kerulnek-nemetorszag-nak-a-menekultek>; letöltés: 2018.02.19.

próbalta meg jobb életkörülményeket kialakítani, hanem a gazdasági és politikai problémák megoldása elől inkább a fejlett nyugati országokba távoznak. A koszovói albánok esetében ezért sokkal inkább gazdasági menekültekről beszélhetünk, szemben a Szíriából és Afganisztánból menekültekkel, akiknek nagy többsége a háborúk intenzitása miatt a puszta létüket féltve menekültek el hazájukból, illetve a hazájukhoz közeli országok egyre túlszűfoltabb menekülttáboráiból.

A koszovói albánok exodus a 2014. júniusi előrehozott parlamenti választások után erősödött meg és 2015. február elején érte el a csúcspontját, amikor naponta 10–15 nemzetközi buszjárat, több menetrend szerinti személyvonat és taxi szállította a tömegeket Pristinából Belgrádba, majd onnan tovább a második legnagyobb lélekszámú vajdasági városnak és egyben a vajdasági magyarság⁸² társadalmi szervezeteit tömörítő központnak tekinthető Szabadkára,⁸³ valamint a többségében magyarok lakta Palicsra.⁸⁴ A migránsok tömeges szállítása csupán a szerb és a magyar rendőrség vezetői között 2015. február 10-én Kelebián, illetve Horgoson tartott találkozók után csökkent drasztikusan, majd szűnt meg,⁸⁵ mert szigorításokat vezettek be a magyar–szerb határon, illetve a Koszovó és Szerbia közötti átkelőknél.⁸⁶

A tömeges migráció kialakulásához önmagában a szegénység és a parlamenti választások eredménye feletti elkeseredettség nem volt elég. A csalódott emberek nem azonnal indultak meg a fejlett Európai Unióba, hanem a választások utáni helyzetben számos esemény egyidejű bekövetkezése okozta az emberek elégedetlenségét, ami végül gyors távozásra készítették őket.

Egyrészt az ellenzéki Kohavision televízió 40 ezer új német munkalehetőségről terjesztett hamis információkat azzal az időbeli kiterjesztéssel, hogy a munkahelyek betöltése után a német állam lezárja a határait.⁸⁷ Másrészt az albánok között ismert volt az a tény, hogy Németország 2014-ben nemzetközi mércével mérve is jelentős anyagi támogatást nyújtott az országba érkezőknek a menekültstátusz elbírálása

⁸² A vajdasági magyarság demográfiai eloszlását lásd:

GÁBRITY MOLNÁR Irén: A vajdasági magyarok helyzete és jövőképe. *Confessio*, 2015/3–4. szám. <http://confessio.reformatus.hu/a-vajdasagi-magyarok-helyzete-es-jovokepe#page2>; letöltés: 2018.01.18.

⁸³ FÖLDES András: Nem a szegénység, a hisztéria miatt ürül ki Koszovó. *Index*, 2015.02.20. https://index.hu/kulfold/2015/02/20/nem_a_szegenyseg_a_hisztéria_miatt_ürül_ki_koszovo/; letöltés: 2018.02.19.

⁸⁴ Puszta kézzel a földet – Magazin-ajánló. *Magyar Nemzet*, 2015.02.20. <https://magyarnemzet.hu/archivum/magyar-nemzet-magazin-ajanlo/pusztakezzel-a-foldet-magazin-ajanlo-3997617/>; 2021.02.13.

⁸⁵ A magyar és a szerb rendőrség vezetője az illegális határátlépések visszaszorításáról tárgyalt. *Szeged!Ma*, 2015.02.11.

<https://szegedma.hu/2015/02/a-magyar-es-a-szerb-rendorseg-vezetoje-az-illegalis-hataratlepesek-visszaszoritasarol-targyalt>; letöltés: 2018.02.13.

Veljović: Ilegalna migracija se moraza jednički rešiti. *RTV*, 2015.02.11.

http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/veljovic-na-kelebiji-i-horgosu-sa-madjarskim-kolegom_567164.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+RtvSveVesti+%28RTV+poslednje+vesti%29; letöltés: 2018.02.11.

⁸⁶ Új útvonalakon özönlenek a határsértők. *Magyar Nemzet*, 2015.02.09.

<https://mno.hu/kulfold/uj-utvonalakon-ozonlenek-a-hatarsertok-1272027>; letöltés: 2018.02.11.

⁸⁷ Lásd „A koszovói albánok migrációs mozgásának háttere” című fejezetet.

alatti időszakban.⁸⁸ A német állam egy menekültre vetített összes költségét összeszámolva (szállás, étkezés, ruházat, betegellátás, készpénzbeli juttatás stb.) havonta átlagban ezer eurót tett ki, ráadásul Németországban a menekültstátusz elfogadása után – munkalehetőség híján – a menekültek munkanélküli segélyre válnak jogosulttá. A juttatások és a segély magas összege miatt a szerb kormányfő is nemtetszésének adott hangot amikor megjegyezte, hogy a német államnak a 400 eurós szerb átlagfizetés alá, legalább 200 eurós havi átlagra kellene leszorítania a segély összegét, ha a Szerbiából Németországba irányuló illegális migráció nagyságrendjét valóban szeretné érdemben csökkenteni.⁸⁹ Az osztrák migrációs szabályok is a némethez hasonlóan bőkezűek voltak, ami a koszovói albánok körében nyomós érvnek tűnhetett a mielőbbi migráció mellett. A megnövekedett migrációs nyomás hatására például Felső-Ausztriában a 2014. évi 914 euróról csak 2017-ben csökkentették 365 euróra a menekülteknek nyújtott segély összegét, és mivel nem sikerült országos szinten egységes szociális juttatási rendszerben megállapodni, ezért a tartományok saját hatáskörben szabályozzák a kérdést.⁹⁰

Harmadrészt gyorsíthatta az elköltözés melletti döntést, hogy 2014 decemberében a francia államtanács Koszovót nem biztonságos származási országnak nyilvánította.⁹¹ Ezt látszik alátámasztani az a tény, hogy a migrációs áradat 2015. január végén, február elején csúcsosodott ki. A koszovói albánok tömeges migrációját érzékelve a francia Menekült- és Hontalanügyi Hivatal csak 2015. október 9-én határozott arról, hogy Koszovó újra biztonságos származási országnak minősül.⁹²

Negyedrész nem szabad elfelejtenünk arról a tényről, hogy a menekültáradat a tél hagyományosan lehidegebb időszakára esett, ezért kézenfekvőnek látszik, hogy a szegényebb réteg a zord időjárás elől menekülve pár hónapig legalább „fedelelet remélt a feje fölé” valamelyik német menekülttáborban.

A felsorolt okok együttesen készítettek arra a koszovóiakat, hogy éppen a 2014. december és 2015. február közötti időszakban hagyják el szülőföldjüket, és kezdjenek új életet a nemzetközi mércével nézve is bőkezű juttatásokat nyújtó Németországban vagy Ausztriában. A képet továbbárnyalja, hogy a szerb rendőrség nyilvánosságra hozott gyanúja szerint a koszovóiak migrációja szervezett volt, mert a valamilyen okból eljárás alá vont menekülteknél azonos – az esetleges bírságokra vagy a visszatoloncolás költségeinek kifizetésére elegendő – összegű készpénzt

⁸⁸ PETRUS Szabolcs: Legendák helyett – Tények a menekültek németországi szociális ellátásáról. Wolters Kluwer, 2017.05.23.

<https://jogaszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/legendak-helyett-a-menekultek-nemetorszagi-szocialis-ellatasa>;

letöltés: 2018.01.02.

Mennyibe kerülnek Németországnak a menekültek? KamaraOnline, 2015.09.02.

<http://kamaraonline.hu/cikk/mennyibe-kerulnek-nemetorszagnak-a-menekultek>; letöltés: 2018.02.19.

⁸⁹ Deutschland sollte finanzielle Anreize für Flüchtlinge senken. Frankfurter Allgemeinen Zeitung, 2015.08.25. <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/vu-i-deutschland-sollte-anreize-fuer-fluechtlinge-senken-13768988.html>; letöltés: 2018.02.19.

⁹⁰ Ausztriában a szociális segélyben részesülők több mint fele Bécsben él. Ausztriai Magyarok, 2016.11.13. <http://www.ausztriamagyarok.at/ausztriai-hirek/ausztriai-gazdasag/ausztriaban-a-szocialis-segelyben-reszesulok-tobb-mint-fele-becsben-el.html>; letöltés: 2018.02.19.

⁹¹ Párizs: Koszovó biztonságos származási ország. Index, 2015.10.09.

https://index.hu/belfold/2015/10/09/parizs_koszovo_biztonsagos_szarmazasi_oroszag/; letöltés: 2018.02.17.

⁹² Koszovó biztonságos ország lett. Alfahír, 2015.10.09.

https://alfahir.hu/koszovo_biztonsagos_oroszag_lett; letöltés: 2018.02.17.

találtak.⁹³ A feltételezést erősítette még, hogy a koszovói albánoknak a magyar határ felé vezető útvonalába eső, többségében magyarok lakta Palicson található Vila Lira motelt 2014. szeptember 1-jétől egy koszovói albán bűnöző bérelte ki.⁹⁴ A motel volt az első, amely decembertől a menekültek gyűjtőpontjává vált, a többi palicsi motel a migráció disztribúciójához csak később csatlakozott. A szerb rendőrségnek az illegális migrációban szerepet játszó motelek közül először a Vila Lirát sikerült azonosítania, ezért a motel a bűnözés és az illegális migráció összefonódásának jelképévé vált Palicson. A motelt a szerb rendőrség 2015. február közepén záratta be, és ezt a magyar–szerb rendőri vezetők kétoldalú találkozásán a koszovói illegális migrációt segítő bűnözői csoportok elleni sikeres intézkedésként jelentették be.⁹⁵

A koszovóiak exodusa a számok tükrében azt mutatja, hogy az albán menekülthullám a szerb hivatalos szervek hallgatóságos együttműködésével következhetett be. Abból, hogy Szerbia Koszovó elszakadását és függetlenségét nem ismeri el, legalább két dolog következik.

Az első, hogy a szerb kormány nem telepít határőrizeti szerveket és nem épít határt elválasztó fizikai objektumokat Szerbia és Koszovó közé, mert azzal *de facto* elismerné egykori tartománya függetlenségét. A határvédelem hatékony megszervezése hiányában viszont a zöldhatár, de a közúthálózat is szabadon használható, így állandó és nehezen ellenőrizhető az átjárás a két ország között.

A második, hogy Belgrád a Koszovóban élőket *de jure* szerb állampolgároknak tekinti, ezért a koszovói lakosoknak – kérésük esetén – alanyi jogon biztosítja a szerb útlevélet és a szerb személyazonosságot bizonyító igazolványt. Mindkét dokumentummal a koszovói lakosok szabadon közlekedhetnek Szerbiában – és a szerb útlevéllel beléphetnek az EU területére –, valamint szabadon megválaszthatják tartózkodási helyüket is. Emiatt a szerb rendőrség tehetetlen a szerb–magyar határ térségében és a határ menti településeken tartózkodó koszovóiakkal szemben, nem toloncolhatja vagy tilthatja ki őket a pillanatnyi tartózkodási helyükről.

A koszovói albánok EU-ba vándorlása egybeesett a szerb érdekekkel, véleményem szerint ezért támogatták „hallgatóságosan” a szerb hatóságok az albán elvándorlást, és csupán a magyar és a nemzetközi tiltakozások hatására szigorították meg a Szerbia és Koszovó közötti átkelők ellenőrzését. Koszovó nemzetiségi arányainak kedvezőbb alakulását remélhették, hiszen az egykori tartomány szerb nemzetiségű lakosait a migráció kevésbé érintette. De szerb érdek volt az is, hogy az albán nemzetiség lehetőleg végleg elhagyja Szerbia területét, és ne telepedjen le a koszovói határ közelében található, főként albánok által lakott Presevóban és környékén, nehogy majd azok jelentős többségbe kerülve Koszovóhoz hasonló

⁹³ KABÓK Erika: Soha sem tapasztalt emberáradat. Magyar Szó, 2015.02.15.
<https://www.magyarstvo.rs/hu/2616/hetvege/122268/Soha-sem-tapasztalt-ember%C3%A1radat.htm>;
letöltés: 2018.02.17.

⁹⁴ Jutamji: Sa Albancima nije sučista posla. Analitika, 2015.03.01.
<http://portalanalitika.me/clanak/178265/arhiv>; letöltés: 2018.02.19.

⁹⁵ Direktori srpske i mađarske policije o sprečavanju ilegalnih prelazaka granice. Subotica, 2015.02.11.
<https://www.subotica.com/vesti/direktori-srpske-i-madarske-policije-o-sprecavanju-ilegalnih-prelazaka-granice-id21964.html>; letöltés: 2018.01.13.
POPADIĆ, M.: Nemci stižu sa elektroničkom. ALO!, 2015.02.11.
<http://arhiva.alo.rs/vesti/aktuelno/nemci-stizu-sa-elektronikom/85388>; letöltés: 2018.01.13.

függetlenedési követelésekkel vagy egyenesen a Koszovóhoz való csatlakozás igényével léphessenek fel a jövőben. A kialakult migrációs útvonal ráadásul a szerb–magyar határ mentén fekvő, szükségszerűen többségében magyarok lakta településeken keresztül vezetett, így elsősorban a vajdasági magyar kisebbség szenvedte meg a tömeges migráció negatív hatásait (pl. a megnövekedett forgalom, zaj, a köztisztaság és a közbiztonság romlása stb.).

Mint az események elemzéséből látható, a koszovói menekültek áthaladása a magyarok lakta településeken gyorsan lezajlott, és bár a migráció ártalmas impresszióit kétségkívül megszenvedte a lakosság, az időbeni korlátok miatt azok mégsem okoztak még elviselhetetlen terheket. A migrációs hullám első szakasza ráadásul a határ mentén fekvő településeknek még csak egy részét érintette, mert az illegális migrációs útvonal nem lépte át Szabadka város közvetlen vonzáskörzetét – Palicsot és most Horgost is ideértve. Ezzel szemben a második szakasz – bár az elsőhöz hasonlóan viszonylag rövid volt, főként a nyári hónapokat jellemezte – már a többségében magyarok lakta Magyarkanizsa község⁹⁶ határ menti településeire is áttért, és intenzitása – mint a következőkben látható lesz – augusztus közepére már csökkenési állapotba juttatta a községet.

A Szíriából és Afganisztánból érkezett menekültek megjelenése Szerbiában és átvonulása a Vajdaság magyar határhoz közeli településeire

2015 májusától különíthető el tehát a migrációs hullám második fázisa, amely – önkényes meghatározásom szerint – 2015. szeptember 16-ig, a röszkei közúti határátkelő fizikai áttörésének kísérletéig tartott. A menekültek erőszakos határátlépési próbálkozásának megghiúsulása után a migrációs áradat Magyarország irányába megszűnt, és a fizikai határzár működtetése és az új törvényi szabályozások bevezetése miatt a zöldhatáron történő tiltott határátlépés a 2015 nyara előtti állapotokhoz képest is jelentősen megnehezedett.

A menekültek nemzetiségi összetétele március elejétől fokozatosan változott, a koszovóiak helyett a Szíriából és Afganisztánból érkezettek kerültek előtérbe. A migrációs hullám második fázisának lényeges attribútuma volt, hogy a menekülőknek nem voltak személyazonosításra alkalmas dokumentumaik (vagy megsemmisítették, vagy eleve a háborús övezetben hagyták azokat), és esetükben a nemzetközi közvélemény is vélelmezte a menedékes-, az oltalmazott- vagy a menekültstátuszra való jogosultságot. Ez utóbbi miatt kezdetben a közvélemény általában együttérzéssel, de legalábbis semleges szemlélté az eseményeket.

2015 márciusától folyamatosan nőtt a menedékkérők száma,⁹⁷ majd júniustól egyre nagyobb mértékben emelkedett az illegális határátkelések száma is,⁹⁸ ezért a magyar kormány szigorítások bevezetése mellett döntött. Június 17-én bejelentették egy négy méter magas és 175 kilométer hosszú kerítés építésének tervét a magyar–

⁹⁶ A község (*opština*) kb. a magyarországi járásnak megfelelő közigazgatási egység.

⁹⁷ Melléklet 2. táblázat.

⁹⁸ JUHÁSZ Attila – MOLNÁR Csaba: Magyarország sajátos helyzete az európai menekültválságban. In: KOLOSI Tamás – TÓTH István György (szerk.): Társadalmi Riport 2016. TÁRKI Zrt., Budapest, 2016. pp. 263–285.
<http://www.tarki.hu/hu/publications/SR/2016/13juhasz.pdf>; letöltés: 2018.02.22.

szerb határszakaszon.⁹⁹ A fizikai határzár teljes kiépítését augusztus 31-re ígérték, és az illegális határátlépést akarták így ellehetetleníteni. A hír gyorsan elterjedt a menekültek között, de ahelyett, hogy a migrációs útvonalukat Horvátország felé változtatták volna, éppen ellenkező fejlemény történt: rohamosan emelkedni kezdett a szerb–magyar határszakaszon a határsértések száma.¹⁰⁰

Július elejétől nagy tömegek indultak meg a szerbiai Presevóban működő menekülttáborból a magyar határ felé, hogy a kerítés kiépülése előtt még biztosan sikerrel átléphessenek a magyar határon. Az egyre nagyobb tömeget sűrített menetrend szerinti autóbuszokkal és személyvonatokkal – előbb belgrádi átszállással, majd közvetlenül – Magyarkanizsára és Martonosra kezdték szállítani. A Magyarkanizsa községhez tartozó Martonosra és Magyarkanizsára naponta 1000–1200,¹⁰¹ Szabadkára július végén 1000–1500 menekült érkezett,¹⁰² akik az éjszakai órákban kísérelték meg gyakran sikerrel a regisztrációt elkerülő, vagyis a személyazonosság igazolását nélkülöző tiltott határátlépést.

Megjegyzendő, hogy a szíriai és az afganisztáni menekültek közül 2015. szeptember 15–16-án – a határátörési kísérlet körüli időszakban – is csak néhányan voltak hajlandóak a magyar oldalon működő regisztrációs ponton belépni Magyarországra, ahol a regisztráció után menekültstátuszért is folyamodhattak volna. A tömeg a nyitott regisztrációs kapu lehetőségével szemben inkább a nyilvántartásba vétel elkerülését, az illegális határátlépést választotta.¹⁰³ Ezzel gyakorlatilag megsértettek minden nemzetközi egyezményt, amelyek a menekültek jogait és kötelezettségeit részletezi, hovatovább azt is lehetetlenné tették, hogy a menekültstátusz iránti kérelmük jogosságát meg lehessen állapítani.

Magyarkanizsa vezetése az egyre nehezedő nyomás miatt már július elejétől folyamatosan jelezte,¹⁰⁴ hogy a községi önkormányzat a pénzügyi teljesítőképessége határán áll, és a menekültekkel kapcsolatos közbiztonsági, köztisztasági és humanitárius segélyosztási feladatokat önerőből nem tudja ellátni. Bár a szerb kormány kisebb mennyiségű segélyszállítmánnyal¹⁰⁵ segítette a várost, a határtérségben lévő,

⁹⁹ BITA Dániel: Négy méter magas vasfüggöny épül a déli határon. Népszabadság, 2015.06.17. <http://nol.hu/belfold/negy-meter-magas-vasfuggony-epul-a-deli-hataron-1540587>; letöltés: 2018.02.21.

¹⁰⁰ JUHÁSZ Attila – MOLNÁR Csaba: Magyarország sajátos helyzete az európai menekültválságban. In: KOLOSI Tamás – TÓTH István György (szerk.): Társadalmi Riport 2016. TÁRKI Zrt., Budapest, 2016. pp. 263–285. <http://www.tarki.hu/hu/publications/SR/2016/13juhasz.pdf>; letöltés: 2018.02.22.

¹⁰¹ KABÓK Erika: Martonoson esténként valóságos népvándorlás zajlik. Magyar Szó, 2015.07.05. <https://www.magyarso.rs/hu/2757/hetvege/129667/Martonoson-est%C3%A9nk%C3%A9nt-val%C3%B3s%C3%A1gos-n%C3%A9pv%C3%A1ndorl%C3%A1s-zajlik.htm>; letöltés: 2018.02.22.

¹⁰² A csend már a múlté – Pásztor Bálint: A magyarkanizsai és a szabadkai polgárok élete nem olyan, mint amilyen korábban volt. Magyar Szó, 2015.07.31. https://www.magyarso.rs/hu/2783/kozelet_politika/131089/A-csend-m%C3%A1r-a-m%C3%BAlt%C3%A9.htm; letöltés: 2018.02.22.

¹⁰³ KABÓK Erika: Nyissátok ki a kaput! Magyar Szó, 2015.09.17. https://www.magyarso.rs/hu/2831/velemen_y_allaspon/132825/Nyiss%C3%A1tok-ki-a-kaput!.htm; letöltés: 2018.02.21.

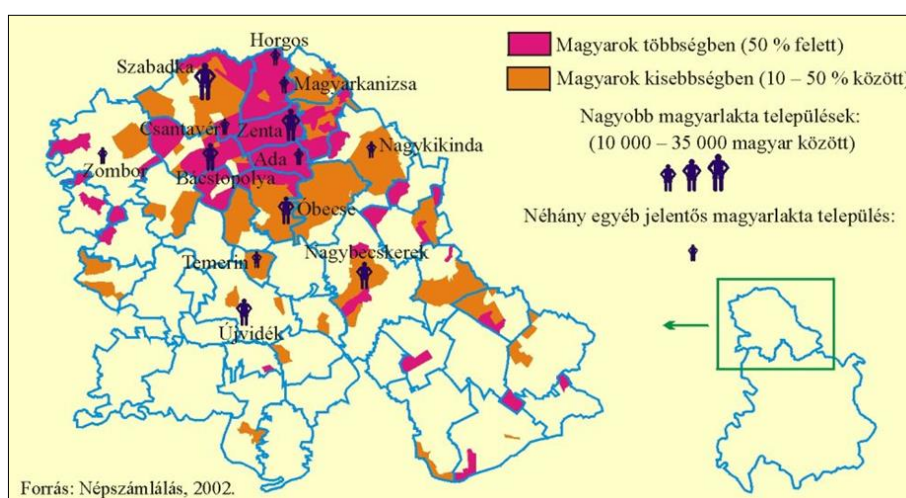
¹⁰⁴ KOZMA Rita: Egyre fokozódik a menekültprobléma. Magyar Szó, 2015.07.17. <https://www.magyarso.rs/hu/2769/kozelet/130235/Egyre-fokoz%C3%B3dik-a-menek%C3%BCltprobl%C3%A9ma.htm>; letöltés: 2018.02.19.

¹⁰⁵ Segélyszállítmány Magyarkanizsának. My Kanjiza, 2015.07.21. <http://www.kanjiza.rs/ujlap/mykanjiza/index.html?id=813>; letöltés: 2018.02.21.

többségében magyarlakta települések az ígéreteken kívül nem kaptak sem anyagi támogatást, sem költségvetési kiigazítást a migrációs áradat következményeinek kezelésére.

Augusztus végére a menekülthullám még nagyobb méreteket öltött. A hatezer lakost számláló Horgoson napi 2500 menekült haladt át,¹⁰⁶ és – a szerb hatóságok nyilvánvaló egyetértésével – már naponta 40–60 közvetlen buszjáratot indítottak Presevóból Magyarkanizsára, illetve további 20 busz érkezett Szabadkáról a Tisza-parti városba. Ezzel Magyarkanizsán is napi 2000–2500 menekült fordult meg,¹⁰⁷ ami a város lélekszámának kb. 20%-a.

Szeptember 1-jétől a helyzet tovább súlyosbodott, mivel a buszjáratok már direktben Horgosra is szállították a menekülteket, és a migrációs áradat fokozódott szeptember 15-ig, a magyar határon kiépült fizikai határzár – a rongálását már jogszabállyal is büntetni rendelt – tervezett lezárásának időpontjáig. Az utolsó időszakban naponta 6000–8000 menekült árasztotta el a határzóna településeit, ami meghaladta Horgos lélekszámát is.¹⁰⁸

5. ábra. A többségében magyarlakta vajdasági települések¹⁰⁹

¹⁰⁶ Horgosnak segítségre van szüksége. My Kanjiza, 2015.08.21.

<http://www.kanjiza.rs/ujlap/mykanjiza/index.html?id=852>; letöltés: 2018.02.22.

¹⁰⁷ Buszok szállítják a migránsokat a szerb-magyar határhoz. Híradó, 2015.08.28.

<https://www.hirado.hu/2015/08/28/buszok-szallitjak-a-migransokat-a-szerb-magyar-hatarhoz/>; letöltés: 2018.02.22.

¹⁰⁸ Több a menekült, mint a helyi lakos. Magyar Szó, 2015.09.14.

<https://www.magyarsoz.rs/hu/2828/kozelet/132686/T%C3%B6bb-a-menek%C3%BClt-mint-a-helyi-lakos.htm>; letöltés: 2018.02.22.

¹⁰⁹ Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. kezelésében működő Nemzetpolitikai Kutatóintézet.

<http://www.szulofold.hu/data/images/vajd1.jpg>; letöltés: 2018.02.22.

A migránstömeg útvonala végig a magyar többségű településeken keresztül haladt, ami első értékelésre akár természetesnek lenne tekinthető, mivel a Szerbia északkeleti részén húzódó szerb–magyar határszakaszhoz közeli településeken többségében a magyarok vannak túlsúlyban.

Így különösen a Magyarkanizsa községhez tartozó városokban és falvakban, mint Martonos és maga Magyarkanizsa, továbbá Szabadkának a határhoz közel eső, északi Makkhetes kerülete, valamint a Szabadka községhez tartozó települések, mint Hajdújárás, Bácsszőlős, Palics, Kelebia, amelyek mindegyikének közútjait és infrastrukturális hálózatát a menekülők ezrei vették napi szinten igénybe.

A migrációs áradat azonban nem csupán az általa fizikailag érintett településeket amortizálta le, hanem közvetve a migrációs útvonalból kimaradt, de a magyarkanizsai tanintézményekbe járó diákjai miatt a térség vonzáskörzetébe tartozó, többségében magyar lakosságú Zentát is befolyásolta. Ugyanis a menekültek agresszívvá vált viselkedése, illetve a menekültek és a helyi lakosok közötti nagy kulturális különbségek miatt (pl. a közegészségügyi problémák – a szemetelés, az utcák, a közterek, a veteményesek, a temetők, a sírok és a kápolnák (!),¹¹⁰ illetve az autóbuszok emberi ürülékkel történt szennyezése –,¹¹¹ a közbiztonság romlása)¹¹² a szülők már nem járultak hozzá, hogy gyermekeik a menekültekkel túlszűfolt helyközi tömegközlekedési eszközöket használják. A szeptemberi iskolakezdés így az érintett magyar lakosság égető problémájává vált.¹¹³

A szerb rendőrség – arra hivatkozva, hogy a menekültek Presevóban kiállított érvényes igazolással rendelkeznek – legálisnak tekintette a migránsok szerb–magyar határtérségben való tartózkodását. A magyar nemzetiségű lakosságot felháborította, hogy köztudott volt a presevói igazolások tartalma, amelyek szerint a dokumentum tulajdonosa 72 órán belül köteles a menedékjog iránti kérelmét a Szerbia déli részén lévő Tutinban beadni.¹¹⁴ A menekültek nyilvánvaló jogsértési szándékát a szerb rendőrök figyelmen kívül hagyták, sőt inkább az északi határ felé terelték a naponta

¹¹⁰ BIMBÓ Mihály: Magyarkanizsa: ELÉG VOLT a teljesítetlen ígéretekől! Hét Nap, 2015.08.12. <http://hetnap.rs/cikk/Magyarkanizsa:-ELEG-VOLT-a-teljesitetlen-igeretekbol!-20203.html>; letöltés: 2017.11.10.

¹¹¹ BACSKULIN István: Nagy kárt okoznak a migránsok Horgoson (videó). Pannon RTV, 2015.08.29. <https://pannonrtv.com/rovatok/onkormanyzatok/bacskulin-istvan-nagy-kart-okoznak-migransok-horgoson-video>; letöltés: 2018.02.23.

¹¹² A korábbi napokhoz képest valamivel kevesebb a migráns, Hajdújáráson csak átvonulnak (videók). Pannon RTV, 2015.08.29. <https://pannonrtv.com/rovatok/tarsadalom/korabbi-napokhoz-kepest-valamivel-kevesebb-migrans-hajdujarason-csak-atvonulnak>; letöltés: 2018.02.23.

¹¹³ KOZMA Rita: Migránsokkal utazzanak-e a gyerekek? Magyar Szó, 2015.08.22. <https://www.magyorszo.rs/hu/2805/kozelet/131896/Migr%C3%A1nsokkal-utazzanak-e-a-gyerekek.htm>; letöltés: 2017.11.19.

¹¹⁴ Martonoson esténként valóságos népvándorlás zajlik. My Kanjiza, 2015.07.06. <http://www.kanjiza.rs/ujlap/mykanjiza/index.html?id=801>; letöltés: 2018.02.22.
KABÓK Erika: Martonoson esténként valóságos népvándorlás zajlik. Magyar Szó, 2015.07.05. <https://www.magyorszo.rs/hu/2757/hetvege/129667/Martonoson-est%C3%A9nk%C3%A9nt-val%C3%B3s%C3%A1gos-n%C3%A9pv%C3%A1ndorl%C3%A1s-zajlik.htm>; letöltés: 2018.02.22.

tömegesen érkező emberáradatot. A rendőrség szeptemberben már a látszattal sem törődve – a tiltott határátlépésre bízattva, aktívan – irányította a magyar határ irányába a Presevóból és Belgrádból érkező, a különbuszokról Horgos határában leszálló menekülteket.¹¹⁵

6. ábra. Szabadka község etnikai térképe a 2002-es népszámlálás alapján¹¹⁶

¹¹⁵ Az események szemtanújaként saját fotókat készítettem, amelyeket a tanulmány mellékletéhez csatolok.
¹¹⁶ Bár a térkép a Wikipediáról származik és a 2002-es népszámlálási adatok szerinti helyzetet mutatja, meglátásom szerint megfelelően illusztrálja Szabadka község nemzetiségi eloszlását.
 Szabadka község etnikai térképe (2002). Wikipedia.
https://hu.wikipedia.org/wiki/Szabadka_k%C3%B6zs%C3%A9g#/media/File:Subotica_ethnic-hungarian_mun.png; letöltés: 2017.11.08.

A szerb kormány többségében magyarok lakta vajdasági települések elleni hallgatóságos politikáját sejteti, hogy a menekültáradat idején egyetlen alkalommal sem szállítottak a köztársaság menekülteket Presevóból a határtérség többségében szerb lakosságú településeire (pl. Zombor).¹¹⁷ A leginkább értetlenséget kiváltó település a szerb többségű Törökkanizsa volt, amely Magyarkanizsával átellenben szintén a Tisza partján, a magyar határhoz hasonló távolságra fekszik. A Magyarkanizsát és a környező településeket érő migrációs csapást enyhíthette volna az a kézenfekvő megoldás, hogy a menekültekkel zsúfolt buszok egy részét Törökkanizsára irányítsák, de ez ötlet szintjén sem merült fel a szerb illetékesekben.

Az illegális migrációval kapcsolatos legnagyobb kellemetlenségek Magyarkanizsa községet érintették, ezért a polgármester és a képviselő-testület kényszerűen élére állt a várható tiltakozó akcióknak. A lakosságra és a község vezetésére nehezedő rendkívüli nyomás, a szerb hatóságok beváltatlan ígéretei augusztus 12-én törvényszerűen vezettek Magyarkanizsa polgármesterének kétségbeesett sajtótájékoztatójához, amelyben a rendkívüli helyzetre hivatkozva a lakosság összefogását sürgette.¹¹⁸ A nyilvános fellépés részleges sikert hozott, mert Magyarkanizsa ügye a vajdasági közvélemény látókörébe került, és Aleksandar Vulin, Szerbia akkori munkaügyi, foglalkoztatási, veteránügyi és szociális minisztere ígéretet tett a község menekültkérdésre fordított kiadásainak utólagos pótlására.

A menekültáradat jelen fejezetben bemutatott későbbi, szeptember 16-ig tartó eseményei azonban azt a következtetést engedik meg levonni, hogy Magyarkanizsa községet valójában a migrációs mozgás szeptember 16-án hirtelen bekövetkezett megszűnése mentette meg a teljes felmorzsolódástól. Mivel a menekültválság döntően a Bácskában élő tömbmagyarság¹¹⁹ egy részét érintette, meglátásom szerint egy hosszabb távon permanensen jelentkező menekültáradat okozta nyomás miatt fennállt annak a veszélye, hogy a magyar nemzetiségű községek csődbe kerülhettek volna. A szerb államnak az illegális migrációt előbb csak hallgatóságosan, később a rendőrség irányításával tetteg is támogató intézkedése és a magyarlakta települések anyagi támogatásának halogatása olyan kilátástalan helyzetet teremtettek, amely elől kényszerűen elvándorolt volna az őslakosság. Emiatt közép- és hosszú távon jelentősen csökkent volna a magyarság kisebbségi részaránya, és így a szerbiai érdekérvényesítő képessége is. A szerb–magyar határ magyar oldalán megépült és üzembe helyezett fizikai határzár szükségességét és hatékonyságát a menekültáradat feltartóztatásával kapcsolatban számos tanulmány pro és kontra vitatja. Tanulmányomnak nem volt célja egyik álláspont támogatása vagy cáfolása sem, csupán arra a következtetésre mutathat rá, hogy a fizikai határzár önmagában kikényszerítette a menekültáradat útvonalának eltérülését, és ez a vajdasági magyar településeket lélegztételhez juttatta.

¹¹⁷ GÁBRITY Molnár Irén: Szociológiai jelenségvizsgálatok a Vajdaságban. Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 2011. p. 18.

<http://gabritymolnariren.com/SzociologiaiJelensegVizsgalatok.pdf>; letöltés: 2017.11.08.

¹¹⁸ Migránshelyzet – polgármesteri sajtótájékoztató. 2015.08.12.

<https://www.youtube.com/watch?v=vV1f6fdrydw>; letöltés: 2018.02.23.

¹¹⁹ GÁBRITY Molnár Irén: Szociológiai jelenségvizsgálatok a Vajdaságban. Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 2011.

<http://gabritymolnariren.com/SzociologiaiJelensegVizsgalatok.pdf>; letöltés: 2017.11.08.

ÖSSZEFOGLALÁS

A menekültáradat közel azonos időben történt megindulásának okait keresve a fő kibocsátó országokat azonos szempontok alapján vizsgáltam, és a geopolitikai elemzést az egyes országok fő jellegzetességeinek vizsgálatára¹²⁰ alapoztam. Az elemzések szerint az öt fő szempont – 1. az adott állam ásványkincskészlete; 2. az ország gazdasági, katonai-stratégiai jellege; 3. az adott államban nemzetiségi ellentét; vagy 4. vallási törésvonal megléte; 5. a nagyhatalmi érdekütközés az adott ország feletti uralom miatt – Afganisztánban (és Koszovóban) kimutatható, Szíriára pedig az ásványkincskészletén kívül a többi négy szempont markánsan jellemző.

A továbbiakban országonként összegezem a tanulmány eredményeit, és egyenként vizsgálom meg az első két hipotézisem helytállóságát.

Koszovó esetében mind az öt vizsgált szempont az országot erőteljesen jellemző tényezőként jelen van, amelyből négy permanensen hat a koszovói gazdasági és politikai helyzetre, ezért azokkal a koszovói migrációs hullám kirobbanásának kezdő időpontját nem lehet megmagyarázni. Ugyanakkor az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország között éppen 2014 decemberére éleződött ki az Európa gázellátásával összefüggő kereskedelmi harc, mivel Oroszország az erős uniós ellenvetésekre hivatkozva ekkor mondta le a Déli Áramlat projektet, és új kereskedelmi-politikai frontot nyitva 2015 januárjában török partnereivel megállapodott a Török Áramlat gázvezeték nyomvonaláról, amely 660 km-es távon az eredetileg tervezett Déli Áramlat nyomvonalát vette át. A Déli Áramlat projekt építésének látható jelei (pl. a nagy teljesítményű aggregátorállomás elkészülte Anapában és a projektben érdekelt országokban elfogadott építési tervek) éppen 2014 decemberére élezték ki a szembenállást az orosz és az amerikai fél között, ami már feltűnő egybeesés a koszovói migrációs hullám kezdetének időszakával. De 2014 végén a nagy- és középhatalmak érdekütközése és a koszovói belpolitika ellenzéki pártjainak az előrehozott parlamenti választások eredménye miatti elégedetlensége is egybeesett.

A külső és a belső okok együttesen és közvetlenül váltották ki véleményem szerint a koszovói menekülthullámát, amely destabilizálta a több milliárd dollárt érő gázvezeték nyomvonalán a térséget. A belpolitikai háttér tetten érhető abban, hogy az ellenzéki Kohavision televízió dezinformációs híreivel azt a látszatot keltette a kiábrándult tömegekben, hogy csak és kizárólag a 2014. december és 2015. február közötti időszakban van értelme gyorsan Németországba emigrálni, mivel a 40 ezer munkahely betöltésével lezárják a német határt, és akkor megszűnik a menekülési lehetőség. Erre határozottan ráerősített a francia államtanács 2014. decemberben nyilvánosságra hozott, érthetetlennek tűnő döntése Koszovó nem biztonságos származási országgá nyilvánításáról,¹²¹ mivel az embereket abban a hitben ringatta, hogy az EU egyik tagállamában biztosan megkapják a menekültstátuszt.

¹²⁰ Melléklet 3. táblázat.

¹²¹ Pedig Franciaország Koszovót az ENSZ határozata ellenére az elsők között ismerte el független országnak.

A szerb rendőrség tevékenysége is bizonyítja, hogy a koszovói exodus nem spontán esemény volt. Egyrészt életszerűtlen, hogy véletlenül minden menekülnél közel azonos összegű készpénz volt, másrészt a koszovói maffia miatt bérelt volna spontán módon moteleket 2014. szeptember 1-jétől Palicson, ha nem lett volna reménye belátható időn belül a befektetett tőkéje megtérülésére.

Az eredményeket összegezve igazolható a tanulmány első hipotézise, hogy a koszovói menekülthullám közvetlen háttérében a nagyhatalmi politikai játszmák álltak. A diplomáciai-stratégiai tervezés és a nemzetbiztonsági elemzőmunka egyik fő feladata a nagyhatalmak közötti érdekütközések folyamatos figyelemmel kísérése és a várható konfliktusok kimenetelének előrejelzése, továbbá a kiemelt nemzetbiztonsági jelentőségű balkáni, szorosabban véve a koszovói helyzet alakulásának figyelemmel kísérése.

Fentiekkel szoros összefüggésben van a második hipotézis, amely szerint a humanitárius katasztrófát jelentő exodus lehetőségét egy alapos elemzőmunka prognosztizálhatta volna. Sok részinformáció a migrációs áradat megindulása után vált csak a nyilvánosság számára közismertté, az események körülményeinek utólagos vizsgálata azonban megerősíti azt a feltevést, amely szerint a szakemberek számára jóval korábban lehetséges lett volna a várható események előrejelzése.

Szíria esetében az általam vizsgált öt szempontból négy az országra erőteljesen jellemző tény. Területe az ország földrajzi adottságai miatt kikerülhetetlen tranzitútvonal, fejlett csővezeték-hálózata a globális energetikai piac fontos résztvevői közé emeli, a nemzeti és a vallási ellentétek szintén permanensen vannak jelen az ország életében. A konstansnak tekinthető adottságok ezért nyilvánvalóan meghatározzák a lakosság életkörülményeit és befolyásolják a hangulatát, de pusztán ezek a jellemző vonások nem idézhették volna elő éppen 2015-ben a migráció megindulását. A tanulmányban azonban bemutattam, hogy Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok érdekeinek ütközése a szíriai polgárháborúban való nyílt katonai fellépésre ösztönözte mindkét országot.

2014. szeptember 22-én a Washington által vezetett koalíció hajtott végre Észak-Szíriában aktív hadműveleteket, 2015. szeptember 30-án pedig az orosz haderő szíriai bevetésére került sor. A háború elmélyülése és eszkalációjának veszélye idézte elő a szíriai állampolgárok menekültáradatát, amely a távolság és az idő függvényében a balkáni útvonalon 2015 nyarára összpontosult.

Az eredményeket összegezve megerősíthető a tanulmánynak az a hipotézise, hogy a 2014–2015-ös menekülthullám közvetlen háttérében a nagyhatalmi politikai játszmák kiéleződése miatt kialakult nyílt háborús események álltak. A szíriai konfliktusok a nemzetközi közvélemény előtt zajlottak le, a háborús mozgások valószínűsíthetőek voltak, ezért a második hipotézisnek megfelelően a Szíriából érkező menekültáradat kezdetét egy alapos elemzőmunka előre jelezhetette volna. A migrációs áradat útirányának figyelemmel kísérése elvileg lehetőséget adhatott volna a menekültek fogadására történő felkészülésre, valamint a probléma emberségesebb kezelésére is.

Afganisztánra a kutatás során vizsgált mind az öt szempont egyformán erőteljesen jellemző, de talán esetében volt a legkönnyebb bizonyítani tanulmányom első két tézisének. Ez esetben is igaz az, hogy a permanens jellemzők ugyan hatnak az afgán közállapotokra és a közhangulatra, de a menekülthullám 2015. évi megindulását közvetlenül csak a nagyhatalmi játszma alakulása kényszerítette ki. Az ISAF 13 évig húzódo missziójának 2014. december 31-én történő befejezését a 2010. november 20-án Lisszabonban megrendezett NATO-csúcstalálkozón határozták el. Ennek megfelelően köztudott volt a 130 ezer fős haderő kivonásának pontos dátuma, és nem csupán a katonai és biztonságpolitikai szakértők, de a térség iránt csak újságolvasási szinten érdeklődők is tisztában voltak azzal, hogy 2015 első felében a tálibok újra meg fognak erősödni, és harci cselekményeket kezdenek a térségben. Az újra felerősödő erőszak elől 2015 első felében a lakosság nagy arányban menekült el, és ennek a hullámnak a hatása a szíriai menekültekhez hasonlóan 2015 nyarára vált elviselhetetlen mértékűvé.

A tanulmány elején megfogalmazott két tézis tehát helytállóan bizonyult, mivel egyrészt az afgán menekülthullámot egyértelműen az ISAF kivonása miatt felerősödött polgárháború okozta, másrészt a helyzet romlására és annak nyomán a várható menekültáradatra fel lehetett volna készülni.

Meglátásom szerint a harmadik hipotézist is igazolták a kutatás eredményei, mivel a menekülthullám mindkét fázisa a szerb hatóságok hallgatóságos támogatásával a többségében magyarlakta határ menti településeket érintette. A második hullámban érkező szíriai és afganisztáni migránsok hatása már Magyarországon község határ menti településeire is áttért, és intenzitása augusztus közepére csödközeli állapotba juttatta a tömbmagyarság egyik községét. A szerb kormány ígéretei, az anyagi támogatások és költségvetési kiegészítések elmaradása, az illegális migránsok egyre nyíltabban csak a magyarok által többségben lakott településekre történt szállítása menetrend szerinti járatok sűrítésével, majd a menetrenden felüli járatok bevezetésével, végül a menekültek illegális határátlépésre való felbujtása és a szerb rendőrök nyíltá váló közreműködése ellehetetlenítette a magyar községet és településeit. Magyarországon a csödközeli állapotot csak a migrációs áradat megszakadása miatt kerülhette el.

A tanulmány a célként kitűzött hipotézisek bizonyításán vagy megcáfolásán túl még egy váratlan következtetés levonását teszi lehetővé. Az egyes országok geopolitikai elemzésénél alkalmazott öt fő kritériumból legalább négy mind a három országban erőteljesen jelen van. Meglátásom szerint ugyan az elemzés nem mutatta ki a közvetlen kapcsolatot a 2014–2015-ös migrációs áradat kezdő időpontja és mind az öt kritérium együttes jelenléte között, de határozottan megmutatkozik a vizsgált országokban tapasztalt katasztrófaközeli állapotok és a vizsgált jellemzők közötti szoros összefüggés.

Értékelésem szerint az általam választott öt kritérium közül négy jelenlétének a kimutatása egy vizsgált ország esetében lakmuspapírként nagy pontossággal előre jelezheti a válság súlyos elmélyülését. Amennyiben a vizsgált ország esetében a nagyhatalmak közötti érdekellentétek kiéleződését is bizonyítani lehet, úgy az ország rövid időn belül történő destabilizációjára, illetve az azt feltehetően követő migrációs hullámra is nagy bizonyossággal felkészülhetünk.

MELLÉKLETEK

1. táblázat. Az orosz és az amerikai (NATO-) érdekeket érintő balkáni, **szíriai** és **afganisztáni** események (szembetűnő, hogy Oroszország még mindig lépeshátrányban van Afganisztánban)
Szerkesztette: Andrákó Gábor

Időpont	Orosz érdekeltségű események	Amerikai (NATO-) érdekeltségű események
1991. július 1.	a Varsói Szerződés megszűnése	
1991. december 8.	Szovjetunió megszűnése	
1991. október 19.	<i>Koszovó függetlenségének első kikiáltása</i>	<i>Koszovó függetlenségének első kikiáltása</i>
1994–1995	<i>Tálib mozgalom megjelenése Afganisztánban</i>	<i>Tálib mozgalom megjelenése Afganisztánban</i>
1999. március 24. – június 9.		Szerbia elleni légi művelet
1999. június		Camp Bondsteel KFOR-bázis létrehozása Koszovóban
2000. március 26.	Vlagyimir Putyin Oroszország elnöke lett	
2001. október 7.		Összehangolt amerikai és brit támadás Afganisztán ellen
2002. október – 2003. december		A Nabucco gázvezeték aláírása, az Európai Bizottság felkarolja
2005	Oroszország elengedi Szíria tartozásának háromnegyedét 10 millió USD értékű üzleti lehetőségért	
2007		amerikai geológusok pontosítják az ásványi lerakódások helyét és mennyiségét Afganisztánban
2008. január	A Déli Áramlat bejegyzése	
2008. február 17.		Koszovó függetlenségének második kikiáltása, amerikai elismeréssel

Időpont	Orosz érdekeltségű események	Amerikai (NATO-) érdekeltségű események
2009	szerb–orosz katasztrófavédelmi centrum létrehozása Nisnél	
2009		Szíria elutasítja az amerikai érdekeltségű gázvezeték ötletét
2009	20 milliárd USD befektetés Szíriában	
2011. március 15.	<i>kirobban a szíriai polgárháború</i>	<i>kirobban a szíriai polgárháború</i>
2012. július	egyetértési nyilatkozat egy orosz érdekeltségű gázvezeték megépítéséről	
2013. december 5.	Anapa: kompresszorállomás üzembehelyezése	
2013	25 évre kizárólagos gáztermelési jog Szíriában	
2014. szeptember 22.		Amerikai Egyesült Államok vezette koalíció Észak-Szíriában aktív hadműveleteket hajt végre
2014. december 31.		az ISAF kivonása Afganisztánból
2014. november – 2015. március	<i>a koszovói albánok migrációs hulláma</i>	<i>a koszovói albánok migrációs hulláma</i>
2014. december	Oroszország feladja a Déli Áramlat projekt építését	
2015. január	kijelölik a Török Áramlat nyomvonalát	
2015. március – szeptember 16.	<i>erős közel-keleti migrációs hullám</i>	<i>erős közel-keleti migrációs hullám</i>
2015. szeptember 30.	orosz haderő első szíriai bevetése	
2016	szerb–orosz humanitárius központ a vajdasági Écskán	
2017. június 5.		Montenegró csatlakozása a NATO-hoz

2. táblázat. Magyarországi menedékkérők származási országa¹²²
Szerkesztette: Andrákó Gábor

	2015. március	2015. április	2015. május
Koszovó	441	354	192
Afganisztán	1503	2311	4719
Szíría	1278	1771	2059
Irak	457	666	733
Egyéb	1246	1587	2269
Összesen	4925	6689	9972

3. táblázat. Koszovó, Szíría és Afganisztán
geopolitikai jellegzetességeinek összehasonlítása
Szerkesztette: Andrákó Gábor

	Koszovó jellegzetességei	Szíría jellegzetességei	Afganisztán jellegzetességei
ásványkincskészlet	+	-	+
stratégiai jelleg	stratégiai magaslat +	tranzitútvonat +	kereskedelmi, katonai +
nemzetiségi ellentét	+	+	+
vallási ellentét	+	+	+
nagyhatalmi érdeklődés	+	+	+

¹²² Az index.hu táblázata a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal adataira történő hivatkozással.
HALMOS Máté: 60 millióan vannak, és mind ide tartanak?
https://index.hu/gazdasag/2015/06/19/menekult_statisztika_menedek/; letöltés: 2018.02.22.

2015 szeptemberében Horgos határában készített fotók

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A csend már a múlté – Pásztor Bálint: A magyarkanizsai és a szabadkai polgárok élete nem olyan, mint amilyen korábban volt. Magyar Szó, 2015.07.31.
https://www.magyarso.rs/hu/2783/kozelet_politika/131089/A-csend-m%C3%A1r-a-m%C3%BAlt%C3%A9.htm; letöltés: 2018.02.22.
- A korábbi napokhoz képest valamivel kevesebb a migráns, Hajdújárason csak átvonulnak (videók). Pannon RTV, 2015.08.29.
<https://pannonrtv.com/rovatok/tarsadalom/korabbi-napokhoz-kepest-valamivel-kevesebb-migrans-hajdujarason-csak-atvonulnak>; letöltés: 2018.02.23.
- A magyar és a szerb rendőrség vezetője az illegális határátlépések visszaszorításáról tárgyalt. Szeged!Ma, 2015.02.11.
<https://szegedma.hu/2015/02/a-magyar-es-a-szerb-rendorseg-vezetoje-az-illegalis-hataratlepesek-visszaszoritasarol-targyalt>; letöltés: 2018.02.13.
- Afgán menekültadatok. ENSZ Menekültügyi Főbiztosság.
<https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html?query=displaced%20persons%20in%20Afghanistan%20in%202015>, letöltés: 2021.02.13.
- Afganisztán – Országinformációs összefoglaló. Magyar Helsinki Bizottság, 2009.
https://helsinki.hu/wp-content/uploads/Afganisztan_4.pdf; letöltés: 2018.02.03.
- Afganisztán földrajzi adottságai. Origo.
<http://www.origo.hu/nagyvilag/20010919afganisztan.html>; letöltés: 2018.02.05.
- Afghanistan Population. Worldometer.
<http://www.worldometers.info/world-population/afghanistan-population/>; letöltés: 2018.02.07.
- Afghanistan's untapped minerals 'worth \$3 trillion'. Independent, 2010.06.17.
<http://www.independent.co.uk/news/world/asia/afghanistans-untapped-minerals-worth-3-trillion-2003616.html>; letöltés: 2017.11.23.
- Asylum-seekers arrived in Hungary by citizenship and type of entry (2000–). Központi Statisztikai Hivatal, 2017.
http://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_wvvn002b.html; letöltés: 2017.12.01.
- Ausztriában a szociális segélyben részesülők több mint fele Bécsben él. Ausztriai Magyarok, 2016.11.13.
<http://www.ausztriamagyarok.at/ausztriai-hirek/ausztriai-gazdasag/ausztriaban-a-szocialis-segelyben-reszesulok-tobb-mint-fele-becsben-el.html>; letöltés: 2018.02.19.
- BACSKULIN István: Nagy kárt okoznak a migránsok Horgoson (videó). Pannon RTV, 2015.08.29.
<https://pannonrtv.com/rovatok/onkormanyzatok/bacskulin-istvan-nagy-kart-okoznak-migransok-horgoson-video>; letöltés: 2018.02.23.
- BALOGH Ádám: Az 1930-as görög–török barátsági és semlegességi szerződés. Documenta Historica 54. Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa. JATE Press, Szeged, 2002.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/38296/1/doc_054.pdf; letöltés: 2018.01.06.

- Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. kezelésében működő Nemzetpolitikai Kutatóintézet.
<http://www.szulofold.hu/data/images/vajd1.jpg>; letöltés: 2018.02.22.
- BÍMBÓ Mihály: Magyarkanizsa: ELÉG VOLT a teljesítetlen ígéretekéből!
Hét Nap, 2015.08.12.
<http://hetnap.rs/cikk/Magyarkanizsa:-ELEG-VOLT-a-teljesitetlen-igeretekbol!-20203.html>; letöltés: 2017.11.10.
- BÍTA Dániel: Négy méter magas vasfüggöny épül a déli határon. Népszabadság, 2015.06.17.
<http://nol.hu/belfold/nygy-meter-magas-vasfuggony-epul-a-deli-hataron-1540587>;
letöltés: 2018.02.21.
- Buszok szállítják a migránsokat a szerb-magyar határhoz. Híradó, 2015.08.28.
<https://www.hirado.hu/2015/08/28/buszok-szallitjak-a-migransokat-a-szerb-magyar-hatarhoz/>; letöltés: 2018.02.22.
- Clinton: „sinen van” az afganisztáni kivonulás. Napi, 2012.04.18.
https://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/clinton_sinen_van_az_afganisztani_kivonulas.516822.html; letöltés: 2018.02.12.
- DEIARY, Majid: A kurdok eredettörténetétől a nemzeti elismerésig. Korunk, 2003. november.
<http://epa.oszk.hu/00400/00458/00071/2003honap11cikk444.htm>; letöltés: 2017.12.01.
- Deutschland sollte finanzielle Anreize für Flüchtlinge senken.
Frankfurter Allgemeinen Zeitung, 2015.08.25.
<http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/vu-i-deutschland-sollte-anreize-fuer-fluechtlinge-senken-13768988.html>; letöltés: 2018.02.19.
- Direktori srpske i mađarske policije o sprečavanju ilegalnih prelazaka granice.
Subotica, 2015.02.11.
<https://www.subotica.com/vesti/direktori-srpske-i-madarske-policije-o-sprecavanju-ilegalnih-prelazaka-granice-id21964.html>; letöltés: 2018.01.13.
- ENGBAHL, F. William: Silence of the Lambs-Refugees, EU and Syrian Energy Wars.
New Eastern Outlook, 2016.10.10.
<https://journal-neo.org/2016/10/10/silence-of-the-lambs-refugees-eu-and-syrian-energy-wars/>; letöltés: 2017.11.29.
- Ezermilliárd dollár vár Afganisztán földje alatt. Világgazdaság, 2014.09.11.
<https://www.vg.hu/penzugy/ezermilliard-dollar-var-afganisztan-foldje-alatt-435087/>;
letöltés: 2017.11.22.
- Felelősnek mondta magát Hálid Sejk a szeptember 11-i merényletekért.
Index, 2007.03.15.
<https://index.hu/kulfold/sejk070315/>; letöltés: 2018.02.16.
- FÖLDES András: Nem a szegénység, a hisztéria miatt ürül ki Koszovó. Index, 2015.02.20.
https://index.hu/kulfold/2015/02/20/nem_a_szegenyseg_a_hisztéria_miatt_urul_ki_koszovo/;
letöltés: 2018.02.19.
- GÁBRITY MOLNÁR Irén: A vajdasági magyarok helyzete és jövőképe.
Confessio, 2015/3–4. szám.
<http://confessio.reformatus.hu/a-vajdasagi-magyarok-helyzete-es-jovokepe#page2>;
letöltés: 2018.01.18.

- GÁBRITY Molnár Irén: Szociológiai jelenségvizsgálatok a Vajdaságban. Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 2011. <http://gabritymolnariren.com/SzociologiaiJelensegVizsgalatok.pdf>; letöltés: 2017.11.08.
- GALL, Carlotta – DAO, James: A Buoyant Karzai Is Sworn In as Afghanistan's Leader. The New York Times, 2002.06.20. <https://www.nytimes.com/2002/06/20/world/a-buoyant-karzai-is-sworn-in-as-afghanistan-s-leader.html>; letöltés: 2021.02.13.
- GAZDIK Gyula: A szíriai válság kialakulása és elmélyülése. Kül-Világ, IX. évfolyam, 2012/1–2. szám. pp. 1–26. <https://kulvilaghu.files.wordpress.com/2020/04/kv-20120102.pdf>; letöltés: 2017.11.30.
- GAZDIK Gyula: Szíriai válság: „geopolitikai Csernobil”? (I.) Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések – 2016/19. <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2016-19-a-sziriai-valsag-geopolitikai-csernobil.original.pdf>; letöltés: 2017.11.30.
- GDP per capita (current US\$) – Afghanistan. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=AF>; letöltés: 2018.02.05.
- GYIMESI Roland: Az arab tavasz geopolitikai háttere. Szakdolgozat. Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar, Budapest, 2014. http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/szakdolgo/2014-bsc/gyimesi_roland.pdf; letöltés: 2017.11.29.
- HÁDA Béla – ABLAKA Gergely: Az afganisztáni válság regionális perspektívából. Nemzet és Biztonság, 2012. március. pp. 72–86. www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=588; letöltés: 2018.01.05.
- HALMOS Máté: 60 millióan vannak, és mind ide tartanak? https://index.hu/gazdasag/2015/06/19/menekult_statistika_menedek/; letöltés: 2018.02.22.
- HARMAT Árpád Péter – BUKVA Kármén: A Közel-Kelet múltja, jelene és válságai. Történelem cikkek – Közel-Kelet története, 2015.02.07. <http://tortenelemcikkek.hu/node/182>; letöltés: 2018.01.18.
- HENDE Csaba: BESZÁMOLÓ az afganisztáni Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők (ISAF) műveleteiben történő magyar katonai szerepvállalásról szóló 2186/2008. (XII.29.) Korm. határozat módosításáról. Magyarország Kormánya, Budapest, 2013. december. <http://www.parlament.hu/irom40/00050/00050.pdf>; letöltés: 2018.02.09.
- Horgosnak segítségre van szüksége. My Kanjiza, 2015.08.21. <http://www.kanjiza.rs/ujlap/mykanjiza/index.html?id=852>; letöltés: 2018.02.22.
- ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014) (Archived). NATO, 2015.09.01. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm; letöltés: 2018.02.12.
- IVÁN András: Az Iszlám Állam ugrásra készen várja a tálibok szétesését. Index, 2015.08.08. https://index.hu/kulfold/2015/08/08/az_iszlam_allam_ugrasra_keszen_varja_a_talibok_szeteseset/; letöltés: 2018.02.12.

- JUHÁSZ Attila – MOLNÁR Csaba: Magyarország sajátos helyzete az európai menekültválságban.
In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): Társadalmi Riport 2016. TÁRKI Zrt., Budapest, 2016. pp. 263–285.
<http://www.tarki.hu/hu/publications/SR/2016/13juhasz.pdf>; letöltés: 2018.02.22.
- Jutarnji: Sa Albancima nije sučista posla. Analitika, 2015.03.01.
<http://portalanalitika.me/clanak/178265/arhiv>; letöltés: 2018.02.19.
- KABÓK Erika: Martonoson esténként valóságos népvándorlás zajlik. Magyar Szó, 2015.07.05.
<https://www.magyarszo.rs/hu/2757/hetvege/129667/Martonoson-est%C3%A9nk%C3%A9nt-val%C3%B3s%C3%A1gos-n%C3%A9pv%C3%A1ndorl%C3%A1s-zajlik.htm>; letöltés: 2018.02.22.
- KABÓK Erika: Nyissátok ki a kaput! Magyar Szó, 2015.09.17.
https://www.magyarszo.rs/hu/2831/velemen_y_allaspon/132825/Nyiss%C3%A1tok-ki-a-kaput!.htm; letöltés: 2018.02.21.
- KABÓK Erika: Soha sem tapasztalt emberáradat. Magyar Szó, 2015.02.15.
<https://www.magyarszo.rs/hu/2616/hetvege/122268/Soha-sem-tapasztalt-ember%C3%A1radat.htm>; letöltés: 2018.02.17.
- KALTENECKER Emese: Gondolatok Katona Magda – Az afganisztáni politikai kibontakozás lehetősége című cikkéhez. Külügyi Szemle, 2002. ősz. pp. 168–181.
http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2002_03_Gondolatok_Katona_Magda_A_.pdf; letöltés: 2017.11.28.
- KÁPLY Mátyás: Az amerikai Közel-Kelet-politika vége. Kitekintő, 2016.01.30.
https://kitekinto.hu/2016/01/30/europan-kivul/iszlam20160130az_amerikai_kozel-kelet-politika_vege/92139/; letöltés: 2018.01.10.
- KATONA Magda Nasrin: Etnikai konfliktusok lehetősége Afganisztánban. Pro Minoritate, 2012. nyár. pp. 113–133.
<http://prominoritate.hu/wp-content/uploads/2019/05/ProMino12-2-08-Katona.pdf>; letöltés: 2017.11.29.
- KATONA Magda: Az afganisztáni politikai kibontakozás lehetősége. Külügyi Szemle, 2002. nyár. pp. 45–79.
http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2002_02_Az_afganisztani_politikai_.pdf; letöltés: 2017.11.18.
- KENNEDY, Robert F. Jr.: Why the Arabs Don't Want U sin Syria. Politico Magazine, 2016.02.22.
<https://www.politico.com/magazine/story/2016/02/rfk-jr-why-arabs-dont-trust-america-213601>; letöltés: 2017.10.11.
- KIRÁLY András: Obama háborúja, I. rész. Index, 2009.01.20.
https://index.hu/kulfold/oh1_9057/; letöltés: 2017.11.18.
- KISS Ádám: Afganisztán, az ország, ahol háromezer éve háborúznak. HVG, 2013.03.10.
http://hvg.hu/vilag/20130310_a_vilag_legrosszabb_helyei_Afganisztan; letöltés: 2018.02.01.

- KISS Igor: A 2011. Évi Népszámlálás Nemzetiségi Adatai (Gyorselemzés). Magyar Megmaradásért, 2012.11.30.
<http://magyarmegmaradasert.hu/kiletunk/trianon/item/3457-a-2011-%C3%A9vi-n%C3%A9psz%C3%A1ml%C3%A1s-nemzetis%C3%A9gi-adatai-gyorselemz%C3%A9s>; letöltés: 2017.11.21.
- KOLONTÁRI Attila: Az afganisztáni szovjet beavatkozás külső és belső körülményei. In: DÁVID Ferenc – KOLONTÁRI Attila – LENGYEL Gábor (szerk.): „Afganisztán – 1979-89-99-2009”. Konferenciakötet. MOSZT Könyvek 4., Pécs, 2010. pp. 27–51.
http://moszt.tti.btk.pte.hu/sites/moszt.tti.btk.pte.hu/files/files/afganisztan_1.pdf; letöltés: 2018.02.05.
- Koszovó biztonságos ország lett. Alfahír, 2015.10.09.
https://alfahir.hu/koszovo_biztonsagos_orzag lett; letöltés: 2018.02.17.
- KOZMA Rita: Egyre fokozódik a menekültprobléma. Magyar Szó, 2015.07.17.
<https://www.magyarso.rs.hu/2769/kozelet/130235/Egyre-fokoz%C3%B3dik-a-menek%C3%BCltprobl%C3%A9ma.htm>; letöltés: 2018.02.19.
- KOZMA Rita: Migránsokkal utazzanak-e a gyerekek? Magyar Szó, 2015.08.22.
<https://www.magyarso.rs.hu/2805/kozelet/131896/Migr%C3%A1nsokkal-utazzanak-e-a-gyerekek.htm>; letöltés: 2017.11.19.
- LŐKÖS Attila: A közel-keleti térség integrálódása a világgazdaságba. Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet, 2013.
http://phd.lib.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_15225_section_7730.pdf; letöltés: 2017.12.13.
- MALEY, William: Afghanistan: an historical and geographical appraisal. International Review of the Red Cross, Volume 92, Number 880, December 2010. pp. 859–876.
<https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/review/2010/irrc-880-maley.pdf>; letöltés: 2018.01.05.
- Martonoson esténként valóságos népvándorlás zajlik. My Kanjiza, 2015.07.06.
<http://www.kanjiza.rs/ujlap/mykanjiza/index.html?id=801>; letöltés: 2018.02.22.
- MCCARTHY, Niall: The Rising Flow of Syrian Refugees. Statista, 2013.09.09.
<https://www.statista.com/chart/1441/the-rising-flow-of-syrian-refugees/>; letöltés: 2018.01.28.
- MCCARTHY, Niall: Where U.S. Troops Are In The Middle East [Infographic]. Forbes, 2017.06.07.
<https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2017/06/07/qatar-hosts-largest-u-s-base-in-the-middle-east-despite-allegedly-funding-extremism-infographic/#2959adf13dc7>; letöltés: 2018.01.25.
- Megnyílt az új afgán parlament ülése. Origo, 2005.12.19.
<http://www.origo.hu/nagyvilag/20051219megnyilt.html>; letöltés: 2018.02.15.
- Mégsem érdekli az amerikaiakat az afganisztáni olaj. Origo, 2013.10.03.
<http://www.origo.hu/gazdasag/20130930-banyaszat-afganisztanban-a-nagy-kockazat-miatt-a-nyugati-cegek-tavol-maradnak.html>; letöltés: 2018.01.21.

- Mennyibe kerülnek Németországnak a menekültek? KamaraOnline, 2015.09.02.
<http://kamaraonline.hu/cikk/mennyibe-kerulnek-nemetorszagnak-a-menekultek>;
letöltés: 2018.02.19.
- Migránshelyzet – polgármesteri sajtótájékoztató. 2015.08.12.
<https://www.youtube.com/watch?v=vV1f6fdrydw>; letöltés: 2018.02.23.
- MILLS, Robin: Syrian oil a continuing conundrum. The National, 2017.07.23.
<https://www.thenational.ae/business/energy/syrian-oil-a-continuing-conundrum-1.613474>; letöltés: 2018.01.10.
- N. RÓZSA Erzsébet: Az iraki konfliktus és a tágabb Közel-Kelet. Külügyi Szemle, 2007/2. szám. pp. 152–199.
http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_02_Az_iraki_konfliktus_ees_a_.pdf;
letöltés: 2017.12.13.
- NÉGYESI József: Szíria vallási, etnikai összetétele, szerepük a jelenlegi szíriai folyamatokban.
In: VÉGH Andor (szerk.): A kisebbségek geopolitikája. VIII. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia, Pécs, 2012. november 15–16. Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Pécs, 2014. pp. 127–135.
http://foldrajz.ttk.pte.hu/files/kiadvanyok/MPFK_8_718e.pdf; letöltés: 2017.11.29.
- PÁLKA, Eugene J.: Afghanistan: A Regional Geography. United States Military Academy, West Point, New York, 2001.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED476014.pdf>; letöltés: 2017.12.28.
- Párizs: Koszovó biztonságos származási ország. Index, 2015.10.09.
https://index.hu/belfold/2015/10/09/parizs_koszovo_biztonsagos_szarmazasi_oroszag/;
letöltés: 2018.02.17.
- PERETZ, Don: The Middle East Today. Praeger Publishers, Westport, Connecticut, 1994.
- PETRUS Szabolcs: Legendák helyett – Tények a menekültek németországi szociális ellátásáról. Wolters Kluwer, 2017.05.23.
<https://jogaszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/legendak-helyett-a-menekultek-nemetorszagi-szocialis-ellatasa>; letöltés: 2018.01.02
- POPADIĆ, M.: Nemci stižu sa elektronikom. ALO!, 2015.02.11.
<http://arhiva.alo.rs/vesti/aktuelno/nemci-stizu-sa-elektronikom/85388>; letöltés: 2018.01.13.
- PORTER, Gareth: The War Against the Assad Regime Is Not a "Pipeline War". Truthout, 2016.09.21.
<http://www.truth-out.org/news/item/37685-the-war-against-the-assad-regime-is-not-a-pipeline-war>; letöltés: 2018.01.05.
- PÓTI László – N. RÓZSA Erzsébet: Oroszország Szíriában: nem második ukrán front. KKI Elemzések E-2015/38. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2015. pp. 1–9.
http://kki.hu/assets/upload/38_KKI-elemzes_RUS-SYR_legitamadas_Poti-N_Rozsa_20151006.pdf; letöltés: 2017.11.29.
- Pusztta kézzel a földet – Magazin-ajánló. Magyar Nemzet, 2015.02.20.
<https://magyarnemzet.hu/archivum/magyar-nemzet-magazin-ajanlo/pusztta-kezzel-a-foldet-magazin-ajanlo-3997617/>; 2021.02.13.

- RISEN, James: U.S. Identifies Vast Mineral Riches in Afghanistan. The New York Times, 2010.06.13.
<http://www.nytimes.com/2010/06/14/world/asia/14minerals.html>; letöltés: 2017.11.22.
- Russian Military Forces: Interactive map. Rondeli Foundation.
<https://www.gfsis.org/maps/russian-military-forces>; letöltés: 2020.12.10.
- Segélyszállítvány Magyarok számára. My Kanjiza, 2015.07.21.
<http://www.kanjiza.rs/ujlap/mykanjiza/index.html?id=813>; letöltés: 2018.02.21.
- Solutions Strategy for Afghan Refugees. Regional Overview, Update 2015-2016. UNHCR, 2015. pp. 4–6.
<http://www.unhcr.org/protection/operations/542522922/afghanistan-regional-portfolio-solutions-strategy-afghan-refugees-20152016.html>; letöltés: 2018.02.13.
- STARR, S. Frederick (edit.): Xinjiang: China's Muslim Borderland. Central Asia–Caucasus Institute, New York, 2004. pp. 157–158.
- SURÁNYI Róbert: Afganisztán az oroszán és a medve között: az angol–afgán háborúk, 1839–1919.
In: DÁVID Ferenc – KOLONTÁRI Attila – LENGYEL Gábor (szerk.): „Afganisztán – 1979-89-99-2009”. Konferenciakötet. MOSZT Könyvek 4., Pécs, 2010. pp. 12–26.
http://moszt.tti.btk.pte.hu/sites/moszt.tti.btk.pte.hu/files/files/afganisztan_1.pdf;
letöltés: 2018.02.05.
- Syria Population. Worldometer.
<https://www.worldometers.info/world-population/syria-population/>; letöltés: 2020.12.10.
- Syrian unrest threatens potential role as an energy transit country. U.S. Energy Information Administration, 2013.03.12.
<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=10331>; letöltés: 2018.01.19.
- Szabadka község etnikai térképe (2002). Wikipedia.
https://hu.wikipedia.org/wiki/Szabadka_k%C3%B6zs%C3%A9g#/media/File:Subotica_ethnic-hungarian_mun.png; letöltés: 2017.11.08.
- SZENES Zoltán: Előre a múltba? A NATO Wales után. Külügyi Szemle, 2014. ősz. pp. 3–26.
<http://kki.hu/assets/upload/Szenes.pdf>; letöltés: 2018.02.11.
- SZIGETVÁRI Tamás: Oroszország és a Közel-Kelet kapcsolatrendszere, különös tekintettel a tőkeáramlásokra. In: Eurázsia a 21. században. Kelet-Európa Tanulmányok (11). MTA KRTK Világgazdasági Intézet, Budapest, 2015. pp. 119–132.
http://real.mtak.hu/34124/1/Szigetvari_Oroszország..._u.pdf; letöltés: 2017.12.13.
- TAIB, Mowafa: The Mineral Industry of Syria. U.S. Geological Survey, Minerals Yearbook – 2010. Syria. August 2012. pp. 55.1–55.7.
<https://s3-us-west-2.amazonaws.com/prd-wret/assets/palladium/production/mineral-pubs/country/2010/myb3-2010-sy.pdf>; letöltés: 2017.12.01.
- TAIB, Mowafa: The Mineral Industry of Syria. U.S. Geological Survey, Minerals Yearbook – 2013. Syria. December 2016. pp. 60.1–60.6.
<https://s3-us-west-2.amazonaws.com/prd-wret/assets/palladium/production/mineral-pubs/country/2013/myb3-2013-sy.pdf>; letöltés: 2018.01.18.

- The Energy Consulting Group: Syrian Oil and Gas.
<http://energy-cg.com/MiddleEast/Syria/Syria%20Oil%20and%20Gas%20Overview.html>;
letöltés: 2018.01.19.
- THOMAS, G. P.: Syria: Mining, Minerals and Fuel Resources. AZO Mining, 2012.10.19.
<https://www.azomining.com/Article.aspx?ArticleID=202>; letöltés: 2018.01.15.
- Több a menekült, mint a helyi lakos. Magyar Szó, 2015.09.14.
<https://www.magyarszo.rs/hu/2828/kozelet/132686/T%C3%B6bb-a-menek%C3%BClt-mint-a-helyi-lakos.htm>; letöltés: 2018.02.22.
- Trend of Registered Syrian Refugees. UNHCR.
<http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>; letöltés: 2020.12.10.
- Új útvonalakon özönlnek a határsértők. Magyar Nemzet, 2015.02.09.
<https://mno.hu/kulfold/uj-utvonlakon-ozonlenek-a-hatarsertok-1272027>;
letöltés: 2018.02.11.
- UNHCR Global Report 2010 - Syrian Arab Republic. pp. 189–193.
<http://www.unhcr.org/4dfdbf50b.html>; letöltés: 2018.01.27.
- VARGA Gergely: Az Egyesült Államok katonai jelenléte a csendes-óceáni térségben. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések – 2014/10.
<https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2014-10-az-egyesult-allamok-katonai-jelenlete-a-csendes-oceani-tersegben-varga-g.original.pdf>; letöltés: 2018.01.26.
- Veljović: Ilegalna migracija se moraza jednički rešiti. RTV, 2015.02.11.
[.http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/veljovic-na-kelebiji-i-horgosu-sa-madjarskim-kolegom_567164.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+RtvSveVesti+%28RTV+poslednje+vesti%29](http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/veljovic-na-kelebiji-i-horgosu-sa-madjarskim-kolegom_567164.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+RtvSveVesti+%28RTV+poslednje+vesti%29); letöltés: 2018.02.11.
- What is the Middle East? TeachMideast.
<http://teachmideast.org/articles/what-is-the-middle-east>; letöltés: 2017.12.13.
- Word Statistics Pocketbook 2017 edition. United Nations, New York, 2017. p. 33.
<https://unstats.un.org/unsd/publications/pocketbook/files/world-stats-pocketbook-2017.pdf>; letöltés: 2018.02.07.
- World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Syria.
<https://minorityrights.org/country/syria/>; letöltés: 2020.12.10.
- World Population Prospects 2019. United Nations, DESA, Population Division.
<https://population.un.org/wpp/Download/Archive/Standard/>; letöltés: 2018.02.07.
- ZUESSE, Eric: The Oil-Gas War Over Syria, in Maps. Strategic Culture Foundation, 2016.10.24.
<https://www.strategic-culture.org/news/2016/10/24/oil-gas-war-over-syria-maps.html>;
letöltés: 2018.01.05.

Bevezetés

1924-ben Törökország felszámolta és jogilag is eltörölte az iszlám originális államrendszerét, a több mint 1200 évig regnáló Kalifátust. 90 évvel később, 2014. június 29-én az iraki Moszulban egy magát Iszlám Államnak² (DAIS/DAESH/IS) nevező terrorszervezet újból kikiáltotta a „kalifátust”, élén Ibrahim kalifával, mozgalmi nevén Abu Bakr al-Bagdadival. A körülményektől eltekintve (hogy terrorszervezetről van szó, annak erre vonatkozó legitimitásától stb.) maga a tény, hogy a kalifátus újból létezik, óriási érzelmi jelentőséggel bír a világ különböző pontjain élő szunnita muszlimok számára. A deklarálás körülményei, de különösen a szervezet tettei azonban széles körű ellenérzést váltottak ki szerte a világban, és az *ummán* (muszlimok közössége) belül is. Ez utóbbira példa a 126 prominens muszlim vallástudós által aláírt *Nyílt levél*,³ amelyet az újdonsült kalifának címeztek, és 24 pontba szedve jogi érvekkel alátámasztott éles kritikát fogalmaz meg a szervezettel és a kalifátus kikiáltásával kapcsolatban.

A levél valójában sokkal több és fontosabb, mint egy kritika. Először is pontról pontra végigmegy az IS viselt dolgain, barbár cselekedetein, amelyeket a szervezet a saját kommunikációs csatornáin, propagandagépezetén keresztül helyesnek, az elsődleges források, a Korán és a *hadiszok* (lejegyzett közlés, amit a próféta és társai mondtak), valamint a *saría* (iszlám jog és erkölcsi útmutató rendszer) általuk alkalmazott sajátos magyarázatával, alkalmazásával jogszerűnek tüntet fel – és lépésről lépésre cáfolja azok jogosságát.

Itt nem a Nyugat társadalomtudósainak a kritikájáról van szó, a kritika belülről jön, ráadásul az iszlám szellemi vezető rétegéből. Ez adja a levél igazi lényegét, hiszen az egyrészt válasz a Nyugat kérdéseire, vagyis hogy az IS nem azonos az iszlámmal, nem az elfogadott tanokból fakad, hanem azok kifordított magyarázatából. A muszlim

¹ A tanulmány születését hosszas irodalmi és terepi kutatómunka előzte meg, amelynek eredményeit a szerző részben felhasználta a doktori disszertációjában is.

BANAI Tibor Péter: Dzsihad: terrorizmus, vagy szabadságharc? A fogalom multidiszciplináris vizsgálata. Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskola, Budapest, 2018.
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1072/1/Banai_Tibor_Peter_dhu.pdf; letöltés: 2020.12.10.

² Története során a DAIS/DAESH nevű radikális szervezet több elnevezést viselt, míg végül önhatalmúlag felvette a jól csengő Iszlám Állam (IS), illetve Kalifátus elnevezéseket, amelyek sajnálatos módon elterjedtek a köztudatban, és ez az oka annak, hogy a tanulmány is ezeket használja. Az idézőjelet ez esetben az indokolja, hogy a szervezet inkább protoállam, egy sajátos, marginális iszlám értelmezéssel, mint az igazi iszlám elvein működő állam. Semmiképpen sem tekinthető legitim kalifátusnak, illetve a korábbi kalifátus bármilyen jogutódjának. Ez egyértelmű, ha megvizsgáljuk legitimitását, ideológiáját, létrejöttének és működésének iszlám mozgatóit – ami részben a tanulmány tárgya. Az Iszlám Állam, kalifátus kifejezések használatát – bármennyire is kerülendő a fentiek tükrében – az teszi indokolttá, hogy a szervezet így nevezi magát.

³ Open Letter to Al-Baghdadi. 2014.09.19.
www.lettertobaghdadi.com; letöltés: 2016.05.16.

tudósok számára azonban ennél is fontosabb, hogy ez a levél egyúttal a saját híveikhez is szól, azokhoz a muszlim kételkedőkhöz, akiket az IS eredményei és propagandája meggyőztek, ezért valamilyen módon támogatják a szervezetet, vagy egyenesen csatlakoztak hozzá, ahogy az IS erre fel is szólította a világ muszlimjait.

Nagy kihívás ez az *uléma* (vallástudósok köre) számára, mivel az IS az első olyan terrorszervezet a globális radikális iszlamizmus történetében, amely saját területtel rendelkezik, kváziállamként működik, ráadásul nem is akármilyen államiságot mond magáénak, nem egy „szimpla” emirátust, hanem a muszlim kollektív gondolkodásban abszolút pozitív csengésű és globálisnak gondolt kalifátust. Ez pedig kézzelfogható valóságot kínál a szimpatizánsoknak, igazi „ötcsillagos dzsihadot”, ami távol áll az al-Káida nehezen megfogható konspiratív világtól, és valójában ez az (és nem a két szervezet közti szíriai harcok), amivel az IS felülírta és legyőzte az al-Káidát.⁴

A szervezet ideológiája, működési elvei megértéséhez érdemes áttekinteni a történetét, sorra venni azokat az eseményeket és prominens figurákat az eszméikkel együtt, amelyek/akik kialakították, illetve meghatározzák azt. Ez többek között azért is tanulságos, mert rávilágít azokra az általánosan negligált tényekre is, hogy az Amerikai Egyesült Államok tévova és elhibázott regionális politikája, valamint a hatalomra került síita iraki kormányzás milyen szerepet játszott az eddigi legradikálisabb szunnita szervezet létrejöttében és prosperálásában.

A „Kalifátus” története, katonai stratégiája, ideológiája és államisága

Minden út Rómába vezet, tartja a mondás nálunk, a globális dzsihad világában viszont minden út Afganisztánba vezet. A szervezet gyökerei ugyanis nem a szíriai polgárháborúba, nem is az iraki megszállás idejére, hanem egyenesen a szovjetek elleni afganisztáni dzsihad idejére vezetnek. Az ottani dzsihad szellemi vezetőjének, Abdullah Azzámnak a felhívására az 1980-as évek második felében „özlönlöttek” a fiatal, tette kész iszlamisták Afganisztánba. Ilyen volt a húszas éveiben járó, palesztin gyökerű, jordániai születésű, iskolázatlan és büntetett előéletű, de agilis Abu Muszaab az-Zarkávi is, eredeti nevén Ahmed Fádil al-Halajla.⁵

Zarkávi elkésett, a fontosabb harci cselekmények már lezajlottak, a Szovjetunió vereséget szenvedett és a kivonulásra készült. Mégsem jött hiába, mivel a dzsihad *networkjén* belül fontos kapcsolatokra tett szert, amelyek a későbbiekben meghatározták karrierjét. Afganisztánban ismerkedett meg későbbi tanítómesterével, a szintén palesztin-jordán származású ideológussal, a kortárs dzsihad egyik legbefolyásosabb alakjával, Abu Mohamed al-Makdiszivel, valamint az ekkor már híressé vált Oszáma bin Ládennel.

⁴ Az teljesen egyértelmű, hogy egy illegalitásban lévő terrorhálózathoz csatlakozni nem egyszerű. Az al-Káida esetében a legjárhatóbb mód a *darknet*, illetve a csatlakozás valamelyik radikális imám vezetete mecszet közösségéhez. A csatlakozó szimpatizánsok szempontjából azonban mindegyik kockázatos, bonyolult és gyakran hosszadalmas folyamat. Ennél sokkal egyértelműbb a kivándorlás a DAIS területére – amely számukra *dár al-islám* (az iszlám háza, világa).

⁵ A *mudzsáhidék* (akik dzsihadot folytatnak) közt igen elterjedt a felvett nevek használata, aminek minden bizonnyal konspiratív oka is van, hiszen sokuk illegalitásban tevékenykedett a saját hazájában. Ezek az archaizáló elnevezések az illető személy elsőszülött gyermekének nevéből és származási helyének elnevezéséből tevődnek össze. Zarkávi nevének jelentése: Muszaab apja, aki Zarkából származik.

Az 1990-es évek elején afganisztáni tapasztalatokkal, kapcsolati hálóval és valószínűleg némi kezdőtőkével felszerelve Zarkávi és Makdiszi visszatért Jordániába. Létrehoztak egy helyi szervezetet, amelynek célja a hitetlennek tartott világi jordáni uralkodóház és az őket kiszolgáló rezsim megdöntése. A szervezet neve *Dzsund as-Sám*, azaz a Levantei Divízió lett, az ideológiáját Makdiszi nézetei adták. (A név mindenestre arról árulkodik, hogy az al-Káida helyi szervezetét akarták megvalósítani.) A jordániai szolgálatok azonban figyelték az Afganisztánból hazatérő arabokat, és Zarkávit, Makdiszit és társaikat elfogták, majd 1994-ben 15 év börtönre ítélték őket. Zarkávi számára ezek tanulóévek voltak, mivel Makdiszivel együtt töltötték büntetésüket, ekkor alakult ki köztük a mester és tanítvány viszony. 1999-ben királyi amnesztiával szabadultak. Makdiszi maradt Jordániában, míg Zarkávi rövid kitérővel visszatért Afganisztánba.

Érdeemes elemezni Makdiszi munkásságát, mivel az ő tanai, nézetei formálták leginkább Zarkávi, az IS origófigurájának ideológiáját. Makdiszi az iszlamista berkeken belül a hírnevét azzal alapozta meg, hogy 1984-ben *takfírt* (hitelenné nyilvánítás) alkalmazva hitetlen államnak nyilvánította a szaúdi rezsimet.⁶ Gondolkodására a középkori Ibn Tajmijja és a 18. századi Abd al-Vahháb vallástudósok tanai voltak nagy hatással. Az ő munkáik hatására használta a *takfírt*, ami annyira jellemezte gondolkodásának korai szakaszát. Elkötelezett híve volt a vahhábizmus eszméinek, de nem az intézményesített vahhábizmusnak. Egyetértett al-Utaibival és maroknyi csoportjával, akik 1979-ben elfoglalták a mekkai Nagymecsetet, szerinte ők képviselték az igazi vahhábizmust, nem pedig a szaúdi uralkodóház.

Makdiszi számtalan tanulmányt, könyvet írt, az egyik leghíresebb munkája a *Millat Ibráhim* (Ábrahám krédója). Ebben többek közt azt a kérdéskört járja körbe, hogy az igazi muszlim meddig lehet hű országa politikai hatalmához, és mi az a pont, ahol ezt meg kell tagadnia. Szerinte minden olyan esetben meg kell tagadni a hatalmat, szembe kell menni vele, ha az már nem az isteni törvényeket (*saría*), hanem az emberi törvényeket követi, alkalmazza.⁷ Ugyanilyen alapon ítéli el a demokráciát is, mivel az emberi kreatúra számára az egyfajta többistenhit, ami ellentétes az iszlám monoteizmusával. Ennek a nézetének egy teljes könyvet is szentel *Democracy: A Religion!* (Demokrácia: egy vallás!) címmel.⁸ Munkáiban fontos szerepet tulajdonít a *takfír* mellett a dzsihádnak. A *Millat Ibrahimb*ban például ő is a 8. században, a Kalifátus ma már idealizált idejében élő *mudzsáhid*, Ibn Mubárák életét állítja követendő példának, a *takfírra* pedig a hajdani vahhábíták esetét hozza fel történelmi példának, akik nem haboztak hitelenné nyilvánítani az

⁶ HERMANN, Rainer: *Az Iszlám Állam – A világi állam kudarca az arab világban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015.

⁷ AL-MAQDISI, Abu Muhammad: *Millat Ibrahim (The Religion of Ibrahim)*. At-Tibyan Publications, 2010. <https://www.kalamullah.com/Books/MillatIbraheem.pdf>; letöltés: 2016.10.28.

ROSTOVÁNYI Zsolt: A „totalizáló iszlámtól” a „szekularizált iszlámig”. Az iszlám civilizáció a retraditionalizáció és modernizáció kettős szorításában. In: CSICSZMANN László (szerk.): *Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten. Az államiság eltérő modelljei*. Aula Kiadó, Budapest, 2010. pp. 13–84. http://www.grotius.hu/doc/pub/DFVQUTU/2010_110_rostovanyi_zsolt.pdf; letöltés: 2016.10.28.

⁸ AL-MAQDISI, Abu Muhammad: *Democracy: A Religion!* Al Furqan Islamic Information Centre, Springvale South, Australia, 2012.

egyiptomi hadsereget, amikor a török porta ellenük hadba küldte őket.⁹ Ugyanakkor tökéletesen tisztában volt azzal, hogy a hitetlenek, nem muszlimnak bélyegzés alkalmazásakor körültekintően kell eljárni, és ez később számtalan vitát váltott ki közte és azon szélsőséges muszlimok (*mukaffirah*) közt, akik ezt a fogalmat minden körültekintés nélkül és gátlástalanul alkalmazták. Ebben a témában tanulmányt is kiadott: *A harmincas értekezés, ami figyelmeztetés a takfír túlzott alkalmazására*.¹⁰

Évekkel később pont ez a nézetbeli különbség okozott szakadást mester és tanítványa közt. Makdiszi elhatárolódott Zarkávi nézeteitől, és éles kritikával illette hajdani tanítványát az iraki fronton gyakorolt agresszív *takfír* politikájáért. Makdiszi az évek múlásával revideálta a nézeteit, és lényegesen mérsékeltebb hangot ütött meg, amiben valószínűleg közrejátszott az is, hogy a jordániai hatóságok többször bebörtönözték.¹¹ (Ebben is hasonlít a pályája az általa oly sokra tartott *szalafi* nemzedék – lásd Hanbal, illetve Ibn Tajmijja – vagy a modern iszlamizmus – lásd Kutb stb. – harcos képviselőire.) Legutóbb 2015-ben engedték ki a börtönből. Akkor újból az érdeklődés középpontjába került, mivel egy televíziós interjúban nyilvánosan elítélte az IS-t, amiért megégettek egy elfogott jordániai vadászpilótát. A műsorban Korán és *hadisz* idézetekkel érvelt, és rámutatott arra, hogy ez ellentétes a hadifoglyokkal való bánásmódra előírt iszlám elvekkel.¹²

Zarkávi a szabadulása után egy darabig még Jordániában maradt, hogy a levantei csoporttal megszervezzék egy merényletet, egy ammáni luxushotel felrobbantását, de a jordániai szolgálatok leleplezték a készülődést, ezért neki nem sok választása maradt, visszatért Afganisztánba, ahol ismét felvette a kapcsolatot az al-Káida vezetésével. Sikertelenül meggyőznie bin Ládent, hogy anyagilag támogassa őt egy saját szervezet és kiképzőtábor létrehozásában. Több forrás is említi, hogy bin Ládennek nem volt szimpatikus Zarkávi nyakassága, fiatalkori bűnözői múltja, de legfőképpen a *takfír* túlzott alkalmazását előtérbe helyező nézetei voltak ellenére. Mégis támogatta anyagilag Zarkávi tervét, aki a Herát melletti félsivatagos vidéken felállította kiképzőtáborát, és megalapította saját csoportját, amelyet Makdiszi honlapja után *Dzsamaat at-Tauhid va-l-Dzsihadnak*, azaz Egyistenhit és Dzsihad Szervezetének nevezett el.¹³ Ekkor még mindig a jordániai „harctér” volt a

⁹ AL-MAQDISI, Abu Muhammad: Millat Ibrahim (The Religion of Ibrahim). At-Tibyan Publications, 2010. p. 151.

<https://www.kalamullah.com/Books/MillatIbraheem.pdf>; letöltés: 2016.10.28.

¹⁰ AL-MAQDISI, Abu Muhammad: Millat Ibrahim (The Religion of Ibrahim). At-Tibyan Publications, 2010. p. 209.

<https://www.kalamullah.com/Books/MillatIbraheem.pdf>; letöltés: 2016.10.28.

AL-MAQDISI, Abu Muhammad: Democracy: A Religion! Al Furqan Islamic Information Centre, Springvale South, Australia, 2012. p. 9.

¹¹ Azért is több hónapos börtönbüntetést kapott, mert egyik munkája – szabad fordításban: „*Ez az a zaj, amit én Allahért csapok*” – 9/11 dicséretéről szól, és hosszasan érvel benne a terrorcselekmények legitimitása mellett.

AL-MAQDISI, Abu Muhammad: Democracy: A Religion! Al Furqan Islamic Information Centre, Springvale South, Australia, 2012.

¹² BLACK, Ian: Jordan releases jihadi cleric and Isis critic after group's murder of pilot. The Guardian, 2015.02.05.

<https://www.theguardian.com/world/2015/feb/05/jordan-release-jihadi-cleric-al-maqdisi-isis-killing-pilot-al-kasasbeh>; letöltés: 2020.12.07.

¹³ Más munkák a csoport létrehozását 2002–2003-ra teszik, amikor Zarkávi az észak-iraki régióba utazik Afganisztán amerikai megszállása után.

prioritása, táborában közel-keleti, főként jordániai dzsihadistákat képzett ki a jordániai rezsim elleni harcra. 9/11 azonban felülírta a terveit, amit valószínűleg nem bánt, mivel életében először most valóban a hitetlenek ellen harcolhatott.

Amikor az amerikai erők megindították az afganisztáni offenzívát, Zarkávi az embereivel már a tálibok oldalán küzdött. Az offenzíva gyorsan haladt előre, és Zarkávi az egyik csatában súlyos mellkasi sebet szerzett, azt valószínűleg Iránban kezelte. Életének ez a szakasza azért érdekes, mert néhány évvel később az amerikai politika – amely akkor minden eszközzel próbálta igazolni az iraki hadjáratának jogszerűségét, ezért Colin Powell külügyminiszter egy nyilatkozatában ezt a történetet úgy tálalta a nyilvánosság felé, hogy Zarkávi egyenesen a Szaddám Huszein vezette Irakba utazott, és ott gyógykezelték – állította ezt annak ellenére, hogy ennek semmi nyoma nincs Irakban.¹⁴ Ez pedig azt jelentette volna, hogy a Szaddám-rendszernek – amely valójában kegyetlen eszközökkel üldözte a radikális iszlamista szervezeteket, mivel politikai ellenfeleinek tekintette őket – kapcsolata volt az al-Káidával. Ez és az ehhez hasonló „bizonyítékok” akkor nagyon kellett az amerikai kormánynak, hogy helyreállíthassa az iraki katonai kampány gyorsan fogyó hazai támogatottságát.

Felgyógyulása után Zarkávi Észak-Irakba, a kurd régióba utazott, és ott kapcsolatba lépett az *Ansár al-Iszlám* kurd radikális iszlamista szervezettel. Segítségükkel újjászervezte csoportját, a *Dzsamáat at-Tauhíd va-l-Dzsihadot*, és kiképzőtáborokat működtetett. Amikor az amerikai vezetésű vezette koalíció 2003 tavaszán megindította a Szaddám Huszein Irakja elleni offenzívát, Zarkávi csak az alkalomra várt. Az alkalom elérkezett, Zarkávi pedig hamarosan az iraki felkelés kétes híru és legdetermináltabb aktorává vált.

2004 elején az iraki amerikai adminisztráció, a Koalíciós Ideiglenes Hatóság (Coalition Provisional Authority, CPA) megjelentetett egy elfogott bizalmas levelet, amelyet Zarkávinak tulajdonítottak.¹⁵ A levél Zarkávi helyzetjelentése bin Ládénék felé az iraki frontról, a dzsihad következő állomásáról. A megszállás első évéről von mérleget, felvázolja az ott lévő iraki erőket, majd a dzsihad szempontjából mérlegeli, stratégiaileg elemezi és csoportosítja őket. Négy csoportra – amerikaiakra, kurdokra, iraki biztonsági erőkre és tőle nem meglepő módon iraki síitákra – osztja az ellenséget. Az amerikaiak „könnyű célpont, gyáva tömeg, közülük minél többet kell megölni vagy elkapni (túszul ejteni)”, a kurdokra nem pazarolja a szavakat, ők egyszerűen az amerikaiak csatlósai, aki megnyitották Irak kapuit a megszállóknak, és ők az utolsók, akikkel majd végeznek (a kurdokat kifejezetten rosszul mérte fel, ahogy a későbbi évek eseményei bizonyították), a biztonsági erők pedig a

BESENYŐ János – PRANTNER Zoltán – SPEIDL Bianka – VOGEL Dávid: *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0.* Kossuth Kiadó, Budapest, 2016.

Abu Musab al-Zarqawi. *New World Encyclopedia.*

https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Abu_Musab_al-Zarqawi; letöltés: 2020.12.07.

HERMANN, Rainer: *Az Iszlám Állam – A világi állam kudarca az arab világban.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015.

¹⁴ BURKE, Jason: *Al-Kaida – A terror árnyéka.* HVG Könyvek, Budapest, 2004.

¹⁵ Az ilyen levelek eredetisége gyakran megkérdőjelezhető (mivel az ellenség publikálta és kommunikációs „fegyverként” használhatja), de a levél tartalma és stílusa megfelel az akkori iraki realitásnak és Zarkávi stílusának.

megszállók kiszolgálói, „fülei, szemei és kezei”, akikkel a közeli jövőben fognak végezni, mielőtt azok ténylegesen megerősödnek. A legszembetűnőbb a levélben a hozzáállása a síitákhoz. Arad a levélből a gyűlölet a síiták iránt. Arab szokás szerint szóvirágokkal teletűzdelt stílusban, de lealacsonyítóan ír róluk, ők a „*ravas és rosszindulatú skorpió, a beszivárgó méreg*” stb. Zarkávi szerint nem csak az amerikaiak ellen, de a síiták ellen is küzdeni kell. Az iraki front számára kétfrontos küzdelmet jelent, amelyben ráadásul nem a hitetlen amerikaiak, hanem a hitehagyott *ráfida* síiták¹⁶ a fő ellenség, és pont ez Zarkávi iraki taktikájának a pillére.

A megszállás folyamán a hatalomból kiszorított és üldözött iraki szunnitákat azzal akarja felrázni, hogy szektáriánus háborút robbant ki azáltal, hogy a javarészt ekkor még inkább külföldiekből álló dzsihadista szervezetével (mint egy kutbi élcsapat) az iraki síitákat támadja minden eszközzel, ezután pedig az amerikaiak következnek, és ezt a káoszt addig fokozza, amíg a megszállókat kivonulásra nem készíti. Ezt írja: „*Ha sikerül őket bevonni a szektáriánus háborúba, akkor létrejön a szunnita ébredés... a síita veszély nagyobb és pusztítóbb az iszlámra nézve, mint az amerikaiaké...*” Ugyanakkor Zarkávi pontosan tudja (elődei, Azzám és bin Ládén példájából), hogy a puszta erőszak önmagában nem elég, éppen ezért aktív kommunikációra támaszkodva a széles körű nyilvánosság bevonását tervezi: „*Komolyan előkészítünk médiaanyagokat... és így létrehozunk egy olyan dzsihadot, amiben a kard és a toll kiegészítik egymást.*”¹⁷ Ebből a levélből lehet megérteni a *takfir* súlyát, hiszen erre hivatkozva végigkegyetlenkedte élete hátra lévő éveit az iraki dzsihadban.

Számtalan merényletet követett el a „megszálló” és a belbiztonsági erők ellen, de főként a síiták elleni látványos robbantásai okoztak kárt. Síita városrészek zsúfolt piacain és síita kegyhelyeken robbantott, az egyik leghíresebb merényletet Nedzsefben, Ali kalifa sírjánál követte el. Az iraki ellenállás Zarkávi csoportjának színre lépése előtt egyfajta Robin Hood-jelleget viselt magán. Az újságírók, majd később a segélymunkások relatíve szabadon, sértetlenül mozoghattak, Zarkáviék aktivizálódása után ez radikálisan megváltozott. Elszaporodtak a túszejtések, és a túszoekért először váltságdíjat kértek,¹⁸ később brutális módszerekkel kivégezték őket (narancssárga kezeslábasban, amit a guantánamói és a helyi amerikai börtönökben is használtak) kamera előtt, a filmeket pedig felrakták a világhálóra. Zarkávi ekkor kapta a „nyakazós” gúnynevet a nyugati sajtóban, míg az iszlamista websitetokon a „mészárosok sejkjeként” emlegették.

Érdemes elgondolkodni azon, hogy ez a kegyetlen, de hatékony taktika mennyiben volt a tanulatlan Zarkávi sajátja. A síiták hitetlenné nyilvánításának és a tömeges, kegyetlen üldözésnek a gyakorlata kétségtelen az övé (de vehette a példát a

¹⁶ A *ráfida* jelentése „*aki nem ismeri el az igazságot*”, és így jelenthet hitehagyottat, de dezertőrt is. Itt a szunniták pejoratív elnevezése a síitákra. Az IS területén a síiták házának ajtajait „r” betűvel jelölték.

¹⁷ AZ-ZARQAWI, Abu Musab: Zarqawi Letter. U.S. Department of State, 2004. <https://2001-2009.state.gov/p/nea/rls/31694.htm>; letöltés: 2015.01.10.

¹⁸ A tanulmány szerzője 2004 áprilisában interjút készített három cseh újságíróval, akik az elsők között voltak az Irakban túsul ejtett tudósítók közül. A három újságíró néhány hét fogság után szerencsésen kiszabadult. Nem úgy az amerikai állampolgár, a civil segélymunkás Nicholas Berg, akit nem sokkal később, május 7-én Zarkávi személyesen fejezett le, és az erről készült videót nyilvánosságra is hozta a YouTube-on.

tálibántól), a káosz fokozása, az iraki harcok kvázi polgárháborúvá szélesítésének ötlete azonban valószínűleg máshonnan ered. 2004-ben az interneten publikáltak egy munkát *Idárat at-Tavahhus* (A kegyetlen kormányzás) címmel,¹⁹ amelynek az alcíme is figyelemre méltó: *A legkritikusabb stádium, amin az ummának keresztül kell mennie*. A szerző egy bizonyos Abu Bakr Nadzsi (eredeti nevén Mohamed Halíl al-Hakím) egyiptomi származású dzsihádistája, aki személyes jó viszonyt ápolt Ajman az-Zaváhirivel, ugyanakkor az al-Káida egyik stratégája és egyben propagandafőnöke volt.²⁰

A munka egy katonai-politikai stratégiát ír le, amelynek lényege kíméletlen kegyetlenséggel káosz megteremtése bizonyos muszlim országokban, majd ennek a fokozása egészen addig, amíg a hatalom meg nem roppan, és a tömegek biztonságuk és alapvető szükségleteik érdekében az erőt felmutató szervezet oldalára állnak. Ezt követően lehetővé válik a *saría* bevezetése és egy proto iszlám állam létrehozása, amely végső soron a kalifátus újbóli kikiáltásához vezet. Nadzsi ezt kifejezetten a dzsihádisták szalafizmus stratégiájaként írja le, és bár megjegyzi, hogy ezen kívül még öt másik dzsihádisták irányzat létezik, amelyek szintén rendelkeznek valamilyen stratégiával/programmal az iszlám állam megteremtésére, de ezek közel sem olyan hatékonyak, „csak megzavarják az iszlám fiatalságot”.²¹

A stratégia ötletét a tálibok uralomra jutásából vette (Afganisztánnal sokszor példálózik), hisz ott is addig fokozódott a zűrzavar, míg a népnek elege nem lett belőle, és végül a tálib mozgalom mint megbízható erő oldalára álltak, elfogadták azt, megteremtve ezzel a táliban hatalmának a legitimitását. Leírja, hogy ez a stratégia hol és mely országokban alkalmazható, és milyen feltételeknek kell teljesülniük a hatékony alkalmazásához. Ilyenek a stratégiai mélységgel, elhagyott, kietlen területekkel rendelkező országok; azok, ahol már jelen van valamilyen dzsihádisták mozgalom; a helyi hatalom gyengül; a felhalmozott fegyverekhez könnyen hozzá lehet férni stb. A leírt stratégia szerint az iszlám állam létrehozásának két fő stádiuma van: az első a „zaklatás és kifárasztás stádiuma”, ezt követi „a kegyetlen kormányzás stádiuma, amin az ummának keresztül kell mennie, ez a legkritikusabb stádium, és ha ezt sikerült véghez vinni, akkor ez lesz a híd az iszlám államhoz”.²²

Figyelemre méltó a második stádium részletezése, azoknak a kritériumoknak a felsorolása, amelyekre ebben a fázisban szükség van: a belső biztonság megszervezése; élelmiszerek és orvosi szolgáltatás biztosítása; a terület biztosítása az ellenség inváziójától; a *saría* bevezetése; a hit és a harci morál növelése a fiatalok kiképzése által a „kegyetlen kormányzás” területén. Szükséges továbbá egy harcoss

¹⁹ Pontos fordítás lenne a vad vagy barbár kormányzás, de az előbbi nem túl kifejező, míg az utóbbi korrekt lenne, de az a *dzsáhilijára* (barbárság, az iszlám megjelenése előtti állapot) utal, ami félrevezető.

²⁰ Nadzsi az al-Káida belső köréhez tartozott. Iszlámista karrierjét kutbistaként kezdte Egyiptomban, annak az Iszlám Dzsihád csoportnak a tagjaként, amely megölte Szadat elnököt 1981-ben. Ezért börtönben is volt. Sokatmondó másik mozgalmi neve Abu Dzsihád al-Maszri, „Az Egyiptomi Dzsihád Atyja”. 2008-ban egy pakisztáni–amerikai dróntámadásban halt meg Pakisztán törzsi területén, közel az afgán határhoz.

²¹ NAJI, Abu Bakr: *Management of Savagery: The Most Critical Stage Through Which the Islamic Nation Will Pass*. John M. Olin Institute for Strategic Studies, Harvard University, 2004. p. 6.

²² Uo. p. 10.

társadalom létrehozása, amelyben mindenki minden szinten részt vesz; az iszlám tudományok, majd a világi tudományok elterjesztése; kémek alkalmazása és egy alapvető hírszerző szolgálat felállítása; a *saria* bevezetése az adminisztrációban; a „képmutatók” elrettentése; folyamatos terjeszkedés, az ellenség állandó támadása, javaik elkobzása; valamint szövetségre kell lépni azokkal, akikkel a szövetségépítés megengedett az iszlám szerint a *baaja*, vagyis a vezetőnek tett eskü által.²³

Mindez azért is érdekes, mert az IS ugyanezen alapelvek szerint épült fel és kötött szövetségeket, illetve rendezkedett be az általa elfoglalt területeken. Az IS pontosan, lépésről-lépésre követte a könyv utasításait: például az ellenőrzés alá vont városokban, miután biztosították a terepet, a stratégiai fontos pontok után fegyveresei mindig a pékségeket és a kórházat szállták meg. Nadzsi természetesen nem mellőzi művében a dzsihadot sem. A negyedik részben *Az erőszak alkalmazása* alatt így ír: „Azok, akik az elméleti dzsihadot tanulmányozzák, vagyis csak papíron foglalkoznak a dzsihaddal, azok soha nem fogják tudni megfogni ennek a lényegét. ... Az, aki korábban részt vett a dzsihadban, az tudja, hogy ez nem más, mint erőszak, kegyetlenség, terrorizmus, (mások) megfélemlítése és lemészárlása. – A dzsihadról és a harcokról beszélek, és nem az iszlámról, és ezeket nem szabad összekeverni.”²⁴ Ehhez az idézethez nehéz bármit is hozzátenni, oly egyértelmű benne a dzsihadról alkotott nézete, ugyanakkor figyelemre méltó az iszlámmal való összevetés.

A könyvet nem csak a radikálisok forgatták, az amerikai adminisztráció is hamar lefordíttatta (2006), így – a 2011-ben nyugállományba vonult, 2011 szeptembere és 2012 novembere között a Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) igazgatójaként szolgált – David Petraeus vezérezredes, a kiváló amerikai stratégia felhasználhatta azt az új iraki stratégia kidolgozásában, amikor 2007–2008 között a *Surge* (Lökéshullám) művelettel elfogadható egyensúlyi helyzetbe hozta a kaotikus iraki frontot, megteremtve ezzel az amerikaiak minél kisebb presztízsveszteséssel járó kivonulásának a lehetőségét.

Zarkávi a káosz fokozását tökélyre fejlesztette Irakban, és a megszállás elleni harc mellett az egyre élesedő szunnita–síita ellentét szektariánus háború felé sodorta az országot. Ahogy az al-Káidához írt levelében ígérte, felhasználta a médiát, és idővel az iraki háború hírhedt, emblematisztikus figurájává vált, és ez a státusz megfelelt mind az amerikaiaknak, mind Zarkávinak. Az amerikaiak így meg tudták személyesíteni az ellenséget (gyakorlatilag egy időben minden merényletet neki tulajdonítottak), ez pedig Zarkávinak nem volt ellenére, hisz emelte renoméjét a radikális iszlamiszták táborán belül. 2004-ben Zarkávi hűségesküt (*baaja*) tett bin Ládennek, és ezzel hivatalosan is csatlakozott az al-Káidához. Csoportja ekkor felvette a *Tanzim Káidat al-Dzsihad fi Bilád al-Ráfídajn*, az al-Káida Mezopotámiai Dzsihad Szervezete nevet²⁵ (médiában Iraki al-Káida), ő maga pedig a szervezeten belül emíri rangot kapott bin Ládentől.

²³ Uo. pp. 27–28., 42–44.

²⁴ Uo. p. 72.

²⁵ Pontosabban az al-Káida Dzsihad Szervezete a Két Folyó Országában. *Al-Ráfídajn* – a két folyó – az Eufrátesz és a Tigris. Ez Mezopotámia (ami nagyjából a mai Iraknak felel meg) ősi arab elnevezése.

2005-ben az al-Káida felső vezetése az iraki eseményekre reflektálva levelet küldött az akkor már hírhedtté vált „nyakazós” Zarkávinak, amelyet a CPA megszerzett és nyilvánosságra hozott. A levelet Zaváhiri írta, a szervezet helyettes vezetője. Ebből világosan látszik, hogy Zaváhiri inkább politikus, mint harcos. A levélből az derül ki, hogy valahol a pakisztáni határvidék törzsi részén bujkál, de a távolság ellenére is jól érzékeli az iraki frontot, sőt már a megszállás utáni helyzetre is gondol. Azt is ki lehet következtetni, hogy az előző évben több üzenetváltás is történt, ami azért is érdekes, mert a kommunikáció csatornája több esetben a nyilvánosság volt. Zaváhiri itt konkrétan említi egy al-Dzsazíra-interjút,²⁶ amelyben üzennek egymásnak.²⁷ Zarkávi tevékenységét általánosságban elismeri, gratulál az Irakban elért sikereihez, és már itt, ebben a levélben arról ír, hogy „*az iszlám győzelme addig nem lesz teljes, amíg az iszlám világ szívében nem alapítanak egy iszlám államot prófétái mintára Levantében, Egyiptomban, Irakban és az Arab-félsziget államaiban, amelynek a központja Levante és Egyiptom lesz*”.²⁸

Zaváhirinek ezt a megjegyzését tekinthetjük jóslatnak is, amely nem egész egy évtized múlva beteljesedik, de valójában arról van szó, hogy ez egy akcióterv, ráadásul az al-Káida akciótervének a része, amit mindenképpen figyelembe kell venni az IS tanulmányozásánál, hisz mind Nadzi könyvéből, mind ebből a levélből is világosan látjuk, hogy az IS egyszerűen az al-Káida tervét valósította meg a gyakorlatban, és semmi eredetit nem hozott ezen a téren. Ezt egy jordániai szalafi imám, Abu Szajjaf úgy fogalmazta meg, hogy az al-Káida és az IS ugyanazon érem két oldala.²⁹ (A származása és kutbista múltja, valamint az ország politikai helyzete miatt Zaváhiritől nem szokatlan az, hogy Egyiptomot is a születendő iszlám állam centrumába képzele. Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy az arab tavasz és az azt követő események változásokat generáltak az országban, de mindez napjainkra a tábornok Abdel-Fattáh esz-Szizsi hatalomra kerülésével egy „360 fokos társadalmi fejlődést”, azaz teljes visszarendeződést hozott.)

Zaváhiri a levélben konkrét lépéseket fogalmaz meg a jövőre nézve. Az első az amerikaiak kiűzése Irakból, a második egy proto iszlám állam létrehozása, amelyet addig kell fejleszteni, míg a kalifátus kikiáltása lehetővé nem válik. Ezután a dzsihádot ki kell terjeszteni az Irakkal szomszédos országokra, majd az utolsó, negyedik lépésként Izraelt kell megtámadni. Zaváhiri ennél a résznél rámutat arra, hogy az akcióterv első két lépését csak a helyi muszlim népesség támogatásával lehet véghezvinni, és a levél itt válik érdekessé. Zaváhiri ugyanis pont ezért, az iraki tömegek támogatásának a szükségyszerűsége miatt udvariasan – mondhatni klasszikus arab stílusban –, de élesen bírálja Zarkávi *takfir*-szemléletének gyakorlati realizálását. Kritizálja Zarkávi síiták ellen elkövetett merényleteit, különösen Ali, „*az utolsó igaz úton járó kalifa*” mauzóleumánál történt robbantást.

²⁶ Az al-Dzsazírat a Nyugat (különösen a média) többször vádolta azzal, hogy a szélsőséges muszlim szervezetek „szócsöve”. Ez a tendencia napjainkra is érvényes, a kritikát azonban javarészt a szakmai rivalizálás táplálja.

²⁷ AZ-ZAWAHIRI, Ayman: Zawahiri's Letter to Zarqawi. Combating Terrorism Center, 2005. p. 1. <https://ctc.usma.edu/posts/zawahiris-letter-to-zarqawi-english-translation-2>; letöltés: 2015.01.10.

²⁸ Uo. p. 2.

²⁹ JUNGER, Sebastian – QUESTED, Nick: Hell on Earth. The Fall of Syria and the Rise of ISIS. National Geographic Chanel, New York, 2016.

Az írásból kiderül, hogy vallási szempontból ugyanolyan negatív véleménye van a síitákról, mint Zarkávinak, sőt politikailag egyenesen az Amerikai Egyesült Államokkal való kollaborációval vádolja Iránt, a vezető síita hatalmat Afganisztán és Irak ügyében egyaránt. Ugyanakkor tanult a tálibán példájából – ezt meg is említi a levélben –, akik hatalomra kerülésük után csak saját embereiknek és a kandahári klánoknak kedveztek, és hitetlennek bélyegeztek és kegyetlenül üldöztek minden más afganisztánit azzal, hogy nem az ő krédójukat követik, és így fokozatosan erodáltak, majd elvesztették a nép támogatását. Zaváhiri politikusként a jövőre gondol, és jól érzékeli, hogy az ilyen tettek megosztják az *ummát*, mivel a muszlimok többsége szerte a világban méltatja Zarkávi hadi sikereit az iraki ellenállásban, ugyanakkor nem értik és elítélik az egyszerű síita embereken elkövetett erőszakot. A két vezető *takfirral* kapcsolatos nézetkülönbsége egyrészt magyarázatot ad arra, hogy miért húzódott nyolc hónapig Zarkávi hűségesküje az al-Káida felé, de ennél fontosabb az, hogy megmutatja, mi az, amiben különbözik a „klasszikus” al-Káida és a majd létrejövő IS ideológiája egymástól.

A fentiekből is le lehet szűrni, hogy az Iszlám Állam létrejöttének egyik mozgatója az Irakban felszín alatt húzódó szunnita–síita ellentét, ami az ország megszállásával és az addig regnáló hatalmi struktúra szétverésével a felszínre tört. (Szaddám Huszein – aki 1979-től volt Irak elnöke – rendszere a kisebbségben levő szunnitáknak kedvezett,³⁰ és kemény elnyomó politikát folytatott az iraki kurdokkal és a többségben lévő iraki síitákkal szemben, de ezek ellenére egyfajta stabilitást teremtett az országban.) A kurdok már a katonai műveletek előtt szövetséget kötöttek a koalíciós erőkkel, autonómia vagy egy esetleges önálló Kurdisztán reményében, a síiták azonban más utat választottak. 2003 tavaszán az invázió alatt az iraki hadsereg nem várt módon szinte azonnal összeomlott, és vele együtt szűnt meg a Szaddám vezette iraki állam is.

A CPA létrehozott egy 25 fős Iraki Kormányzó Tanácsot, amelyet etnikai és vallási alapon állítottak össze, kedvezve a síitáknak – 13 fő volt síita, öt szunnita, öt kurd és egy-egy asszír keresztény, illetve türkmén. A valós hatalom azonban a CPA vezetőjének, Paul Bremernek a kezében volt, aki nehezen ismerte ki magát a fennálló iraki helyzetben. Egyik első intézkedéseként bevezette a „baasztalanítási programot”, ami a hadsereg feloszlását és a Baasz Párt kádereinek az eltávolítását jelentette a rendőrségből és az állami hivatalokból. Ennek következtében képzett tömegek kerültek az utcára, tovább fokozva a társadalmi feszültséget a megszállt Irakban. Az amúgy is törekeny közrend az egész országban összeomlott, a koalíciós erők nem tudták stabilizálni az országot. Törvényszerű volt, hogy létrejöjjön az ellenállás, amelynek első hullámát a Baasz Párt szunnitái jelentették, és ez Falludzsa város ostrománál csúcsosodott ki 2004-ben.³¹ A kialakult hatalmi vákuumban a síiták is gyorsan cselekedtek, és most nyilvánvalóvá vált, hogy készültek a Szaddám utáni *status quora*. A száműzetésben lévő síita vallási vezetők hazatértek és beszálltak az iraki politikai, hatalmi játszmába, maguk mögött tudva az iraki síita

³⁰ Szaddám Huszein (1937–2006) a szunnita tikriti klánból származott, és pártjának, az Irakot irányító Baasz Pártnak a tagsága is főként szunnita volt. A katonai és az állami vezető tisztségeket elsősorban saját családtagjai és klánjának tagjai töltötték be.

³¹ RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. pp. 173–189.

lakosság támogatását. Különösen a Szaddám alatt meggyilkolt Szádik asz-Szadr ajatollah fia, Muktanda asz-Szadr vált tényezővé, akinek politikai befolyását a mögötte álló többeszes síita milícia, a Mahdi Hadserege erősítette. Ez a síita félkatonai alakulat a fegyveres ellenállás fontos elemévé vált, különösen 2004-ben Nedzsef város ostromakor, ahová bevette magát a milícia, és csak az amerikai erőkkel való hosszasan tárgyalássorozat után vonult ki. Mindez erősítette a síiták hatalmi pozícióját az újjászerveződő Irakban, és Zaváhiri is a fent említett levelezésben direkt az ilyen alkukra utalt. Ebbe a kaotikus iraki ellenállásba lépett be harmadik aktorként Zarkávi a csoportjával.

Zarkávi az általa ellenőrzött, zömmel szunnita területeken szigorú *saría* intézkedéseket vezetett be, például a középkort idéző büntetések, továbbá a hangos zene és a dohányzás tilalma stb. Gyakorlatilag terrorizálta az iraki lakosságot. Ennek ellensúlyozására megpróbált minél több irakit beléptetni a javarészt külföldiekből álló csoportjába. Törekedett a hasonló ideológiai alapokon szerveződő iraki ellenálló csoportokkal is bizonyos fokú együttműködésre. Ez vezetett 2006 elején – az al-Káida vezetésének ösztönzésére, Nadzsi stratégiájának megfelelően – a Mudzsahidok Súra Tanácsának (MST) – *Madzslisz Súra al-Mudzshahidin* – a létrehozásához.

Az MST az al-Káidához köthető iraki iszlamista csoportok laza szövetsége volt, amely már több ezer harcost tömörített, és amelyben az Iraki al-Káida (pontosabban a *Tanzim Kaidat al-Dzsihad fi Bilád al-Ráfidain*) vezető szerepet játszott. Az iraki szunnita háromszögben és Észak-Irakban folyamatosan területeket nyert, de Zarkávi már nem érte meg az igazi expanziót, 2006 nyarán egy amerikai bunkerbomba végzett vele. Helyettese, Abu Ajjúb al-Maszri – egy egyiptomi radikális, akit még az afganisztáni hadszíntérről ismert – lépett a helyébe. 2006 őszére az MST már akkora területet tudott magáénak, hogy kikiáltották az Iraki Iszlám Államot. Az új állam emírije azonban nem az egyiptomi Abu Ajjúb lett, hanem egy eddig ismeretlen iraki, Abu Omár al-Bagdadi.³² Az Iraki Iszlám Állam (IIÁ) területén – ahogy Nadzsi a művében leírta – hozzáálltak a protokalfátus kiépítéséhez. Ez a gyakorlatban a Zarkávi-féle intézkedések folytatását, a folyamatos, öngyilkos merényletekkel, robbantásokkal, agresszív fegyveres jelenléttel való terrorizálást jelentette, ami tovább fokozta a káoszt Irakban, és a CPA-t ismét nehéz helyzet elé állította. Ekkor, 2007-ben nevezték ki az amerikai csapatok élére David Petraeus tábornokot, aki az irreguláris hadviselésből doktorált. A tábornok új stratégiát (*Surge*) dolgozott ki az iraki helyzet stabilizálására, mivel az ekkor már beiktatott Núri al-Maliki vezette új síita kormány még az amerikai katonai támogatással sem birkózott meg az IIA jelentette kihívással.

A *Surge* egyik eleme a rövid időre tervezett nagy létszámú amerikai csapatnövelés, de ennél sokkal meggyőzőbbnek bizonyult a stratégia másik eleme, ami az IIÁ ellen szerveződő szunnita törzsi milíciák komoly anyagi szponzorálását jelentette. Az amerikaiak rájöttek arra, hogy Irakban is többre mennek pénzzel, mint

³² Abu Omár al-Bagdadi személye vita tárgyát képezi a szakmán belül. Kevés megbízható információ van róla. Van szakértő, aki a létét is megkérdőjelezi, míg az iraki Hadügyminisztérium szerint az igazi neve Hamíd Daúd az-Závi, és Szaddám ideje alatt rendőr tábornok volt, akit *szalafi* nézetei miatt távolítottak el a testületből.

fegyverrel.³³ A síiták által hatalomból kiszorított szunnita klánok – amelyek között sok magasan képzett katonatiszt volt, korábban a Baasz Párt tagjai – éppen eleget túrték már az IIÁ értelmetlen intézkedéseit a szunnita területeken, a saját otthonaikban, most összefogtak és megalapították az Ébredés (*Szahva*) Tanácsot, gyakorlatilag az MST ellenlábását. Az Ébredés mozgalom amerikai anyagi támogatással meghozta az eredményt, szívós harcok árán kiverték az IIÁ-t az általa ellenőrzött területek nagy részéről. Az IIÁ létszáma radikálisan, ezer fő alá csökkent, a terrorcselekmények száma is érezhetően alábbhagyott, és a helyzet a megszállás óta először stabilizálódott. Ez később lehetővé tette az Amerikai Egyesült Államok katonai jelenlétének kivonását – pontosabban jelentős csökkentését – az országból, amit már az amerikai közvélemény is nagyon várt, és nem mellesleg Barack Obama elnök teljesíthette választási ígéretét.

Amivel az amerikaiak nem számoltak, az a síita kormány alkalmatlansága volt Irak vezetésére. A Maliki-adminisztrációnak nem volt elegendő számú megfelelően képzett kádere az állam működtetéséhez, ennek ellenére negligálta a szunnita szakembereket, a szunnita milíciák zsoldját nem fizette tovább, sőt a Szaddám alatt elszünetelt sérelmekért egyenesen a szunniták üldözésébe kezdett. A kormány nem ismerte fel, hogy a nemzeti megbékélés Irak alapvető érdeke, a hatalomból valamilyen szinten minden félnek ki kell vennie a részét (a kurdokkal többé-kevésbé sikeresen kiegyeztek), e nélkül Irak újból polgárháborúba sodródik. Ráadásul saját érdekeiknek is ellenmentek, amikor a haderő vezető posztjaira lojális kádereket, de teljesen képzetlen „szakembereket” neveztek ki. Erre jó példa volt Moszul bevétele 2014-ben, amikor az IIÁ néhány száz harcosa kiverte onnan az iraki haderő jól felszerelt, de képzetlen és rosszul vezetett többezres egységeit.

Ez a szituáció újabb hatalmi vákuumot eredményezett Irakban, ami kedvezett az IIÁ-nak, hisz az IIÁ-t legyőző, de zsold nélkül maradt *Szahva* szunnita törzsi milíciákat a síita üldözés most a szunnita radikálisok karjaiba hajtotta. A tegnapi ellenségéből így lett szövetséges, és az IIÁ újból erőre kapott, most sorai közt professzionális egykori iraki katonatisztekkel.

2010 áprilisában egy amerikai légitámadás likvidálta Abu Omárt. A szervezet vezetését május 16-án egy fiatal iraki imám vette át, aki iszlám tudományokból doktorált, ő Abu Bakr al-Bagdadi.³⁴ Al-Bagdadiról keveset tudtak mind az iraki, mind

³³ TODENHÖFER, Jürgen: Inside ISIS – 10 nap az Iszlám Államban. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 2016.

³⁴ Abu Bakr al-Bagdadi – „beiktatása” után Ibráhim kalifa, eredeti neve Ibráhim Avvad al-Badri. 1971-ben született az gyenevezett iraki szunnita háromszögben, Szamarra mellett. Születési neve tanúsítja, hogy az iraki szunnita badr törzshöz tartozik, akik felmenőik közt Mohamed próféta törzsét, a kurájzs törzset is számon tartják. Ez a genealógia 2014-ben vált igazán jelentőssé, mivel hozzájárult ahhoz, hogy a viszonylag ismeretlen al-Bagdadi válassza kalifájává az IS. Névválasztása egyszerre szerencsés és tudatos is. Születési neve, az Ibráhim lett kalifai neve, ami Ábrahámra, a vallás atyjára utal (lásd *millat Ibráhim*), mozgalmi neve pedig az első kalifára, Mohamed próféta bizalmas társára, barátjára, Abu Bakra utal, illetve az iraki fővárosra, Bagdadra, amely a hajdani Abbászida Kalifátus fővárosára is volt. Mind a nyugati, mind az arab források megegyeznek abban, hogy al-Bagdadi egyetemi tanulmányokat folytatott Bagdadban *saria* tudományokból, és egyes források szerint ebből doktori fokozatot is szerzett.

HERMANN, Rainer: Az Iszlám Állam – A világi állam kudarca az arab világban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015.

TODENHÖFER, Jürgen: Inside ISIS – 10 nap az Iszlám Államban. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 2016.

az amerikai hatóságok. Számon tartották mint *szalafi* imámot, aki egy kis mecsetben prédikált Bagdad nyugati pereméhez tartozó Tobcsiban, de nem mint az ellenállás tagját. Ennek ellenére az amerikaiak elkövették azt a hibát, hogy 2004 februárjában letartóztatták, majd Abu Ghraib és Camp Bucca börtöneiben tartották fogva. A börtönben vált Bagdadi az amerikaiak igazi ellenségévé, ott radikalizálódott, és vette fel mozgalmi nevét, de ami még fontosabb, ott ismerkedett meg bebörtönzött, magas rangú volt baasz párti katonatisztekkel, akikre később a már általa irányított szervezet támaszkodni tudott. Ez a kapcsolatrendszer a szunniták Maliki-adminisztráció általi üldözésekor vált igazán értékesé, amikor sorra csatlakoztak a hatalomból kiszorított és már üldözött tisztek az IIÁ-hoz.³⁵ Kurájzs törzsből való származása és a *saría* tudományokban való jártassága mellett valószínűleg ez is fontos szerepet játszott abban, hogy ő lett a vezető. Kiszabadulása után Bagdadi csatlakozott az ellenálláshoz, de nem harcosként, hanem mint az MST, majd az IIÁ *saría* tanácsának tagja, és ebből a pozícióból vált a szervezet emírévé 2010-ben.

Ekkor az IIÁ még mindig az al-Káida iraki divíziója volt, csak hogy az iraki tisztekkel megerősödve most már egyrészt nemzeti jelleget is öltött az irakiak szemében, másrészt pedig olyan tanult katonai potenciált is magáénak tudott, amellyel már komoly hadműveleteket tudott végrehajtani, így 2012–2013-ban a szervezet egyre több területre terjesztette ki az ellenőrzését Irakban. Bagdadi folytatta elődjei politikáját, így fő ellenségei továbbra is a síiták voltak. Eközben a szomszédos Szíriában az arab tavasz megingatta a Bassár el-Aszad vezette rendszert, és a zavargások polgárháborúba sodorták az országot. Elérkezett az idő arra, hogy most a Szíriában keletkezett hatalmi vákuumot kihasználva az IIÁ

Az iszlám világon belül van azonban olyan vélemény, amely ezt megkérdőjelezi. Az biztos, hogy járt egyetemre, erre tanúk hivatkoznak, de az kérdés, hogy be is fejezte-e. A doktori fokozatszerzés is kérdéses, mivel az erről szóló információk radikális iszlamista weblapokról származnak, és senki sem közöl diplomát.

A Biography of Abu Bakr al-Bagdadi. Insite Blog, 2014.08.12.

<http://news.siteintelgroup.com/blog/index.php/entry/226-the-story-behind-abu-bakr-al-bagdadi>;

letöltés: 2015.05.12.

Rádásul a források három különböző bagdadi egyetemről szólnak, közülük kettő névváltoztatáson is átesett a háború alatt. Ezek az Iszlám Egyetem (ez tűnik a legvalószínűbbnek), ma Iraki Egyetem, a Szaddám Egyetem, ma Nahrain (A Két Folyó) Egyetem, illetve az ősi, 11. századi gyökerekkel büszkélkedhető Bagdadi Egyetem. Ezzel szemben a már tárgyalt Nyílt levélben (Open letter to Baghdadi) az iszlám tudósok konzekvensen Dr. Ibráhim Avvad al-Badrinak titulálják. Valójában ha al-Bagdadi rendelkezett *saría* tudományokból ilyen végzettségekkel, akkor még nagyobb bünt követt el a saját vallása ellen, mivel pontosan tisztában kellett lennie azzal, hogy az iszlám általa képviselt interpretációja mennyire eltért az eredeti tanoktól.

Az a misztikum, amely körbevette a „kalifa” személyét – „láthatatlan sejknek” is nevezték – és amire ráerősít az IS hatékony kommunikációja, a biztonsági intézkedéseken túl al-Bagdadi személyiségéből is fakadt. Tanúk beszámolója alapján al-Bagdadi szemüveges, visszahúzódozó, félnék személyiség volt, akit alig lehetett észrevenni, és csak egyetlen dologban, a futballban tűnt ki, épp ezért társai fiatalabb korában a „Messi” becenevet adták neki.

SHERLOCK, Ruth: How a talented footballer become world's most wanted man, Abu Bakr al-Bagdadi. Telegraph, 2014.11.11.

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iraq/10948846/How-a-talented-footballer-became-worlds-most-wanted-man-Abu-Bakr-al-Bagdadi.html>; letöltés: 2015.05.12.

³⁵ Az al-Káidához köthető *Al-Risalah* magazin I. száma (2015. július, p. 26.) részletes cikket közöl névvel, fényképpel, korábbi és mostani pozícióval az IS vezérkaráról azzal a gondolattal, hogy mind az iraki, mind a szíriai részekben a vezetés gerincét magas rangú iraki katonatisztek adják, akik korábban a szekuláris Baasz Párt funkcionáriusai voltak, és világi, „hitetlen” életmódot folytattak.

Szíriában is területeket szerezzen, és egyúttal – *A kegyetlen kormányzás* elveinek megfelelően – stratégiai mélységet is nyerjen.

Az Aszad-kormány elleni hadjárat összevág az IIÁ elveivel, hisz a rendszer világi, alavita (tehát a siitákhoz kötődik), és ráadásul legfőbb szövetségese Irán.³⁶ Iraki tisztakat és külföldi dzsihadistákat küldött Szíriába, és helyi dzsihadistákkal összefogva létrehozta a *Dzsabat al-Nuszra* (Nuszra Front, NF) nevű csoportot. Vezetőjük az IIÁ fiatal, tehetséges szír harcosa, aki már Zarkávi mellett is harcolt Irakban, Abu Mohamed el-Dzsuláni lett.³⁷ 2013-ra a Nuszra Front – a Szabad Szír Hadsereg nevű, mérsékeltnek tartott katonai ernyőszervezet mellett (vagy inkább után) – az Aszad-rendszer legnagyobb ellenfele lett, és stratégiaileg fontos területeket szerzett meg Észak-Szíriában.

A sikerek láttán 2013 tavaszán Bagdadi nyilvánosan felszólította Dzsulánit, hogy tegyen neki *baaját*, ezáltal deklarálva, hogy az NF az IIÁ szíriai csoportja. Dzsuláni ezt megtagadta, sőt nyilvánosan, egy YouTube-os videóüzenetben hűségesküt tett Zaváhírinek. Ezzel azt demonstrálta, hogy ő és szervezete az al-Káida alá tartozik, nem pedig az IIÁ része. Ezzel párhuzamosan Zaváhíri felszólította Bagdadit, hogy őrizze meg a *status quot*, azaz Bagdadi az iraki harctérért felel, Dzsuláni pedig a szíriaiért, és mindketten az al-Káida alá tartoznak. Ezt viszont Bagdadi utasította vissza, és ezzel kitört a belharc az al-Káidán belül. Bagdadi ambíciói nem merültek ki abban, hogy az al-Káida iraki helytartója legyen, abszolút vezetésre vágyott. Távlati tervként a hajdani arab kalifátus hatalmas területében gondolkodott, és ezért hajlandó volt kétfrontos harcot vívni Irakban és Szíriában. Első lépésként meg kellett törnie a Nuszra Frontot, így hitetlennek nyilvánította (*takfir*) a szervezetet, és dzsihadot hirdetett ellene, majd véres, de sikeres katonai offenzívát indított az NF ellen Szíriában, megszerezve ezzel többek közt a stratégiaileg fontos Rakka városát és jelentős észak-szíriai olajmezőket, szervezetét pedig átnevezte Iraki és Levantei Iszlám Álamnak (Islamic State in Irak and Levant/ISIL), arabul *ad-Daula al-Iszlámijja fil-Irak va as-Sám/DAESH/DAIS*.³⁸ A párhuzamosan folyó iraki műveletek során 2014 nyarán a DAIS bevette Irak második legnagyobb városát, a másfél millió lakosú Moszult, majd – szimbolikusan és látványosan, médiaeseményként beállítva – felszámolta a szíriai–iraki határt, a tulajdonképpeni Sykes–Picot-vonalat mint gyarmati örökséget. Ekkor felvette a szervezet az Iszlám Állam nevet, majd június 29-én a moszuli Núr ad-Dín mecsetben újból kikiáltották a „Kalifátust”, amelynek fővárosává a szíriai Rakkát tették meg.

³⁶ TODENHÖFER, Jürgen: *Inside ISIS – 10 nap az Iszlám Államban*. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 2016. p. 17.

³⁷ Eredeti nevén Ahmed Husszejn as-Sharaa. Felvett neve a Dzsuláni, a szíriai Golán-fennsíkra utal. Tanult családból származik, ő maga is felsőfokú tanulmányokat végzett (kommunikáció szak), de az iraki háború kitörésekor felbeszakította azokat, és Irakba utazott, hogy csatlakozzon az ellenálláshoz. Nemcsak Zarkávival volt jó viszonyban, de Bagdádival is. Ő is raboskodott Camp Buccában, és miután szabadult, Bagdadi a ninivei (Moszul) hadműveletek vezetésével bízta meg, mielőtt Szíriába küldte.

³⁸ Ennek az elnevezésnek a nyugati médiában elterjedt megfelelője az ISIS, Islamic State in Irak and Syria, ami szintén nem szerencsés, mivel az ókori egyiptomi istennőre utal. Nem véletlen az *as-Sám* használata, hisz ez Szíriánál jóval nagyobb földrajzi területre, a történelmi Levantéra utal, amely mindig fontos szerepet töltött be a muszlimok kollektív tudatában.

A DAESH/DAIS mozaikszó használatát félreérthető, pejoratív jelentése miatt (lásd eltaposni, összetörni) a szervezet negligálja.

Az IS/IÁ térnyerésében tehát fontos szerepet játszott az iraki, majd pedig a szíriai hatalmi vákuum, sőt az utóbbi a szervezet szempontjából valósággal katalizálta a folyamatokat úgy, hogy a szíriai krízis belügyből nemzetközi válsággá nőtte ki magát. A belpolitikai válságból bonyolult összetételű, többszereplős polgárháború lett, az pedig proxyháborúvá, sőt helyenként valós háborúvá fejlődött, a kulmináló káosz pedig a terrorszervezet forgatókönyvének kedvezett. A szíriai harcokba a helyi és az iszlamista erőkön kívül sorra kapcsolódtak be a Nyugat vezető hatalmai, valamint a térség erős államai az Aszad-rezsim mellett vagy ellenében.³⁹ A konfliktus vezérelve – a politikai motivációkon túl – a síita–szunnita szembenállás lett, és az egyetlen közös pont, amiben egyetértenek, az IS/IÁ elleni közös fellépés.⁴⁰ Ezt a szervezet által elkövetett külföldi merényletek csak tovább gerjesztették.

2017 folyamán az IS/IÁ elleni nemzetközi koalíció – köztük hangsúlyosan a különböző kurd katonai és félkatonai csapatok, milíciák, amelyek a legtöbb áldozatot hozták az új „Kalifátus” elleni harcokban – komoly eredményeket mutatott fel előbb az iraki fronton, Moszul bevételével, majd Szíriában Rakka visszafoglalásával, jelentős veszteségeket okozva a szervezetnek. A „Kalifátus” 2019-re klasszikus katonai értelemben vereséget szenvedett, hatalmát, területének szignifikáns részét elvesztette, de még mind a mai napig diszponál néhány kisebb jelentőségű sivatagos, félsivatagos zárványterület fölött, különösen az iraki–szíriai határ mentén. Harcosai elestek, fogolytáborba kerültek, vagy egyenesen átálltak az eddig ellenségnek számító Nuszra Front vagy a Szabad Szír hadsereg egységeibe. 2019 októberében kurd erők amerikai vezetéssel lokalizálták és körbefogták a szíriai Idlib tartomány Barisa településén bujkáló Abu Bakrt, az önjelölt kalifát, aki az akció során öngyilkosságot

³⁹ Az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország kiképzőkkel, pénzzel, fegyverszállítmányokkal, sőt olykor az Aszad-erők elleni légitámadásokkal is segíti a rezsim ellen harcoló szervezeteket. Ilyen alapon kapcsolódtak be a gazdag Öböl-menti országok, elsősorban Szaúd-Arábia és Katar, valamint az északi szomszéd, Törökország is, amely saját érdekei mentén még szárazföldi csapatokkal is beavatkozik. Ugyanakkor az Aszad-rezsimet segíti a konfliktusba később, de annál hatékonyabban, mind a három haderőnemmel (légierő, haditengerészet, szárazföldi csapatok) belépő Oroszország. Mindemellett Aszad legfontosabb szövetségese a vezető síita állam, Irán, amely a Szaddam-rendszer bukásának egyik fő politikai haszonélvezője lett azáltal, hogy legerősebb térségbeli ellenfelét, az ajatolláhok által deklarált legfőbb ellenség, a „Nagy Sátán”, az Amerikai Egyesült Államok elmozdította a helyéről. Ezzel lehetővé vált Irán számára, hogy befolyását kiterjessze, illetve a Közel-Keleten megerősítse, és kialakítson egy síita övezetet Irántól, a síita kormányzású Irakon és az alavita vezetésű Szírián át egészen Libanonig, ahol jelenleg a síita Hezbollah a domináns politikai aktor. Ezeket a rendszereket Irán gazdasági és katonai téren is segíti. Az utóbbi kiemelkedő figurája volt Kászim Szulejmáni, az Iráni Forradalmi Gárda tábornoka, akit a Közel-Kelet egyik legtapasztaltabb stratégiájának tartottak, és aki egy speciális iráni expedíciós hadsereggel (amelynek sokatmondó neve al-Kudsz, azaz Jeruzsálem) az iráni érdekek mentén jelentős katonai sikereket ért el az IS elleni harcokban is – Irakban, Szíriában egyaránt. Kászim Szulejmáni vezérőrnagy (posztumusz altábornagy) konvoját a bagdadi repülőtérré vezető úton amerikai dróntámadás érte 2020 januárjában, és a tábornok vezérkarának bizalmas tisztjeivel az életét vesztette. A Trump-adminisztráció titkosszolgálati módszerekkel végrehajtott katonai akciója komoly nemzetközi felháborodást váltott ki, és nem csak az iszlám világon belül, hisz a világ legerősebb hatalma egy másik ország területén egy harmadik ország legbefolyásosabb legitim katonai vezetőjét likvidálta, önhatalmúan terroristának címkézve azt.

⁴⁰ Az IS/IÁ elleni koalícióban 28 ország vesz/vett részt, köztük Magyarország. A szervezet elleni katonai fellépés mint a nem állami szereplők elleni önvédelem nemzetközi jogi alapjairól lásd: KAJTAR Gábor: Az Iszlám Állam elleni erőszak-alkalmazás nemzetközi jogi kérdései. *Iustum Aequum Salutare*, XII. 2016. 4. pp. 153–177.
http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/2016sz/12_Kajtar_IAS_2016_4.pdf; letöltés: 2016.07.21.

követett el, bombamellénnyel felrobbantotta magát két gyermekével együtt. Bagdadi halálhírével ezúttal nemcsak nyugati források közölték, de az IS/IÁ propagandája is megerősítette, sőt néhány nappal az akció után megnevezték az új kalifát is az iraki Abu Ibrahim al-Hasimi személyében.

2020 különös változást hozott a konfliktus életében. A koronavírus-járvány a Közel-Keletet sem kímélte, lelassította az életet és vele együtt az IS/IÁ aktivitását is. A radikálisok narratívája most az, hogy ez Allah büntetése ellenségeikre, és bár a terrorcselekmények és a fegyveres összecsapások száma jelentősen mérséklődött, a konfliktus egyáltalán nem szűnt meg a térségben – mint ahogy az IS/IÁ és vele együtt a probléma sem. Ebből az aktusból is látszik, hogy egy ilyen háború túlmutat a fizikai dimenzió, mivel egy területtel rendelkező államot el lehet törölni, sőt egy radikális szervezetet is el lehet pusztítani, de egy ideológiát nem, különösen akkor nem, ha olyan pozitív címkézéssel van ellátva, mint kalifátus, iszlám állam...

Az IS/IÁ stratégiája a „megmaradni és terjeszkedni” (*bakijja va tamaddut*) elvre épül,⁴¹ és ezért egy időben többfrontos háborút vívott. Ez azt jelenti, hogy egyszerre fejlesztette saját állami struktúráját a megszállt területeken Irakban és Szíriában, emellett folyamatos harcokkal megpróbálta helyben növelni ezeket a területeket. A hűségeskü rendszere (*baaja*) által azonban „hivatalosan” külső támogatókra és főleg szövetségesekre tett szert olyan tradicionálisan iszlám vallású országokban, ahol a központi hatalom nem elég erős, és ezért az IÁ ideológiájával szimpatizáló helyi radikális iszlamista erők teret nyertek. Ilyen például Nigériában a Boko Haram, Afganisztánban pedig az ISIS Koraszán. 2016-ig 35 szélsőséges szunnita szervezet csatlakozott az IÁ-hoz mint támogató vagy szövetséges,⁴² és az általuk befolyásolt, valamilyen szinten uralt területeket az IÁ a „Kalifátus” tartományainak nyilvánította.

A harc további formája, hogy az IÁ merénylőket küld elsősorban a nyugati országokba, vagy ott élő muszlimokat buzdít, szervez be merényletekre. Ezt a hatékony kommunikációs rendszerével teszi, amelynek elemei a közösségi média aktív használata (Facebook, Twitter stb.), valamint az interneten terjesztett és professzionálisan szerkesztett angol vagy más nyelvű propagandamagazinjai (Dabiq, Rumiya). Az IÁ így egyszerre provokálja a Nyugatot és az iszlám világot, annak ellenére, hogy ez katonailag teljesen elhibázott stratégia, hisz ezáltal egyre több ellenségre tett szert, köztük olyanokra is, akik a világ legerősebb hadi potenciálját birtokolják.

Ahhoz, hogy ezt megértsük, a választ a szervezet ideológiájában kell keresni, amelynek fontos eleme a végítélet órája, az apokalipszis. Az iszlám hagyomány szerint ez a szíriai Dabik mellett fog bekövetkezni, ahol a „rómaiak”, azaz a hitetlenek legkiválóbb seregei fognak összecsapni a hívőkkel, a muszlimokkal, akiknek egy része elmenekül, más része mártírhalt hal, majd eljön a Megváltó, jelen esetben Isza (a keresztények Jézusa!, aki az iszlámban próféta), és ő fogja

⁴¹ NAJI, Abu Bakr: Management of Savagery: The Most Critical Stage Through Which the Islamic Nation Will Pass. John M. Olin Institute for Strategic Studies, Harvard University, 2004.

⁴² BESENYŐ János – PRANTNER Zoltán – SPEIDL Bianka – VOGEL Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016. p. 21.

végző győzelemre vezetni a szorongatott muszlim seregeket.⁴³ Az IÁ vezetése hisz abban, hogy ez most fog bekövetkezni, és ezt kommunikálja a fent említett propagandalapjaiban, amelyek neveit is ebből a *hadiszból* kölcsönözte, a csata helyére (Dabiq), illetve az ellenséget szimbolizáló Rómára (Rumiyah) reflektálva.⁴⁴

Ez a harc számukra dzsihad, és fontos része a szervezet ideológiájának, ugyanúgy mint a már tárgyalt *takfir*⁴⁵ vagy a területtel rendelkező kalifátus kikiáltása. A Dabiq első számában, amelynek vezető témája a kalifátus kérdése, az egyik cikk a világ felosztását tárgyalja. Az IÁ szemszögéből a létező világban csak *dár al-islám* és *dár al-harb* (a háború háza, világa) létezik, és a *mainstream* iszlámban elfogadott köztes harmadik utat, a *dár al-ahdot*, a „szerződés világát” meg sem említi. Az általa uralt területek a *dár al-islám*, az összes többi a „háború területe”, ami ellen hadat kell viselni, és minden muszlimot felszólít (sőt kötelezővé teszi számukra mint egyéni kötelességet), hogy költözzön az Iszlám Állam területére.

Ha tanulmányozzuk Bagdadinak a moszuli mecsetben a „Kalifátus” kikiáltásakor tartott beiktató beszédét, akkor világos képet kapunk a szervezet ideológiájáról. Figyelemre méltó például, hogy a vallásos képzettséggel rendelkező Bagdadi az iszlám öt hagyományos pillérét teljesen negligálja, és azt mondja, hogy „*a vallás pillérei a könyv és a kard*”, ami nála a Koránt és a dzsihadot jelenti. Félreértésről szó sem lehet, ez az eredeti tanok egyértelmű félreértelmezése az IÁ vezetőjétől, ami egyúttal megmutatja azt az utat, amit a szervezet követ. A dzsihadot többször is kiemeli, egy alkalommal utal az 1982-ben kivégzett egyiptomi radikális Farads híres munkájára is, amikor a dzsihadról mint „*a muszlimok elhanyagolt kötelességéről*” beszél.⁴⁶ A beszédében minden újítást (*bidaa*) – ami nem Mohamedtől és társaitól ered – elítél mint eretnokséget, ugyanakkor egyszerűen elsiklik afelett, hogy ő maga és szervezete például olyan hadi- és kommunikációs technikát használ, ami a hajdani időkben, az idealizált *szalafik* korában elképzelhetetlen lett volna.

Ugyanez a kettősség figyelhető meg a külföldi merényletek esetében is. Egyrészt kötelezővé teszi a *hidzsrát* (itt kivándorlás az IÁ területére) a muszlimok számára, másrészt meg arra buzdít, hogy maradjanak a hitetlen országokban, és öljenek meg minél több hitlent. A nagyobb dzsihadról (az Allah útján való

⁴³ IBN AL-HAJJAJ, Muslim: Sahih Muslim. Volume 7, 7278. Darussalam Publishers, Riyad – Saudi Arabia, 2007.

<https://www.kalamullah.com/books/hadith/sahih%20muslim%20vol.%207%20-%206723-7563.pdf>;

letöltés: 2016.11.18.

IBN AL-HAJJAJ, Muslim: Sahih Muslim. Book 41, Hadith 6924. The Book of Tribulations and Portents of the Last Hour.

<https://sunnah.com/muslim/54/44>; letöltés: 2016.05.13.

⁴⁴ A Dabiq volt az első kiadvány, 2014 nyarán jelent meg először, címlapján a Kalifátus kikiáltásával.

⁴⁵ A IÁ *takfir*szemléletéről lásd:

FODOR, István: Az „ISIS” felemelkedése – A takfirizmus erejének multidiszciplináris vizsgálata.

In: KISPÁL Richárd – GERENCSÉR Miklós (szerk.): Tanulmányok a Társadalomról II. Akadémia Edu, Szeged, 2015. pp. 60–91.

http://acta.bibl.u-szeged.hu/64636/1/tanulmanyok_a_tarsadalomrol_002_060-090.pdf; letöltés: 2020.12.04.

⁴⁶ ISIS Abu Bakr al-Baghdadi first Friday sermon as so-called 'Caliph'. Al Arabya, 2014.07.07.

<https://english.alarabiya.net/webtv/reports/2014/07/07/ISIS-Abu-Bakr-al-Baghdadi-first-Friday-sermon-as-so-called-Caliph->; letöltés: 2015.11.15.

törekvésről, belső útról) Bagdadi említést sem tesz a beszédében, a szervezet értelmezésében a dzsihád kizárólag fegyveres harc, ami minden muszlim számára *fard ájn* (egyéni kötelezettség), és aminek a szabályait teljesen negligálja, pedig ezeket a szabályokat már az első kalifa (akitől a nevéet kölcsönözte) is kifejtette és betartásukat a hadba vonulóktól megkövetelte. (Teszi ezt annak ellenére, hogy Abu Bakr személyét Bagdadi felhossa a beszédében, amikor az első kalifa beiktatási beszédéből idéz a vezető legitimitásával kapcsolatban.) Egyszerűen arról van szó, hogy a szigorú *vahhábita* és *szalafita dzsihádista* nézetek mentén kiválogatja azokat az iszlám tanokat, ideológiai elemeket, amelyek a céljaikat szolgálják.

Feléleszt és gyakorlatban alkalmaz olyan intézményeket, mint például a *dzimmi* vagy a rabszolgaság. Az előbbi esetben védelmi pénzt (*dzsizja*) szed a területén élő keresztényektől, de valójában csak üldözi és kirabolja őket, valódi védelmet nem nyújt nekik, épp ezért a rakkai keresztényekkel „kötött” *dzimmi szerződést* még a radikális *szalafi* táborból is kritizálták – lásd Abu Katada –, mondván, hogy egy szerződés kétoldalú paktum, de az IÁ nem ad semmit, csak elvesz.⁴⁷ Ugyanakkor – mint a tanulmány már többször rámutatott –, az IÁ a *takfirt* felhasználva a legengesztelhetlenebb a síitákkal szemben, illetve azokkal a szunnitákkal szemben, akik nem az ő krédójukat, nem az IÁ iszlám interpretációját vallják. A síitákat egyenesen *ráfidának, murtaddínnak* tekinti. Itt nincs harmadik út, „csak az iszlám vagy a kard”, ami azt jelenti, hogy „megölnek minden muszlimot, aki nem csatlakozik az ő hitükhöz”, legyenek azok akár több száz millióan.⁴⁸ A második esetben, a rabszolgaság kérdésében pedig a jazidi kisebbség ellen először genocídiumot követtek el, majd az életben hagyott jazidi lányokat sexrabszolgaként az IÁ harcosainak adták fizetéskiegészítésként,⁴⁹ akik később szabályosan kereskedtek velük, ha már nem kellett nekik.

Mindez rávilágít arra, hogy működését tekintve az IS/IÁ részben egy többkevésebbé szervezett, sajátos módon működő állam, részben pedig egy jól szervezett, és jól fizető bünszervezet, amit gazdagsága⁵⁰ is markánsan megkülönböztet a kortárs szervezetektől, illetve elődjétől, versenytársától, az al-Káidától. Fontos kérdés és

⁴⁷ ARANY Anett – N. RÓZSA Erzsébet – SZALAI Máté: Az Iszlám Állam – következmények. KKI-tanulmányok, Budapest, 2015.

https://www.researchgate.net/publication/272086097_Az_Iszlam_Allam_-_kovetkezmenyek;
letöltés: 2017.05.21.

⁴⁸ TODENHÖFER, Jürgen: Inside ISIS – 10 nap az Iszlám Államban. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 2016. pp. 349–350.

⁴⁹ Egy átlagos IÁ-harcos havi zsoldja kb. 600 USD. Ez a világ kevésbé fejlett régióiban vonzó összeg, különösen a kalandvágyó fiatalok közt. A jazidi lányokat fejenként 200 dollárért adták-vették egymás között.

MOORE, Jack: ISIS Fighter Reveals Depravity of Yazidi Sex-Slave Trade During Trial. Newsweek, 2017.08.01.

<http://www.newsweek.com/trial-isis-fighter-reveals-depravity-yazidi-sex-slave-trade-644856>;
letöltés: 2017.08.01.

⁵⁰ Az IÁ bevételeivel a világsajtó és számtalan tanulmány is foglalkozott. Moszul bevételekor a bankokból zsákmányolt dollármilliókon (egyes források 400 millióról tudósítanak) kívül számottevő volt a kezükön lévő szíriai és iraki olajmezőkből származó, török közvetítéssel piacra került termékek feketekezelkedelmének bevétele. Ez volt a legfontosabb bevételi forrásuk, bár csak nyomott áron lehet ilyen olajat értékesíteni. Ezen kívül jelentősek voltak még az emberrablásból, mükincskereskedeleméből származó bevételeik, és a gazdag magánszemélyektől (elsősorban Öböl-menti országok polgáraitól) származó adományok.

egyben szakmai vita tárgya, hogy az Iszlám Állam mennyiben állam, illetve mennyiben iszlám. Aligha vitatható, hogy az IÁ ereje teljében egy nagyjából Nagy-Britannia nagyságú területen 6–8 millió ember felett uralkodott, illetve kormányzott többé-kevésbé hatékonyan. Ez az államiság három fő ismérve: saját terület és lakosság, hatékony kormányzás.

Más a helyzet az államiság negyedik elemével, nevezetesen azzal a szándékkal, hogy az adott entitás államként ismertesse el a magát a nemzetközi rendszerben. Az IÁ esetében erről szó sincs. Arról van szó, hogy az IÁ merőben más „koordinátarendszerben” gondolkodik (kalifátus), és a Nyugat által kidolgozott nemzetközi jogba az ő államisága nem fér bele, az azt nem tartalmazza, de nem is akar a része lenni! Jelen pillanatig még csak az igény sem merült fel az IÁ részéről, hogy ebbe a nemzetközi rendszerbe valamilyen módon betagozódjék, sőt egyenesen tagadja ennek a legitimitását. Az IÁ eddigi tevékenysége alatt sokkal inkább egy totalitárius, államok feletti, posztállami rendszert mutat, ami a *dár al-islám*, *dár al-harb* törésvonal mentén definiálható.⁵¹ Az IÁ iszlám interpretációját a tanulmány már több pontban érintette. Ehhez itt csak azt érdemes még hozzátenni, hogy a szervezet büne elsősorban nem az, hogy kiválogatja a vallás neki adekvát szigorú és általában szélsőséges tanításait, hanem azok a módszerek, amelyekkel e tanoknak érvényt szerez a gyakorlatban.

Ezek az evidenciák az IÁ-t nem az általuk oly gyakran hivatkozott középkori híres vallástudós, Ibn Tajmijára eszméire, hanem a sokkal korábbi, „*az igaz úton járó kalifák*”, azaz az első négy kalifa uralkodásának idejére eső, az iszlám harmadik ágát adó renegát *háridzsita* (kivonulók, lázadók) mozgalomra emlékeztetnek. A közösség alapú kalifaválasztás, amihez nem kell az egész közösség konszenzusa, a szigorú vallási dogmák, a fegyveres dzsihád félreinterpretálása, a *takfír*, az *isztirád* stb. mind a két csoport közötti hasonlóságot mutatják, és ezért indokolt lehet a *neoháridzsita* kifejezés az IÁ-ra. Az is elgondolkodtató, hogy a fejezet elején taglalt *Nyílt levélben* a mérsékelt vallástudósok bár sorra veszik és konzekvensen elítélik az IÁ kegyetlen aktusait, de a szervezet által favorizált kiközösítéssel, a *takfírral* nem élnek ellenük, és ezzel elismerik azt, hogy ők is az *ummához* tartoznak, ergo ők is muszlimok. Ez az üzenet aláhúzza azt az eredeti iszlámra jellemző toleráns szemléletet, amely szerint az iszlám egy plurális és organikus vallás, más megközelítésben nem iszlámvilág, hanem iszlámok világok léteznek párhuzamosan. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem kell harcolni az IÁ mint szervezet, illetve iszlám interpretációja ellen.

⁵¹ HERMANN, Rainer: *Az Iszlám Állam – A világi állam kudarca az arab világban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015.

TAKÁCS Péter: *„Iszlám Állam” államiságának problémái – Államnak tekinthető-e az ISIS, bármilyen értelemben is? Jog-Állam-Politika*, VIII. évfolyam, 2015/4. szám. pp. 47–77.

<https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2015/4/tak%C3%A1cs.pdf>; letöltés: 2016.07.14.

KAJTÁR Gábor: *Az Iszlám Állam nemzetközi jogi státusa és annak joghatásai*. *Külügyi Szemle*, 2016/4. <https://kki.hu/assets/upload/Kajter.pdf>; letöltés: 2017.01.17.

Befejezés

Végezetül, az említett *Nyílt levél* végén a vallástudósok egy *hadíszra* hivatkoznak az IÁ-val kapcsolatban (felvázolva a szervezet jelenét és megjósolva egyúttal a végzetét), amit a 4. kalifa, Ali ibn Abi Tálib mondott egykoron (a *hadíszban* szereplő leírás a korabeli *háridzsitákra* és az IÁ-ra egyaránt ráillik):

„Amikor meglátjátok a fekete zászlókat, maradjatok ott, ahol vagytok... Azután megjelenik egy gyarló, jelentéktelen nép. A szíviük olyan lesz, mint a vasszilánk. Ővék lesz az állam. Nem fognak betartani sem megegyezést, sem szerződést. Az igazságra hívnak, de ők nem igaz emberek. A neveik szülői tulajdonságokból származnak és a beceneveiket városokról kapják. A hajuk lobogni fog, mint a nőké. Ez a helyzet addig marad fenn, amíg nézeteltérés nem támad köztük. Azután Allah elhozza az igazságot...”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Biography of Abu Bakr al-Baghdadi. Insite Blog, 2014.08.12.
<http://news.siteintelgroup.com/blog/index.php/entry/226-the-story-behind-abu-bakr-al-baghdadi>; letöltés: 2015.05.12.
- Abu Musab al-Zarqawi. New World Encyclopedia.
https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Abu_Musab_al-Zarqawi; letöltés: 2020.12.07.
- AL-MAQDISI, Abu Muhammad: Democracy: A Religion!
Al Furqan Islamic Information Centre, Springvale South, Australia, 2012.
- AL-MAQDISI, Abu Muhammad: Millat Ibrahim (The Religion of Ibrahim).
At-Tibyan Publications, 2010.
<https://www.kalamullah.com/Books/MillatIbraheem.pdf>; letöltés: 2016.10.28.
- ARANY Anett – N. RÓZSA Erzsébet – SZALAI Máté: Az Iszlám Állam – következmények.
KKI-tanulmányok, Budapest, 2015.
https://www.researchgate.net/publication/272086097_Az_Iszlam_Allam_-_kovetkezmenyek; letöltés: 2017.05.21.
- AZ-ZARQAWI, Abu Musab: Zarqawi Letter. U.S. Department of State, 2004.
<https://2001-2009.state.gov/p/nea/rls/31694.htm>; letöltés: 2015.01.10.
- AZ-ZAWAHIRI, Ayman: Zawahiri's Letter to Zarqawi. Combating Terrorism Center, 2005.
<https://ctc.usma.edu/posts/zawahiris-letter-to-zarqawi-english-translation-2>;
letöltés: 2015.01.10.
- BANAI Tibor Péter: Dzsihad: terrorizmus, vagy szabadságharc?
A fogalom multidiszciplináris vizsgálata.
Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskola, Budapest, 2018.
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1072/1/Banai_Tibor_Peter_dhu.pdf; letöltés: 2020.12.10.
- BESENYŐ János – PRANTNER Zoltán – SPEIDL Bianka – VOGEL Dávid:
Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016.

- BLACK, Ian: Jordan releases jihadi cleric and Isis critic after group's murder of pilot. The Guardian, 2015.02.05.
<https://www.theguardian.com/world/2015/feb/05/jordan-release-jihadi-cleric-al-maqdisi-isis-killing-pilot-al-kasasbeh>; letöltés: 2020.12.07.
- BURKE, Jason: Al-Kaida – A terror árnyéka. HVG Könyvek, Budapest, 2004.
- FODOR, István:
Az „ISIS” felemelkedése – A takfirizmus erejének multidiszciplináris vizsgálata.
In: KISPÁL Richárd – GERENCSÉR Miklós (szerk.): Tanulmányok a Társadalomról II. Akadémia Edu, Szeged, 2015. pp. 60–91.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/64636/1/tanulmanyok_a_tarsadalomrol_002_060-090.pdf;
letöltés: 2020.12.04.
- HERMANN, Rainer: Az Iszlám Állam – A világi állam kudarca az arab világban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015.
- IBN AL-HAJAJ, Muslim: Sahíh Muslim. Book 41, Hadíth 6924. The Book of Tribulations and Portents of the Last Hour.
<https://sunnah.com/muslim/54/44>; letöltés: 2016.05.13.
- IBN AL-HAJAJ, Muslim: Sahíh Muslim. Volume 7, 7278. Darussalam Publishers, Riyad – Saudi Arabia, 2007.
<https://www.kalamullah.com/books/hadith/sahih%20muslim%20vol.%207%20-%206723-7563.pdf>; letöltés: 2016.11.18.
- ISIS Abu Bakr al-Baghdadi first Friday sermon as so-called 'Caliph'. Al Arabya, 2014.07.07.
<https://english.alarabiya.net/webtv/reports/2014/07/07/ISIS-Abu-Bakr-al-Baghdadi-first-Friday-sermon-as-so-called-Caliph->; letöltés: 2015.11.15.
- JUNGER, Sebastian – QUESTED, Nick: Hell on Earth. The Fall of Syria and the Rise of ISIS. National Geographic Chanel, New York, 2016.
- KAJTÁR Gábor: Az Iszlám Állam elleni erőszak-alkalmazás nemzetközi jogi kérdései. Iustum Aequum Salutare, XII. 2016. 4. pp. 153–177.
http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/2016sz/12_Kajtar_IAS_2016_4.pdf; letöltés: 2016.07.21.
- KAJTÁR Gábor: Az Iszlám Állam nemzetközi jogi státusa és annak joghatásai. Külügyi Szemle, 2016/4.
<https://kki.hu/assets/upload/Kajter.pdf>; letöltés: 2017.01.17.
- MOORE, Jack: ISIS Fighter Reveals Depravity of Yazidi Sex-Slave Trade During Trial. Newsweek, 2017.08.01.
<http://www.newsweek.com/trial-isis-fighter-reveals-depravity-yazidi-sex-slave-trade-644856>; letöltés: 2017.08.01.
- NAJI, Abu Bakr: Management of Savagery: The Most Critical Stage Through Which the Islamic Nation Will Pass. John M. Olin Institute for Strategic Studies, Harvard University, 2004.
- Open Letter to Al-Baghdadi. 2014.07.04.
www.lettertobaghdadi.com; letöltés: 2016.05.16.

- RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint):
Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással.
Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- ROSTOVÁNYI Zsolt: A „totalizáló iszlámtól” a „szekularizált iszlámig”.
Az iszlám civilizáció a retraditionalizáció és modernizáció kettős szorításában.
In: CSICSMANN László (szerk.): Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten.
Az államiság eltérő modelljei. Aula Kiadó, Budapest, 2010. pp. 13–84.
http://www.grotius.hu/doc/pub/DFVQTU/2010_110_rostovanyi_zsolt.pdf;
letöltés: 2016.10.28.
- SHERLOCK, Ruth:
How a talented footballer become world's most wanted man, Abu Bakr al-Baghdadi.
Telegraph, 2014.11.11.
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iraq/10948846/How-a-talented-footballer-became-worlds-most-wanted-man-Abu-Bakr-al-Baghdadi.html>;
letöltés: 2015.05.12.
- TAKÁCS Péter: Az „Iszlám Állam” államiságának problémái –
Államnak tekinthető-e az ISIS, bármilyen értelemben is?
Jog-Állam-Politika, VIII. évfolyam, 2015/4. szám. pp. 47–77.
<https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2015/4/tak%C3%A1cs.pdf>;
letöltés: 2016.07.14.
- TODENHÖFER, Jürgen: Inside ISIS – 10 nap az Iszlám Államban.
Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 2016.

Bevezetés

A civilizáció kezdete a mai Irak déli területére nyúlik vissza. Az i. e. IV. évezredtől kezdve a sumerok városállamaikban (Ur, Uruk) telepedtek le¹ az ottani kedvező éghajlati viszonyok és a termelő-állattartó életmódra történő áttérés eredményeként. A letelepedett, városlakó népességre eleinte a pogány vallásos élet volt jellemző. Az istenségek központi szentélyei köré a nagy, országos vásárok és búcsúk alkalmával a legtávolabbi vidékekről is odasereglettek a vándorló törzsek, de a pogány szertartásoknál is fontosabb volt a törzsi értékek megőrzése.² A sumert az akkád, asszír³ és babilóniai népek váltották fel. Az i. e. 18. században Hammurápi egész Mezopotámia uralkodója lett, és Babilont tette meg fővárosává. A nagy hódító népek történeteit az ősi forrásokból, többek között a Bibliából is ismerjük. Az ókori népeket Nagy Sándor birodalma, majd a pártusok, aztán a perzsák követték. A perzsa területekről beszivárgó zoroasztrianizmus⁴ is érezte a hatását. Mezopotámia őslakosai az 1–3. században tértek át a kereszténységre.⁵ Az apostolok és tanítványaik missziós útjai révén a pogányok között, de a zsidóság nagy részénél is elterjedtek azok a tanítások, amelyeket Isten kinyilatkoztatásának tekintettek. Az apostoli kor után létrejöttek az ókeresztény egyházak. Az iszlám különösen, de azt megelőzően a többi vallás is öntudattal ruházta fel az itt élő népeket, és identitást adott számukra mind egyéni, de még inkább törzsi szinten. Az éghajlati és természeti viszonyok is huzamosabb időn keresztül kedvezően alakultak. A több ezer éves kultúrából adódóan a Tigris és az Eufrátesz folyók között élő nép jelentősnek, fontosnak érezte magát.

„A geopolitika az állam gazdasági, társadalmi viszonyait, fejlődését, politikáját és mindenekelőtt a nemzetközi viszonyokat geográfiai, gazdasági és demográfiai tényezőkből eredeztető elmélet”,⁶ egyszerűbben a politikai folyamatok földhöz kötésének tudománya. 1899-ben Rudolf Kjellén alkotta meg a szóösszetételből álló kifejezést. A szó maradt, de a mögöttes tartalom térben és időben folyamatosan

¹ Magyar Larousse 3. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. pp. 649–650.

² Ennek azért van kiemelkedő jelentősége, mert Mohamed (560–632) az így kialakult törzsi összetartozás miatt tudta az i. sz. 7. századtól az iszlámot az arab népen keresztül elterjeszteni, hiszen a törzsen belüli összetartozás és egymás védelme, támogatása még az igazságnál is fontosabb volt.
MARÓTH Miklós: A migráció buktatói és következményei. Előadás. Polgárok Háza, Budapest, 2018.03.14.

³ KOMORÓCZY Géza: Az asszír nemzet. Publicisztika, XLIX. évfolyam 51. szám. 2005.12.23.

<https://www.es.hu/cikk/2005-12-30/komoroczy-geza/az-asszir-nemzet.html>; letöltés: 2020.12.11.

⁴ Iráni, párszi vallás, ahol az isten Ahura Mazdá, a világban a jó és rossz harca zajlik. A vallás az iszlám térhódítással szorult háttérbe.

Akadémiai kislexikon II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989. p. 940.

⁵ KIS-BENEDEK József: Keresztények helyzete a MENA térségben. Hadtudomány, XXVIII. évfolyam elektronikus szám, 2018. p. 218.

http://mht.eu/hadtudomany/2018/2018_elektronikus/2018ebenedek.pdf; letöltés: 2020.07.24.

⁶ Akadémiai kislexikon I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989. p. 642.

változik, hatalmas formai gazdagságot mutat. Kapcsolódik a kül- és a nemzetközi politikához, amelyek egy állam, mint körülhatárolt területi egység más államokkal való kapcsolatára utalnak. A politika és a geopolitika egybefonódnak, egyiket sem tanulmányozhatjuk a másik nélkül.⁷ A politika a társadalom, az állam vezetésére, a hatalom megszerzésére és megtartására irányuló tevékenység, valamint az ezzel kapcsolatos elvek rendszere.⁸ A „geo-” pedig mindennek a földdel, területtel való kapcsolatát jelzi. „*A tradicionális geopolitika a nemzetközi rendszert egyetlen stratégiai területként fogja fel, ahol a szereplők az államok, amelyek kooperálnak és konfrontálódnak egymással úgy, hogy közben gondoskodniuk kell a biztonságukról, amely – ebben az értelmezésben – elsődlegesen területi fogalom.*”⁹ A geopolitika racionális, vagyis pontos számításokon alapul és ezzel – szinte matematikailag – megtervezhető a jövő, akár a sakkban a lépések, ellenlépések, ahol folyamatosan új lehetőségek nyílnak meg vagy zárulnak be.

Zbigniew Brzezinski¹⁰ *A nagy sakktabla* című könyvében úgy fogalmaz, hogy a geostratégia a geopolitikai érdekek stratégiai érvényesítése, ahol Euráziát egy nagy sakktablaként jelöli meg, amely a nagyhatalmak globális elsőségért vívott küzdelmének a színtere.¹¹ A Föld bizonyos pontjain található természeti erőforrásokért vívott harcban pedig nemcsak a nagyhatalmak, hanem minden ország érdekelt, és kialakítja a maga stratégiáját a rá jellemző külső (lehetőségek és veszélyek) és belső (erősségek és gyengeségek) tényezők alapján. Talán nem véletlen, hogy a SWOT-analízis¹² a menedzsmentben is a hatékony stratégiaalkotás kiindulópontjává vált. Ebben a munkában Irakot vizsgálom ennek az eszköznek a segítségével azért, hogy közelebb juthassunk rendkívül bonyolult helyzete megértéséhez, amellyel a Mashreq-szubkomplexum¹³ tagjaként geopolitikai pilléreként van jelen Eurázsia peremvidékén.

⁷ MEZŐ Ferenc: A geopolitika formaváltozásai. Politikatudományi Szemle, XV. évfolyam, 2006/4. szám. pp. 78–79.

http://www.poltudszemle.hu/szamok/2006_4szam/2006_4_mezo.pdf; letöltés: 2020.04.10.

⁸ Magyar Larousse 3. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. p. 346.

⁹ REMEK Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet I. Nemzet és Biztonság, 2017/5. szám. p. 7.

http://www.nemzetbiztonsag.hu/cikkek/nb_2017_05_02_remek_e_-_az_europai_unio_es_a_kozel-kelet.pdf; letöltés: 2020.04.12.

BERNEK Ágnes (szerk.): A globális világ politikai földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002. p. 12.

¹⁰ Zbigniew Kazimierz Brzezinski lengyel származású amerikai politológus, 1977–1981 között Jimmy Carter amerikai elnök nemzetbiztonsági főtanácsadója volt.

¹¹ BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy sakktabla. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999. p. 48.

¹² A marketing atyja, Philip Kotler alkotta meg a SWOT-elemzést alapvetően vállalatok külső és belső marketingkörnyezetének vizsgálata céljából, hogy bármely cég képes legyen az erősségeinek, gyengeségeinek, lehetőségeinek és a fennálló veszélyeknek a számbavételére, és ennek alapján kialakítsa azt a stratégiát, amelynek eredményeképpen hatékonyabban tud működni.

Explain SWOT Analysis. ABC of Marketing.

<https://www.abcofmarketing.com/explain-swot-analysis/>; letöltés: 2020.09.17.

KELLER, Kevin Lane – KOTLER, Philip: Marketingmenedzsment. MeRSZ online okoskönyvtár.

https://mersz.hu/hivatkozas/dj183m_69#dj183m_69; letöltés: 2020.09.17.

¹³ A Termékeny Félhold (Mashreq) országai: Irak, Szíria, Izrael, Jordánia, Libanon és a Palesztin Hatóság területe.

A geopolitikát és a geostratégiát szembetűnő kölcsönös viszonyuk ellenére karakterük alapján egymástól világosan el kell különíteni. Az utóbbi mindig tartalmaz egy cselekvési tervet is, és általában olyan katonai célkitűzésekkel kapcsolatban használjuk, amelyek nagyobb területre, akár világméretben érvényesek¹⁴ (egyszerűbben fogalmazva katonapolitikai folyamatok földhöz való kötésének tudománya). A 1916-ban Franciaország és Nagy-Britannia között titokban kötött Sykes–Picot-egyezmény vagy Sykes–Picot–Szazanov-egyezmény geostratégiai lépése nagy trauma volt a közel-keleti népeknek. Felosztották egymás között az összeomlás szélén álló Oszmán Birodalom egy részét és az államhatárok brit és francia érdekek és döntések alapján alakultak ki. Nem tükrözték a törzsi alapon szerveződött vallási, kulturális és etnikai megosztottságot, és a lakosság azóta sem tud azonosulni a kerettel, amit rájuk kényszerítettek.¹⁵ A lakosság kötődése egészen más az államok vezetőihez, mint amit mi Európában megszoktunk.

Az alábbiakban először megvizsgáljuk a nagy geostratégiai játékosokat, majd az eurázsiai kontinens irányába fordulva a gondolatokat.

Az Amerikai Egyesült Államok globális geostratégiája

Az Amerikai Egyesült Államok jelenlegi globális fölénye egy évszázad alatt alakult ki. Olyan hatalommá nőtte ki magát, amelynek befolyása a világon bárhová elér, és érvényesíteni is tudja akaratát. A világon a legnagyobb erőkoncentrációt tudhatja magáénak mind gazdasági, mind katonai értelemben. Politikai életképességének, ideológiai rugalmasságának, gazdasági dinamizmusának köszönheti gyors felemelkedését.¹⁶ A világban a hatalmát egy olyan globális rendszeren keresztül gyakorolja, amely az amerikai tapasztalat alapján jött létre, és fő jellemzője a plurális jellege. Az amerikaiak jóléte és biztonságának kiépítése céljából ki kellett alakítani azokat a működőképes rendszereket, amelyek fő jellemzői a szabadság, a demokrácia és a versenyző gazdasági szereplők.¹⁷ Geostratégiai szempontból számára kulcsfontosságú az Euráziával kialakított jó kapcsolat.

Oroszország regionális geostratégiája

Euráziában a másik fontos szereplő az Oroszországi Föderáció, amely a saját befolyási zónájában kész és képes megvédeni érdekeit regionális nagyhatalmi szerepkörben,¹⁸ de hosszabb távon egyre inkább globális hatalmi tényezővé szeretne válni, amelyhez folyamatos átalakuláson megy keresztül társadalmi, szociális, politikai és gazdasági szempontból. Legfőbb geopolitikai jellemzője az ország területi nagysága, a szellemi-kulturális és területi, politikai egysége, valamint kereskedelmi

¹⁴ MEZŐ Ferenc: A geopolitika formaváltozásai. Politikatudományi Szemle, XV. évfolyam, 2006/4. szám. pp. 102–103.

http://www.poltudszemle.hu/szamok/2006_4szam/2006_4_mezo.pdf; letöltés: 2020.04.10.

¹⁵ FRIEDMAN, George: The Top Five Events in 2014. Stratfor, 2014.12.30.

<https://worldview.stratfor.com/article/top-five-events-2014#axzz3NJ1tsbwB>; letöltés: 2020.04.28.

¹⁶ BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy sakktábla. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999. p. 271.

¹⁷ BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy sakktábla. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999. p. 44.

¹⁸ RESPERGER István – KAISER Ferenc – HÁBER Péter: Ugyanaz másképpen – Az orosz geopolitika változásai a hidegháború végétől napjainkig. Felderítő Szemle, XIV. évfolyam I. szám 2015. március. p. 29. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-1.pdf>; letöltés: 2020.04.18.

összetartozása. „Oroszország nem olyan frissiben és gyorsan összerakott föderáció, mint az észak-amerikai államok. Oroszország élő, szellemileg és történelmileg kialakult organizmus, amely minden felosztási kísérlet ellenére minden összeomlásból újjászületett szellemi életmódjának titokzatos, ősi ereje által.”¹⁹

Kína növekvő geostratégiai szerepe

2008-tól egyre inkább a multipolarizáció jellemző a többpólusú világrendben új szereplőkkel, új értékrendekkel, új megoldásokkal, ahol az erőviszonyokat már a gazdaság és kereskedelem határozza meg. A 2008-as pénzügyi-gazdasági válságot követően a nagyhatalmak közötti összeütközések kiélesedtek, és egyre inkább gazdasági szankciók válnak az egymással versenyző kereskedelmi rendszerek kezében eszközökké.²⁰ Kína 2011-re a világ második legnagyobb gazdaságává vált, és az Amerikai Egyesült Államokkal szemben egyre inkább behozza lemaradását. Ennek azért van jelentősége, mert Kína a gazdasági erejére alapozva kezdett Hszi Csin-ping 2012-es hatalomra kerülését követően egyre határozottabb globális politikai célkitűzéseket megfogalmazni.²¹ A Kína által 2013-ban meghirdetett „Új Selyemút”²² kezdeményezés célja, hogy támogassa a dinamikus gazdasági szerepvállalását, indirekt célja, hogy a vele szomszédos, illetve számára fontos stratégiai földrajzi elhelyezkedésű államokban növelje befolyását a gazdasági és pénzügyi kapcsolatok további erősítésén keresztül, és a világgazdaság tengelyét áthelyezze az óceánokról a szárazföldre.²³ A világgazdaság korábbi atlanticentrussága a nyugati nagyhatalmak számára kedvezett, manapság viszont egyre inkább Kelet felé tolódik a tengely, „beléptünk az eurázsiai korszakba” – ahogy az elhangzott 2019 év végén Matolcsy György részéről.²⁴ A Thuküdidész-csapda²⁵ pedig jól kifejezi a regnáló és a

¹⁹ LJUBOV, Siselina: Az orosz geopolitikai gondolkodás. In: LJUBOV, Siselina – GAZDAG Ferenc (szerk.): Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004. p. 23.

²⁰ CSIZMADIA Norbert: Geopolitikai kihívások: hosszú távú fenntartható eurázsiai növekedés. In: VIRÁG Barnabás (szerk.): A jövő fenntartható közgazdaságtana. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2019. pp. 88–96.

²¹ BOROS Szilárd – KOLOZSI Pál Péter: Egy 21. századi geopolitikai összeütközés természetrajza Kína és az USA példáján keresztül. A technológia, az adat és a pénz jelentőségének felértékelődése a nagyhatalmi konfliktusokban. Polgári Szemle, 15. évfolyam 4–6. szám, 2019. p. 264. http://real.mtak.hu/107919/1/PSZ%202019.%204-6.szam_17.pdf; letöltés: 2020.09.11.

²² Angolul: Belt and Road Initiative (BRI), de „Egy övezet, egy út” („One Belt, One Road” – OBOR) programnak is nevezik.

²³ ESZTERHAI Viktor: Új kereskedelmi és gazdasági rendszerek. In: VIRÁG Barnabás (szerk.): A jövő fenntartható közgazdaságtana. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2019. pp. 426–444.

²⁴ „Lassan lezárjuk az atlanti korszak 500 évét, és beléptünk az eurázsiai korbba” – mondta Matolcsy György, a Magyar Nemzeti Bank elnöke a 2019. október 30-án kezdődött Eurázsia című konferencián elhangzott nyitóbeszédében.

MATOLCSY György: Beléptünk az eurázsiai korszakba. Novekedes.hu, 2019.10.30.

<https://novekedes.hu/hirek/matolcsy-gyorgy-beleptunk-az-eurazsiai-korszakba>; letöltés: 2020.07.11.

²⁵ Thuküdidész az Athén és Spárta közötti peloponnészoszi háborúról szóló munkájában mutatta be, hogy az ókor két szuperhatalma közötti rivalizálás miként vezetett összecsapáshoz. A katonáállam Spárta féltékenyen figyelte a felemelkedő Athént, s háborúval akarta sújtani. Ebbe a csapdába aztán a világtörténelem során – ahogy Graham Allison *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap? (Háborúra ítélve: elkerülheti-e Amerika és Kína Thuküdidész csapdáját?)* című munkájában vizsgálta – 16 az ókorihoz hasonló olyan eseménysorozat került bele, amelyek közül 12 háborúval végződött.

ALLISON, Graham: *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Houghton Mifflin Harcourt, 2017.

felemelkedő nagyhatalmak esetleges összezsugorításában rejlő veszélyeket. Jelenleg csak az lehet a reménységünk, hogy a legutóbbi időkben – talán a nukleáris fenyegetettség végett is – már nem vezetett háborúhoz a nagyhatalmi versengés.

Eurázsia kulcsfontosságú szerepe

A globális elsőség alapja, az egész Eurázsia feletti uralom, mivel a világ lakosságának mintegy 75%-a él Euráziában. Itt összpontosul a világ anyagi javainak nagy része, és ez a térség termeli meg a világ bruttó nemzeti össztermékének kb. 60%-át. A világ ismert energiakészletének kb. háromnegyede is itt található, valamint a világ erőteljes politikát folytató, dinamikus államainak többsége is. Itt található a világ két legnagyobb lakossággal bíró országa, Kína és India, és a hat legnagyobb gazdaság (Kína, Japán, Németország, Egyesült Királyság, Franciaország és India) is itt van.²⁶ Az „Eurázsiai sakktabla” alapvetően négy övezetre bontható: Eurázsia nyugati részeként Európa jelentős gazdasági és politikai hatalmat képvisel Franciaországgal és Németországgal, amelyek aktív geostratégiai játékosok.²⁷ Eurázsia keleti része, Ázsia a gazdasági növekedés létfontosságú központja Japánnal. Eurázsia déli részéhez, peremvidékéhez vagy perifériájához tartozik Azerbajdzsán, Törökország, Irak, Irán, mint geopolitikai pillérek. Végül Eurázsia középső része az Oroszországi Föderációval, Közép-Ázsiával és Mongóliával egy kulcsövezet.

Az Amerikai Egyesült Államok globális nagyhatalomként elsőséget élvez és közvetlen hatalmi pozíciót foglal el Eurázsia nyugati, keleti és déli részein, az úgynevezett peremvidéken, ahonnan erőteljes befolyást gyakorol Eurázsia államaira is.²⁸ Amerika számára nagyon fontos az eurázsiai jelenlét, különösen a nagyon jelentős mértékben erősödő Kína miatt is. Szükséges beazonosítani azokat a geopolitikai pilléreket, amelyek védelméről gondoskodnia kell.²⁹ Eurázsia túl nagy, túlságosan népes, kulturálisan nagyon sokszínű, és komoly történelmi múlttal rendelkező államokból áll, ezért nem hódol be még a globális nagyhatalommal bíró Amerikai Egyesült Államok előtt sem. Az Egyesült Államok közép-ázsiai befolyása a terror elleni háborúk következtében jelentősen csökkent, a Brzezinski által megfogalmazott geopolitikai gondolat sérült. A gazdasági és katonai legitimitációvesztés a nemzetközi politikai színtéren is kikezdte az Amerikai Egyesült Államok hegemon hatalmát, Kína pedig jelentős gazdasági alapú befolyásra tett szert, ami az Amerikai Egyesült Államok számára egyre nagyobb veszélyt jelent.³⁰

²⁶ BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy sakktabla. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999. p. 45.

²⁷ Geostratégiai játékos az az állam, amely rendelkezik a kellő erővel és nemzeti akarattal ahhoz, hogy hatalmát és befolyását határain túl felhasználja az éppen adott geopolitikai helyzet – Amerika érdekeit is befolyásoló mértékű – megváltoztatására. Az ilyen államnak megvan a képessége és/vagy hajlandósága a geopolitikai rugalmasságra. Sokféle okból – legyen az a nemzeti nagyság iránti vágy, ideológiai ösztönzés, vallási messianizmus, gazdasági gyarapodás – egyes államok annak lehetőségét keresik, hogy regionális uralomra vagy globális szerepre tegyenek szert.

BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy sakktabla. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999. p. 57.

²⁸ BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy sakktabla. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999. p. 55.

²⁹ BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy sakktabla. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999. p. 58.

³⁰ BÁNHIDI Ferenc: Yukon Huang: Cracking the China Conundrum (könyvismertető). PAGEO, 2017.10.02. <http://www.geopolitika.hu/hu/2017/10/02/yukon-huang-cracking-the-china-conundrum-konyvismerteto/>; letöltés: 2020.12.13.

Irak mint Eurázsia egyik geopolitikai pillére

Irak fontossága geopolitikai pilléreként stratégiai elhelyezkedéséből, illetve abból fakad, hogy kiszolgáltatott helyzete hogyan hat a geostratégiai játékosok viselkedésére.³¹ A geopolitikai pilléreket leggyakrabban földrajzi elhelyezkedésük határozza meg, egyes esetekben azért különleges a helyzetük, mert rajtuk keresztül lehet eljutni valamilyen fontos területre vagy lehet megszerezni valamilyen fontos erőforrást.³² Irak Eurázsia közepén három regionális hatalom, Irán, Szaúd-Arábia és Törökország szomszédságában helyezkedik el, amelyek erőteljes hatást fejtenek ki az iraki lakosság velük szimpatizáns csoportjaira. Az iszlámon belül a perzsa állam a világ síitáinak vezetője, míg Szaúd-Arábia a szunniták közösségeinek élén áll. Irán Kínával, Oroszországgal és a „harmadik világgal” épített ki kapcsolatokat, a szaúdiak pedig az Amerikai Egyesült Államokkal és a nyugati világgal fejlesztik gazdasági összeköttetéseiket. A többmillió kurd etnikum Irakban, Iránban és Törökországban is komoly gondokat okoz. Mindkét országnak fontos, hogy Irak egyben maradjon az erősödő kurd autonómiatörekvések és a fellángolt függetlenedési vágyak ellenére. Irán és Törökország abban érdekelt, hogy a kurdok gazdaságilag se erősödjének, ahogy a globális nagyhatalom pedig leginkább gazdasági hasznot igyekszik húzni a helyzetből, és a kurd függetlenedési törekvéseket szintúgy nem támogatja.³³

Mind a nagyhatalmak, mind az itt élő népek részesedni szeretnének a régió nyújtotta előnyökből. A hatalmas földgázmezőkön kívül a világ kőolajtartalékának 8,7%-a is Irakban található. Irak mégsem profitál ezekből az előnyökből, sőt az államadósság rohamosan emelkedik, hisz szénhidrogénipara – vagyis inkább a kőolaj-kitermelés – nemcsak az ország jelentős húzóágazata, de a gazdaság egyedüli meghatározója, a teljes export 80–99%-át adva. Irak gazdasági növekedésének mértékét alapjaiban határozza meg a globális kőolajár aktuális helyzete és az ország újra indításának rendkívül lassú üteme. Reformok bevezetésére lenne szükség, de ezt nehezíti az említett gazdasági diverzifikálatlanság, a szociális gondok, az etnikai-felekezeti szembenállás és széttagoltság, valamint az iraki politikai berendezkedés jellegéből adódó belpolitikai patthelyzet.

BOROS Szilárd – KOLOZSI Pál Péter: Egy 21. századi geopolitikai összeütközés természetrajza Kína és az USA példáján keresztül. A technológia, az adat és a pénz jelentőségének felértékelődése a nagyhatalmi konfliktusokban. *Polgári Szemle*, 15. évfolyam 4–6. szám, 2019. p. 265.

http://real.mtak.hu/107919/1/PSZ%202019.%204-6.szam_17.pdf; letöltés: 2020.09.11.

³¹ SZILÁGYI István: Nemzetközi rendszer és geopolitikai modellek közép-európai perspektívából. In: VÁGÁNY Judit Bernadett – FENYVESI Éva (szerk.): *Multidiszciplináris kihívások, sokszínű válaszok*. BGE, Budapest, 2019. p. 65.

<https://ojs.mtak.hu/index.php/mksv/article/view/2239/1593>; letöltés: 2020.04.27.

BRZEZINSKI, Zbigniew: *A nagy sakktabla*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999. p. 57.

³² Brzezinski szerint geopolitikai pilléreknek azok az államok nevezhetők, amelyek jelentősége nem hatalmukból vagy becsvágyukból fakad, hanem stratégiai elhelyezkedésükből, illetve abból, hogy esetlegesen kiszolgáltatott helyzetük hogyan hat a geostratégiai játékosok viselkedésére.

BRZEZINSKI, Zbigniew: *A nagy sakktabla*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999. p. 57.

³³ CSICSMANN László: A kurd államiség esélyei a Közel-Keleten a geopolitikai rivalizálás tükrében. *REGIO*, 26. évfolyam 1. szám, 2018. p. 47.

https://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/201/pdf_181; letöltés: 2020.04.16.

Legfontosabb gazdasági mutatók (éves százalékos változás)	2017	2018	2019	2020 (becslés)
Reál GDP növekedés állandó piaci árak mellett	-2.5	-0.6	4.4	-9.5
Infláció (vásárlói árindex)	0.1	0.4	-0.2	0.9
Folyó fizetési mérleg (GDP %-a)	1.8	6.9	2.7	-12.2
Államadósság (a GDP %-ában)	58.9	46.0	46.8	65.7

1. táblázat. A legfontosabb gazdasági mutatók alakulása Irakban³⁴

Az Irakban zajló folyamatokat a környező országokkal való függőségi viszonyok tükrében a katonai, környezeti, politikai, gazdasági és társadalmi szempontok alapján levont következtetéseket igyekszem rendszerbe foglalni SWOT-analízis segítségével.

Irak helyzetelemzése stratégiaalkotás céljából	
Erősségek	Gyengeségek
Politikai reformtörekvések.	A kormány jelenleg instabil és a túlélésért küzd. Nagymértékű a korrupció, ami a politikai élet és a rendvédelmi szektor minden szintjét áthatja (a Transparency International 2019-es értékelése alapján Irak a 180 vizsgált ország közül a 162. helyen zárt a korrupciópercepció tekintetében ³⁵).
Kőolaj-kitermelés növekedése (lassú, de van).	Nincs nemzeti öntudat.
Kurd autonóm törekvések visszaszorulása.	Államadósság növekedése, túlköltekezés (három fő oka: katonai kiadások emelkedése, költségvetés kőolajkártól való függősége, fegyveres konfliktus sújtotta ország).
	Diverzifikálatlan gazdasági struktúra, kőolajexporttól való függőség.
	Strukturális akadályok a politikai rendszerben, pártok és állami intézmények kölcsönösen függővé váltak, feszültségek okozta válság, a politikai elit nem próbálja megreformálni a rendszert.
	Szegénységi és munkanélküliségi ráta emelkedése.
	Nincs kormányzati stratégia a fiatalok helyzetének orvoslására.

³⁴ Republic of Iraq. Macro Poverty Outlook. <http://pubdocs.worldbank.org/en/362391603047351818/6-mpo-am20-iraq-irq-kcm.pdf>; letöltés: 2020.11.26.

³⁵ Corruption Perceptions Index: Iraq. Transparency International, 2019. <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/index/irq>; letöltés: 2020.11.26.

Lehetőségek	Veszélyek
Megvan az alkotmány szerinti szándék arra vonatkozóan, hogy a vezetésben az etnikai/vallási csoportok álláspontja képviseltetve legyen.	Még mindig jelen van az ISIL/DAESH, amely veszélyt jelent az ország biztonsági helyzetére.
Nemzeti öntudat kialakulásának lehetősége.	Az országon belüli történelmi társadalmi feszültségek újult erővel törnek a felszínre. Az ISIL/DAESH előtt, közben és utána is voltak és lesznek megoldatlan kérdések, a feszültség jelenleg is nagyon nagy a vallásfelekezeti ellentétek miatt.
	A <i>status quo</i> fenntartása, a külsőleg támogatott gazdasági és politikai reformok bevezetésének való ellenállás, mondván „ <i>az energiabiztonság a rezsim stabilitásán nyugszik</i> ”.
	Irak a globális és regionális geopolitikai rivalizálás színtere (Irán, Törökország, Szaúd-Arábia).

2. táblázat. Irak SWOT-analízise
Szerkesztette: Szilágyi-Kiss Hajnalka

Befejezés

Irak közel 41 milliós lakosságával³⁶ geostratégiai kulcsfontosságú helyen, Európa, Ázsia és Afrika határvidékén, Eurázsia közepén fekszik. A mai Irak jelenében benne van a múltja, a jövője pedig a különböző érdekcsoportok geopolitikai csatározásainak eredményeként fog alakulni. Az Amerikai Egyesült Államok globális nagyhatalomként érdekelt a megfelelő kapcsolat ápolásában Irakkal, amely geostratégiai pilléreként Eurázsia peremvidékének déli részén helyezkedik el, tőle keleti irányban Kína, északra Oroszország, mint a két nagy rivális. A környező geostratégiai játékosok ütközőzónájaként Irak mostanra komoly politikai eredetű akadályokkal küzd. Ennek hatása a társadalmi, gazdasági és katonai szférába is továbbgyűrűzött. Az eurázsiai sakktablán Európának a közel-keleti térséghez való viszonyát vizsgálva láthatjuk, hogy a biztonsági fenyegetésekre nehezen találja a megfelelő reakciót.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Akadémiai kislexikon I-II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
- ALLISON, Graham: *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Houghton Mifflin Harcourt, 2017.
- BÁNHIDI Ferenc: *Yukon Huang: Cracking the China Conundrum* (könyvismertető). PAGEO, 2017.10.02.
<http://www.geopolitika.hu/hu/2017/10/02/yukon-huang-cracking-the-china-conundrum-konyvismerteto/>; letöltés: 2020.12.13.

³⁶ Iraq Population. Worldometer.
<https://www.worldometers.info/world-population/iraq-population/>; letöltés: 2020.11.26.

- BERNEK Ágnes (szerk.): A globális világ politikai földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002.
- BOROS Szilárd – KOLOZSI Pál Péter: Egy 21. századi geopolitikai összeütközés természetrajza Kína és az USA példáján keresztül. A technológia, az adat és a pénz jelentőségének felértékelődése a nagyhatalmi konfliktusokban. Polgári Szemle, 15. évfolyam 4–6. szám, 2019. pp. 258–280. http://real.mtak.hu/107919/1/PSZ%202019.%204-6.szam_17.pdf; letöltés: 2020.09.11.
- BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy sakktabla. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999.
- Corruption Perceptions Index: Iraq. Transparency International, 2019. <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/index/irq>; letöltés: 2020.11.26.
- CSICSMANN László: A kurd államiság esélyei a Közel-Keleten a geopolitikai rivalizálás tükrében. REGIO, 26. évfolyam 1. szám, 2018. pp. 24–51. https://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/201/pdf_181; letöltés: 2020.04.16.
- CSIZMADIA Norbert: Geopolitikai kihívások: hosszú távú fenntartható eurázsiai növekedés. In: VIRÁG Barnabás (szerk.): A jövő fenntartható közgazdaságtana. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2019. pp. 88–96.
- RESPERGER István – KAISER Ferenc – HÁBER Péter: Ugyanaz másképpen – Az orosz geopolitika változásai a hidegháború végétől napjainkig. Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 1. szám 2015. március. pp. 21–36. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-1.pdf>; letöltés: 2020.04.18.
- ESZTERHAI Viktor: Új kereskedelmi és gazdasági rendszerek. In: VIRÁG Barnabás (szerk.): A jövő fenntartható közgazdaságtana. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2019. pp. 426–444.
- Explain SWOT Analysis. ABC of Marketing. <https://www.abcofmarketing.com/explain-swot-analysis/>; letöltés: 2020.09.17.
- FRIEDMAN, George: The Top Five Events in 2014. Stratfor, 2014.12.30. <https://worldview.stratfor.com/article/top-five-events-2014#axzz3NJ1tsbwB>; letöltés: 2020.04.28.
- Iraq Population. Worldometer. <https://www.worldometers.info/world-population/iraq-population/>; letöltés: 2020.11.26.
- KELLER, Kevin Lane – KOTLER, Philip: Marketingmenedzsment. MeRSZ online okoskönyvtár. https://mersz.hu/hivatkozas/dj183m_69#dj183m_69; letöltés: 2020.09.17.
- KIS-BENEDEK József: Keresztények helyzete a MENA térségben. Hadtudomány, XXVIII. évfolyam elektronikus szám, 2018. pp. 211–227. http://mhtt.eu/hadtudomany/2018/2018_elektronikus/2018ebenedek.pdf; letöltés: 2020.07.24.
- KOMORÓCZY Géza: Az asszír nemzet. Publicisztika, XLIX. évfolyam 51. szám. 2005.12.23. <https://www.es.hu/cikk/2005-12-30/komoroczy-geza/az-asszir-nemzet.html>; letöltés: 2020.12.11.

- LJUBOV, Siselina: Az orosz geopolitikai gondolkodás.
In: LJUBOV, Siselina – GAZDAG Ferenc (szerk.): Oroszország és Európa.
Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.
- Magyar Larousse 3.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.
- MARÓTH Miklós: A migráció buktatói és következményei.
Előadás. Polgárok Háza, Budapest, 2018.03.14.
- MATOLCSY György: Beléptünk az eurázsiai korszakba.
Növekedés.hu, 2019.10.30.
<https://novekedes.hu/hirek/matolcsy-gyorgy-beleptunk-az-eurazsiai-korszakba>;
letöltés: 2020.07.11.
- MEZŐ Ferenc: A geopolitika formaváltozásai.
Politikatudományi Szemle, XV. évfolyam, 2006/4. szám. pp. 75–107.
http://www.poltudszemle.hu/szamok/2006_4szam/2006_4_mezo.pdf; letöltés: 2020.04.10.
- REMEK Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet I.
Nemzet és Biztonság, 2017/5. szám. pp. 4–30.
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2017_05_02_remek_e_-_az_europai_unio_es_a_kozel-kelet.pdf; letöltés: 2020.04.12.
- Republic of Iraq. Macro Poverty Outlook.
<http://pubdocs.worldbank.org/en/362391603047351818/6-mpo-am20-iraq-irq-kcm.pdf>;
letöltés: 2020.11.26.
- SZILÁGYI István:
Nemzetközi rendszer és geopolitikai modellek közép-európai perspektívából.
In: VÁGÁNY Judit Bernadett – FENYVESI Éva (szerk.): Multidiszciplináris kihívások,
sokszínű válaszok. BGE, Budapest, 2019.
<https://ojs.mtak.hu/index.php/mksv/article/view/2239/1593>; letöltés: 2020.04.27.

E SZÁMUNK TARTALMA

POMOGÁCS PÉTER

A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG SZIGETÉPÍTÉSI PROGRAMJA A DÉL-KÍNAI-TENGEREN

Kína az utóbbi években fokozott határozottsággal törekedett befolyásának kiterjesztésére a távol-keleti térségben stratégiai kulcsfontosságú Dél-kínai-tengerre. Ennek a tevékenységnek egyik jelentős eleme volt 2013 és 2016 között a dél-kínai-tengeri szigetvilág számos szigetnek nem minősülő zátonyának és sziklájának elfoglalása és mesterséges szigetekké bővítése. A tanulmány célja a szigetépítési program okainak és a Peking által remélt eredményeinek feltárása, valamint annak bemutatása, hogy az elmúlt négy évben miként igyekezett Kína sajátjának elismertetni a nemzetközi közösséggel újonnan szerzett, mesterségesen létrehozott területeit.

Kulcsszavak: Kína, Dél-kínai-tenger, mesterséges sziget, haditengerészet.

LÁNGNÉ PETRUSKA SZIDÓNIA

AZ UÇK-TÓL A NEMZETI HADERŐIG – A KOSZOVÓI FEGYVERES ERŐ LÉTREHOZÁSA ÉS A FOLYAMAT BIZTONSÁGRA GYAKOROLT SOKRÉTŰ KÖVETKEZMÉNYEI

Az 1998–1999-es fegyveres konfliktus óta Koszovó biztonságának és stabilitásának a nemzetközi katonai jelenlét a letéteményese. Sem az egykori Koszovói Felszabadítási Hadsereg „átalakításával” 1999-ben létrehozott Koszovói Védelmi Hadtest, sem az annak 2008-as felszámolásával párhuzamosan létrehozott Koszovói Biztonsági Erő nem rendelkezett (kezdetben) katonai mandátummal. A nemzeti haderő felállítása Koszovóban nem új keletű elképzelés, de a nemzetközi közösség feltételei szerint ehhez szükséges alkotmánymódosítást a szerb kisebbség támogatása hiányában nem lehetett megvalósítani. 2018 decemberében – a Szerbia és Koszovó közötti kapcsolatok mélypontján – a koszovói parlament ezt a problémát megkerülve a Koszovói Biztonsági Erő hatáskörének bővítéséről határozott. A szervezet átalakítása 2019 kezdetétől egy átfogó tízéves terv szerint zajlik, egyes partnerországok támogatásával és a NATO felügyeletével, azzal a deklarált céllal, hogy Koszovó biztonsági fogyasztóból biztonsági szolgáltatóvá váljon, és képességeit integrálni lehessen a szövetségi rendszerbe. Szerbiának ennek ellenére érdekében áll fenyegetésként tekinteni a formálódó koszovói haderőre.

Kulcsszavak: Koszovói Felszabadítási Hadsereg, Koszovói Védelmi Hadtest, Koszovói Biztonsági Erő, Koszovói Fegyveres Erő, államépítés.

CONTENTS

PÉTER POMOGÁCS

**THE ISLAND-BUILDING PROGRAMME OF THE PEOPLE'S
REPUBLIC OF CHINA IN THE SOUTH CHINA SEA**

In recent years, China has become increasingly determined to expand its influence over an area of strategic importance in the Far East, the South China Sea. A significant element of its effort was the occupation of numerous reefs and rocks of the South China Sea archipelago and their expansion into artificial islands between 2013 and 2016. The aim of this study is to explore the reasons for the island-building programme and its expected results, as well as how China has tried to get its newly acquired, artificially created territories recognised as its own by the international community over the past four years.

Keywords: China, South China Sea, artificial island, navy.

SZIDÓNIA LÁNGNÉ PETRUSKA

**FROM THE UÇK TO THE NATIONAL ARMY –
ESTABLISHMENT OF THE KOSOVO ARMED FORCE AND THE
WIDE-RANGING SECURITY IMPLICATIONS OF THE PROCESS**

Since the armed conflict in 1998–1999, the international military presence has been the main guarantor of the security and stability of Kosovo. Neither the Kosovo Protection Corps established by the “transformation” of the former Kosovo Liberation Army, nor the Kosovo Security Force, which was set up in parallel with its abolition, has not had (initially) military mandate. Setting up a national army is not a new idea in Kosovo, but the constitutional amendment – which would have been necessary according to the conditions of the international community – could not be implemented in absence of the support of the Serb minority in Kosovo. In December 2018 – when the Serbia-Kosovo relation hit rock bottom – bypassing this problem, the parliament of Kosovo decided to expand the mandate of the Kosovo Security Force. The transformation of the organisation has been taking place since the beginning of 2019, according to a comprehensive ten-year plan, with the support of certain partner countries and under the supervision of NATO, with the declared aim of Kosovo to become security provider from security consumer, and to be able to integrate its military capabilities into the allied system. Nevertheless, it is in Serbia’s interest to consider the emerging Kosovo army as a threat.

Keywords: Kosovo Liberation Army, Kosovo Protection Corps, Kosovo Security Force, Kosovo Armed Force, state building.

KISVÁRI TAMÁS EZREDES

A KÍNAI HADERŐ MODERNIZÁLÁSÁNAK IMPORTFÜGGŐSÉGE ÉS ANNAK VÁRHATÓ CSÖKKENÉSE

A Kínai Népköztársaság megalakulása óta importra szorul a haditechnikai beszerzések terén, de importfüggősége folyamatosan csökken. Ennek kielégítésében legfontosabb partnere a Szovjetunió, majd Oroszország volt. Az EU és az Amerikai Egyesült Államok az 1989-es Tienanmen téri véres események óta a haditechnikai exportkorlátozást tart fenn Kína ellen. Kína a saját hadiiparának fejlesztése eredményeként egyre kevésbé szorul importra. Az elmúlt évtizedben orosz vadászrepülőgépeket és légvédelmi eszközöket vásárolt, hogy felgyorsítsa a haderő modernizálását, de közben megkezdte új kínai eszközök fejlesztését is. A legnagyobb lemaradása a repülőgéphajtóművek terén van, de 2012 óta egy 10 milliárd USD volumenű program keretében beindult a kínai hajtóművek fejlesztése, ennek következtében rövid időn belül megszűnhet az importfüggőség ezen a területen is. Kína az elmúlt évtizedben a világ ötödik legnagyobb fegyverexportőrévé vált és valószínűleg egyre közelebb kerül majd a piacvezető Amerikai Egyesült Államokhoz ezen a területen is.

Kulcsszavak: hadiipar, import-export, Kínai Népköztársaság, Oroszország, repülőgép, hajtómű.

FELEGYI JÚLIA

SPANYOLORSZÁG MIGRÁCIÓS POLITIKÁJA

A publikáció célja a spanyol migrációs politika bemutatása, annak kezdetétől egészen napjainkig. A szerző a történelmi bevezetést követően a migrációval kapcsolatos események kronologikus bemutatására törekszik. Spanyolország a kezdeti kibocsátó országból cél- és tranzitországgá vált, egyrészt földrajzi elhelyezkedése, másrészt a spanyol kultúrával rendelkező dél-amerikai államok miatt. Az elmúlt évtizedekben egyre gyakoribbá váltak az illegális átjutási kísérletek mind az afrikai kontinensen lévő enklávék szárazföldi területeire, mind tengeri úton a szigetekre. A periodikus áttörési kísérletekre a spanyol kormány a határok megerősítésével, a tengeri és a szárazföldi ellenőrzések intenzitásának növelésével és jogszabályokkal is válaszolt. A legtöbb célországhoz hasonlóan itt is történtek migrációs háttérrel rendelkező személyek által elkövetett terrorcselekmények, és az illegális migrációnak leginkább kitett területeken a lakosság tiltakozását váltotta ki a folyamat. 2020-ban a koronavírus és a spanyol szigetekre irányuló migrációs hullám kettős csapást mért az új kormányra, amely a publikáció megjelenésének idején is keresi a működőképes megoldást.

Kulcsszavak: Spanyolország, migráció, migrációs politika, Kanári-szigetek.

COLONEL TAMÁS KISVÁRI

**DEPENDENCY ON FOREIGN ARMS IMPORT OF THE
MODERNIZATION OF THE PEOPLE'S LIBERATION ARMY
OF CHINA AND THE FUTURE PROSPECT OF REDUCING IT**

Since the founding of the People's Republic of China, it has always been dependent on foreign arms imports; however this dependency has been continuously decreasing. In terms of military hardware acquisition China's closest ally used to be the Soviet Union and nowadays it is Russia. The United States of America and the European Union imposed an arms embargo after the bloodshed at Tiananmen Square in 1989, which is still in place today. Nowadays China is becoming increasingly independent of foreign arms supplies as a result of its systematic development of the domestic defence industry. In the last decade China has bought Russian fighter jets and air defence systems to intensify the modernisation of its military, but at the same time it spent considerable resources on developing its own industry. The production of jet engines remains China's greatest problem, however to this end, the Chinese government launched a USD 10 billion project aiming to promote domestic production and thereby further reduce its import dependency in the near future. China's rapid rise to become the world's fifth largest arms exporter is testimony to its strong focus on modernising its defence industry, which is expected to continue closing the gap to the market-leader the United States.

Keywords: defence industry, import-export, People's Republic of China, Russia, aircraft, jet engine.

JÚLIA FELEGYI

SPAIN'S MIGRATION POLICY

The aim of the publication is to present the Spanish migration policy, from its beginnings to nowadays. Following the historical introduction, the author intends to present the events related to migration chronological order. Spain, initially an issuing country, has turned into a destination and transit country due to its geographical location and, on the other hand, due to the fact that the South Americans have Spanish cultural background. In recent decades, attempts to illegally transit through both the mainland areas of the enclaves and by sea to the islands have become increasingly common. The Spanish government has also responded to the periodic breakthrough attempts by strengthening the borders, the intensity of inspections at sea and legislation. As in most destination countries, terrorist attacks by people with migrant background have taken place here, and in the areas most exposed to illegal migration the process has provoked public protests. In 2020, the coronavirus and the upsurging wave of migration to the Spanish islands hit a double blow to the new government, which is still looking for a feasible solution at the time of publication.

Keywords: Spain, migration, migration policy, Canary Islands.

ERDÉSZ VIKTOR FŐHADNAGY

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ALKALMAZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI ÉS KOCKÁZATAI A KÖZIGAZGATÁSBAN ÉS A GAZDASÁGBAN

A tanulmány bemutatja az e-közigazgatás, a digitális orvoslás, az automatizált tőzsdei kereskedés, a gépi látás és az alkotó mesterséges intelligencia legújabb eredményeit, összegzi a főbb alkalmazási területeket és bemutat néhányat a legfejlettebb felhasználási módokból. A vizsgált területeken megjeleníti a főbb biztonsági kockázatokat, egyebek mellett a befolyásolás lehetőségeit.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, gépi tanulás, e-közigazgatás, digitális orvoslás, tőzsde, gépi látás, kreatív mesterséges intelligencia, befolyásolás.

GÉMES CSABA ALEZREDES

A KIBERHADVISELÉS ELEMEI ÉS MEGVALÓSÍTÁSA AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN – I.

A kiberképességek hatékony kialakításához célszerű minél részletesebben megismerni a kiberhadviselés lehetséges tartalmi elemeit, valamint a képességek kialakítása, fenntartása és fejlesztése érdekében szükséges szervezési, humán és technológiai feltételeket. Ehhez kézenfekvő megoldást ad a más országok által, illetve szövetségi keretek között kialakított kiberképességek vizsgálata, majd összehasonlítása, aminek eredményeként javaslatok fogalmazhatók meg a hazai képességek célszerű kialakítására.

A publikációban az Amerikai Egyesült Államok katonai kiberképességeinek vizsgálatára kerül sor – a cikksorozat részeként – a történelmi előzmények és a kiberszervezetek fejlődésének áttekintésével.

Kulcsszavak: kiberhadviselés, kiberbiztonság, Amerikai Egyesült Államok.

ANDRÉKÓ GÁBOR

A 2015-ÖS MIGRÁCIÓS MOZGÁS MÁSODIK FÁZISA ÉS HATÁSA A VAJDASÁGI MAGYAR KÖZÖSSÉGRE

A tanulmány a nemzetközi migráció, illetve annak egy időben és térben szűkített része, a 2014–2015-ben a Balkánon (Szerbián) áthaladó nemzetközi migráció kiváltó okait, jellegzetességeit, valamint a vajdasági magyarságra gyakorolt romboló hatását kutatja.

A tanulmány első hipotézise szerint a migrációs áradat nem véletlenül, hanem a nagyhatalmi játszmák és érdekütközések eredményeként, azzal szoros összefüggésben indult meg. Ehhez kapcsolódott a második hipotézis, amely szerint a humanitárius katasztrófát jelentő menekülthullám két szakaszának kezdő időpontjait egy alapos elemző munka előre jelezhetné volna.

FIRST LIEUTENANT VIKTOR ERDÉSZ

POTENTIALS AND RISKS OF APPLYING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ECONOMY AND GOVERNANCE

The study presents the newest accomplishments of e-Governance, digital medicine, stock market automation, machine vision, and creative artificial intelligence, summarises major areas of application and presents some of the most advanced methods of usage. The paper displays the major security risks associated with the examined areas, including possibilities of exerting influence.

Keywords: artificial intelligence, machine learning, e-Governance, digital medicine, stock market, machine vision, creative artificial intelligence, influence.

LIEUTENANT-COLONEL CSABA GÉMES

ELEMENTS AND IMPLEMENTATION OF CYBER WARFARE IN THE USA – I.

For an effective development of cyber capabilities, it is subservient to get to know the possible contents of cyber warfare more, in details, along with the required human and technological possibilities and criteria. An obvious resolution is presented by the surveys and compilations of cyber capabilities processed by other countries, which resulted in proposals of subservient development of national capabilities. As part of the flow of articles, defence capabilities of the United States of America is examined in this publication, with a consideration on the historical background and the structure and the evolution of cyber organizations.

For an effective development of cyber capabilities, it is subservient to get to know the possible contents of the cyber warfare more, in details, along with the required human and technological possibilities and criteria. An obvious resolution is presented by the surveys and compilations of cyber capabilities processed by other countries, which resulted in proposals of subservient development of national capabilities.

Keywords: cyber warfare, cyber security, USA.

GÁBOR ANDRÉKÓ

THE SECOND PHASE OF THE 2015 MIGRATION MOVEMENT AND ITS IMPACT ON THE HUNGARIAN COMMUNITY IN VOJVODINA

The thesis examines the root causes of international migration through the Balkans (Serbia) in 2014-2015, the features of migration flows of the period, and their negative impact on the Hungarians living in Vojvodina.

The first hypothesis of the thesis points out that the migration flows were not accidental, they were triggered by the conflicts of interests of the great powers, and started in close connection to these. According to the second hypothesis, which is closely related to the above mentioned, the starting points for the two phases of the escalating wave of a humanitarian catastrophe could have been predicted by a thorough analysis.

A tanulmány harmadik hipotézise pedig, hogy a balkáni útvonalon érkező nagyarányú migrációs mozgás a szerb–magyar határtérségben élő magyar közösségek költségvetésének összeomlásával fenyegetett, végső soron a magyar kisebbség létét veszélyeztette.

Kulcsszavak: ásványkincs, nagyhatalmak, nemzetiségi ellentét, vallási ellentét, migráció.

DR. BANAI TIBOR PÉTER

ISZLÁM ÁLLAM – AZ ÚJ KALIFÁTUS

Az úgynevezett Iszlám Állam nem a semmiből jött létre, történelmi és ideológiai háttere van. Ez a tanulmány az új „Kalifátus” története, kiemelkedő vallási és katonai vezetőivel, meghatározó eseményeivel. Megvizsgálja a terrrorszervezet afganisztáni gyökereit, az al-Káidából történt kiválását, az iraki, majd a szíriai polgárháborúban betöltött szignifikáns szerepét, bemutatja ezek nemzetközi, politikai hátterét. Részletezi a szervezet ideológiáját, és *eo ipso* rámutat arra, hogy ez mennyire idegen az eredeti iszlám eszmerendszerétől. Arra a kérdésre is választ ad, hogy az „Iszlám Állam” miért nem állam.

Kulcsszavak: Iszlám Állam, kalifátus, bin Láden, al-Káida, Zarkávi, Makdiszi, Irak, Szíria, Irán, Kászim Szulejmáni.

SZILÁGYI-KISS HAJNALKA

IRAK MINT GEOPOLITIKAI PILLÉR EURÁZSIA PEREMVIDÉKÉN

A Közel-Kelet Brzezinski nagy saktáblájának, Euráziának a közepe Irakkal, amely kulcsfontosságú helyszín. Ez az ország a Tigris és Eufrátesz folyók vidékén az a terület, ahová a civilizáció kezdete visszanyúlik. Mind az iszlám kultúrkör, a regionális hatalmak, de a globális nagyhatalom is érezteti itt a dominanciáját.

Vajon kinek a szava fog hosszabb távon érvényesülni a régióban? Az Amerikai Egyesült Államok globális nagyhatalomként biztosít magának jelenlétet annak ellenére, hogy földrajzilag távolabb helyezkedik el Euráziától, és közvetlen hatalmi pozíciója van a kontinensen, ami a regionális hatalmak játékához is helyszíneként szolgál.

Az itt zajló folyamatokat a környező országokkal való függőségi viszonyok tükrében a katonai, politikai, gazdasági és társadalmi szempontok alapján levont következtetéseket igyekszem rendszerbe foglalni SWOT-analízis segítségével, amely eszköz lehet a geopolitikai összefüggések meglátásához.

Kulcsszavak: Közel-Kelet, Irak, geopolitika, geostratégia, biztonság, iszlám.

The third hypothesis of the thesis is that the massive migration on the Balkan route threatened with the collapse of the budgets of Hungarian communities living in the Serbian-Hungarian border region and migration ultimately jeopardized the existence of the Hungarian minority.

Keywords: mineral resources, great powers, ethnic differences, religious differences, migration.

TIBOR PÉTER BANAI, PhD

ISLAMIC STATE – THE NEW CALIPHATE

The so-called Islamic State not has been created from the nothing. It has historical and ideological background. This study is the story of the new Caliphate with its prominent religious and military leaders and determinative events. It examines the Afghan roots of the terror organisation, its secession from al-Qaida, its significant rule in Iraq and then the Syrian civil war, and presents their international political background. It details the ideology of the organisation, and lays bare how far is from the original Islam. It also answers the question of why the „Islamic State” is not a state.

Keywords: Islamic State, Califate, bin Laden, al-Qaida, Maqdisi, Iraq, Syria, Irán, Qasem Soleimani.

HAJNALKA SZILÁGYI-KISS

IRAQ AS A GEO-STRATEGICAL PILLAR IN THE INNER CRESCENT OF EURASIA

The Middle East with Iraq is the centre of Eurasia on the big chessboard of Brzezinski, it is a key location. Today’s Iraq is the area in the Tigris and Euphrates region where the beginning of civilization dates back. The Islamic cultural circle, the regional powers, but also the global superpower make its dominance felt here.

But whose voice will prevail in the region in long term? The US, as a global superpower is an outsider in the region geographically but still occupies power position in the Eurasian continent that serves as a venue for the play of additional regional powers like a large chessboard. In the light of the dependencies with the surrounding countries, I try to systematize the processes based on military, environmental, political, economic and social aspects with the help of SWOT analysis, which can be a tool for seeing the geopolitical context.

Keywords: Middle East, Iraq, geopolitics, geostrategy, security, Islam.

A KÖTET SZERZŐI

Andrékó Gábor	a Pécsi Tudományegyetem Földtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Banai Tibor Péter	PhD, haditudósító, terrorizmuskutató
Erdész Viktor	főhadnagy, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Felegyi Júlia	a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Gémes Csaba	alezredes, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Kisvári Tamás	ezredes, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola doktorandusza
Lángné Petruska Szidónia	a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Pomogács Péter	a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Szilágyi-Kiss Hajnalka	a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza

CONTENTS

SECURITY POLICY

PÉTER POMOGÁCS

**THE ISLAND-BUILDING PROGRAMME OF THE PEOPLE'S
REPUBLIC OF CHINA IN THE SOUTH CHINA SEA**

FACTS ABOUT COUNTRIES

SZIDÓNIA LÁNGNÉ PETRUSKA

**FROM THE UÇK TO THE NATIONAL ARMY – ESTABLISHMENT
OF THE KOSOVO ARMED FORCE AND THE WIDE-RANGING
SECURITY IMPLICATIONS OF THE PROCESS**

COLONEL TAMÁS KISVÁRI

**DEPENDENCY ON FOREIGN ARMS IMPORT OF THE
MODERNIZATION OF THE PEOPLE'S LIBERATION ARMY
OF CHINA AND THE FUTURE PROSPECT OF REDUCING IT**

JÚLIA FELEGYI

SPAIN'S MIGRATION POLICY

R & D

FIRST LIEUTENANT VIKTOR ERDÉSZ

**POTENTIALS AND RISKS OF APPLYING ARTIFICIAL
INTELLIGENCE IN ECONOMY AND GOVERNANCE**

LIEUTENANT-COLONEL CSABA GÉMES
ELEMENTS AND IMPLEMENTATION OF CYBER WARFARE
IN THE USA – I.

FORUM

GÁBOR ANDRÉKÓ

**THE SECOND PHASE OF THE 2015 MIGRATION MOVEMENT AND
ITS IMPACT ON THE HUNGARIAN COMMUNITY IN VOJVODINA**

TIBOR PÉTER BANAI, PhD

ISLAMIC STATE – THE NEW CALIPHATE

HAJNALKA SZILÁGYI-KISS

**IRAQ AS A GEO-STRATEGICAL PILLAR IN THE INNER CRESCENT
OF EURASIA**

FOR READERS

CONTENTS

OUR AUTHORS

CONDITIONS OF PUBLICATION

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, amelyet a szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, amely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentetünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal);
- a kéziratot elektronikus formában, Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni a deak.anita@knbsz.gov.hu e-mail címre. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;

- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembevételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez rövid tartalmi összefoglalót (Absztrakt/Rezumé) kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez három–öt kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven.
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

A KÖZLEMÉNYEKSEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata);

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul);

REZÜMÉ (magyarul, angolul);

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul);

SZERZŐI NYILATKOZAT.

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, amelyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében lévő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. pp. 31–50.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19–20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat sorszáma (például 1. ábra.);
- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: Szerkesztette: ...);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELÉRHETŐSÉGEINK

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1021 Budapest, Budakeszi út 99–101.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1525 Budapest, Pf. 74.

E-mail: Dr. Deák Anita alezredes
06(1) 386-9344/5210, HM 65-210
e-mail: deak.anita@knbsz.gov.hu